

HUKUKSAL KISKAÇTAKİ ORMANLAR VE ORMANCILIK (Seçme Tartışmalar)

Yücel Çağlar

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

Türkiye Barolar Birliği Yayınları : 209

*Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar
ve Ormancılık*

ISBN: 978-605-5316-99-0

© Türkiye Barolar Birliği
Birinci Baskı: Haziran 2014, Ankara

Yayın Editörü: Fevzi Özlüer

Türkiye Barolar Birliği
Oğuzlar Mah. Barış Manço Cad.
Av. Özdemir Özok Sokağı No: 8
06520 Balgat - ANKARA
Tel: (312) 292 59 00 (pbx)
Faks: 312 286 55 65
www.barobirlik.org.tr
yayin@barobilik.org.tr

Baskı
Şen Matbaa
Özveren Sokağı 25/B
Demirtepe-Ankara
(0312. 229 64 54 - 230 54 50)

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

HUKUKSAL KISKAÇTAKİ
ORMANLAR VE ORMANCILIK
(Seçme Tartışmalar)

Yücel Çağlar

Ankara, Haziran 2014

Doç. Dr. Yücel Çağlar, 1970 yılında İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'ni bitirmiştir. 1970-1976 döneminde Orman Genel Müdürlüğü, 1976-2007 döneminde de Milli Prodüktivite Merkezi'nde orman işletmeciliği, ormancılık ekonomisi, çevre yönetimi ve verimlilik yönetimi alanlarında araştırmalık, eğitimlik yapmıştır. 1986 yılında Türkiye Ormancılar Derneği tarafından "Yılın Ormancısı" seçilmiş; izleyen yıllarda Milliyet gazetesinin "Deneme" alanında "Abdi İpekçi Barış Ödülü"nü, Türkiye Ziraatçılar Derneği'nin "Özel Ödülü"nü, TEMA'nın "Hizmet Ödülü"nü, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası'nın "Çevre Toplum Başarı Ödülü"nü, en son olarak da Akdeniz Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü'nün "Çevre Hizmet Ödülü"nü almıştır. Kitap olarak yayımlanmış araştırmaları, çeşitli yayın organlarında yayımlanmış incelemeleri vardır.

Başlıca Yayınları:

- *Türkiye'de Orman İşçiliği ve Sorunları* (MPM, 1979)
- *Türkiye'de Ormancılık Politikası-Dün* (Kendi Yayını, 1979)
- *Türkiye'de Orman Köylüleri ve Kalkındırılmasına Yönelik Etkinlikler* (MPM, 1986)
- *Türkiye'de Köy, Köylülük ve Köy Kalkınması Sorunu* (Türkiye Ziraatçılar Derneği, 1986)
- *Devlet Orman İşletmeciliği ve Özelleştirme* (Çevre ve Ormancılık Dergisi, 1988)
- *Çevre Sorunlarının Konu ve Yöre Düzeyinde Önceliklerinin Belirlenmesi* (MPM, 1991)
- *Türkiye Ormanları ve Ormancılık (İletişim)*, 1992)
- *Çevre Sorunları Atlası* (Türkiye Çevre Vakfı, 1994)
- *Esnaf-Sanatkarlar ve Çevre* (Türkiye Çevre Vakfı, 1994)
- *Baltalar Kafamızda* (Kendi Yayını, 1998)
- *Meşeler Artık Gövermeli* (Kendi Yayını, 1999)
- *Sanayi İşletmelerinde Çevre Yönetim Sistemlerinin Kurulması* (MPM, 2000)
- *Anadolu Yeşillemesi* (Kendi Yayını, 2000)
- *...Biz Gideriz Ormana* (Kendi Yayını, 2000)
- *Türkiye'de Verimlilik, Kalkınma ve Çevre Etkileşimi* (MPM, 2001)
- *Seçilmiş Kimi Sektörler Ekonomik Büyümenin Eko-Etkenlik Göstergeleriyle Değerlendirilmesi* (MPM, 2005)
- *Ağaçtan Ağaca Anadolu Yeşillemesi* (Bilim ve Gelecek, 2010)
- *Çevreleme: Çevre Üzerine Sessiz Tartışmalar* (İmge Kitabevi Yayınları, 2011)
- *İkibecileştirebildiklerimizden misiniz?* (TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, 2012)
- *Türkiye Ormancılık Tarihi* (ODTÜ Yayıncılık, 2012)

İÇİNDEKİLER

Mitolojinin Desturu ve Orman Hukuku "Editör'den"	7
Sunuş.....	9
Kısaltmalar	10
İlksözler	11
Egemen " <i>Orman</i> " ve Ormanlık Kültürü Böyle Olursa.....	29
" <i>Ormanlarımız</i> " Öylesine Yeşilce, Öylesine Çeşitli ki.....	37
1982 Anayasasının 169 ve 170. Maddeleri " <i>Devlet Ormanı</i> " Sayılan Yerlerin Yönetilmesinde Bir Risk midir, Fırsat mıdır?	61
" <i>Devlet Ormanı</i> " Sayılan Yerlerin Dağıtılmasına Yönelik Hukuksal Düzenlemeler ve Yol Açtığı Gelişmeler	81
Doğal Varsılıklar, Siyasal İktidarların " <i>Arka Bahçesi</i> " midir?.....	103
Türkiye'deki "Neoliberal" Eğilimlerin " <i>Devlet Ormanı</i> " Sayılan Yerlere ve Devlet Ormanlığı Düzenine Etkileri.....	123
" <i>Devlet Ormanı</i> " Sayılan Yerler Turizmcilerin de "Dikensiz Gül Bahçesi" midir?	157
" <i>Orman Köylüleri</i> " ve Kalkındırılması Üzerine.....	171
Ağaç Kesme-Tomruklama ve Taşıma İşçiliğinde İş İlişkilerinin Boyutları ve Toplumsal Sonuçları	191
Onbir Yetmez, Her İle Bir Orman Fakültesi!.....	223
"KHK Cumhuriyeti"nde Çevre ve Ormanlık	257
" <i>Orman</i> " Sayılan Yerlerin Yönetimi ["Katılımcılığın" Gereği, Kısıtları ve Olanakları Üzerine Bir İrdeleme]	315
" <i>Özel Ağaçlandırma</i> " Uygulamaları ve Ağaçlandırma Yönetmeliği Üzerine.....	345
" <i>Kapatırken</i> "	385

“Orman” ve “ormancılık” denilince neler

✓anlıyor,

✓duyumsuyor,

✓görüyorsunuz;

aynı varlıkları, olguları, uygulamaları mı acaba?

Mitolojinin Desturu ve Orman Hukuku

Editör'den

Bu coğrafyanın ormanlarında iyi ve kötü ruhların yaşadığını anlattı bize mitolojiler. Bu nedenle kötü ruhların gazabını üzerine almak istemeyen topluluklar ormana destursuz girmedi. Ya baltasının ucunu bağladı ya da ona adaklar adadı. Dağın başında tek başına duran ağaçlar nasıl ki kişinin özel dünyasını temsil ediyorsa, o ağacın dallarına bağlanarak kendisi için güzel şeyler istiyorsa kişi; orman da bir o kadar topluluğun dünyasını temsil ediyor. Bu nedendir ki Cengiz Han'ın bedeni sık bir orman içine gömülüdür. Orman, bilinir ve bilinmez yönleriyle binlerce yıl insanlığın toplumsallaşmak için koyduğu kuralların, yani hukukun çerçevesini çizdi. Toplum, kötü ruhların ormanların derinlerinde olduğunu dilden dile, kuşaktan kuşağa aktardı, kendi iyiliği için. Kuralları bozanın, topluma zarar verenin ormanın derinlerindeki kötülükleri ve laneti yeryüzünden silinmeyecek biçimde uyandıracığını dillendirdi. Orman hukuku işte tam da buydu. Toplumun bittiği yerde başlayan orman, insanlığı insan yapan değerleri yeniden üreten, sonsuz bir hayal gücü ve hukuk kaynağıydı.

Destursuz girilmeyen hukukun bu yazılı olmayan kaynağı, ne zaman ki "ekonomik bir kaynak" olarak görülmeye başlandı; işte o zaman büyü bozulmaya yüz tuttu. Bartın'da yapılması planlanan termik santral projesine karşı avukat meslektaşlarımızla birlikte, Bartın'ın yolunu tutmuştuk. Şehre bir saat uzaklıkta kocaman bir "orman" yazısıyla karşılaştık. Orman arazisinin tıraşlanmış yakasına, Orman İşletmesi'nin banyo fayansıyla yazdığı bir yazıydı bu. Gözümü alacak kadar büyük bir yazıydı ve dinlenme tesislerinin yol kenarlarına yaptırdığı reklam tabelaları kadar da dikkat çekiciydi. İdarenin ormanla imtihanı buydu.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

İçinden orman geçen tüm sözcükler gibi çift şeritli yeni Zonguldak yolunda karşıdan karşıya nasıl geçeceğini bilemeyen binlerce tilki, köstebek, kaplumbağa gibi sırt üstü dönen dünyanın tedirginliğini hissediyoruz. İçinden orman geçen bir İstanbul'da sualsiz yapılan üçüncü havalimanı projesi dağ bayır demeden ormanın hukukunu yeniden yazıyor. İçinden orman geçen Atatürk Orman Çiftliği'nde de gösterişinden sual olmaz Başkanlık sarayı yükseliyor. Hem de mahkeme kararlarına rağmen. Sualsizce her gün ormancılık yönetmeliklerinin şurası ya da burası değişiyor. Sonra orman içlerinde her ay yeni bir yayla ilanı kararı çıkıyor Resmi Gazete'de. Orman içlerinde "ön izin" işlemleriyle her yeni termik santral projesi Selim Sesler'in ruhunu acıtıyor. Ön lisans ve acele kamulaştırma kararlarına gebe iletim hatları için orman arazileri tıraşlanıyor. Sonra orman haftasında, her yıl dikili ağaç sayımızın ne kadar arttığının hesabını dinliyoruz Bakanlık radyosundan. Gerçi bük, koru, tayga ve ormanın ağaç toplamı olmadığını izah edecek bir "mühendis" değiliz. Hatta piknik alanlarında yakılan ateşleri söndürmek için zabıta forması da diktirmedik kendimize. Fethi Paşa Korusu'nda çıkan yangından sonra geçmişin külünü orman içine gömen atalarımızı tekrar hatırlamaksa zaruri hale geldi. Belki bütün bu mesai, Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu üyesi onlarca meslektaşın mesaisi, bu hikayeleri diri tutmak içindir.

Ormanın bir hukuku olduğunu hatırlamak için bir yayın serisinin ilk kitabını çıkartıyoruz. Bundan sonra hukuk dünyamıza katkı sağlamasını umduğumuz bu yayınlar Barolar Birliği bünyesinde hazırlanacak. Şimdi bu yeni hukukun ormanını, uzun yılların birikimine sahip Yücel Çağlar'ın kaleminden okuyacağız. 1.7.2014

Türkiye Barolar Birliği
Çevre ve Kent Yayınları Editörü
Av. Fevzi Özlüer

SUNUŞ

Orman ekosistemleri, yalnızca gezegenimizin doğal güzelliklerinden birisi ya da ekonomik önemi olan bir “doğal kaynak” yahut yaşamsal önemde ekolojik işlevleri bulunan bir varlık olarak görülebilir mi? Hayır, ama, çoğunlukla öyle görülüyor. Bu nedenle de orman ekosistemlerinin üzerinde bulunduğu arazilere yönelik girişimler ile orman ekosistemlerinin işletilmesine, korunmasına, genişletilmesine, “veriminin” artırılmasına yönelik iş ve işlemleri yapma biçiminin yol açtığı ve/veya yol açabileceği ekolojik, ekonomik, toplumsal, kültürel ve hukuksal değişme ve gelişmeler, bu değişme ve gelişmelerin dayandırıldığı hukuksal düzenlemeler kolaylıkla gözlerden kaçırılabilir. Kuşkusuz, bu tezin tersi de öne sürülebilir: Ekolojik, ekonomik, toplumsal, kültürel ve hukuksal değişme ve gelişmeler, önünde sonunda “orman” sayılan yerleri ve devlet ormancılık düzenini de etkileyebileceği ve/veya etkileyebileceği gerçeği kolaylıkla kavranamıyor.

“**Hukuksal Kıskactaki Ormanlar ve Ormancılık**”, bu türden olumsuzlukların en aza indirilebilmesine, bir yanıyla da Hegel’in, “gerçek bütündür” önermesinin kavranmasına katkıda bulunabileceğine inandığım incelemelerimden oluşmuş bir seçki; okuyacak olanlara neler sağlar, doğrusu kestiremiyorum. Umarım, “ormanlar” söz konusu olduğunda ormancılık alanında yaşanan ekonomi politik temelli hukuksal değişme ve gelişmelerin de göz ardı edilmemesine katkıda bulunabilir.

Yücel ÇAĞLAR

Ankara, 2014

Kısaltmalar *

AGM	: Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü
ÇEŞ	: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
ÇOB	: Çevre ve Orman Bakanlığı
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
MPGM	: Milli Parklar (ve Avcılık/Doğa Koruma) Genel Müdürlüğü
MPM	: Milli Produktivite Merkezi
OAP	: Orman Amenajman (Yönetim) Planı
OGM	: Orman Genel Müdürlüğü
OMO	: TMMOB Orman Mühendisleri Odası
OR-KOOP	: Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği
ORKÖY	: Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü
ORSU	: Orman ve Su İşleri Bakanlığı
ORÜS	: Orman Ürünleri Sanayi Kurumu Genel Müdürlüğü
TOD	: Türkiye Ormanlılar Derneği

* “Orman” sayılan yerler ile “orman ekosistemleri” ayrımı yapılmadığında “ormanlar” biçiminde yazılmış; ormancılık alanına özgü terimler de italik olarak dizilmiştir.

İlksözler...

“Kapitalizm, gölgesini satamadığı ağacı keser.”

(K. Marks; “Felsefenin Sefaleti”)

Anlatırlar ki *“ormanlar”*, vazgeçilemez doğal kaynaklardır!

Anlatırlar ki *“ormanlar”*, iyidir, güzeldir, hoştur!

Anlatırlar ki *“ormanlar”*, yaşamsal önemde ekolojik işlevler görür!

Anlatırlar ki *“ormanlar”*, ülkemizde hızla azalıyor!

Anlatırlar ki *“ormanlar”*, yok edilmesin, yanmasın yakılmasın!

Anlatırlar ki *“ormanlar”*...

Başka? Başkası yok! Oysa Anton Çehov da, yaklaşık yüzonbeş yıl önce yayımlanan ünlü oyunu Vanya Dayı’ da, Sonya’nın ağzından Dr. Astrov’a şu benzer sözleri söyletmiyor muydu:

“Ormanların dünyayı güzelleştirdiğini, insana güzelliği kavramayı öğrettiğini, içimizi yüce duygularla doldurduğunu söylüyor. Ormanlar sert iklimleri yumuşatır. İklimi yumuşak olan ülkelerde, doğayla savaşta daha az güç harcanır. Orada insanlar daha yumuşak ve sevecendirler. Daha güzel ve duyarlıdırlar. Konuşmaları daha zarif, hareketleri sevimli ve uyumludur. Öyle ülkelerde bilim ve sanat gelişip çiçek açar; felsefeleri iç karartıcı değildir; kadınlara davranışları zarif bir soyluluk taşır...”

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Sonya'nın göndermesinden yüreklenen Dr. Astrov da; *"Rusya'nın ormanları balta vuruşları altında çatırıyor, milyarlarca ağaç mahvediliyor; hayvanların, kuşların barınakları boşalıyor, ırmakların suları çekiliyor, kuruyorlar; olağanüstü güzellikte doğa görünümleri geri gelmezce yitip gidiyor."* sözleriyle yakınmasını sürdürmüyor muydu?* Bunca yıl yaşananlardan sonra bu türden yakınmaların yanı sıra bir de *"- Peki, neden?"* sorusunu sormak gerekmiyor mu? Ben, *"ormanlar"* ile ilgili tartışmaların içeriğine baktıkça ülkemizde bu sorunun hemen hemen hiç sorulmadığını düşünüyorum doğrusu. Haksız mıyım acaba?

"Orman" ve ormancılık deyince...

Evet, *"orman"* deyince aklınıza öncelikle ne geliyor, çok merak ediyorum: Bir ağaç topluluğu ya da *"temelde"* ağaç ve ağaççıklardan oluşan, önemli ekolojik işlevler gören bir ekosistem yahut hukuksal düzenlemelerde *"orman"* olarak tanımlanmış yerler mi? Kuşkusuz, bu yanıtların hiçbiri yanlış değil; yanlış değil ama eksik; hem de çok eksik! Bu eksiklik, yalnızca bilgilendirme düzeyinin düşüklüğünden kaynaklansa, kolaylıkla aşılabılır. Ne var ki, orman mühendisliği öğrenimi yapmışlar arasında da söz konusu soruları aynı biçimde yanıtlayanların sayısı hiç de az değil; üstelik sayıları her geçen gün giderek artıyor da. Örneğin, 1980'li yıllarda Orman Genel Müdür Yardımcılığı görevinde de bulunan bir orman mühendisi; birlikte katıldığımız panelde bana şu yanıtı verebilmişti:

"Doğal ormanlar turizmle yok ediliyor deniyor. Sayın Hocam, eğer Türkiye'nin menfaati varsa ve Türkiye ormanları yok olup da ormanlardan temin edilen fayda kayalardan gelecekse, ormanları yok edip kaya yapalım: felsefemiz bu. Eğer, Türkiye'de turizm bir gelir getiriyorsa, ormanların gelirinin bin misli ise ve Türkiye'nin sahil şeridini tamamen etkilemiyorsa, elbette ki ormanlar yok edilip turizme tahsis edilecektir. Çünkü, Türkiye'nin menfaati vardır. Gelir Türk milletininindir. Biz olayı böyle görüyoruz."

* Anton Çehov; *"Vanya Dayı"*, Bütün Oyunları I, (Çeviren Ataol Behramoğlu), Sayfa 103, Adam Yayınları, Haziran 1984, İstanbul.

Kuşkusuz bu türden görüşlerin, yalnızca bilgisizlikten, kötücül amaçlardan kaynakladığı söylenemez; iç rahatlığıyla söylenebildiğine, daha da önemlisi, hemen hemen hiç tepki görmediğine bakılırsa çok daha temel nedenlerinin olması gerek. Bence var.

Öte yandan, çok merak ettiğim bir başka konu da ormancılık denildiğinde, özellikle ormancılık dışı kamuoyunun ne anladığıdır. Gerçekten de, ormancılık, aklınıza ne tür etkinlikleri getiriyor; sözgelimi yalnızca “ağaç” dikimi, çeşitli orman ürünleri hasadı, bu işlerin gerektirdiği plan ve projelerin hazırlanması, orman yangınlarının önlenmesi ve söndürülmesi, orman ekosistemlerine ve “orman” sayılan yerlere zarar veren eylemlerin ve oluşumların önlenmesi, “doğa koruma” vb çalışmalar mı? Böyleyse eğer, hemen şu söylenebilir; Türkiye yüzeyinin % 27’sini oluşturduğu öne sürülen “orman” sayılan yerlerde ve çevresinde yaşanan ekolojik, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal değişme ve gelişmeleri tarihsel ve yersel olarak gerektiğince açıklayabilmemiz, olanaksız olmasa da rastlantılara kalmıştır. “Doğanın”, bu kapsamda da “ormanların” korunmasına yönelik duyarlılık ve eylemliliklerin son derece yaygınlaştığı günümüzde bile bu türden rastlantıların hemen hemen hiç gerçekleşmemesi, ormancılığa bakış açısında eksiklik, dahası yanlışlıkların olduğunu akla getirmiyor mu sizce de? Oysa hemen hemen hiç sorgulanmayan bu boyutta, özellikle 2000’den sonra, öylesine önemli değişme ve gelişmeler yaşanıyor ki, gerektiğince sorgulayabildiğinizde ülkemizdeki ekolojik, ekonomik, toplumsal ve siyasal değişme ve gelişmelerin nedenleri ve sonuçlarına ilişkin kimi tezlerinizi gözden geçirmeniz gerekebilir... İşte birkaç örnek:

- “Orman” sayılan yerlerin iki temel bileşeninden birisi **orman ekosistemleri** ise ötekisi de bu ekosistemlerin üzerinde bulunduğu **arazidir**. Dolayısıyla, her arazi gibi “orman” sayılan araziler üzerinde de ekonomi politik boyutları olan olgular gerçekleşmekte ve yaşanmaktadır: Sözgelimi; (i) hangi arazilerin “orman” sayılacağı, (ii) “orman” sayılan arazilerin mülkiyet biçimi ile yönetim amaçları; korunması,

genişletilmesi ve niteliğinin yükseltilmesi, gerekli bilgi ve belgelerin üretilmesi ve/veya elde edilebilmesi için gerekli kaynakların sağlanması vb bu bileşenin irdelenmesi sırasında gözden kaçırılmaması gereken olgulardır. Öte yandan, orman ekosistemleri bileşeni söz konusu olduğunda ise; (i) hangi ürün ve hizmetlerin hasat edileceği (üretileceği), (ii) ürün ve hizmetlerin hasat edilme (üretilme) sürecinde yaşanan “*üretim ilişkileri*”, (iii) hasat edilebilen ürün ve hizmetlerden farklı toplumsal sınıf ve katmaların yararlanma düzeni ve düzeyi vb olgular öne çıkmaktadır. Ne var ki, bu olgular kapsamında yaşananlar Türkiye’de, çok sınırlı sayıda ormancılık çalışanı dışında hemen hemen hiçbir düzlemde sorgulanmamakta tartışma konusu yapılmamaktadır. Örneğin; 1937 yılında Cumhuriyet döneminde Osmanlı döneminden devralınan kapitalist orman işletmeciliğinden “*devlet ormanı*” sayılan yerlerin devlet orman işletmeleri tarafından işletilmesi düzenine geçilmesi; 1945 yılında ülkedeki “*orman*” sayılan tüm yerlerin devletleştirilmesi; “*devlet ormanı*” sayılan arazilerin çeşitli gerekçeler ve yöntemlerle kırsal egemen sınıflara ve yoksul köylülere dağıtılması; “*orman*” sayılan yerlerin içinde ve bitişiğinde yerleşik köylülere ayrıcalıklı hakların sağlanması ve/veya bu hakların kısıtlanması, “*orman köylüsü*” sayılanların “*kalkındırılmaları*” amacıyla çok sayıda hukuksal ve kurumsal düzenlemenin yapılması ve azımsanmayacak boyutta kaynak aktarılması vb olgular ve yol açtığı ekonomik, toplumsal ve kültürel, dolayısıyla da siyasal değişme ve gelişmelerin pek azı toplumbilimcilerin tartışma gündemine girebilmiştir. “*Orman*” deyince akla çoğunlukla orman ekosistemleri, ormancılık deyince de yalnızca teknik etkinlikler akla gelmiştir çünkü. Kaldı ki, bu etkinliklerin kimler tarafından neden ve nasıl bir düzen içinde tasarlandığı, planlandığı ve yürütüldüğü de yalnızca teknik boyutları olan bir etkinlik değildir.

- Türkiye’de devlet orman işletmeciliği düzeni, temelde, “*devlet kapitalizmi*” olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla, orman ürün ve hizmetlerinin hasadında ne türden ilişkilerin yaşandığının ve bu ilişkilerin nasıl ve ne yönde dönüş-

tüğünün, bu dönüşümün yol açtığı değişme ve gelişmelerin de çeşitli boyutlarıyla sorgulanması gerekmektedir. Sözgeçlimi; orman ürünlerini hasat çalışmalarında “*vahidi fiyat*” olarak anılan bedel ödeme biçimiyle işlendirilen 400-500 bin dolayında köylü ile devlet orman işletmeleri ve tefecitüccarlar arasındaki ilişkilerin niteliği; kesilecek ağaçların dikili durumdayken açık arttırmayla üstlenicilere satılması uygulamasının bu ilişkilerde, özellikle de bu işlerde çalışanların ekonomik ve demokratik haklarında yol açtığı gelişmeler, özellikle 1980’den sonra, toplumbilimciler bir yana ilgili sendika ve köylü kooperatiflerinin bile tartışma gündeminden çıkmıştır.

- Ülkemizde ağaçlandırma yapmak, son derece saygın bir etkinlik olma özelliğini günümüzde de sürdürmekte; bu amaçla çeşitli düzenlemeler ve uygulamalar yapılmakta; gönüllü kişi ve kuruluşlar ağaçlandırma çalışmalarına içtenlikle katılmakta ve/veya çeşitli biçimlerde katkıda bulunmaktadır. Öyle ki, ilgili kuruluşların ve/veya siyasal iktidarların ormancılık alanında övünç duydukları çalışmaların başında, ağaçlandırdıkları arazilerin genişliği gelmektedir. Tek başına ele alındığında bu çalışmaların Türkiye’de olabildiğince geniş arazilerde yapılmasında olumsuzlanabilecek bir yan olduğu söylenebilir mi? Sanırım çoğu okurun yanıtı; “- *Hayır, söylenemez!*” olacaktır. Ancak, gerçekte, söylenebilir: Çünkü ağaçlandırma çalışmalarının nerelerde, ne amaçla, ne türden ilişkiler içinde ve hangi tekniklerle yapıldığı; dikim ve ekim çalışmaları bitirildikten sonra bakım çalışmalarının ne denli doğru ve nasıl yapıldığı da en azından ağaçlandırılan arazinin genişliği ve teknik yönden başarı düzeyi denli önem taşımaktadır. Örneğin; özellikle 1980’li yıllarda gündeme getirilen ancak 2000’li yıllarda “özel ağaçlandırma” adıyla yaygınlaştırılan uygulamalar giderek öyle boyutlar kazanmıştır ki, 1982 Anayasasının 169. maddesinin yanı sıra dayandırıldığı 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 57. maddesiyle de çelişen durumlar gündeme gelmiştir. Öyle ki, bu uygulamalar sırasında “*devlet ormanı*” sayılan arazilerin kullanımı özelleştirilmekte, daha da

önemlisi, “bozuk” sayılan orman ekosistemleri kestaneliklere, cevizliklere, fıstıkçamlıklarına, harnupluklara bir ara da zeytinliklere, süs ve tıbbi bitki vb tarımsal etkinliklerin yapıldığı yerlere dönüştürülmesine izin verilebilmekte, çeşitli yollarla da desteklenebilmektedir. Daha önceki yıllarda yapılan ağaçlandırma çalışmaları sırasında ise, sözgelimi, yanlış tür seçimi, ender yapısal özelliklere sahip kumul ve bozkır ekosistemlerinin kaldırılıp yerine çoğunlukla tek türle çalışmalar yapılması vb olumsuzluklar, geri dönülebilmesi olanaksız ekolojik ve ekonomik maliyetlere yol açabilmiştir. Öte yandan, ağaçlandırma çalışmalarının, sözü edilen durumların yanı sıra bu çalışmalarda işlendirilen işçilerin barınma ve beslenme koşulları ile ekonomik ve demokratik haklarında da en az gezici işçiler denli önemli olumsuzluklar yaşanmaktadır. Ek olarak, ülkemizde ağaçlandırma çalışmaları çoğunlukla kamu arazilerinde ve kamu personeli, araç ve gereci, parasal kaynağı kullanılarak yapılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmaların bir de kamu kaynakların kullanımındaki etkenlik düzeyleri yönünden sorgulanması gerekmektedir. Ancak, ne ormancılık ne de ormancılık dışı kamuoyunda ağaçlandırma çalışmalarının bu boyutları gerektiğince sorgulanmaktadır.

- Ağaçlandırma çalışmalarının yanı sıra orman amenajman planlarının* hazırlanması, “yaşlı” ve “bozuk” ya da “verimsiz” sayılan orman ekosistemlerinin “gençleştirilmesi” ve “bakımı”, sonuçları ancak çok uzun zamanlarda ortaya çıkabilen ormancılık çalışmalarıdır. Doğru teknikler doğru, tutarlı ve kararlı biçimde uygulanmadığında, doğal koşullar elvermediğinde çoğu yüksek harcamaları gerektiren bu çalışmalar, geri dönülmesi çoğunlukla olanaksız ekolojik ve ekonomik sorunlara yol açabilmektedir. Böyle iken, bu

* Orman amenajman planları; orman ekosistemlerinde gözetilen amacın gerçekleştirilebilmesi için neresinde hangi ormancılık tekniklerinin ne zaman ve ne yoğunlukta; bu kapsamda orman ekosisteminin neresinde ne zaman ne miktarda ağaç kesilebileceğini de düzenleyen; ancak gerektiği gibi hazırlanabildiği ve uygulanabildiğinde orman ekosistemlerinin “devamlılığını” sağlayabilen; kısacası, teknik ormancılık uygulamalarının deyiş yerindeyse “anayasası” sayılabilecek “orman ekosistemi yönetim planlarıdır.”

çalışmaları teknik ve yönetsel olarak düzenleyen kurallar ülkemizde sıkça değiştirilebilmektedir.

- Türkiye ormancılığında son derece belirleyici dışsal yönlendirmeler de yaşanmıştır: Sözelimi, 19, Yüzyılda Fransız ormancılık “uzmanlarıyla” gündeme gelen bu yönlendirmeler, izleyen dönemlerde Alman ve Amerikalı ormancılar ve firmalar ile Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği başta olmak üzere çeşitli ülkelerarası ve yabancı ülke kuruluşlarınca sürdürülmüştür. Bu süreçte Dünya Bankası’nın “hibe” ve “proje kredileriyle” çok sayıda ormancılık projesi yürütülmüştür. Türkiye’de gerektiğince sorgulanmayan alanlardan birisi de bu dış kaynaklı ormancılık projelerinin amacı, kapsamı, daha da önemlisi gerekliliği ve yürütölme düzeni ile yol açtığı gelişmeler olmuştur.
- Bu bağlamda gözden kaçırılmaması gereken bir başka olgu ise, özellikle 1940’lı yılların ikinci yarısından sonra, hemen hemen her siyasal iktidarın ormancılık örgütlenmesine yüklemek istedikleri ve çoğunlukla da yükleyebildikleri siyasal “misyondur”: Ağırlıkla Orman Genel Müdürlüğü’nün merkez ve son derece yaygın taşra örgütlenmesine yüklenmek istenen siyasal “misyona”, 1970’li yıllarda giderek her alanda yaşanan partizanlığa dönüşmüştür. Öyle ki, bu süreç, doğal olarak orman fakültelerindeki öğrencilere de yansımıştır. Sözelimi; 1960’lı yıllarda MHP’nin ilk ve en etken örgütlenmesinin yaşandığı yerlerden birisi de İÜ ve sonraki yıllarda da KTÜ Orman Fakülteleri olmuştur. 1970’li yıllarda ise bu etkenlik, orman fakültelerinde ve Orman Genel Müdürlüğü’nde “solcu” olarak tanınanlara silahlı saldırı; meslek örgütlerinin genel kurullarına baskı, kamu çalışanlarına yönelik “sürgün”, ekonomik ve demokratik hak gaspı vb boyutlarına ulaşmış; sağ siyasal oluşumların çoğu önderi ormancı çalışanlar arasından çıkmış; ormancılık örgütlenmesinin üst ve orta düzey yöneticileri ise, çok kısa süreler dışında hemen hemen tümüyle sağ eğilimli orman mühendisleri olmuştur. Bu, rastlantısal bir durum değildir: Başta Orman Genel Müdürlüğü olmak üzere ormancılık örgütlenmesinin çalışma düzeni ve sahip olduğu

olanaklar (köylülerin işlendirilmesi, kredilendirilmesi, köylere kaynak aktarılması ve alt yapı yatırımlarının yapılması vb), kırsal yerleşmelerde yaşayanların, özellikle de “orman köylüsü” sayılanların siyasal destekçilere dönüştürülebilmesini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Kısacası; Türkiye’de, sağ siyasal oluşumlar her dönemde devlet ormancılığı düzenini, deyiş yerindeyse “arka bahçelerine” dönüştürmeye çaba göstermiş, doğrusu, başarılı da olmuştur. Dolayısıyla, özellikle 1940’lı yılların ikinci yarısından sonra, devlet ormancılığı düzeninin, Türkiye’deki sağ siyasal hareketlerin “önlenebilir yükselişine” katkısının da toplumbilimcilerce sorgulanmayı beklediği söylenebilir.

- Devlet ormancılığı düzeninde emek veren ormancı çalışanların çoğunluğu arasında “kerim devlet” ve dolayısıyla da “devlete hizmet millete hizmettir” anlayışı ve çabaları egemen olmuştur. Ancak, bu anlayış ve çabalar, 1940’lı yılların ikinci yarısından sonra siyasal iktidarların ormancı çalışanlar üzerinde giderek yoğunlaşan ve 1970’li yıllarda da çeşitli saldırılara dönüşen baskılarına yol açmıştır. 1980’den sonra Türkiye’de de egemenleşen “neoliberal” yaklaşımlar, özellikle kamu hizmeti gören kurum ve kuruluşlarda çalışanların değer yargılarında ve tutumlarında yaşamsal önemde dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Doğal olarak bu dönüşümler ormancı çalışanlar arasında da yaygınlaşmıştır. Öyle ki, artık ormancı çalışanların giderek büyüyen bir kesimi yaşadıkları karşısında şaşırmakta, kırılmakta, küsmekte ve uğraşı alanına yabancılaşmaktadır.* Bu, “günümüzde her kamu kurum ve kuruluşunda son derece yaygınlaşan sıradan insanlık halleri” sayılıp geçirilebilir bir durum mudur?

* Sözelimi; uğraşı alanındaki birikimini, üretkenliğini hayranlıkla izlediğim, “kariyer” peşinde koşmadığına inandığım bir meslektaşım, kendisiyle yapılan bir söyleşide açık yüreklilikle şunları söyleyebiliyor: “Yeni bir mücadeleyi kaldıracağımı sanmıyorum, bıktım artık. Bana dünyayı verseler bakacak durumda değilim. Bu nedenlerle bu mesleği daha uzun süre yapmayı düşünmüyorum. Sanırım en fazla 1-1,5 sene yapıp, yarım kalan işleri tamamladıktan sonra emekli olacağım. Bir tekne alıp ormancıardan uzakta artık balık tutacağım ve suyu arayacağım.” Ne hüznün verici bir durum! Ancak, bu durum, yalnızca bireysel hoşnutsuzluklarla açıklanabilir mi? Sanmıyorum.

Ancak, tartışılması gereken yalnızca bunlar değil ki...

Ormancılık kesiminde olup bitenlerle birazcık ilgilenenlerin üzerinde en çok durdukları bir olgu, “orman” ve özellikle de “devlet ormanı” sayılan arazilerin ormancılık dışı amaçlarla kullanılmasıdır. Bilindiği gibi, bu araziler, başta tarım, madencilik, golf ve turizm olmak üzere ormancılık dışı çeşitli kullanımlara açılıyor. 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 1, 2, 16, 17, 18 ve 115. maddeleri bu amaçlarla düzenlenmiş ve birçok kez de değiştirilmiştir. Örneğin 1 ve 2. maddelerinde yer verilen ve sıkça da değiştirilerek kapsamı genişletilen yasal olanaklarla Türkiye’de “orman” sayılan ve sayılabilecek araziler tarım arazilerine dönüştürülebilmştir. Ek olarak, en son 2010 yılında çıkarılan 5995 sayılı yasayla düzenlenen 16. maddesine göre;

“Devlet ormanları içinde maden aranması ve işletilmesi ile madencilik faaliyeti için zorunlu; tesis, yol, enerji, su, haberleşme ve altyapı tesislerine, fon bedelleri hariç, bedeli alınarak Çevre ve Orman Bakanlığınca izin verilir.”

Aynı yıl çıkarılan ve Karayolları Genel Müdürlüğü’nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’da değişiklik yapan 6001 sayılı yasayla da 6831 sayılı yasanın 17. maddesinde;

“Savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı, katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesislerinin; baraj, gölet, sokak hayvanları bakımevi ve mezarlıkların; Devlete ait sağlık, eğitim ve spor tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın Devlet ormanları üzerinde bulunması veya yapılmasında kamu yararı ve zaruret olması halinde, gerçek ve tüzel kişilere bedeli mukabilinde Çevre ve Orman Bakanlığınca izin verilebilir.”

kuralına yer verilmiştir. 6001 sayılı yasanın 28. maddesinin 2. bendine göre ise;

“Karayolu güzergâh planları uyarınca, Devlet ormanları ile milli parklar kapsamındaki alanlarda, durumu ve sınıfına bakılmaksızın 25/2/1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu kapsamındaki alanlarda, Hazinesinin özel mülkiyetinde

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormanlık

ve Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerde,... karayolunun yapım, bakım ve onarım işlemleri için gerekli olan alanlar ile hammadde üretim izin alanları ve tesis alanları için ilgili mevzuatına göre alınması gereken izin ve işlemler Genel Müdürlüğün müracaatından itibaren, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından altmış gün içinde sonuçlandırılır.”

Ek olarak; örneğın, 2634 sayılı *Turizmi Teşvik Kanunu*’nun en son 2008 yılında çıkarılan 5761 sayılı yasayla düzenlenen 8. maddesiyle de “*orman*” sayılan yerler turizm yatırımcıları için deyiş yerindeyse “yol geçen hanına” dönüştürülmüştür. 2000 ve 2010’lu yıllarda yeniden gündeme getirilen “2B” konusu ise, çok boyutlu bir tartışma alanıdır, ancak bu tartışmalar akıl almaz bir sığlıkla “2B arazilerinin” satılıp satılmamasına indirgenmiştir.

Neden böyle oluyor acaba?

Bence bu soru, iki düzlemde yanıtlanabilir: (i) Gerek ormanlık gerekse ormanlık dışı kamuoyunun “*ormanlara*” ve ormanlığa yaklaşım biçimleri; (ii) egemen sınıfların “*ormanlardan*” ve ormanlık düzeninden beklentilerinin nesnel temelleri.

Daha önce de söyledim; gerek ormanlık gerekse ormanlık dışı kamuoyu “*ormanları*” yalnızca ekonomik amaçlarla değeriendirilebilecek bir “doğal kaynak”, çeşitli ve de yaşamsal önemde ekolojik işlevler görebilen bir ekosistem; ormanlığı ise yine yalnızca teknik iş ve işlemlerin gerekleştirildiğı bir etkinlik alanı olarak algılıyor. Ne var ki, bu algılama biçimi, sıkça kullandığım bir deyimle söylersem, “tek ağacı görüp ormanı g rememeye” yol açıyor. Sözgelimi; bu alandaki “olumsuz” sayılan tüm değişme ve gelişmeler öznel nedenlerle; belirleyici konumdaki kişilerin ve/veya h k metlerin, siyasal partilerin keyfi tutumlarıyla açıklanmaya çalışılıyor. Oysa yalnızca gerek 1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı ilk, gerekse 1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı son Orman Kanunu’ nun 1. maddesinde yer verilen “*orman*” tanımındaki “...yerleri ile...” vurgusu gerektiğince dikkate alınabilse bile söz konusu değişme ve gelişmelerin nesnel nedenleri daha doğru kavranabilecektir.

Türkiye’de siyasal iktidarların “ormanlara” yönelimlerinin temel hareket noktası öncelikle ve de ağırlıkla “orman” sayılan arazilerden yararlanma amacı ve biçimi olmuştur. Çok açıktır ki, orman ekosistemlerinden çeşitli ürün ve hizmetleri sağlama ve topluma sunma amaç ve biçimleri de siyasal iktidarların önde gelen bir başka hareket noktası olmuştur. Dolayısıyla, “ormanlar” ve ormancılıkla ilgili tartışmalar sırasında siyasal iktidarların bu iki temel hareket noktasında sözü edilen “amaçların” ve “biçimlerin” hem yersel hem de tarihsel olarak sorgulanması, yöntemsel bir zorunluluk olmaktadır. Bu zorunluluk yerine getirilebildiğinde, K. Marks’ın; “Emek bütün zenginliğin kaynağı değildir. Doğa da emek kadar, (gerçek zenginliğin kaynağı olduğunda kuşku bulunmayan) kullanım-değerlerinin kaynağıdır.”** biçiminde açıkladığı nesnel gerçekliğin, bu yönelimlerin temelini oluşturduğu kolaylıkla kavranabilecektir. Gerçekten; kapitalist sermaye birikimi Türkiye’de de, ağırlıkla emeğin yanı sıra her türlü doğal varlık, ortam ve sürecin sömürsüyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Doğal olarak “ormanlar” ve ormancılık düzeni de, tarihsel ve yersel olarak farklılaşan düzey ve biçimlerde bu süreçten etkilenmiş: “devlet ormanı” sayılan arazilerin ormancılık dışı kullanımlara daha fazla ve daha kolay açılabilmesi, siyasal iktidarların “ormanlara” yönelimlerinin temel belirleyicilerinden birisi olmuştur. Bu yönelim genel olarak 2000’li yıllara değin, “orman köylüsünün kalkındırılması” söylemiyle de olsa, temelde kırsal egemenlere tarım arazisi kazandırılmasını amaçlamıştır. Öyle ki, 2000’li yıllara değin “orman” sayılan 12 milyon dönüm arazi tarımsal üretime ve kısmen de yerleşmeye açılmıştır. 2000’li yıllarda ise siyasal iktidarların “orman” sayılan arazilere yaklaşım amacı değişmiş; madencilik, turizm, enerji, alt yapı vb yatırımlarına gerekli arazilerin sağlanmasına yönelik düzenleme ve uygulamalar giderek ağırlık kazanmıştır. Örneğin 2004 yılında 38; 2005’te 215; 2006’da 105; 2007’de 132 ve 2008’de de 211 bin dönüm “orman” arazisi turizm vb yatırımlara tahsis edilmiştir. Maden, petrol,

* Karl Marx, “Alman İşçi Partisi Programının Kenar Notları”, Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi, (Çeviren M. Kabagil), Sol Yayınları, 1976, Ankara, Sayfa 22 ve 23.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

su ürünleri, taşocağı vb yatırımlara tahsis edilen “orman” arazisi ise 2003 yılında 39 bin dönüm iken düzenli bir artışla 2008 yılında 107 bin dönüme çıkmıştır.

Ormancılık alanında bu değişme ve gelişmeler yaşanırken gerek ormancılık gerekse ormancılık dışı kamuoyu “ormanları” yalnızca ekonomik amaçlarla değerlendirilebilecek bir “doğal kaynak”, yaşamsal önemde çeşitli ekolojik işlevler görebilen bir ekosistem; ormancılığı ise yine yalnızca teknik iş ve işlemlerin gerçekleştirildiği bir etkinlik alanı olarak görme biçimini sürdürmüştür. Öyle ki, sözgelimi, olağandışı boyutlarda bir orman yangını çıkmadığında ve/veya “orman” sayılan yerlerin ormancılık dışı amaçlarla kullanılması vb düzenleme ve uygulamalar olmadığında “ormanlarda” ve ormancılık alanında yaşananlar 2010’lu yıllarda da hemen hemen hiç tartışma konusu olmamaktadır. Dolayısıyla siyasal iktidarlar ormancılık alanında her türlü dönüşümü kolaylıkla gerçekleştirebilmektedir.

Peki, hukuk bu olguların neresinde?

Anlaşılmıştır ya, yine de söyleyeyim; her yerinde, evet her yerinde ! Öyle ki, ormancılığımızda, benzetme yerindeyse, neredeyse atılacak her adım için hukuksal bir düzenleme yapılmıştır: “Orman” sayılan yerlerin tümüne yakın bir kısmının tarihin tüm dönemlerinde devlet mülkiyetinde bulunması, doğal olarak, her türlü her türlü düzenleme ve uygulamanın hukuksal dayanaklarının bulunmasını zorunlu kılmıştır. 1937 yılında “devlet ormanı” sayılan yerlerin devlet tarafından yönetilmeye başlanmasıyla birlikte bu zorunluluk pekişmiş ve giderek de karmaşıklaşmıştır. Sözgelimi 1960’dan sonra anayasal düzenlemelere de konu olan “ormanlar” ve ormancılıkla doğrudan ve dolaylı olarak ilgili yasaların yanı sıra çok sayıda yönetmelik, tüzük, talimatname, tebliğ, tamim vb çıkarılmış; bu belgelerde birçok kez değişiklik yapılmıştır. Örneğin, 1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı Orman Kanunu’nun başına gelenler, deyim yerindeyse “pişmiş tavuğun başına gelmemiştir”. Aşağıdaki çizelgede artık kendi içinde çelişkili, tutarsız, kimi maddeleri ise işlevsizleşmiş olan bu yasada yapılan değişikliklerin gerçekleştirildiği dönemler ile sayısı bu gerçeği açıklıkla ortaya koyuyor:

Hukuksal Kısağıdaki Ormanlar ve Ormancılık

6831 Sayılı Orman Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler	Toplam 1956-2012	1956-2002 Dönemi	2003-2012 Dönemi
Yasa Değişiklik Sayısı	22	13	9 (% 41)
Değiştirilen Madde Sayısı	167	129	38 (% 23)
Madde Sayısı/Yıl	2,98	2,80	4,2

Bu değişikliklerin maddelere dağılımı da son derece anlamlıdır:

- Hukuksal olarak “*orman*” sayılmayacak yerlerle ilgili 2. madde 5;
- Hukuksal olarak “*orman*” sayılmayacak yerlerin belirlenmesini de kapsayan orman kadastro çalışmaları ile ilgili 7-9. maddeler 7;
- “*devlet ormanı*” sayılan yerlerde ormancılık dışı kullanımlara izin verilmesi ile ilgili 17. maddesi 5 ve
- Orman ürünleri hasat çalışmalarını üstlenen “*orman köylülerine*” ve kooperatiflerine sağlanan olanaklar ile ilgili 34. maddesi de 4

kez değiştirilmiştir. Bu değişiklikler yalnızca 6831 sayılı yasa ile da sınırlı olmamış; özellikle 1980'den sonra 2634 sayılı Turizmi Teşvik, 3213 sayılı Maden ve 3402 sayılı Kadastro Kanunları olmak üzere “*ormanlarla*” dolaylı olarak ilgili yasalarda, dahası, ilgili yönetmelikler ile tamimlerde de çok sayıda değişiklik yapılmıştır. Düşünülebiliyor musunuz; 6831 sayılı yasanın en son 1986 yılında düzenlenen 57. maddesine dayanılarak çıkarılan Ağaçlandırma Yönetmeliği 2013 yılı sonuna değin altı kez hemen hemen tümüyle değiştirilmiş; bu değişikliklerin de beşi 2003-2013 döneminde gerçekleştirilmiştir.

Öte yandan; hukuk, “*ormanlar*” ve ormancılık söz konusu olduğunda, her dönemde iki yanı keskin bir bıçak işlevini görmüştür: Öyle ki, hukuk, 1950'li yıllara değin, hemen hemen yalnızca “*ormanların*” korunmasına, ormancılık tekniklerinin gerektiği gibi uygulanmasına yönelik çabalara destek olmuş; devlet or-

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

manlığı düzeninin yapılandırılmasına dayanak sağlamıştır. Ancak bu durum, özellikle 1950'den sonra değişmiş; yapılan hukuksal düzenlemelerin çoğu, "devlet ormanı" sayılan yerlerin daraltılmasına ve ormancılık dışı kullanımlara açılmasına, devlet ormancılığı düzeninin değiştirilmesine yönelik olmuştur. Açıkır ki, bu gerçeklikler göz önünde bulundurulduğunda hukuksal düzenlemelerin ekonomik politik değişme ve gelişmelerle ilişkilendirilmesi, yöntemsel bir zorunluluk olmaktadır.

Ne ki, özellikle 1980'den son yoğunlaşan bu düzenlemeler en duyarlı bilinen kamuoyunda bile gerektiğince tartışılmamış; sınırlı düzeyde tartışmalar da orman popülizmi düzeyini çoğunluk aşamamıştır. Sözelimi; özellikle ormancılık dışı kamuoyunun "ormanlara" yönelik duyarlılığı, ormancılıkla ilgili teknik, yönetsel ve bunlara dayanak olan hukuksal düzenlemelere hemen hemen hiç gösterilmemiştir. Öyle ki, orman ekosistemlerine yönelik korumacı duyarlılıklar içinde olanların bile çoğu karar ve uygulaması, deyim yerindeyse "kaş yaparken gözün çıkarılması" vb sonuçlar verebilmektedir. Örneğin; 1990'lı yıllarda Ağaçlandırma Yönetmeliği'nin iptal edilmesi amacıyla yüksek yargıda açılan bir davada çok ilginç bir gerekçeyle istem reddedilmişti. Çünkü kurul, anılan Yönetmeliğin daha çok "ağaç dikilmesini" sağlayabileceğine inanıyordu. Oysa bu Yönetmelik hem Anayasanın 169, hem de 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 57. maddesindeki kurallara açıkça aykırı idi ve "bozuk devlet ormanı" sayılan yerlerin kullanımının özelleştirilmesi, meyve bahçelerine dönüştürülmesi uygulamalarına dayanak oluyordu.

Kısacası bu düzenlemeler ve uygulamalar, "orman" sayılan yerlere yönelik olumsuz sayılabilecek öteki düzenleme ve uygulamalardan çok daha yıkıcı olabilmektedir. Üstelik bu düzenleme ve uygulamaların yol açtığı yıkımların çoğu ancak uzun zamanlar geçtikten sonra ortaya çıkmakta ve yine çoğunlukla onarılamamaktadır. Açıkır ki bu durum, "ormanlara" herhangi bir biçim ve düzeyde zarar verebilecek düzenleme ve uygulamaların önlenmesine yönelik hukuksal savaşımin;

- çok boyutlandırılmasını,
- bu boyutların gerektirdiği temel bilgilere sahip olunmasını ve,

- bu boyutları biçimlendiren ekonomi politik olgular konusunda bilgilere yeterince sahip olunmasını

gerektiriyor. “- Peki, bu gerek yeterince yerine getiriliyor mu?” dersiniz yanıtım; “- Hayır, getirilmiyor” olacaktır.

Öyleyse...

Öyleyse, orman mühendisliği öğrenim yapmış ya da yapmamış olanlar, “ormanlar” ile gerçekten de içtenlikli bir gönül ilişkisi içindeyse eğer bakış açılarını gözden geçirmesi gerekiyor. Bu yeter mi; kuşkusuz, hayır, yetmez: Biliyorsunuzdur, özeleştirir, tek sözcükle, “yanılgısavar” olarak da açıklanıyor. Bu açıklamadan hareketle söylersem; “sıkı” bir özeleştirir, “ormanlar” ve özellikle de ormancılık konusundaki yaygın eksiklik ve yanılgıları aşabilmenin de bir gereği bence. “**Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık**” da, bu çabaya girecekler için yol açıcı olabileceğini düşündüğüm inceleme ve tartışmalarıma yer vermeye özen gösterdim. İstedim ki; hep “ormana” bakanların tek tek “ağaçları” da görebilmelerine, yalnızca tek tek “ağaçları” görebilenlerin ise “ormanın” da ayırtına varabilmelerine karınca kararınca bir katkı olsun.

“**Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık**” da, kimiler daha önce çeşitli kongre, sempozyum vb etkinliklerde, kimileri ise sınırlı sayıda ilgili bellediğim kişi ve kuruluşa e-postayla gönderip tartışmaya açtığım incelemelerimden oluşuyor. Bilebildiğim kadarıyla çoğu herhangi bir yerde yayımlanmayan bu incelemeleri gerektiğince güncellemeye çalıştım. Öte yandan, seçkide yer verdiğim incelemelerin çoğu yukarıda sözünü ettiğim değişme ve gelişmelerin örneklenmesine, öne sürdüğüm “âcizane” tezlerin tartışılmasına; hiç olmazsa “doğa/ormansever”, özellikle de orman hukukuyla ilgilenen yurttaşlarımızın ormancılık alanında yaşananları da tartışma gündemlerine alabilmesine katkıda bulunabileceğini umuyorum. Olabilir mi; doğrusu, bilemiyorum.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Ülkemizde ormancılık, yalnızca teknik etkinliklerin tasarlandığı, planlandığı ve yürütüldüğü bir uğraş alanı değildir. Azımsanmayacak bir nüfus kitlesinin “orman” sayılan yerlerin içinde ve bitişiğinde yerleşik olması, bu kesimin çevrelerindeki orman ekosistemlerinden yararlanma biçimi, Türkiye ormancılığına toplumsal ve kültürel, dolayısıyla siyasal boyutlar da kazandırmıştır. “Orman köylüsü” olarak anılagelen bu kesim, uzunca bir dönem ormancılık politikalarının biçimlenmesi üzerinde de belirleyici olmuştur. Hukuksal düzenlemeler ise bu politikaların yaşama geçirilmesinin önde gelen araçlarından birisi olmuştur. Böyle iken, ormancılığımızda olup bitenler hemen hemen yalnızca ormancı çalışanlar tarafından tartışma konusu yapılmış; ormancılık dışı kamuoyunun bu tartışmalara katılma düzeyi sınırlı olmuştur. Doğaldır ki, bu durum, ülkemizdeki ekonomik, toplumsal ve siyasal değişme ve gelişmeleri tüm boyutlarıyla açıklanmasını da güçleştirmiştir.

Ülküler öldü(yse), yaşasın çıkarlar (mı)?*

“Enis BATUR”

Türkiye’de “ülkü” kavramı birden fazla düzlemde bozuştur-
maya uğratıldı, son yarım yüzyıl içinde. Türev tanımları asıl ta-
nımından öylesine uzaklaştırdı ki onu “ülkü sahibi kişi” diyecek
olsak birinden söz ederken, ne anlama geldiğini çıkaramayacak
karşımızdaki. Köhne bir değer kategorisi sanki dilimizin ucunda-
ki: Onu geçmişe terk etmek, “ülkü”ye yer kalmadığını kesin bir
ifadeyle dile getirmek, sanırsınız yeni ve ışıltılı bir çağın ülküsel
kavramıdır.

...

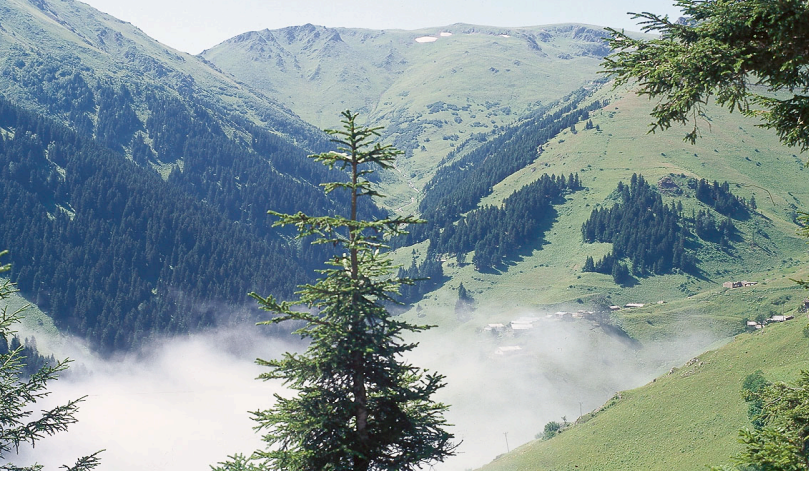
İlkelerin geçirdiği bunalımlı dönemler bütün yurttaşların hir-
palanmasına yol açar; olsa olsa, küçük bir azınlığın üyeleri ne-
malanır bunalımdan, ondan beslenir ve semizleşirler. Yaratıcılık
ortamında bedel ikiye katlanır: Yalnızca bireyler değil, sonuçları
nedeniyle bütün toplum yaralanacaktır. Bir de, bizimkisi gibi bit-
mez tükenmez bir bunalımdan geçen ülkelerde, kronik tıkanıklığa
karşın ilk elde seçilemeyen zararları söz konusu olur.

Luciana Benio, bir söyleşisinde, çağının müziğiyle ancak II.
Dünya Savaşı’nın bitiminde tanışabildiğine, 20 yaşına gelesiyse
ülkesinin üzerine çökmüş totaliter kafesin etkisiyle açılan yolların
bilerek tıkandığına değiniyordu. Tek bir kelimeyle açıklıyorum ruh
halini: Öfke.

Bunu okuduğumda, otuz yıldır süren 12 Eylül döneminin
içinde yitirilenlerin ölçüsüzlüğü karşısında, artık öfke bile duya-
mayacağımız bir hale geldiğimiz duygusuna kapılmaktan kendimi
alıkoyamadım.

* Yazarın, Cumhuriyet Gazetesi’nin 17 Kasım 2011 tarihinde yayımla-
nan Cumhuriyet Kitap ekindeki “Pertavsız Pertavsız” başlıklı köşe
yazısından özetlenmiştir.

Hukuksal Kışağtaki Ormanlar ve Ormancılık

Ormancılık politikaları ve uygulamaları sırasında orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinin, yanı sıra, orman ekosistemleri ile öteki, örneğin göl, akarsu, bozkır vb ekosistemler arasındaki etkileşimin de göz ardı edilmemesi gerekiyor.

(Hubert REEVES, "Boşluk bakımının biçimini alıyor" dan...)

Egemen “Orman” ve Ormancılık Kültürü Böyle Olursa...

“Orman” ve ormancılık söz konusu olduğunda ülkemizde nasıl bir kültürün egemenliğinden söz edilebilir acaba? Açıklık kazandırılması gereken bir başka konu da egemen olduğu söylenebilecek “orman” ve ormancılık kültürü daha çok kimler arasında yaygındır? Hepsinden önemlisi; egemen ormancılık kültürü nelere yol açıyor acaba?

Ülkemizde, nasıl bir “orman” ve ormancılık kültürü var acaba? Doğrusunu isterseniz, bilmiyorum; ama çok da merak ediyorum. Dahası, her kesimden yurttaşımız arasında yaygın olduğunu düşündüğüm “orman” ve ormancılık kültürünün yol açtığı ve açabileceği gelişmeleri gördükçe telaşlanıyorum. Kırk yılı aşkın bir süredir orman mühendisliği yapıyorum. Birisi kalkıp da; “- Orman, ormancılık nedir?” diye sorsa, ne yanıt verebileceğimi, doğrusu artık bilemiyorum. Ben bunu söyleyince, belki siz de kalkıp; “- Orman fakültesinde boşuna mı öğrenim gördün? Çoğunluğunu araştırmacılık yaparak geçirdiğin bunca yıllık meslek yaşamında da hiçbir şey öğrenemedin mi?” diye soracaksınız. Haklısınız. Ancak, bu durum gerçekten de yalnızca benim bilgisizlik yahut beceriksizliğimden mi kaynaklanıyor acaba?

“Orman” deyince ne anlaşılıyor?

“Orman” deyince ne anlaşılması gerektiği konusunda, en azından orman mühendisliği öğrenimi yapmış herkes gibi ben de bir şeyler söyleyebilirim kuşkusuz. Sözgelimi “ormanların”

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

bir ekosistem olduğunu belirtir, bir ekosistem olarak sahip olduğu ayırt edici özelliklerini bir bir açıklayabilirim. Sonra; ilgili hukuksal düzenlemelerde, örneğin 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 1. maddesindeki "orman" tanımını açıklayabilir; ülkemizdeki orman ekosistemlerinin çeşitlerini sular seller gibi sayabilirim de. Ama kültür yalnızca bu türden bilgilere, bilgi de değil "malumatlara" indirgenebilir mi? Bence indirgenemez. Ne var ki, kolaylıkla indirgenebildiğini görüyor ve şaşırıyorum. Hiç unutmam; ilköğretim çağında bir öğrenci topluluğunu "açıklamalı orman yürüyüşüne" götürmüştüm. Dönüşte sordum: "- Ormanda dolaşırken daha çok hangi duyu organınız iş başındaydı?". Duraladıklarını görünce de sorumu açıklamaya çalıştım; yine yanıt alamayınca öğretmenlerinin çıkışcasına bir söylemle yaptığı anımsatmalardan sonra başladılar "ormanların" yararlarını saymaya... Yine ilkokul 3-4. sınıf öğrencileriyle bir radyo izlencesinde söyleşirken, sanırım topluluğun en küçüğü; "- Biz ormandan geçerken neden korkarız?" diye sormaz mı; şaşırardım, hiç düşünmemiştim çünkü. Söz oyunları ile geçtirdim; geçtirdim ama soru hep aklımda kaldı. Gerçekten de; çoğu insan orman ekosistemlerinde yalnız kaldığında neden korkar acaba? Bilmiyorum. Peki, siz biliyor musunuz?

Sözün gelişi, "çocukları" bir yana bırakıp daha "büyükler" neler söylüyor, onlara bakalım bir de: Örneğin, 2008 yılında, dönemin Çevre ve Orman Bakanı "Prof. Dr." Veysel Eroğlu'nun Turizmi Teşvik Kanunu'nda yapılacak değişikliği savunurken;

"Tasarı makilik alanları ve bozuk ormanları kapsıyor... Bazı alanlar var ki orman olarak gözükmüyor, fakat makilik alan. Hiçbir şeyin yetişmesi mümkün değil."

açıklamasını yapmıştı. "-Haydi, O orman mühendisliği öğrenimi yapmamış..." deyip önemsemeyelim söylediklerini. Peki, Orman Fakültesi Dekan Yardımcılığı, Çevre ve Orman Bakanlığı'nun Müsteşar Yardımcılığı görevlerinde de bulunmuş, AKP Uşak Milletvekili olan Orman Mühendisi Nuri Uslu'nun söylediklerine ne demeli? Uslu, söz konusu tasarı TBMM'de görüşürken;

"Ormanı istediğimiz yerde kurarız ama turizmi istediğimiz yerde yapamayız."

görüşünü öne sürebilmiştir. Çok daha “genç” bir orman mühendisi ise Çevre ve Orman Bakanlığı’nun 2007 yılında düzenlediği bir etkinlikte orman ekosistemlerini;

“...belirli bir yerde kendini meydana getiren elemanların kompozisyonu, karakterleri ve aralarındaki karşılıklı ilişkiler bakımından tekdüze olan bir orman parçasıdır.”

biçiminde tanımlayabilmiştir.

Şimdi durup sormak gerekmiyor mu sizce de: Bu nasıl bir “orman” ve ormancılık kültürü?

Bunlar, sizce nasıl bir ormancılık kültürünün ürünü olabilir?

Gerçekten de çok merak ediyorum, sözgelimi;

- ormanbilimcilerin bile son zamanlarda dillerinden düşürmedikleri sözgelimi “sürdürülebilir ormancılık” ya da “ekosistem tabanlı planlama” ya da Orman Genel Müdürlüğü’nün “rehabilitasyon”, “bal ormanları”, “yangına dirençli orman yapıları”, “enerji kaynağı orman biyokütlesi”, “devlet ormancılığından millet ormancılığına geçiş” vb yaklaşım ve söylemleri;
- Anayasanın 169. maddesinin yanı sıra 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 57. maddesine tümüyle aykırı düşen yönetmeliklerle özel kişi ve kuruluşların “...orman sınırları içinde yangın ve çeşitli sebeplerle meydana gelmiş açıklıklarda, verimsiz, vasıfları bozulmuş ve amenajman planlarında toprak muhafaza karakteri taşımadığı halde muhafazaya ayrılmış orman alanlarını” ceviz, kestane, fıstıkçamu, kekik, adaçayı vb bahçelerine dönüştürmesine yol açan uygulamalarının kamuoyuna “yurtta orman sahasını arttırmak” amacıyla yapılan “özel ağaçlandırma çalışmaları” olarak açıklanabilmesi;
- daha fazla yıkıma yol açmadan çözümlenmesi, hiç olmazsa tüm boyutlarıyla tartışılması gereken onca ormancılık sorunu varken meslek örgütlerinin işlevlerini, özellikle son yıllarda sözgelimi “ekoturizmcilik”, lokal işletmecili-

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

ği, üyelerini kendilerine tahsis edilen “devlet ormanı” sayılan yerde iktidar yanlısı bir yatırımcının yaptığı turistik tesiste ağırlamacılık, piyasadaki “serbest” orman mühendislerinin özelleştirilen ormancılık çalışmalarının ihalelerine girebilmeleri için gerekli belgeleri düzenlemek vb etkinliklere indirgemeleri; buna karşılık, belgelendirdikleri özel “mühendislik bürolarının” etkinliklerini hemen hemen hiçbir biçimde denetlememeleri; çevre/doğa/orman popülizmine kapılıp herhangi bir çevre korumacı gönüllü kuruluş gibi “çevrecilik” vb çalışmalara öncelik ve ağırlık vermesi;

- “Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir. Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zaman aşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.” yaptırımlarına 1982 Anayasasında bile yer verilmişken “devlet ormanı” sayılan yerlerin ve devlet ormancılığı düzeninin akıl almaz uygulamalarla hızla özelleştirilebilmesi;
- geçmişte ormancılıktaki özelleştirmeci uygulamalara karşı çıkarken şimdilerde bir ormancılık ihalesi kapmak için akla gelmedik ilişkilere girebilen orman mühendislerinin giderek artması ve bu eğilimin olağanlaşması;
- orman fakültelerinin işsiz orman mühendislerinin her geçen yıl artması, buna karşılık yeni orman fakültelerinin açılması karşısında hiçbir tepki vermemesi, dahası, meslek kuruluşlarıyla birlikte orman mühendislerini, deyiş yerindeyse “el kapılarında kapıkulu” konumuna düşüren 5531 sayılı “Orman Mühendisliği, Orman Endüstri Mühendisliği ve Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Hakkında Kanun” a alkış tutabilmesi;
- Anayasanın 170. maddesi ile 6831 sayılı yasanın 40. maddesindeki yaptırımlara karşın devlet orman işletmelerinin ağaç kesme, tomruklama ve taşıma işlerinin “orman köylüleri” ve/veya “orman köyü kalkındırma kooperatifleri” yerine açık artırmalı satışlarla üstlenicilere yaptırılması; bu uygu-

lama nedeniyle gelişmiş ülkelerde bile “ağır işlerden” sayılan orman işçiliğini yapacak köylülerin daha önce yararlandıkları çeşitli ayrıcalıklı olanaklarda, bu kapsamda grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklardan, toplumsal güvenceden yoksun bırakılması; dahası, ormancılık kamuoyunda “dikili satış” olarak anılan uygulamalardan anılan kooperatiflerin de herhangi bir üstlenici gibi yararlanabilme çabalarına girmesi

vb tutumlar nasıl bir ormancılık kültürünün ürünü olabilir acaba?

Bir yerlerde bir terslik var ama nerede? Peki, gerçekten de bir terslik varsa eğer “ters” olan nedir, nelerdir; neden kaynaklanıyor ve nelere yol açıyor; nasıl giderilebilir? Çok merak ediyorum; bunlar görmezden, duymazdan gelinebilecek sorular mıdır sizce de?

Ormancılık dışı kamuoyunun “orman” ve ormancılık kültürüne gelince...

Bu alanda da hem gülünç hem de üzünçlü bir durum var: Öyle ki, neredeyse;

“- İyi ki orman yangınları çıkıyor da yurttaşlarımız ormanların ayırtına varıyor!”

ya da

“- İyi ki AKP 2B arazilerini satmak istedi; ‘devlet ormanı’ sayılan yerleri turizm, madencilik vb ormancılık dışı yatırımların yolgeçen hanına dönüştürdü de kamuoyu, çoğunlukla eksik ve yanlış da olsa ormanlarla ilgilenmeye başladı!”

diyesi geliyor insanın! Gerçekte, yıllarca önce, 1986 yılında Cumhuriyet gazetesindeki “Orman deyince okumazlar ki...” başlıklı yazısında Hıfzı Veldet Velidedeoğlu nasıl da açıklamıştı bu durumu: Velidedeoğlu’nun birçok kez aktardığım bu sözlerine, hoş görülür umuduyla bu bağlamda da yer vereceğim:

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

“Evet, ‘orman’ sözcüğünü veya başlığını görünce çoğu aydınımız o yazıyı okumaz. Ormanı kendi ilgi alanı dışında sayar. Ben onları, Fransızların ‘gourmet’ dedikleri damak zevkine düşkün kişilere benzetirim: Karidesli, levrekli, bonfileli sofralara alışmışlardır. Kuru fasulyeli tabak geldi mi, burun kıvrırırlar. Onların karides, levrek veya bonfileli sofrası düşün, felsefe, ekonomi, politika yazılarıdır. Sadece böyle ince ve karmaşık konulardan zevk alırlar. Orman konusu ise kuru fasulyedir onların çoğu için.”

Ancak, şimdilerde okuyor, okuyor ama yalnızca “orman” deyince; ormancılık ise hâlâ “...kuru fasulyedir onların çoğu için.” Oysa, ülkemizde 21,2 milyon hektar arazi “orman” sayılıyor ve bu arazilerde ekolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel öylesine önemli değişme ve gelişmeler yaşanıyor ki... Bırakın bu değişme ve gelişmelerle ilgilenmelerini bir yana, sözgelimi “2B” sorununu hâlâ “orman” sayılan yerlerin arazilerinin satılması olarak anlıyor. Öyle ki, örneğin, çoğunluk “2B” uygulamasının ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal temellerini; kimler tarafından neden, nasıl ve hangi anayasal ve yasal yaptırımlara dayanılarak yapıldığını, özellikle de herhangi bir yer için “orman vasfını yitirmiştir” kararı verilirken hangi ölçütlerden yararlandığını ve bu ölçütlerin anlamlılıklarını; “2B arazilerinin” herhangi bir yolla satılmasının yol açabileceği çevre, kentleşme, tarım, ormancılık sorunları ile hukuksal, toplumsal ve siyasal sonuçlarını sorgulamayı ise aklına bile getirmiyor. Neden acaba? Bu sığılık, sözgelimi, orman fakültelilerin, ilgili ormancılık meslek örgütlerinin, “aklı başında” olduğu söylenebilecek hukukçuların orman popülizminden uzak, çok boyutlu sorgulama ve açıklamalar yapmamasından ve/veya yapamamasından kaynaklanıyor olmasın sakın?

“Yamalı bohça” bir kültür...

“- Artık bilmeyen kalmamıştır” diye düşünüyordum; yanıltıyormuşum: İzninizle anımsatayım: Kültür bir üst yapı kurumdur; temelde alt yapı tarafından biçimlenir; “alt yapı” da, yine temelde, üretim ilişkilerine indirgenebilir. Başka bir söyleyişle; üretim ilişkileri farklı toplumsal ve kültürel yapılanmalara yol açar. Bu yapılanmalarda yer alan farklı toplumsal sınıf

ve katmanların kültürleri, temelde; sınıfsal konumlarına göre farklılaşır. Ne var ki, bu genel doğrunun ülkemizdeki “orman” ve ormancılık kültürü alanında da geçerli olduğu söylenebilir mi acaba? Sanmıyorum: Öncelikle, ülkemizde ne ormancılık ne de ormancılık dışı kamuoyunda çeşitli yönleriyle birbirinden farklı olduğu söylenebilecek, kendi içinde tutarlı “orman” ve ormancılık “kültürleri” var. Ancak, geniş bir ortak paydaya sahip olduğu söylenebilecek bir “orman” ve ormancılık “bilgisinin” varlığından söz edilebilir. Ne var ki bu bilgi, son derece sığ ve önyargılara, dahası, inançlara dayanıyor; üstelik, çoğunluğu da aktarma. Dolayısıyla, ülkemizdeki yaygın “orman” ve ormancılık kültürünün, deyim yerindeyse “yamalı bohça” durumunda olduğu söylenebilir.

Kuşkusuz, bu durumun aşılması gerekiyor. Her anlamda kamusal bir varlık olan; hem varlığı hem de yokluğu tüm canlıları doğrudan ilgilendiren orman ekosistemleri ülkemizde hiç de azımsanmayacak bir genişliğe ve görmezlikten gelinemeyecek yapısal özelliklere sahip çünkü. Üstelik, ülkemizdeki “orman” sayılan yerlerin yönetiminde önemli boyutlarda kamusal kaynak kullanılıyor ve bu süreç, başta içinde ve bitişiğinde yerleşikler başta olmak üzere çeşitli toplumsal sınıf ve katmanları farklı düzey ve biçimlerde etkiliyor. Bu gerçeklikler, söz konusu gereği pekiştiriyor. Ancak, bu gereği kimler, nasıl yerine getirecek acaba? Doğrusu, bilmiyorum.

Ülkemizdeki orman ekosistemlerinin biyolojik çeşitliliği son derece yüksektir. Bu çeşitliliğin toplumsal ve kültürel yapıdaki çeşitlilikle bir araya gelmesi, Türkiye ormancılığına özgün boyutlar kazandırıyor. Dolayısıyla, Türkiye ormancılığındaki değişme ve gelişmeler tartışılırken bu etkileşimin gözden kaçırılmaması yöntemsel bir zorunluluk oluyor.

“Ormanlarımız” Öylesine Yeşilce, Öylesine Çeşitli ki...

Yaygın kanı, ülkemizin orman ekosistemleri varlığı yönünden yoksul olduğu ve olanını da çeşitli nedenlerle hızla yitirdiğidir. Bu kanı, bir ülkenin “ormanca yoksul/varsıl” olmasından ne anlaşıldığına bağlı olarak hem doğru hem de yanlıştır. Eğer kapladığı arazinin genişliği, ağaç ve ağaççık türü bileşimi anlaşılıyor ise bu kanı yanlıştır. Ancak, orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerindeki değişimler, yersel dağılımı vb anlaşılıyorsa eğer, bu kanı doğru olmayabilir. “Olmayabilir” çünkü, ülkemizde, orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerindeki değişimler tüm boyutlarıyla izlenmiyor. Yine de ağaç ve ağaççıkların yanı sıra otsu bitkilerin türsel bileşimi, yaşlılık ve parçalılık durumu vb göstergelere bakılırsa söz konusu değişmelerin olumlu yönde olduğu söylenemez.

İnsanın inanası gelmiyor değil mi; ama öyle işte. Ne ki, görmedikçe, algılanması çok zor bir gerçeklik bu; görmek gerekiyor. Ama çoğunluk tersini söylüyor. “Görmüyorlar” çünkü “bakıyorlar”, ama, “göremiyorlar”. Kimileri içinde yaşıyor, kimileri içinde gezinip duruyor; kimileri de içinden geçip gidiyor. “Görebilseler”, hak verecekler. Sorun, gerçekten de “görebilmekte”. Peki, neden “göremiyorlar”? İki temel nedeni var bence: Bir kez, çoğunlukla “görebilecekleri” bir “gönül gözünden” yoksunlar. Oysa “gönül gözü”, çevremizdeki nesnelere tüm özellikleri ile duyumsayabilmenin; onlarla doğrudan, çok boyutlu, kalıcı ilişkiler kurabilmenin temel aracı. Yunus’ta, Emrah’ta, Mevlâna’da; Karacaoğlan’da, görmediğini düşündüğümüz Âşık Veysel’de,

Nazım'da ve ötekilerinde, sözgelimi Cahit ARF'ta, Feza GÜRSOY'da ve daha birçok gerçek bilimci, sanatçı ve siyasetçide olan da bu; "gönül gözü". İkinci olarak, çoğunlukla gerekli bilgilere yeterince sahip değiller. Dahası, bu bilgileri nereden ve nasıl edinebileceklerini de bilmiyorlar. Sözgelimi nerede, kaç tür "yeşil" var; neler ne denli yeşil; hangisi, neyin "yeşili"? İşte, ancak, bu eksiklikler giderildiği ölçüde ülkemizin ne denli yeşilce olduğunun ayırđına varılabilir. Devam edelim ve orman ekosistemleri ve orman ağaçları alanında bir sınavalım isterse-niz sahip olduklarımızın yeterliliğini ve çeşitliliğini...

Ağaçlarda, orman ekosistemlerinde "yeşili" nerelerde arayabiliriz?

Arayışı ağaç "cinsleri" düzeyinde başlatabiliriz. "Cinsler", canlıların tanımlanıp sınıflandırılmasında çok önemli düzeylerden birisidir çünkü: Sözgelimi çam, göknar/köknar, kayın, meşe "cins" düzeyinde isimlendirmelerdir. "Cinsler", öteki özellikleri bir yana, yeşilleri yönünden de farklıdır. Ama arayışı daha da ayrıntılaştırmak gerekirse, bu kez "türler" düzeyine inmek gerekiyor. Yine ağaçlar özelinde konuşursak, sözgelimi çamları sarıçam, kızılçam, karaçam, fıstıkçamı, halepçamu olarak ayırır, deyiş yerindeyse alıcı gözle bakabilir ve hele bir de "görebilsek", "yeşillerinin" ne denli farklı olduğu hemen dikkatimizi çekecektir. Gerçekten de, çam türlerinin "yeşilleri" birbirlerinden farklıdır; öteki ağaç cinsleri ve türleri, alt türleri, çeşitlerinde de olduğu gibi... Bir de orman ekosistemlerinin yapısal özellikleri var farklı "yeşilleri" arayacağımız: Çünkü orman ekosistemleri yapısal olarak da farklı olabiliyor. Sözgelimi, aynı tür ağaçların oluşturduğu orman ekosistemleri olduğu gibi bir orman ekosistemi farklı tür, hatta cinsten ağaçlardan da oluşabiliyor; üstelik ister tek, isterse çok türlü (ya da cinsli) olsun, yaşları değişik ağaç bireyleri de bir arada da bulunabiliyor ve bu durum farklı "yeşiller" yaratabiliyor. Son olarak, hangi yapısal özellikte olursa olsun, aynı yapısal özelliklere sahip orman ekosistemlerinin yersel konumlarının, sözgelimi denizden yüksekliğin, enlem ve boylamların farklı olması bile "yeşilleri" farklılaştırabiliyor

İşte, orman ekosistemlerinin “yeşil” varsılığının bir kısmını da buralarda arayacak ve bulabileceğiz.

Orman ekosistemleri ağaç ve ağaçcık türleri yönünden öylesine varsıl ki*...

“Orman” sayılan yerlerin ülkemizde kara yüzeyinin % 27’sini oluşturduğu öne sürülüyor. 2000’lı yılların başında bitirilen saptamalara göre 21,7 milyon hektar genişliğinde bir yer hukuksal olarak “orman” sayılıyor. Bu hem önemli hem de önemsiz bir bilgi. Önemli, çünkü “orman” sayılan yerlerin ve özellikle de orman ekosistemlerinin genişliği, ekolojik koşulların “iyileşmesinin” de öncelikli koşullarından birisi. Önemsiz, çünkü ülkemizin “yeşil” varsılığını yeterince açıklamıyor: Çünkü, ülkemizdeki orman ekosistemleri orman ağacı türü yönünden öylesine varsıl ki... Sözelimi, bir saptamaya göre; “Anadolu canlılar için jeolojik değişim çağlarında geçiş yolu, buzul çağlarında sığınmak olmuştur. Bu değişimlerin sonucu türlerin ve genlerin çeşitlenmesine yol açacak farklı yaşam alanları ortaya çıkmıştır.”** Öyle ki, aynı kaynakta belirtildiğine göre, gezegenimizdeki karasal yüzeyin % 0,6’sını oluşturmakla birlikte tüm bitki türlerinin % 2,6’sı ülkemiz bulunuyor. Başka bir söyleyişle de; bitki türleri yönünden farklılıklar gösteren üç bölgenin bir arada bulunduğu bir yurttan yaşıyoruz. Bu nedenle, yine A. Nihat Gökyiğit’in aktardığına göre ülkemizde 1320 “cinsten” tam 9996 bin bitki “türü” doğal yetişebiliyor. Üstelik bunların 3035’ine yalnızca ülkemizde rastlanabiliyor.*** Sözelimi, yalnızca her yanı yapılaştırılmış İstanbul’da bile 2000 dolayında bitki “türü” doğal olarak yetişebiliyor. Öte yandan; orman ekosistemlerimizde ise 168’i gezegenimizde yalnızca yurdumuzda

* Bu bağlamda yer verilen bilgiler, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği tarafından 2003 yılın da UNDP/GEF/SGP desteğiyle Dendroloji (Ağaçbilim) ve Orman Ekolojisi “Okulu” Ders Notları adıyla yayımlanan kitabımdan aktarılmıştır.

** Ali Dermirsoy; Genel ve Türkiye Zoocoğrafyası, Ankara 1972 (Aktaran Ali Nihat Gökyiğit; Türkiye’nin Biyolojik Zenginliği ve Korunması, Ali Nihat Gökyiğit Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, sayfa 8.)

*** Adil Güner- Serdar Aslan-Tuna Ekim-Mecit Vural-Tekin Abacı; Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler), İstanbul, 2012 (Aktaran Ali Nihat Gökyiğit; age; sayfa 46)

doğal olarak yetişebilen 648 odunsu (ağaç, ağaççık, çalı) "türe" ve "alttüre" rastlanabiliyor. Soğanlı bitki "türü" çeşitliliğimizden artık söz etmiyorum bile. Örneğin; ülkemizdeki orman ekosistemlerinde beş çam, (*Pinus* L.), dört göknar/köknar (*Abies* Mill.), yirmiye yakın meşe (*Quercus* L.), on akçağaç (*Acer* L.), yirmiüç söğüt (*Salix* L.); dört kavak (*Populus*); ikişer kayın (*Fagus* L.) ve gürgen (*Carpinus* L.) ve beş huş (*Betula*) türü başta olmak üzere çok sayıda ağaç ve ağaççık türü doğal olarak yetişebiliyor. Bunlara biraz daha yakından bakıldığında ise onlarca tür çıkıyor karşımıza. İşte kimileri:

Çamlar (*Pinus* L.):

Ülkemizde 5 çam türü ve bu türlerin çeşitli sayılarda alt türleri ile çeşitleri doğal olarak yetişebiliyor:

- i) Sarıçam (*Pinus sylvestris* L.): Ülkemizde ayrıca *Pinus sylvestris* subsp. *Kochiana* adlı alttürü; *Pinus sylvestris* subsp. *hamata* var. *compacta* olarak adlandırılan bir çeşidi var.
- ii) Kızılçam (*Pinus brutia* Ten): Ülkemizde, kızılçamın dört çeşidi doğal olarak bulunabiliyor: i) *Pinus brutia* Ten. var. *agrophioti* Papaj. ii) *Pinus brutia* Ten. var. *pyramidalis* Selik.); iii) *Pinus brutia* var. *densifolia* Yalt. & Boydak ve iv) *Pinus brutia* var. *densifolia* Yalt.& Boydak var. Nova.
- iii) Karaçam (*Pinus nigra* Arnold.): Ülkemizde karaçamın çoğunlukla "anadolu karaçamı" olarak adlandırılan (*Pinus nigra* subsp. *pallasiana*) alttürü bulunuyor. Anadolu karaçamının ise dört çeşidi ülkemizde doğal olarak yetişebiliyor: Anadolu Karaçamı (*Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* var. *pallasiana*); Ehrami Karaçam [*Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe var. *pyramidata* (Acatay) Yalt.]; Ebe Karaçamı [*Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe var. *seneriana* (Saatçioğlu) Yalt.] ve Büyük Kozalaklı Karaçam (*Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* var. *yaltirikiana* Alptekin.). Bunların dışında, yine anadolu karaçamının *Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe var. *columnaris-pendula* Boydak. ile "üçbaşı karaçam" olarak adlandırılan bireyi ise bulunuyor:

- iv) Halepçamı (*Pinus halepensis* Mill.).
- v) Fıstıkçamı (*Pinus pinea* L.): Ülkemizde bu türün bir de *Pinus pinea* L. subsp. *urgencii* var. *Nova* olarak adlandırılan alt çeşidi doğal olarak yetişebiliyor.

Gökнарlar/Kökнарlar (*Abies* Mill.):

Ülkemizde gökнарların 4 türü doğal olarak yetişebiliyor:

- i) Doğu Karadeniz/Kafkas Gökнарı (*Abies nordmanniana* (Stev.) Spach.)
- ii) Batı Karadeniz/Uludağ Gökнарı (*Abies bornmulleriana* Mattf.)
- iii) Kazdağı Gökнарı (*Abies equi-trojani* Aschers et Sint.)
- iv) Toros Gökнарı (*Abies cilicica* Carr.): Toros gökнарının ülkemizde, biri dünyada yalnızca Türkiye’de doğal olarak yetişebildiği (endemik) öne sürülen iki alttürü bulunmaktadır: Doğu Akdeniz Bölgesi’nde bulunan “*Abies cilicica* Carr. subsp. *cilicica*” ve Batı Akdeniz Bölgesi’nde bulunan endemik “*Abies cilicica* Carr. subsp. *isaurica* Coode et Cullen”.

Ardıçlar (*Juniperus* L.):

Ülkemizdeki ardıç türleri iki bölümde toplanıyor:

- i) “*Oxycedrus*” Bölümü:

Bu bölümdeki ardıçların iki kümede 4 alttürü bulunuyor:

Katran Ardıcı (*Juniperus oxycedrus* L.):

- Küçük kozalaklı katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus* L. subsp. *oxycedrus*)
- Büyük kozalaklı katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus* L. subsp. *acrocarpa*)

Adi Ardıç (*Juniperus communis* L.):

Hukuksal Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- Yayılıcı ardıç (*Juniperus communis* L. subsp. *communis*)
- Bodur ardıç (*Juniperus communis* L. subsp. *nana* Syme.)
- ii) "Sabin" Bölümü: Bu bölümdeki ardıçların ise 4 alttürü bulunuyor:
 - Karaardıç/sabin ardıcı (*Juniperus sabina* L.)
 - Kokulu ardıç (*Juniperus foetidissima* Willd.)
 - Boylu ardıç/bozardıç (*Juniperus exelsa* Bieb.)
 - Finike/servi ardıcı (*Juniperus phoenicea* L.)

Meşeler (*Quercus* L.):

Ülkemizde doğal olarak yetişebilen meşe türleri yaygın olarak üç kümede toplanıyor:

i) Ak Meşeler:

Doğu Karadeniz Meşesi (*Q. pontica* C. Koch.); saplı meşenin (*Q. robur* L.) iki alttürü, ıstranca meşesi (*Q. hartwissiana* Steven), ispir meşesi [*Q. macranthera* Fisch. et Mey. subsp. *sypirensis* (C. Koch) Menitsky], macar meşesi (*Q. frainetto* Ten.), sapsız meşenin (*Q. petraea* (Mattuschka) Lieb.) üç alttürü), kasnak meşesi [*Q. vulcanica* (Bois and Heldr. ex) Kotschy, mazı meşesinin (*Q. infectoria* Olivier.) iki alttürü, tüylü meşe (*Q. pubescens* Willd.).

ii) Kırmızı Meşeler:

Saçlımeşe ya da türk meşesi (*Q. cerris* L.), anadolu palamut meşesi [*Q. ithaburensis* Decne. subsp. *macrolepis* (Kotschy.) Hedge et Yalt.], iran palamut meşesi (*Q. brantii* Lindl.), lübnan meşesi (*Q. libani* Olivier.), makedonya meşesi (*Q. trojana* P.B. Webb.).

iii) Herdem Yeşil (Yapraklarını Tümüyle Dökmeyen) Meşeler:

Pırnal meşesi (*Q. ilex* L), boz pırnal (*Q. aucheri* Jaup. and Spach, kermes meşesi (*Q. coccifera* L.).

Ayrıca, ülkemizde doğal olarak yetişebilen ispir meşesi [*Q. macranthera* Fisch. et Mey. subsp. *sypirensis* (C.Koch.) Me-

nitsky] ile kasnak meşesi [*Q. vulcanica* (Bois. and Heldr.ex) Kotschy] “endemik” sayılmaktadır.

Kayınlar (*Fagus L.*):

Ülkemizdeki orman ekosistemlerinde yalnızca 2 türü; “doğu kayını” (*Fagus orientalis* Lipsky.) ile avrupa kayını (*Fagus sylvatica* L.) doğal olarak bulunuyor.

Gürgenler (*Carpinus L.*)

Ülkemizde 2 türü, doğu gürgeni (*Carpinus orientalis* Mill.) ile adi gürgen (*Carpinus betulus* L.) doğal olarak orman ekosistemleri oluşturabiliyor.

Akçaağaçlar (*Acer L.*):

Dağakçaağacı (*Acer pseudoplatanus* L.), çınar yapraklı akçaağaç (*Acer platanoides* L.), kayın gövdeli akçaağaç (*Acer trautvetteri* Medw.), iki alttürlü ova akçaağacı (*Acer campestre* L.); 5 alttürlü fransız akçaağacı (*Acer monspessulanum* L.), iki çeşitli doğukaradeniz akçaağacı (*Acer cappadocicum* Gleditsch.), 4 alttürlü *Acer hyrcanum* Fisch. et. Mey., tatarakçaağacı (*Acer tataricum* L.), *Acer divergens* Pax. (*Acer quinquelobum* K. Koch.), doğu akçaağacı (*Acer orientale* L. ya da *A. sempervirens* Lam.).

Dişbudaklar (*Fraxinus L.*):

Ülkemizde 3 alttürlü “sivri meyveli dişbudak” (*Fraxinus angustifolia* Vahl. ya da *F. oxycarpa* Willd.); 2 alttürlü “çiçekli dişbudak” (*Fraxinus ornus* L.) ve “adi dişbudak” (*Fraxinus excelsior* L.) olmak üzere 3 türü doğal olarak yetişebiliyor.

Kızılağaçlar (*Alnus L.*)

Ülkemizde, birisi üç alttürlü adi kızılağaç (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertner.) ve ötekisi de iki çeşitli doğu kızılağacı (*Alnus orientalis* Decne.) olmak üzere 2 türü doğal olarak bulunabiliyor:

i) Adi Kızılağaçlar:

- *Alnus glutinosa* (L.) Gaertner. subsp. *glutinosa*:

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- *Alnus glutinosa* (L.) Gaertner. subsp. *barbata* (C. A. Meyer) Yalt.:
- *Alnus glutinosa* (L.) Gaertner. subsp. *antitaurica* Yalt.:

Bunların dışında, adi kızılağacın en son Doğu Anadolu'nun Erzurum, Bingöl ve Bitlis dolaylarında "akkızılağaç" olarak adlandırılan "*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. subsp. *betuloides* An-sin" alttürü tanımlanmıştır.

ii) Doğu Kızılağacı:

Ülkemizde orman ekosistemlerinde iki çeşidi var:

- *Alnus orientalis* Decne. var. *orientalis*:
- *Alnus orientalis* Decne. var. *pubescens* Dippel:

Öteki Ağaç ve Ağaççık Türleri

Ülkemizdeki orman ekosistemlerinde başka ağaç ve ağaççık türleri de bulunuyor. Doğu ladini (*Picea orientalis* L.) ile toros (ya da Lübnan) sediri (*Cedrus libani* A.Rich.) ise ülkemizde geniş alanları kaplayan son derece görkemli orman ekosistemleri oluşturabiliyor. Bunların dışında; akdeniz servisi/adi servi [Piramit Biçimli Akdeniz Servisi/Ehrami Servi/Mezarlık Servisi (*Cupressus sempervirens* var. *sempervirens* ya da *Cupressus sempervirens* var. *pyramidalis* Nyman.) ile Dallı Akdeniz Servisi (*Cupressus sempervirens* var. *horizontalis* (Miller) Gordon.); porsuk (*Taxus baccata* L.); ıhlamurlar (*Tilia rubra*; *T. argentea*; *T. cordata*; *T. platyphyllos*); anadolu kestanesi (*Castanea sativa*), kayacık (*Ostrya carpinifolia*), şimşirler (*Buxus sempervirens* ve *B. balearica*); karağaçlar (*Ulmus minor*; *U. glabra* ve *U. laevis*); fındıklar (*Corylus colurna* ve *C. avellana*); titrek kavak (*Populus tremula*), huşlar (*Betula litwinowii*; *B. Medwediewii*; *B. pendula* ve *B. recurvata*); üvezler (*Sorbus aucuparia*; *S. caucasica*; *S. domestica*; *S. torminalis*; *S. umbellata* ve ötekiler); ormangülleri (*Rhododendron caucasicum*; *R. luteum*; *R. ponticum*; *R. smirnowii*; *R. ungerii*) vb türler de orman ekosistemlerinde öbekler oluşturabiliyor ve/veya tek tek bulunabiliyor.

Ancak, ne yazık ki, çam, sedir, doğu ladini, doğu çınarı dışındaki ağaç ve ağaççık türlerinin tek başlarına ya da başka

türlerle birlikte oluşturdukları orman ekosistemlerinin genişliklerini bilemiyoruz. Çünkü ülkemizde orman envanteri çalışmalarını, çamlar dışında tür düzeyinde yapılmıyor. Yine de, son envanterin sonuçlarına göre her ağaç cinsinin tek başına oluşturduğu orman ekosistemlerinin genişliklerini bilmekte yarar var.

Çizelge 1: Başlıca Ağaç Türlerinin Oluşturduğu Orman Ekosistemleri

İbre Yapraklılar			Geniş Yapraklılar		
Ağaçlar	Hektar	%	Ağaçlar	Hektar	%
Kızılçam	5 465 207	42,1	Meşe	6 274 720	74,8
Karaçam	4 243 081	32,7	Kayın	1 810 079	21,6
Sarıçam	1 241 083	9,6	Gürgen	9 220	0,1
Gökmar	657 479	5,1	Kızılağaç	125 536	1,5
Ladin	306 259	2,4	Kavak	6 554	0,1
Sedir	424 991	3,3	Kestane	118 212	1,4
Ardıç	493 307	3,8	Dişbudak	16 554	0,2
Fıstıkçamı	61 530	0,5	İhlamur	9 638	0,1
Ötekiler	77 246	0,5	Ötekiler	22 469	0,2
TOPLAM	12 970 183	100	TOPLAM	8 392 982	100

Kaynak: OGM (2006); Orman Varlığımız, Orman Genel Müdürlüğü Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2006.

Kimi ağaç ve ağaçlık türleri ise dünyada yalnızca ülkemizde doğal olarak yetişebiliyor

Ülkemizde orman ekosistemlerindeki ağaç türlerinin kimileri dünyada yalnızca Türkiye’de doğal olarak yetişebiliyor; başka bir söyleyişle, “endemik”. Örneğin anadolu sığlaağacı (*Liquidambar orientalis* Miller var. *Integriloba* Fiori), kazdağı

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

göknarı (*Abies nordmanniana* (Stev.) Spach subsp. *equi-trojani* (Aschers. et sinx. ex Boiss) Coode et Cullen) ve batı karadeniz (uludağ göknarı; *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach subsp. *bornmülleriana* (Mattf.) Coode et Cullen); toros göknarı (*Abies cilicia* (Ant. Et Kotschy) Carr. subsp. *isaurica* Coode et Cullen); dışbudak (*Fraxinus ornus* L. subsp. *cilicica* (Lingelsh) F. Yaltırık); söğüt (*Salix trabzonica* A. Sky); akçaağaçlar (*Acer cappadocicum* Gleditsch va *stenocaryum* Yalt.; *Acer divergens* Pak s.1; *Acer hyrcanum* Fisch. et Mey. subsp. *keckianum* (pax) Yalt. ile *Acer hyrcanum* Fisch. et Mey. subsp. *sphaerocaryum* Yalt.; *Acer monspessulanum* L. subsp. *oksalinum* Yalt.; *Acer undulatum* Pojark); kızılbaş (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertner subsp. *antitaurica* Yalt. ve *Alnus orientalis* Decne var. *pubescens* Dippel); huş (*Betula browicziana* Güner); meşeler (*Quercus aucheri* Jaup et. Spach; *Quercus macranthera* Fisch. et Mey. ex Hohen subsp. *syspirensis* C.Koch) Menistky; *Quercus petraea* (Manttuschka) Lieb). subsp. *pinnatiloba*. (C.Koch) Menistky ve *Quercus vulcanica* (Boiss. et Heldr. ex) Kotschy) bu bağlamda benim aklıma gelebilen endemik orman ağacı türleri. Ülkemizdeki orman ekosistemlerinde, bu ağaç türlerinin yanı sıra endemik çok sayıda ağaççık, çalı ve otsu bitki de bulunuyor; deyiş yerindeyse, “say sayabildiğiniz kadar” ...

Ülkemizde orman ekosistemleri yapısal olarak da çok çeşitlidir* !

Ülkemizde çoğunluğu doğal olarak oluşmuş olan orman ekosistemleri, çeşitli yönlerden farklı yapısal özelliklere sahiptir: Sözelimi orman ekosistemlerinin % 30'u “baltalık”. Başka

* Bu bağlamda sıkça geçecek “baltalık orman” ve “koru ormanı” terimleri aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Baltalık Orman: Kışın yaprağını döken meşe, gürgen, kayın vb sürgünlerinden de yenilenebilen ağaç türlerinden oluşan; “yakacak odun” elde etmek amacıyla yönetilen ve göreceli olarak daha kısa dönemlerde kesime uygun duruma gelen orman ekosistemleri.

Koru Ormanı: Çam, ladin, göknar/köknar, sedir, kayın ve meşe vb sanayide hammadde olarak kullanılacak “yakacak odun” elde etmek amacıyla yönetilen ve göreceli olarak daha uzun dönemlerde kesime uygun duruma gelen orman ekosistemleri.

bir söyleyişle, kesildiklerinde doğal olarak verdiği sürgünlerle yenilenen meşe, gürgen, kızılağaç, söğüt vb “kışın yaprağını döken” ağaç cinslerinin oluşturduğu orman ekosistemleri; geri kalanları ise çam, gökнар, ladin, sedir, ardıç, vb, yalnızca tohumlama yoluyla yenilenebilen ağaç cinslerinin oluşturduğu “koru” orman ekosistemleri. Bu arada, “koru” orman ekosistemlerinin % 6,5’inin kışın yaprağını döken ve dökmeyen ağaç türlerinin çeşitli oranlarda bir arada bulunduğu “karışık” orman ekosistemleri olduğunu gözden kaçırmamak gerekiyor.

Öte yandan, ülkemizdeki orman ekosistemlerinin tümü aynı düzeyde “odun verim gücüne” sahip değil. Bu nedenle, “koru” orman ekosistemlerinin % 43’ü; “baltalık” orman ekosistemlerinin ise % 72’si “bozuk”, yani “verimsiz” sayılıyor.

Orman ekosistemlerinin çeşitli yaş sınıflarına dağılımı da ağaç türleri yönünden farklılık gösteriyor: Örneğin, en yaşlı sınıfları oluşturan VI ve VII yaş sınıfındaki “koru” orman ekosistemlerinde kızılçam % 47,6; doğu ladinini % 41,9; gökнар % 44,2; kayın % 25,9; meşe ise % 15,6 oranına sahip Buna karşılık sedir orman ekosistemlerinin % 10,6’sı VIII. ve % 21,6’sı da VI ve VII. yaş sınıfından oluşuyor.

Orman ekosistemlerini oluşturan ağaçların ortalama çapları ise, doğal olarak yaş sınıflarının farklılığına koşut olarak değişiyor. Sözelimi, tüm odun varlığının % 24’ü, ortalama çapı 52 cm büyük olan orman ekosistemlerindeki bulunuyor.

Bir de orman ekosistemlerinin, bir anlamda ağaçlarının sıklığı olarak açıklanabilecek “kapalılık” durumunu görelim: Tepe kapalılığı % 71 ve daha fazla olan “3 kapalı” orman ekosistemleri % 40,5; tepe kapalılığı % 41-70 arasında olan “2 kapalı” orman ekosistemleri ise, % 30,5 paya sahiptir.

Bu noktada, tüm bu özelliklerin hem ağaç türleri ve hem de yersel olarak değiştiğinin göz önünde bulundurulması gerekiyor.

Ne var ki, ülkemizdeki orman ekosistemlerinin yersel dağılımı son derece dengesizdir !

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Ülkemizde orman ekosistemlerinin ülke yüzeyine dağılımı, büyük ölçüde ekolojik koşullara bağılı olarak, son derece denge-sizdir. Bu durum, yalnızca “orman” sayılan yerlerin genişliği temel alınarak hazırlanan aşağıdaki çizelgede açıklıkla görü-lüyor:

**Çizelge 2: “Orman” Sayılan Arazilerin
Yersel Dağılımı**

Bölgeler	“Normal” (Verimli)		“Bozuk” (Verimsiz)		TOPLAM	
	Hektar	%	Hektar	%	Hektar	%
Doğu Karadeniz	1 337 482,2	12,6	1 339 772,8	12,7	2 677 280,3	12,6
Batı Karadeniz	1 729 349,5	16,3	619 355,3	5,9	2 348 726,9	11,1
Marmara	2 011 421,3	18,9	1 018 320,4	9,6	3 029 770,3	14,3
Ege	1 830 740,0	17,2	1 921 461,6	18,2	3 752 237,0	17,7
Batı Akdeniz	874 187,4	8,2	923 085,0	8,7	1 797 289,4	8,5
Doğu Akdeniz	1 105 175,1	10,4	1 197 634,4	11,3	2 302 831,2	10,9
İç Anadolu	888 815,0	8,4	1 456 487	13,8	2 345 324,2	11,1
Doğu Anadolu	513 882,0	4,8	1 127 949,9	10,7	1 641 847,4	7,7
Güneydoğu Anadolu	330 168	3,1	963 459,5	9,1	1 293 639,7	6,1
TOPLAM	10 621 220,5	100,0	10 567 525,9	100,0	21 188 946,0	100,0

Kaynak: Orman Varlığımız, Orman Genel Müdürlüğü, 20006, Ankara.

Ne var ki, “orman” sayılan yer genişliği, tek başına, fazlaca anlamlı bir gösterge değil: Yersel dağılımın ağaç türü bileşimi, yaş, verim gücü, kapalılık durumu vb özelliklerine göre irde-lenmesi çok daha anlamlı bir görüntü verebilir. Verebilir ama bu amaçla çok daha kapsamlı bir çalışma yapmak gerekiyor. Belki bir başka zaman, bir başkası, bu zorlu çalışmaya girebilir; en iyisi, bekleyip görelim.

Orman ekosistemi varsıllığımız azalıyor mu artıyor mu?

Ülkemizde bu soruyu gerçekçi olarak yanıtlayabilmek olası değil. Ne var ki, böyle bir soru pek de anlamlı değil. Anlamlı değil, çünkü yalnızca orman ekosistemlerinin genişliğindeki değişmelerle sınırlı. Sorunun, “-Yeşil varsıllığımız ne yönde değişiyor?” biçiminde sorulması daha anlamlı bence. Ancak, bu kez de, bu sorunun gerçekçi olarak nasıl yanıtlanabileceği sorunu ortaya çıkıyor.

Öte yandan, hem ekosistem hem de arazi olarak “*ormanların*” sahip oldukları özelliklerin çeşitliliği, “*değişme*” olgusunun içeriğine dikkatle yaklaşılmasını gerektiriyor. Bu nedenle, tartışmalar sırasında hangi özelliğe ilişkin değişmeden söz edildiği belirtilmeli ve her özelliğe ilişkin değişmenin “olumlu” ve “olumsuz” sayılabilecek iki durumlu bir süreç olarak değerlendirilebileceği gerçeği göz önünde bulundurulmalı. Ayrıca, yine söz konusu değişmenin, orman ekosistemi varlığında ve “*orman*” sayılan yerlerde gerçekleşmesinin farklı olgular olduğu ve farklı neden-sonuç ilişkisi içinde bulunabileceği gerçeklerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ne var ki, ülkemizde “*ormanlardaki*” değişmelerin tüm boyutlarıyla sergilenebilme olanağı yoktur. Yine de, OGM'nin “*orman envanteri*” çalışmalarından yararlanılarak “*ormanların*”; (i) ağaç türü bileşimi, (ii) ağaçların sıklığı ile ortalama çapı, yaşı ve boyu, (iii) genişliği, (iv) odun varlığı, (v) odun varlığındaki yıllık artış vb fiziksel özellikleri ile (vi) mülkiyet yapısı vb özelliklerindeki değişmeler incelenebilmektedir*. Bu

* Enson 2008 yılında yeniden düzenlen Orman Amenajman Yönetmeliği'nin 13. maddesine göre tam sekiz konuda “*envanter*” yapılacak; yapılabildiğinde bu türden veriler de üretilebilecek; “*umarım.*” Ancak, bunlar bir yana, orman ekosistemlerinin ekolojik koşullarını ortaya koyacak “*yetiş muhiti envanteri*” bile hâlâ yapılmıyor; hem de ilgili Yönetmelikte yapılmasını gerektiren kurallara karşın... Şimdi, kalkıp da bana; “- Peki, ‘*yetişme ortamı envanteri*’ de yapılmıyorsa eğer orman ekosistemlerinin neresinde hangi teknik işlemlerin ne zaman yapılabileceğine nasıl karar verilebiliyor?” diye sormayın; bilmiyorum! Öte yandan, 1999 yılında başlatılan ve şimdiye değin 2006 ve 2008 yıllarının yazanakları yayımlanan “*Orman Genel Müdürlüğü Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeler*” çalışmaları ise orman ekosistemlerindeki değişimleri bu bağlamda sözü edilen kapsamda izleme olanağı vermiyor.

nedenledir ki “orman” sayılan yerlerde, özellikle de orman ekosistemlerinde nelerin olup bitiği hemen hemen hiç tartışılmıyor. Oysa “ormanlarda” yalnızca çeşitli ormancılık dışı kullanımlara arazi tahsis edilmiyor; çok daha önemlisi, orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinin değişmesine yol açan etkinlikler de yapılıyor. Üstelik bakanlar bir yana ilgili teknokrat ve bürokratlar bile bu etkinliklerin başında gelen ağaçlandırma çalışmalarının genişliğini, dikilen fidan ve/veya ekilen tohum sayısındaki artışları öne sürerek övünebiliyor. Çoğunluğu “ağaç dikme” fetişizmini hâlâ aşamamış duyarlı yurttaşlarımız da bu çalışmalarını destekleyebiliyor, övüntüleriyle alkış tutabiliyor. Ek olarak, ne yazık ki yalnızca ormancılık dışı kamuoyu değil ormancılık öğretim ve araştırma kuruluşları ile meslek örgütleri de orman ekosistemlerindeki değişimleri ve bu değişimlerin olası sonuçlarını tüm boyutlarıyla sorgulamıyor. Sorgulamadığı içindir ki, ilgili teknokrat ve bürokratlar ülke yüzeyinin dörtte birinde, hem de “orman” sayılan yerlerde istedikleri gibi at koşturabiliyorlar.

Orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinde yaşamsal önemde değişimler oluyor...

Orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerindeki değişimlerin tüm boyutlarıyla izlenebilmesi çok zorlu bir uğraştır. Varlık, yapı ve süreç çeşitliliğine koşut olarak bu zorluk daha da artıyor. Ek olarak; “orman” sayılan yerlerin tanımı ile ormancılık çalışmalarını düzenleyen hukuksal düzenlemelerin ve teknik uygulamaların sıkça değiştirilmesi söz konusu değişimlerin belirlenebilmesini içinden çıkılamaz duruma getirebiliyor. Tüm bu zorluklara karşın orman ekosistemlerinin sınırlı düzeyde de olsa ağaç ve ağaçlık türü çeşitliliği, genişliği, yersel dağılımını, “odun” verim gücü vb özelliklerindeki değişmelerin izlenebilmesi olanaklıdır.

Öte yandan; kamuoyunda ülkemizde orman ekosistemlerinin giderek “azaldığı” yaygın bir kanıdır. Bu kanı hangi

verilere dayanıyor, bilmiyorum. Sanırım orman ekosistemlerinin yanması ve/veya yakılması, tarlaya ve/veya yerleşme yerine dönüştürülmesi, gerektiğinde yapılamayan ormancılık çalışmaları nedeniyle kendini bir daha yenileyememesi, “orman” sayılan yerlerin ormancılık dışı kullanımlara tahsis edilmesi, başta ünlü “2B” olmak üzere “orman” saymama uygulamaları bu kanıya yol açıyor olabilir. Doğrudur; bu türden nedenlerle orman ekosistemleri yok edilebiliyor ve/veya “orman” sayılan yerler artık “orman” sayılmıyor. Ancak, ülkemizde bir yandan da yeni orman ekosistemleri oluşturma ve “verimsiz” sayılan orman ekosistemlerini daha “verimli” duruma getirme çalışmaları da yapılıyor. Bu amaçla kurulmuş genel müdürlükler var ve bu genel müdürlüklerde binlerce teknik personel işlendiriliyor, hiç azımsanmayacak boyutta kaynaklar harcanıyor. Dolayısıyla, “orman” sayılan yerlerin, özellikle de orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinde yaşamsal önemde değişiklikler yapılıyor. Ek olarak, “orman” sayılan yerlerde doğal etmenlerin yol açtığı kimi değişiklikler de oluyor. Bu değişimlerin ancak yirmi yıllık dönem boyunca gerçekleşen kimi boyutları veri olanakları elverdiğince aşağıda sergilenmiştir:

i) “Orman” Sayılan Yerlerin Genişliğindeki Değişmeler:

Türkiye “ormansızlaşma” olduğu savının ülke genelini kapsayacak düzeyde genelleştirilmesi anlamlı değildir. Çünkü OGM’nin verilerine göre, “orman” sayılan yerler, yaklaşık otuz yıllık bir dönem sonunda % 4,9 oranında, 1 milyon hektar artmıştır. Üstelik orman ekosistemlerinin yapılarında, “bozuk” ve “normal” tanımlamalarına göre “iyileşme” sayılabilecek bir değişme de gerçekleşmiş; “bozuk” yapılı sayılan orman ekosistemleri azalırken “normal” sayılan orman ekosistemleri genişliği artmıştır. Bu gerçek Çizelge 3’de sergilenmiştir:

Çizelge 3: “Orman” Sayılan Yerlerin Genişliğindeki Değişmeler

Niteliği		Orman Envanteri		Değişme 1970=100
		1970’li Yıllar	2000’li Yıllar	
Bozuk	Hektar	11 342 839	10 567 526	93,2
	%	56,2	49,9	
Normal	Hektar	8 856 457	10 621 221	119,9
	%	43,8	50,1	
TOPLAM	Hektar	20 199 296	21 188 747	104,9
	%	100,0	100,0	

Öte yandan, bu genişlemenin, “orman” sayılan yaklaşık 500 bin hektarın “orman vasfını yitirmiştir” gerekçesiyle yapılan “2B” uygulamalarıyla artık “orman” sayılmamasına karşın gerçekleştiği; Çizelge 4’de görüldüğü gibi, söz konusu değişimin bölgesel olarak da farklı düzeylerde ve yönlerde olduğu gözden kaçırılmamalıdır:

Çizelge 4: “Orman” Sayılan Yerlerin Genişliklerindeki Bölgesel* Değişmeler (Hektar)

Orman Bölge Müdürlükleri	Dönemler		Değişmeler	
	1970’li Yıllar	2000’li Yıllar	Hektar	1970=100
Adana	833 600	902 498	68 898	108,3
Adapazarı	333 745	349 265	15 520	104,7
Amasya	1741 476	1 841 870	100 394	105,8
Ankara	504 784	630 374	125 590	124,9
Antalya	1 267 639	1 114 986	-152 653	88,0
Artvin	371 397	388 534	17 137	104,6
Balıkesir	747 231	678 229	-69 002	90,8
Bolu	582 397	612 045	29 648	105,1
Bursa	676 725	760 164	83 439	112,3
Çanakkale	680 302	682 473	2 171	100,3
Denizli	704 191	775 609	71 418	110,1
Elazığ	2 113 958	2 176 669	62 711	103,0

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Erzurum	381 892	462 607	80 715	121,1
Eskişehir	946 537	1 151 236	204 699	121,6
Giresun	442 599	431 395	-11 205	97,5
Isparta	619 510	719 694	100 184	116,2
İstanbul	570 868	559 611	-11 257	98,0
İzmir	997 464	993 718	-3 747	99,6
K.Maraş	924 476	1 015 561	91 085	109,9
Kastamonu	731 434	785 555	54 121	107,4
İçel	785 506	847 493	61 987	107,9
Muğla	1 168 974	1 145 738	-23 236	98,0
Trabzon	535 782	518 335	-17 447	96,7
Zonguldak	504 592	588 002	83 410	116,5
Konya	693 915	733 760	39 845	105,7
Sinop	312 131	323 328	11 197	103,6
TOPLAM	20 173 125	21 188 746	1 015 621	105,0

* Açıklama: Çizelgede yer alan "bölgeler", Orman Genel Müdürlüğü'nün taşra örgütlenmesindeki yönetsel birimlerdir; çoğunluğu birden fazla ili kapsamaktadır.

Çizelge 4'de görüldüğü gibi, Türkiye'de "ormanların";

- yersel dağılımı değişmekle birlikte yersel dağılımdaki denge-sizlik durumu değişmemiştir; kimi bölgelerde (Antalya, Balıkesir, Muğla, Trabzon, İstanbul, Giresun ve İzmir) azalmış öteki bölgelerde ise genişlemiştir*;
- bölgesel olarak toplam 288,5 bin hektar azalmaya karşılık toplam 1,3 milyon hektar artış olmuştur.

ii) Orman Ekosistemlerinin Odun Varlığındaki Değişmeler:

Olabilirdiğince daha fazla ve daha nitelikli odun hasat etmek, Türkiye'de de, uzunca bir dönem önde gelen orman işletme

* Bu bağlamda "ormanların" genişlediği ve daraldığı bölgelerin ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları anımsandığında Çizelge 4'deki verilerden hareketle son derece anlamlı sorgulamaların yapılabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

amacı sayılmış; orman ekosistemlerindeki odun varlığının, ormancılık yazınındaki adıyla “*servetin*” artırılmasına yönelik ormancılık uygulamalarına ağırlık verilmiştir. Öyle anlaşılmaktadır ki, bu amaç büyük ölçüde gerçekleşmiştir: Ele alınan dönem sonunda ülke genelinde toplam % 37 oranında olan odun varlığındaki artış, Çizelge 5’de görüldüğü gibi, bir hektardaki odun varlığında da gerçekleşmiştir:

Çizelge 5: Orman Ekosistemlerindeki Odun Varlığı (m³/Hektar)

Niteliği	Orman Envanteri		Değişme 1970=100
	1970’li Yıllar	2000’li Yıllar	
Bozuk Koru	11,424	10,068	88,1
Normal Koru	122,834	126,235	102,8
Bozuk baltalık	5,183	5,814	112,2
Normal Baltalık	32,954	41,918	127,2

iii) Orman Ekosistemlerinin Yıllık Artım (Odun Verim) Gücündeki Değişmeler:

Türkiye’de, orman ekosistemlerinin verim güçlerindeki değişmelerin de, ne yazık ki yalnızca hektardaki odun varlığında gerçekleşen yıllık artışla (artım) incelenebilme olanağı vardır. Bilindiği gibi, ağaçların odun kütlesi, olağan koşullarda, her yıl az ya da çok büyür. Ekolojik koşulların yanı sıra, yapılan teknik işlemlerin niteliği ve yoğunluğu vb değişkenlere bağlı olan bu büyüme, bir anlamda, orman ekosistemlerinin verim güçlerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ele alınan dönem boyunca orman ekosistemlerinin yıllık odun verim gücü, ülke genelinde % 23,2 oranında artmıştır. Ancak, Çizelge 6’da da görüldüğü gibi, söz konusu değişme farklı orman ekosistemi yapılarında farklı düzeylerde gerçekleşmiş; “*koru*” orman ekosistemlerinin yıllık odun verim gücünde azalma olmuştur:

**Çizelge 6: Orman Ekosistemlerinin Yıllık Artım
(Odun Verim Gücü) (m³/Hektar/Yıl)**

Niteliği	Orman Envanteri		Değişme 1970=100
	1970'li Yıllar	2000'li Yıllar	
Bozuk Koru	0,282	0,234	82,9
Verimli Koru	3,366	3,345	99,4
Bozuk Baltalık	0,169	0,228	134,9
Verimli Baltalık	1,796	2,336	130,1

iv) Orman Ekosistemlerinin Ağaç Türü Bileşimindeki Değişmeler:

Daha önce ayrıntılı olarak sergilendiği gibi Türkiye'deki orman ekosistemlerinin doğal ağaç ve ağaççık türü çeşitliliği yönünden son derece varsıl olduğu söylenebilir. Çizelge 7'de, kışın yapraklarını dökmeyen (çam, sedir, göknar, ladin vb) "*ibre yapraklı*" ve kışın yapraklarını döken (meşe türlerinin çoğunluğu, kayın, gürgen, kızılağaç vb) "*geniş yapraklı*" ağaçların oluşturduğu orman ekosistemlerinin genişliklerindeki değişmeler açıklıkla görölmektedir:

Çizelge 7: Orman Ekosistemlerindeki Ağaç Türü Bileşimi

Ağaç Türü Bileşimi		Orman Envanteri		Değişme (%)
		1970'li Yıllar	2000'li Yıllar	
İbrelili Yapraklı	Hektar	8 515 172	11 403 791	33,9
	%	42,2	53,8	
Geniş Yapraklı	Hektar	1 504 521	1 831 536	21,7
	%	7,4	8,6	
Karışık	Hektar	914 914	2 204 268	140,6
	%	4,5	10,4	
Baltalık	Hektar	9 264 689	5 749 152	-37,9
	%	45,9	27,1	
TOPLAM		20 199 296	21 188 747	4,9

v) “Orman” Sayılan Yerlerin Parçallılık Durumundaki Değişmeler:

Ekolojik koşullar Türkiye’de orman ekosistemlerinin geniş alanlarda bütünlüklü olmasına olanak vermektedir. Ancak, bir yandan ormancılık politikaları ve başarısız teknik uygulamalar bir yandan da “orman” sayılan yerlerin içindeki ve bitişigindeki yerleşmelerde yaşayanların yerleşme, bitkisel üretim ve hayvancılık vb etkinlikleri, orman yangınları ve doğal etmenler orman ekosistemlerinin yersel olarak parçalanmasına neden olabilmektedir. Orman ekosistemlerinin parçallılığın artması, parça genişliklerinin azalması ise çeşitli ekolojik sorunların yanı sıra teknik ormancılık çalışmalarının etkenlik düzeyinin düşmesine de yol açabilmektedir. Türkiye’de ele alınan dönem boyunca “orman” sayılan yerlerin parçallılık sayısı artmış; parça büyüklüğü de azalmıştır. Bu parçalanma durumunun en çok yaşandığı on orman bölge müdürlüğü de Çizelge 8’de sergilenmiştir:

Çizelge 8: “Orman” Sayılan Yerlerin Parçallılık Durumunda Değişmeler

Orman Bölge Müdürlükleri	Parça	
	Sayısı (+)	Genişliği (-)
Trabzon	1 705	420,7
Amasya	1 399	7,7
Adapazarı	1 005	14,0
Balıkesir	697	10,0
İstanbul	546	110,8
İzmir	463	81,5
Çanakkale	427	60,3
Adana	391	2,9
Maraş	342	103,5
Bolu	278	10,0
Türkiye Ortalaması	5 820	12,6

Kaynak: OGM, (2009/b); Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri 2008 Yılı Raporu, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara.

Eğer gerçekten de, orman bölge müdürlüklerinin sınırlarında dikkate alınması gereken boyutlarda bir değişiklik olmamışsa eğer bu değişimlerin çeşitli yönleriyle sorgulanması gerekmektedir.

Görüldüğü gibi, kısıtlı gösterge ve veri olanaklarıyla yapılan bir irdeleme bile, ülkemizdeki orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinde ve yersel dağılımlarında önemli değişimlerin yaşandığını ortaya koyuyor*. Bu veriler genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de orman ekosistemlerinin bu bağlamda irdelenebilen yapısal özelliklerinde, 1970-2000’li yıllar döneminde “olumlu” sayılabilecek doğrutuda değişimler gerçekleşmiştir. Daha ayrıntılı bir incelemeyle başka boyutları da ortaya çıkarılabilecek bu değişmenin temel nedenleri şöylece sıralanabilir:

- “Orman” sayılan yerlerin tümüne yakın bir kısmının devlet mülkiyetinde olması; yönetilmesine, işletilmesine ve genişletilmesine yönelik etkinliklerin devlet tarafından tasarlanması, planlanması ve yürütülmesi; ormancılık tekniği uygulamaları;
- Her türlü doğal varlığın, bu kapsam da orman ekosistemlerinin kendilerini yeniden üretebilmesine olanak veren ekolojik koşulların varlığı;
- “Orman” sayılan yerlerin içinde ve bitişğinde yaşayanları orman ekosistemleri üzerindeki baskılarının giderek azalması.

Orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinde ve “orman”

* Bu bağlamda 2000’li yıllarda yaygınlaştırılan AGM’nin “özel ağaçlandırma”, ÖGM’nin örneğın “Yanan Alanların Rehabilitasyonu ve Yangına Dayanıklı Ormanlar Tesisi”, “Orman Rehabilitasyonu”, “Baltalık Ormanları Korum Ormanlarına Dönüştürme”, “Bal Ormanları”, “ekolojik tabanlı planlama” vb uygulamaların bu değişimlere çeşitli yönlerden çok daha önemli yeni boyutlar kazandıracığı gözden kaçırılmamalıdır.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

sayılan yerlerin genişliğindeki bu “olumlu” sayılabilecek değişmelerinin herhangi bir siyasal iktidar dönemindeki çalışmaların başarılı (ya da başarısız) olmasına indirgenmesi hem büyük bir yanılgı hem de büyük bir haksızlık olacaktır. Çünkü ormancılık çalışmaları, olası sonuçları ancak birkaç siyasal iktidarın dönemini kapsayabilecek uzunlukta bir zaman geçtikten sonra alınabilir. Öte yanda; orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinde ve “orman” sayılan yerlerin genişliğindeki olumlanabilecek bir değişme gerçekten de yaratılabilmişse eğer bunun temelde devlet ormancılığı düzeniyle ve ormancı çalışanların teknik bilgi birikimi, becerisi ve özverisiyle açıklanması hakça bir değerlendirme olacaktır

Ormancılık tarihi aynı zamanda orman ekosistemi tarihidir de...

Gerçekte bu savı kimler için söylüyorum, bilmiyorum: Orman fakültelerinde ormancılık tarihinin bir ders olarak okutulmasının çok yakın bir geçmişi var. Ormancılık tarihi ile ilişkilendirilebilecek konular ise çoğunlukla ormancılık politikası dersleri kapsamında hemen yalnızca orman/ormancılık hukuk ve/veya ormancılık yönetimindeki değişmeler boyutlarıyla ele alınıyor. Oysa ormancılık tarihinin çıktıklarından birisi de genel olarak “orman” sayılan yerlerin, özel olarak da orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerindeki değişme ve gelişmelerdir; başka bir söyleyişle orman ekosistemlerinin tarihidir. Ne var ki, yukarıda örneklendiği gibi, Türkiye ormancılığında veri ve bilgi olanakları bu “tarihin” yazılmasını hem zaman/süre hem de boyut ve alan yönünden sınırlandırmaktadır.

“SONUÇ” YERİNE...

Daha önce de belirttim; orman ekosistemlerinin yapısal özellikleri, yersel dağılımı ekolojik nedenlerle “kendiliğinden” de değişebilmektir; bu, çok olağan. Ancak, bu değişimler, başta ormancılık çalışmaları olmak üzere insan etkinlikleriyle hem hızlandırılmakta hem de yönlendirilebilmektedir. Artık, orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinde ve “orman” sayılan yerlerin genişliğindeki yönlendirilmiş değişimlerin ve yol açtı-

ği ekolojik, ekonomik, toplumsal ve hatta kültürel sonuçların sorgulanması da gerekiyor. Çünkü orman ekosistemleri hem doğası hem de ülkemizdeki “orman” sayılan yerlerin hemen hemen tümünün devlet mülkiyetinde olması nedeniyle kamusal varlıklar olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ek olarak, ülkemizde “orman” sayılan yerlerdeki söz konusu değişme ve gelişmelere yol açan etkinlikler hemen hemen tümüyle kamusal kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilebiliyor. Dahası, orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinde ve “orman” sayılan yerlerin genişliğindeki değişimlerin sonuçları da en geniş anlamıyla kamusaldır. Dolayısıyla, bu değişimlere yol açan uygulamalar en az, sözelimi HES’ler, “2B” uygulamaları, ormancılık dışı etkinliklere arazi tahsisi denli önemlidir. Önemlidir de bakalım, bu değişimlerin ve bu değişimlere yol açan uygulamaların ekolojik, ekonomik ve toplumsal maliyetlerinin gerektiğinde sorgulanacağı günler ne zaman gelecek.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ANONİM (2000); *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

ÇAĞLAR, Yücel (2003); *Dendroloji (Ağaçbilim) ve Orman Ekolojisi “Okulu” Ders Notları*, Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği, Yayın No: 13, Ankara.

KONUKÇU, Mustafa (1999); *Ormancılığımız*, Turkish Forestry; Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

MAYER, Hannes - AKSOY, Hüseyin; *Türkiye Ormanları*, (Çevirenler Hüseyin AKSOY ve Gülen ÖZALP) Batı Karadeniz Ormanlık Araştırma Enstitüsü, Muhtelif Yayın No 1, Bolu.

OGM (1980); *Türkiye Orman Envanteri*, Orman Genel Müdürlüğü Amenajman ve Silvikültür Dairesi Başkanlığı Envanter Fen Heyeti Müdürlüğü, Ankara.

OGM (2006); *Orman Varlığımız*, Orman Genel Müdürlüğü Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Hukuksal Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Çeşitli kullanımların ortaya çıkardığı arazi gereksinmesinin “orman” sayılan arazilerin dönüştürülmesiyle karşılanması, ülkemizde toplumsal ve siyasal bir gelenek olmuştur. Öyle ki, “toprak reformu” vb uygulamaları sırasında dağıtılan arazilerden daha fazlası “orman” sayılan yerlerin daraltılması pahasına sağlanmıştır. Sözelimi, orman ekosistemleriyle kaplı yerler önce tarım arazilerine, zeytinliklere, seralara dönüştürülmüş ve sonra da yazlık konut arsası olarak kullanılabilmiştir

1982 Anayasasının 169 ve 170. Maddeleri “Devlet Ormanı” Sayılan Yerlerin Yönetilmesinde Bir Risk midir, Fırsat mıdır?

Bilindiği gibi, ülkemizde “ormanlar” ve ormancılık düzeni özellikle kırsal egemen sınıflara ve siyasal partilere çeşitli “olanaklar” sunuyor. Bu olanaklardan yararlanma çabaları ise “ormanlara” ve ormancılık düzenine çok yönlü zararlar vermiştir. “Olağanüstü” dönemlerde hazırlanan 1961 ve 1982 Anayasalarında ağırlıkla bu nedenlerle, söz konusu zararları önleyebileceği düşünülen kurallara da yer verilmiştir. Ancak, ilginçtir; ne 1961 Anayasasının 131 ne de 1982 Anayasasının 169 ve 170. maddelerinde yer verilen kurallar kamuoyunda gerektiğince tartışılmıştır. Çevre/doğa korumacı duyarlılığın özellikle 1980’den sonra ülkemizde de giderek yaygınlaşmasına karşın bu yoksunluk giderilememiştir. Oysa her iki anayasada da yer verilen, kimi dönemlerde değiştirilmek istenen söz konusu anayasal kurallar ekolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasal değişme ve gelişmeleri etkileyen düzenleme ve uygulamalara dayanak olmuştur.

GİRİŞ

Arazilerin kullanım amaçları ve biçimleri, bilindiği gibi, çok boyutlu bir tartışma alanıdır. Özel mülkiyetin egemen olduğu üretim ilişkilerinde kullanım amaçlarının ve biçimlerinin arazi sahipleri tarafından belirlenmesi, yakın zamanlara değin sınırsız bir hak olarak algılanmış ve arazi sahipleri de bu haklarını, tarihin uzunca bir döneminde istedikleri gibi kullanabilmiştir: Üzerinde orman ekosistemi bulunan arazisini tarım ya

da yerleşme yerine, sulakalanları ya da gölleri kurutup tarım arazilerine dönüştürebilmiş; kimileyin de böylesi bir dönüştürme gerek duymamış ve üzerindeki varlıklardan yararlanmayı yeğlemiştir vb. Ancak, devletin ve/veya toplumun çıkarları gerektirdiğinde bu hakkın kullanımına kimi kısıtlamalar da getirilebilmiştir. Zaman içinde değişen, bu gereklerin toplumsal dayanakları, dolayısıyla da niteliği ve kapsamı olmuştur: Başlangıçta “ülkesel” savunma, ekonomik gelişme, ortak alt yapı yatırımları vb gerekçelerle getirilen kısıtlamalar, sonraları başta ekolojik kaygılar olmak üzere daha farklı ve çeşitli gerekçelerle yapılr duruma gelmiştir. Bilindiği gibi, günümüzde arazilerin kullanım amaçları ve biçimleri, bu türden kısıtlamaların dışında, elde edilebilecekleri özel yararın nitelik ve/veya niceliğine göre tümüyle mülkiyet sahipleri tarafından belirlenmektedir. Ancak, bu bağlamda sözü edilen yararın niteliği ve niceliği, egemen üretim ilişkileri tarafından biçimlendirilen nesnel koşulların sonucu olarak ortaya çıkmakta; arazi sahipleri ise, en fazla yarar seçeneklerinden birisini yeğleme durumunda kalmaktadır.

Öte yandan, bitkisel üretim ve hayvancılık yapılabilecek araziler ile orman, sulakalan, göl, bozkır vb ekosistemler, en azından kısa dönemde üretilemeyecek varlıklardır. Bu ekosistemlerin tüm canlıları ayırım yapmaksızın etkileyebildiği ve bu nedenle korunmaları gerektiği artık yaygın olarak bilinmektedir. Bu gelişme, arazilerin kullanım amaçlarının ve biçimlerinin belirlenmesine yönelik karar süreçlerine de yeni boyutlar kazandırmıştır. Öyle ki, kimin mülkiyetinde olursa olsun bu türden arazilerin niteliklerine zarar vermeyecek amaçlarla kullanılmasını sağlamak, gözetilmesi gereken bir temel ilke sayılmış; bu ilkenin yaşama geçirilmesi amacıyla çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bilindiği gibi, bu yaklaşımlarda, kullanım amaçlarının ve biçimlerinin arazilerin ekolojik yetenekleri temel alınarak ve kamu yararı gözetilerek belirlenmesi, bütüncül ve dinamik yaklaşımlarla planlanması öncelikli koşul sayılmaktadır. Oysa günümüzde, hem dünyada hem de Türkiye’de bu koşulun gerektiğince yerine getirilme aşaması artık büyük ölçüde aşılmış; arazilerin kullanım amaçları ve biçimleri, de-

ğıştirilebilmesi devrimsel nitelikte köktenci düzenlemeleri gerektirebilecek denli kurumsallaşmıştır. Bu kurumsallaşmanın temelde kapitalist üretim ilişkilerinin kendini genişleterek yeniden üretebilmesini sağlayabilecek doğrultuda olduğu bilinmektedir. Öyle ki, her türlü kamusal varlığın kapitalist gelişmenin hızlandırılması doğrultusunda değerlendirilmesine yönelik yaklaşımlar giderek daha da yaygınlaşıp etkenleşmiştir. Bu koşullarda, niteliği ne olursa olsun en azından kamu arazilerinin kamu yararının ençoklanması amacıyla kullanılmasının önemi daha da artmıştır.

Öte yandan; herhangi bir olgunun ya da durumun “risk” ve “fırsat” yanlarıyla sorgulanması bağlamında; (i) hangi yönlerden (ekonomik, toplumsal, ekolojik vb), (ii) hangi toplumsal sınıf ve katmanlar için, (iii) hangi koşullarda, (iv) ne denli (yoğunluk, yaygınlık, süreklilik) “risk” ve “fırsat” olduğu sorularının yanıtlanması gerekmektedir.

77 milyon km² genişliğe; hem yatay hem de dikey olarak son derece değişken ekolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullara sahip olan Türkiye’de arazilerin geniş bir kısmı devlet mülkiyetinde ve/veya devletin gözetimindedir. Sözelimi, ülke yüzeyinin % 27’sini oluşturan 21,2 milyon hektar arazi “orman” sayılmaktadır ve bu arazilerin tümüne yakın bir kısmı devlet mülkiyetindedir. Ayrıca, DİE’nin 2001 Yılı **Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgi Anketi**’nin bulgularına göre sürekli çayır ve otlak olarak kullanılmakta olan 14,6 milyon hektar arazinin de tümü kamu mülkiyeti (Hazine, köy tüzel kişilikleri vb) ve gözetimi altındadır (HAKTANIR ve Diğerleri. 2005). Ek olarak, Hazinesinin mülkiyetinde olup da henüz herhangi bir amaçla kullanılmayan yerler ile tarımsal amaçlarla kullanılan 3,7 milyon hektar “devlet üretme çiftlikleri” arazisinin de bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Öte yandan, bilindiği gibi, 1982 Anayasasında bitkisel üretim, hayvancılık ve ormancılık yapılan arazilerin korunmasına yönelik yaptırımlara yer verilmiştir. Ayrıca, 1982 Anayasasının “Kamulaştırma” başlıklı 46. maddesine göre; “Devlet ve kamu tüzelkişileri, kamu yararının gerektirdiği hallerde karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

mülkiyette bulunan taşınmaz mallarının tamamını veya bir kısmını... kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifak kurmaya yetkilidir." Aynı maddede, ek olarak; "...tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskân projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla..." kamulaştırılma yapılabileceği de vurgulanmıştır. Ayrıca; Türkiye'de bu ilkenin yaşama geçirilmesini sağlamak amacıyla gerekli alt yapısal koşulların oluşturulmasına yönelik göz ardı edilemeyecek boyutlarda kaynak kullanılmıştır. Kıscası, Türkiye'de, hemen hemen her türlü arazinin ekolojik ve ekonomik değerleri korunarak kullanılması, en azından anayasal bir ilke olarak benimsenmiş görünmektedir. Ancak, bu görünüme karşın Türkiye'de, arazilerin doğal yeteneklerinin uygun amaçlarla kullanılmasını sağlayabilecek düzenlemeler yapılmamış; öteden beri bitkisel üretim yapılan yerler "tarım arazisi", hayvan beslenen yerler "çayır" ve "mera", üzerinde orman ekosistemi oluşturduğu varsayılan ağaç ve ağaççık topluluklarının bulunduğu araziler de "orman" sayılmıştır. Başka bir söyleyişle; Türkiye'de arazilerin kullanımı, doğal kullanım yetenekleri de dikkate alınarak önceden herhangi bir yolla belirlenmiş kullanım amaçlarının gereği olarak biçimlenmemiştir. Öyle ki, 1989 yılında **Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye ile Kullanılmasına Dair Yönetmelik**, 1998 yılında 4342 sayılı **Mera** ve 2005 yılında da 5403 sayılı **Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu** çıkarılıncaya değin yalnızca "orman" sayılan arazilerin ormancılık dışı amaçlarla kullanılmasını kısıtlayan çeşitli kurallar getirilmiştir. Buna karşılık, öteki arazilerin kullanım biçimleri, büyük ölçüde arazi sahiplerinin isteğine bağlı olarak kolaylıkla değiştirilebilmiştir. Dahası, başlangıçta, "orman" sayılan ve/veya sayılabilecek araziler de çeşitli gerekçelerle bitkisel üretim, hayvancılık, yerleşme, alt yapı yatırımı vb amaçlarla kullanılabilecek arazilere dönüştürülebilmştir. Çoğunlukla yasa dışı olarak gerçekleştirilen bu dönüştürümlere kimi dönemlerde çeşitli hukuksal dayanaklar da sağlanmış ve bu eğilim günümüze değin sürmüştür. 2003 yılında siyasal iktidarın "2B arazilerinin" satılması için Anayasada değişiklik yapmak istemesi bu türden bir eğilimdir. Ancak, "2B" uygulaması, dolayısıyla da "2B arazilerinin" satılması, 1982 Anayasası-

nın 169 ve 170. maddelerinin “risk” ve/veya “fırsat” yanlarıyla tartışılması sırasında sözü edilebilecek boyutların yalnızca birisidir. Bu maddelerin, “devlet ormanı” sayılan arazilerin içindeki kırsal yerleşmelerde yaşayanlar yönünden yeniden düzenlenmesi, son yıllarda daha çok turizm, madencilik, HES yatırımlarıyla gündeme gelen çeşitli ormancılık dışı amaçlarla kullanılması yanlarıyla da tartışılması gerekmektedir.

Öte yandan, arazilerin kullanım amaçları ve biçimlerindeki değişmelerin hızı, yönü ve yaygınlığı ile bu değişmelere yol açan temel dinamikler tarih boyunca aynı olmamıştır. Cumhuriyet dönemindeki değişmeler bu yönden üç evrede gözden geçirilebilir: (i) 1960’lı yılların başına değin uzatılabilecek ilk evrede söz konusu değişmelerin belirleyici dinamikleri tarımsal üretimin artırılması, köylü popülizmi ve hızlı kentleşme olmuştur. “Devlet ormanı” sayılan araziler ve Hazine’nin, kısmen de köy tüzel kişiliklerinin mülkiyetindeki otlaklar ile henüz herhangi bir amaçla kullanılmayan araziler, bitkisel üretim ve yerleşme yerlerine dönüştürülmüştür. (ii) 1960’lı yıllardan 1980’li yılların başlarına değin uzanan ikinci evrede, arazi kullanım amaçlarında köktenci sayılabilecek dönüştürümler çoğunlukla yasa dışı yollarla yapılmamıştır. Çünkü kullanım amaçlarının daha yaygın olarak hukuksal düzenlemelerle değiştirilmesi yoluna başvurulmuştur. Ayrıca, tarımsal üretimde ürün deseni büyük ölçüde değişmiş; bir yandan gezici hayvancılık etkinlikleri ahır hayvancılığına dönüşürken otlaklarda beslenen hayvan cinsleri farklılaşmış ve kimi cinsleri giderek azalmış; ormancılık amaçları farklılaşmıştır. (iii) Tarım arazileri ile henüz herhangi bir amaçla kullanılmayan Hazine arazilerinin konut ve sanayi yatırımlarının “arsa” gereksinmesi için kullanılması, 1980 yılların başından günümüze değin uzanan üçüncü evrenin temel değişimi olmuştur. Bu evrede, “devlet ormanı” sayılan arazilerin ormancılık dışı amaçlarla kullanılma amaçları köklü biçimde değişmiş; özel sermayenin turizm, madencilik, enerji ve kısmen de eğitim tesisleri kurma amaçları öne çıkmıştır. 1982 Anayasasının tartışma konusu 169 ve 170. maddeleri, bu türden eğilimlerin giderek örgütlü istemlere dönüştüğü bir dönemde düzenlenmiştir. Bu noktada, Tekeli’nin

1980'li yıllarda öne sürdüğü öngörüler, sürecin kentleşme dinamiğine açıklık getirmektedir. Tekeli'ye göre; "... Kentin artık tek tek yapıların eklenmesiyle değil de büyük parçalar halinde yapılanmaya başlaması hem büyük sermayeye ihtiyaç duyurmakta hem de ona fırsatlar hazırlamaktadır. Ama henüz büyük sermaye bu alana girmemiştir... Geçmişten farklı olarak önümüzdeki yıllarda kentsel toprak spekülasyonunda büyük sermayenin yönlendirici olacağı beklenmektedir" (TEKELİ, 1987). Gerçekten de, büyük sermaye özellikle 2000'li yıllarda İstanbul, Antalya vb kentlerin çevresindeki geniş kamu arazileri ile tarım arazilerini kentsel yerleşme yerlerine dönüştürme eğilimine girmiştir. TOBB ve ATO Başkanlarının 2005 başlarında yaptıkları "2B arazileri" ile ilgili açıklamalar da bu eğilimin anlamlı göstergeleri olarak değerlendirilebilir (HİSARCIKLIOĞLU, 2005 ile AYGÜN, 2005). Bu eğilim, 1982 Anayasasının 169 ve 170. maddelerinin kamu yararının ençoklanması yönünden sağladığı "fırsatlar" ile yol açabileceği "risklerin" tartışılma gereğini pekiştirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda "orman" sayılan yerlerin tümüne yakın bir kısmı devletin mülkiyetinde bulunmakla birlikte, halk uzunca bir dönem çevrelerindeki orman ekosistemlerinden serbestçe yararlanabilmiştir. 19. Yüzyılın ortalarında orman ekosistemlerinden gelir sağlama amaçlı düzenlemeler kapsamında halkın bu yararlanma biçimine çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Bu arada, ülkenin verimli orman ekosistemlerinin yerli ve yabancı özel sermaye tarafından "işletilmesine" yönelik düzenlemeler de yapılmıştır. Orman ekosistemlerinden bu yararlanma biçimi, 1930'lu yıllara değin sürdürülmüştür. Ancak, yol açtığı yıkımlar, "ormanların" daha "verimli" olarak değerlendirilme, yeni orman ekosistemleri oluşturma zorunluluğu 1937 yılında, "devlet ormanlarının devlet tarafından işletilmesi" düzenine geçilmesine yol açmıştır. Bu süreçte bir yandan "orman" sayılan yerlerin ve özellikle de orman ekosistemlerinin korunmasına yönelik, teknik, hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılırken bir yandan da ülkedeki "orman" sayılan tüm araziler devletleştirilmiştir. Ne var ki, çok partili siyasal yaşamla birlikte "orman", özellikle de "devlet ormanı" sayılan arazilere yaklaşım biçimi değişmiş; siyasal iktidarlar bu arazi-

lerin içinde ve bitişiginde yaşayan köylülerin yararına olacağı gerekçelerini öne sürerek çeşitli düzenlemelere yönelmiştir. Bu yönelim, “orman”, özellikle de “devlet ormanı” sayılan yerlere zarar verebilecek tutum ve davranışları özendirilmiş; bu tutum ve davranışlar, özellikle 1950-1960 döneminde doruğuna çıkmıştır. 1961 Anayasasının 131. maddesi, bir bakıma bu gelişmelere tepki olarak düzenlenmiş; “orman” sayılan arazilerin ve orman ekosistemlerinin korunmasını ve “devlet ormanı” sayılan arazilerin devlet tarafından yönetilmesinin güvence altına alınması; “orman köylüsünün kalkınmasına” katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Ayrıca, Bakanlık düzeyinde örgütlenmeye geçilmiş, “devlet ormanı” sayılan arazilerin yönetim amaçları ve biçimleri büyük ölçüde değiştirilmiştir. Ancak, çok partili siyasal yaşama yeniden dönülmesiyle birlikte, “devlet ormanı” sayılan yerlerin daraltılmasına dayanak olabilecek düzenlemeler yeniden gündeme gelmiş, bu doğrultuda yasal ve anayasal değişiklikler yapılmıştır. Sözelimi, 1970 yılında 1961 Anayasasının ormanlarla ilgili 131. maddesi değiştirilerek; “Anayasasının yürürlüğe girdiği tarihten önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan topraklarla şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında orman sınırlarında hiçbir daraltma yapılmaz.” kuralına maddede yer verilmiştir. Ek olarak, 6831 sayılı Orman Kanunu da bu düzenleme doğrultusunda değiştirilmiş; “devlet ormanı” sayılan arazilerin ormancılık dışı amaçlarla kullanılmasına yönelik yaptırımların kapsamı genişletilmiştir.

Hazırlandığı ve benimsendiği dönemin toplumsal ve siyasal koşulları göz önünde bulundurulduğunda, 1982 Anayasasının söz konusu maddelerinde “orman korumacı” ve özellikle de “orman köylüsünü gözetici” yaptırımlara yer verilmiş olması, yadırganabilecek bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak, böylesi bir değerlendirme yapılırken Türkiye’de, özellikle kentli kamuoyunun ve bu kapsamda da ordunun geleneksel olarak orman ekosistemlerine olumlu bir yaklaşım sergilediği; yanı sıra, “orman köylülerinin” toplumun en yoksul ve yoksun kesimini oluşturduklarına ilişkin kanunun son derece yay-

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormanlık

gın olduğu gerçeklerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu gerek yerine getirildiğinde, söz konusu maddelerin izleyen yıllarda ne denli ve ne amaçla kullanıldığı ve kullanılabilceği daha doğru bir temelde tartışılabilir.

Özetlendiğinde; Anayasanın söz konusu maddelerinin, temelde, ülkedeki “*orman*” sayılan yerlerin ve özellikle de orman ekosistemlerinin nitelik ve niceliğinin korunması amacıyla, ancak, bu amacın “orman köylüleri de gözetilerek” gerçekleştirilmesi ilkesiyle düzenlendiği öne sürülebilir. Ancak, bu düzenlemeler sırasında nesnel koşulların gerekleri ve bu koşullardaki olası değişme eğilimleri göz önünde bulundurulmamış; maddelerin uygulamaya aktarılması sırasında sözü edilen ilkelerin ne düzeyde gözetilebileceği gerektiğince sorgulanmamıştır. Bu durum, 169 ve 170. maddelerin farklı amaçlarla da kullanılabilme olasılığının gözden kaçırılmasına yol açmıştır.

Kapitalist üretim ilişkilerinin 2000’li yıllarda hem dünya hem de Türkiye’de ulaştığı evrede, yaşamın sürdürülebilmesi için yeterli nitelik ve nicelikte, uygun dağılımda olması gereken kamusal varlıkların bile kamu yararının ençoklanması amacı gözetilerek yönetilmesi için gerekli siyasal koşullar büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Türkiye’de de temel yönelimlerinden birisi kamusal varlıkların ve olanakların çeşitli yollarla özelleştirilmesi, yerli ve yabancı özel sermayenin mülkiyetine ve/veya yönetimine devredilmesi olan bir süreç içinde girilmiştir. 2003 yılında çıkarılan 4916 sayılı “**Çeşitli Kanunlarda ve Maliye Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun**” başta olmak üzere yapılan çeşitli hukusal düzenlemeler bu sürecin boyutlarını açıklıkla sergilemektedir. Anayasanın 169 ve 170. maddelerinin değiştirilmesine yönelik girişimlerin 2003 yılında gündeme getirilmiş olması da bu bağlamda tartışılması gereken bir gelişmedir.

Öte yandan, Anayasanın 169 ve 170. maddelerinde, “*orman*” sayılan arazilerin hem kamu yararını ençoklayabilecek hem de kamuya zarar verebilecek biçimde kullanılmasına dayanak

olabilecek kurallara yer verilmiştir. Öyle ki, bu kurallar hem “fırsat” hem de “risk” olabilecek biçimde düzenlenmiştir. Bu nedenlerle, 169 ve 170. maddelerin iki yönlü olarak tartışılması zorunlu olmaktadır.

A) 169 ve 170. Maddelerin “Fırsat” Olarak Değerlendirilebilecek Yaptıırımları

Bilindiği gibi orman ekosistemleri, varlıkları ve yoklukları tüm canlıları, cins, sınıf ve katman ayrımı yapmaksızın etkileyebilen varlıklardır. Öte yandan, hem dünyada hem de Türkiye’de orman ekosistemlerinin göreceli olarak daha geniş bir bölümü doğaldır; başka, bir söyleyişle, yetiştirilmesi için herhangi bir özel işgücü ve sermaye kullanılmamıştır. Ek olarak, Türkiye’de insanlar tarafından oluşturulan orman ekosistemlerinin içinde özel kişi ve kuruluşlar tarafından yapılan ağaçlandırma çalışmalarının payı % 5 dolayındadır ve bu çalışmaların tümüne yakın bir kısmı “devlet ormanı” sayılan yerler ile Hazine arazilerinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenlerle, hem dünyada hem de Türkiye’de orman ekosistemlerinin, genel olarak “kamusal varlıklar” sayılması gerekmektedir. Ek olarak, Türkiye’de “orman” sayılan arazilerin tümüne yakın bir kısmının devlet mülkiyetinde bulunması ve bu arazilerin korunması, iyileştirilmesi ve genişletilmesine yönelik tüm çalışmaların ve yatırımların 1937 yılından bu yana devlet tarafından gerçekleştirilmiş olması da bu gereği pekiştirmektedir. Başka bir söyleyişle; “orman” sayılan arazilerin devlet tarafından korunması ve yönetilmesi, ağırlıkla kamu yararına uygulamaları kolaylaştırabilecek bir karar ve uygulama alanıdır. Bu gerçekler göz önünden bulundurulduğunda Anayasanın 169 ve 170. maddelerinin “fırsat” sayılabilecek yaptıırımları, temelde, üç boyutlu bir yaklaşımla irdelenebilir.

1. “Orman” Sayılan Arazilerin Korunması ve Yönetilmesi

Bilindiği gibi, kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu ekonomik ve toplumsal yapılarda devlet, temelde, doğrudan

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

ve/veya dolaylı olarak bu ilişkilerin kendisini genişleterek üretmesine katkıda bulunabilecek kararlar almakta ve uygulamalar yapmaktadır. Ancak, devlet, toplumun tüm sınıf ve katmanlarını ilgilendiren durumlarda kamu yararını en çoklayabilecek doğrultuda kararlar alma ve uygulama yapma çabalarına da girebilmektedir. Devlet mülkiyeti ve yönetimi ile devlet gözetimi ve koruması, bu türden karar ve uygulamalar için yaşamsal önemde olumlu dışsallıklar, bu tartışmadaki söylemiyle de “fırsatlar” sağlayabilmektedir. Anayasanın 169 ve 170. maddeleri üç alanda “fırsat” sayılabilecek kurallar içermektedir.

1.1. “Orman” Sayılan Arazilerin Gözetilmesi ve Korunması:

Anayasanın 169. maddesindeki kuralların kimileriyle devlete “*orman*” sayılan arazileri gözetme ve koruma görevleri verilmektedir. Maddeye göre;

- “Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır.”
- “Bütün ormanların gözetimi devlete aittir.”
- Öte yandan, maddedeki kuralların kimileriyle de kaçınılması gereken tutum ve davranışlarla ilgili kısıtlamalara yer verilmiştir. Sözelimi, maddeye göre;
- “Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz.”
- “Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez.”
- “Ormanların açılmasına yol açan siyasi propaganda yapılamaz; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz.”
- “Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınmaz.”

Bu kurallarla;

- özel kişi ve kuruluşların mülkiyetlerindeki “*orman*” sayılan arazileri, başta yerleşme olmak üzere ormancılık dışı amaçlarla kullanılabilmelerinin, bu amaçla üzerindeki orman ekosistemlerini kısmen ya da tümüyle yok edebilmelerinin engellenmesi,
- “*devlet ormanı*” sayılan arazilere zarar verebilecek eylemlerin çeşitli yollarla özendirilebilmesinin en aza indirilebilmesi;
- gerektiğinde yeni orman ekosistemlerinin oluşturulması amacıyla yasalar çıkarılabilmesi sağlanmaktadır.

1.2. “*Devlet ormanı*” Sayılan Arazilerde Devlet Mülkiyeti ve Yönetimi:

Türkiye’de “*orman*” sayılan 21,2 milyon hektar arazinin yalnızca 18,5 bin hektarı “özel” mülkiyet altındadır (Konukçu, 2001). Başka bir söyleyişle; “*orman*” sayılan arazilerin tümüne yakın bir kısmı devletin mülkiyetindedir. Anayasanın 169. maddesine göre;

- “*Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz.*”
- “*Devlet ormanları kanuna göre devletçe yönetilir ve işletilir.*”
- “*Bu ormanlar (devlet ormanları-YÇ) zaman aşımı ile mülk edilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.*”
- Bu kurallarla;
- “*devlet ormanı*” sayılabilen araziler özelleştirilememekte ve zaman aşımıyla mülk edinilememektedir;
- “*devlet ormanı*” sayılan yerlerin devlet tarafından yönetilme düzeni değiştirilememektedir;
- “*devlet ormanı*” sayılan arazilerin kamuya zarar verebilecek ormancılık dışı amaçlarla kullanılabilmesi engellenebilmektedir.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Siyasal iktidarların orman ekosistemlerine zarar verebilecek ve “orman” sayılan arazilerin daraltılmasına yol açabilecek karar ve uygulamalarının çoğunluğunun idare mahkemeleri ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi, çıkarılan yasaların Cumhurbaşkanı tarafından bu kurallara aykırı bularak bir kez daha görüşölmek üzere TBMM’ye gönderilmesi, bu maddelerin “kamu yararı” yönünden sağladığı “fırsatları” açıklıkla ortaya koymaktadır.

1.3. “Devlet Ormanı” Sayılan Yerlerde Kamu Yararına Yararlanılması:

Bilindiği gibi orman ekosistemleri, ürünlerin yanı sıra çeşitli hizmetleri de eş zamanlı olarak sunabilmektedir. Ne var ki, kamu yararına olan bu hizmetlerin çoğunluğu fiyatlandırılmamakta, dolayısıyla da değişim ekonomisine sokulamamaktadır. Açıkır ki, özel sermayenin bu hizmetlerin topluma sunulmasına yönelik ormancılık yatırımları yapması beklenemez. Bu nedenle, canlılarının varlıklarını sürdürebilmesi için vazgeçilemez nitelikteki bu hizmetlerin üretilmesine yönelik önlemlerin devlet tarafından alınması zorunlu olmaktadır. Bu zorunluluğun, “devlet ormanı” sayılan arazilerde, göreceli olarak daha kolay yerine getirilebileceği açıktır. Anayasanın “devlet ormanı” sayılan arazilerin mülkiyetinin devredilememesi, devlet tarafından yönetilmesi ve işletilmesine ilişkin kuralları kamuya bu yönden de yaşamsal önemde “fırsatlar” sağlamaktadır. Ayrıca, Anayasanın devlete ülkedeki tüm orman ekosistemlerinin korunması ve gözetilmesi yükümlülüğünü getiren kurallarının bu yanılla da “fırsat” olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan, kamu yararı gerektirdiğinde “devlet ormanı” sayılan arazilerden ormancılık dışı amaçlarla da yararlanması olanaklıdır. Dahası, kimi durumlarda bu olanaktan yararlanması zorunlu da olabilmektedir. 169. madde bu olanağı; “Bu ormanlar (devlet ormanları-YÇ) zaman aşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.” kuralıyla düzenlemektedir.

2. Ormanların İçinde ve Bitişiğinde Yerleşik Köylülerin Kalkındırılması

Anayasanın 170. maddesinde “ormanların korunması” amacıyla “orman” sayılan yerlerin içinde ve bitişiğinde yerleşik halkın gözetilmesi ilkesi de benimsenmiştir. “Orman Köylüsünün Korunması” başlığı altında yer verilen bu maddeye göre, “ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması, ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımından”;

- “ormanın gözetilmesi ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliğini sağlayıcı tedbirler”,
- “31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tamamen kaybetmiş yerlerin değerlendirilmesi”,
- “Bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti ve orman sınırları dışına çıkartılması”,
- “Orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen bu yerlere (yukarıda sayılan gerekçeyle orman sınırları dışına çıkarılan yerlere-YÇ) yerleştirilmesi”,
- (Orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesi için-YÇ) “devlet eliyle anılan bu yerlerin (yukarıda sayılan gerekçeyle orman sınırları dışına çıkarılan yerlerin-YÇ) devlet eliyle ihya edilerek bu halkın yararlanmasına tahsisi”

yasayla düzenlenecektir. Maddede, ayrıca, “Devlet bu halkın işletme araç ve gereçleriyle diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırıcı tedbirleri alır” kuralına da yer verilmiştir. Bu kurallar, Rio Konferansı’nu izleyen yıllarda gündeme gelen ve giderek dayatmaya dönüşen “doğal varlıkların çevresindeki yaşayanlar da gözetilerek korunması ve geliştirilmesi” yaklaşımının yaşama geçirilebilmesi yönünden göz ardı edilemeyecek “fırsatlar” olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de; Anayasanın yürürlüğe konulmasının hemen ardından, 1983 yılında, önce 6831 sayılı **Orman Kanunu**’nun 2. maddesinin 2896 sayılı yasayla bu doğ-

rultuda değiştirilmesi ve sonra da 2924 sayılı **Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun**'un çıkarılması, söz konusu kuralların rastlantısal düzenlemeler olmadığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, 1961 Anayasasının 131. maddesi 1970 yılında değiştirilirken gündeme getirilen benzer içerikte kuralların dayanak olduğu olumlu uygulamaların bu bağlamda anımsanması gerekmektedir. Anayasanın 170. maddesiyle bu uygulamaların hem niteliği değiştirilmiş hem de kapsamı genişletilmiştir. Sözgelimi, bu kurullarla, "*orman*" sayılan yerlerin içinde ve bitişiğinde yaşıyan yoksul ve yoksun köylülerin;

- alt yapı hizmetlerine kavuşma çabaları desteklenebilmektedir;
- orman ürünü gereksinmesi orman ekosistemlerine zarar vermeyebilecek bir düzen içinde karşılanabilmekte; orman ürünlerini daha verimli kullanabilmelerine yönelik donanımlara kavuşturulabilmektedir;
- orman işçiliği yapımlarına öncelik tanınmakta; kooperatiflerde örgütlenmeleri özendirilmekte; kooperatifleri aracılığıyla orman işçiliği yapanlara da ayrıcalıklı ekonomik haklar sağlanabilmektedir;
- bitkisel üretim ve hayvancılık etkinliklerini orman ekosistemlerine zarar vermeden ve daha verimli biçimde yapabilmek olanakları (kredi, araç ve gereç, bilgi vb) geliştirilebilmektedir.

Öte yandan; daha önce de değinildiği gibi, Türkiye'de, arazilerin kullanım amaçları, belirli bir planlamanın sonuçları olarak biçimlenmemiştir. Ormancılık yapılan araziler de, önceden belirlenen bir gereksinmenin karşılanması amacıyla ayrılmamış, üzerinde orman ekosistemi bulunan her arazide ormancılık yapılması amaçlanmıştır. Bu nedenle, orman kadastrosu çalışmaları sırasında arazinin üzerinde orman ekosisteminin bulunup bulunmaması temel ölçüt alınmış; "*orman*" sayılabilecek ve sayılmayabilecek arazilerin özelliklerine orman yasala-

rında açıklık getirilmiştir. Anayasanın 169. maddesinde ise bu doğrultuda kurallara da yer verilmiştir. Maddeye göre;

- orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler,
- 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğinin tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler ile
- şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler

“orman” sayılmayabilecektir. Açıktır ki, en azından kamu arazilerinin ve bu kapsamda da “devlet ormanı” sayılan arazilerin kamu yararının ençoklanması amacıyla kullanılması ilkesi gözetildiği durumlarda, bu kurallar “fırsat” olarak değerlendirilebilecektir. Çünkü daha önce “orman” sayılmış da olsa, bu gibi araziler “ormancılıktan daha yüksek kamu yararı sağlayabilecek” amaçlarla kullanılabilir. Açıktır ki, bu “fırsatın” kullanılabilmesi için “ormancılıktan daha yüksek kamu yararı sağlayabilme” durumunun nesnel ölçüt ve tekniklerle ortaya konulması gerekmektedir. Gerçekte, Anayasanın 170. maddesinde bu gereğin yerine getirilmesini büyük ölçüde kolaylaştıran kurallara da yer verilmiştir. Anımsanacağı gibi, bu kurallarla, anılan yerlerin, yalnızca; (i) “Ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması, ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımından...” değerlendirilmesine; (ii) “...orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesi için devlet eliyle ihya edilmesi ve bu halkın yararlanması tahsis...” edilmesine izin verilmektedir.

B) Anayasanın 169 ve 170. Maddelerin “Risk” Olarak Değerlendirilebilecek Kuralları

Bilindiği gibi, sınıflı toplumlarda toplumsal sınıf ve katmanlar ile bireylerin, her türlü hukuksal düzenleme karşısında

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

“eşit” olduğu varsayılmaktadır. Ne var ki, yine bilindiği gibi, bu, deyiş yerindeyse, “eşitsiz bir eşitlikdir”; başka bir söyleyişle, egemen sınıf ve katmanlar söz konusu “eşitlikten” daha fazla yararlanabilmektedir ve bu, özel koşullar dışında nesnel bir durumdur. Bu gerçeklikten hareket edildiğinde, Anayasanın 169 ve 170. maddelerinin kamu yararı yönünden “fırsat” sayılabilecek kurallarının aynı zamanda, “risk” doğurabilecek biçimde işletilebileceği gerçeği daha kolay kavranabilecektir.

Öte yandan, Türkiye’de, herhangi bir kamusal varlığın kamu yararını ençoklayabilecek biçimde kullanılmasını sağlamak için gerekli alt yapısal koşullar henüz yeterince oluşmamıştır. Sözelimi, Türkiye’de;

- toplumun sayıca çoğunluğunu oluşturan, ancak, kamu yararının ençoklanmasına yönelik uygulamalara göreceli olarak daha fazla gereksinmesi bulunan emekçi sınıf ve katmanların kamusal haklarıyla ilgili bilinç düzeyi düşüktür ve bu haklarını gerektiğince kullanabilme olanaklarından da yoksundur;
- egemen sınıfların kamuoyu oluşturma ve kamusal “fırsatlardan” yararlanma olanakları giderek daha da artmış; devletin yönetsel düzenekleri büyük ölçüde bu sınıf ve katmanların çıkarları doğrultusunda işletilir olmuştur;
- kamusal varlıkların değerlendirilmesinde “talancı” uygulamaları olağan karşılayabilecek bir alt kültür oluşmuştur;
- kamusal varlıkların hangi amaçlarla ve kimler tarafından kullanılmasının kamu yararını ençoklayabileceği üzerinde toplumsal bir uzlaşa sağlanamamıştır;
- kamusal varlıkları kullanma amaçlarının belirlenmesi ve değiştirilmesi sırasında kamu yararının gözetilip gözetilmediğinin sorgulanabilmesi için nesnel ölçütler ve teknikler geliştirilmemiştir;
- söz konusu sorgulamalar sırasında gereksinme duyulacak veri tabanı ve belgelik gerektiğince oluşturulmamıştır;

- karar alma aşamasında kamu yararının gözetilmesini ve sürdürülmesini sağlayabilme; sürdürülüp sürdürülmediğini izleme ve gerektiğinde de uygulama süreçlerine müdahale edebilme hak, yetki ve sorumluluklarla donatılmış etkili düzenekler kurulmamıştır;
- kimlerin hangi hak, yetki ve sorumluluklarla müdahale edebileceğine hukuksal açıklık ve dayanak sağlanmamıştır;
- “orman” sayılan arazilerin yapısal özellikleri ve değişme dinamikleri tüm boyutları ile toplumun orman işletmeciliğinden beklentileri bilinmemektedir; dolayısıyla orman işletme amaçları da gerektiğince ayrıntılı biçimde belirlenmemiştir;
- ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının etkenlik düzeyleri, işlevlerinin gereklerini yerine getirmeyecek denli düşürülmüştür;

Bu nedenlerle, yukarıda “fırsat” olarak değerlendirilebileceği öne sürülen anayasal kuralların kimleri, kamu yararının ençoklanması yönünden “risk” de doğurmaktadır. Bu “riskler” üç başlık altında incelenebilir.

1. Çalışmaların Etkenlik Düzeyinin Düşürülmesi

Bilindiği gibi Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşların yaygınlığının azaltılması ve etkenlik düzeyinin düşürülmesine yönelik ekonomik politikalar izlenmekte, düzenlemeler ve uygulamalar yapılmaktadır. Öyle ki; orman ekosistemlerinin korunması işlevi köy tüzel kişiliklerine, “devlet ormanı” sayılan arazilerin işletilmesi ile temel ormancılık etkinlikleri özel kişi ve kuruluşlara devredilebilmekte; yeni alt yapı yatırımlarının yapılması, daha önce yapılmış alt yapıların bakımı ve onarımı, araştırma ve geliştirme vb çalışmalara yeterince kaynak ayrılmamaktadır. Bu nedenlerle; (i) ülkedeki tüm orman ekosistemlerinin gözetilmesi; özellikle de “devlet ormanı” sayılan arazilerin korunması, geliştirilmesi ve genişletilmesi işlevlerinin yalnızca “devlete”, somut olarak da hükümetlere bırakıl-

mış olması, (ii) toplumun, sözgelimi demokratik kitle örgütleriyle karar ve uygulama süreçlerine hak, yetki ve sorumluluk alabilecek biçimde katılabilmesini sağlayabilecek düzeneklerin kurumsallaştırılmamış olması bu işlevlerin gerektiğince görülememesi “riskini” doğurmaktadır.

2. Kimi Yerleri “Orman” Saymama ve Ormancılık Düzeni Dışına Çıkarma

Türkiye’de tarım, uzunca bir dönem, ekonomik kalkınmanın itici gücü olarak algılanmış ve çeşitli yollarla desteklenmiş; tarım arazilerinin genişletilmesine yönelik düzenlemeler ve uygulamalar yapılmıştır. Ancak, çoğunlukla sulaklanmaların ve göllerin kurutulması, orman ekosistemlerinin yok edilmesine yol açan bu düzenleme ve uygulamalar bir yandan da hukuk dışı yollarla gerçekleştirilmiştir. Ne var ki, bu yolla elde edilen tarım arazileri de hızla yerleşme yerlerine dönüştürülmüştür. Bu eğilim, hukuksal olarak “devlet ormanı” sayılmakla birlikte tarım yapılan, yerleşilen arazilerin “orman” sayılmamasına ve ormancılık düzeni dışına çıkarılmasına yönelik beklentileri giderek etkili baskılara dönüştürmüştür. “2B arazilerinin” satışının 2003 yılında ve sonrasında yeniden gündeme getirilmesi bu eğilimin kamuoyunda çokça bilinen bir örneğidir.

Öte yandan; Anayasanın tartışma konusu kuralları, kimi yerlerin yalnızca ekonomik gerekçelerle “orman” sayılmayarak ormancılık düzenini dışına çıkarılmasına olanak vermektedir. Açıktır ki, ekonomik getirisinin yüksekliği, her durumda, kamu yararının ençoklanabilmesi yönünden yeterli koşul olmamaktadır. Özellikle orman ekosistemleri söz konusu olduğunda kamu yararının ençoklanması yönünden ekolojik yararın gözetilmesi ilkesi öne çıkmaktadır. Kaldı ki, Anayasada, “orman” sınırları dışına çıkarmakla sağlanabileceği düşünülen daha yüksek ekonomik getiriden toplumun tüm sınıf ve katmanlarının “dengeli” biçimde yararlandırılmasını sağlayabilecek kurallara da yer verilmemiştir. Bu koşullarda, “orman” saymama ve ormancılık sınırları dışına çıkarma uygulamalarının

kamu yararını ençoklayabilecek biçimde yapılabilmesi tümüyle rastlantılara kalmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu kuralların “risk” doğurma olasılığı yüksek olmaktadır.

3. “Devlet Ormanı” Sayılan Arazilerden Ormancılık Dışı Amaçlarla Yararlanılması

Nitelikleri ve yersel dağılımları; buna karşılık, hızlı nüfus artışı ve kentleşme ile toplumun en azından varlıklı sınıf ve katmanlarının yaşam niteliğinin yükselmesi Türkiye’de de “orman” sayılan arazilerin değerini artırmıştır. Özellikle turizm yatırımlarının orman ekosistemlerinin içinde ve/veya bitişiğinde yoğunlaşmasına yol açan bu eğilim, yerli ve yabancı özel girişimcileri “devlet ormanı” sayılan arazilerden olabildiğince daha çok ve daha kolay yararlanmaya yöneltmiştir. Her türlü kamusal varlığın yerli ve yabancı özel girişimcilere devredilmesini amaçlayan politikaların belirleyici olabildiği dönemlerde bu yönelim çeşitli yollarla desteklenmiştir. Öte yandan, Anayasanın 169. maddesindeki “kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz” kuralına karşın “devlet ormanı” sayılan arazilerde, madencilik, eğitim öğretim, enerji, katı atık depolama vb tesisler için de yer tahsisi yapılabilmektedir. Ağırlıkla “kamu yararı” kavramının yorumlanma biçiminden kaynaklanan bu türden uygulamalar, “devlet ormanı” sayılan arazilerdeki orman ekosistemlerinde onarılamayacak yıkımlara yol açmıştır.

SONUÇ

Türkiye’de orman ekosistemlerinin, “orman” ve “devlet ormanı” sayılan arazilerin kamu yararını ençoklayabilecek amaçlarla kullanılması çeşitli nedenlerle nesnel bir zorunluluktur. Anayasanın 169 ve 170. maddelerinde bu zorunluluğun yerine getirilmesine yönelik kurallara yer verilmiştir. Başka bir söyleyişle, söz konusu maddeler, özellikle “devlet ormanı” sayılan arazilerin kamu yararının ençoklanması doğrultusunda yönetilmesi yönünden bir “fırsat” olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu kuralların yaşama geçirilmesi için gerekli kültürel, teknik,

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

hukuksal ve kurumsal koşullar gerektiğince yerine getirilememiştir. Bu nedenle, egemen üretim ilişkileri bu "fırsatların", kamu yararının ençoklanması yönünden "riske" dönüşmesine yol açabilmektedir. Uygulamalar, çoğunlukla bu doğrultuda olmaktadır. Bu durum, söz konusu kuralların "fırsat" olma özelliklerinin öne çıkarılmasına yönelik yaygın, örgütlü ve yerince etken, çok yönlü savaşmaları zorunlu kılmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AYGÜN, Sinan (2005); "Bu işgali bitirin; 2 B'leri satın!", 24 Ocak 2005 tarihli *Türkiye Gazetesi*.

ÇAĞLAR, Yücel (1986); *Türkiye'de "Orman Köyleri" ve Kalkındırılmasına Yönelik Etkinlikler*, Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara.

ÇAĞLAR, Yücel (2004); "Benim ormanlarım, topraklarım, mezarlarım, bozkırlarım...", *Kırsal Çevre Yılığ 2004*, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, Ankara.

HAKTANIR, Koray ve Diğ., (2005); "Toprak Kaynakları Kullanımı", *Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi 3-7 Ocak 2005*, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.

HİSARCIKLIOĞLU, Rifat (2005); "2B tekrarlınsın, 100 milyar dolar gelir!", 21 Ocak 2005 tarihli *Hürriyet Gazetesi*.

KONUĞÇU, Mustafa (2001); *Ormanlar ve Ormancılık*, DPT: 2630, Ankara.

TEKELİ, İlhan (1991); "Türkiye'de küçük sermayenin spekülâtif kentinden büyük sermayenin spekülâtif kentine bir geçiş mi yaşanıyor?", *Görüş*, Sayı 1, Ankara.

“Devlet Ormanı” Sayılan Yerlerin Dağıtılmasına Yönelik Hukuksal Düzenlemeler ve Yol Açtığı Gelişmeler

Ülkemizde “orman” sayılan yerler hemen hemen yalnızca bir ekosistem olarak görülüyor; değil oysa: “Orman” sayılan yerler, aynı zamanda bir arazidir. Dolayısıyla, genelde arazi mülkiyeti ve kullanım biçimlerine dayalı üretim ilişkilerindeki dönüşümler, doğrudan ve dolaylı olarak “orman” sayılan yerler üzerinde de çeşitli baskılar oluşturur. Dahası, Türkiye’de “orman” sayılan araziler ile ilgili her türlü düzenleme, çoğunlukla bu dönüşümlerin bir gereği ve/veya sonucudur. Bu gerçeğin kamuoyunda en bilinen örneği “2B”, “orman” sayılan yerlerin ormancılık dışı amaçlarla kullanılacaklara tahsis edilmesi vb düzenleme ve uygulamalardır. Ülkemizde, bu türden düzenleme ve uygulamalar hem çok boyutludur hem de tarihsel olarak farklılaşan nedenlerle her dönemde gündemde olmuştur.

GİRİŞ

Arazilerin kullanım amaçları yakın zamanlara değin Türkiye’de de genel olarak “kendiliğinden” sayılabilecek çok boyutlu bir süreç içinde biçimlenmiştir. Kentsel yerleşmelerde göreceli olarak daha örgütlü bir işleyişe sahip olan bu süreç kırsal yerleşmelerde ve özellikle de tarım arazilerinde, yine en azından yakın zamanlara değin, tümüyle kendi içsel dinamikleriyle süregelmiştir. Dolayısıyla; söz konusu biçimlenme de egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Öyle ki, Cumhuriyetin ilk yıllarında gündeme getirilen çok sayıda hukuksal düzenleme "sahipsiz" sayılan ortak kullanım-daki ile devlet mülkiyetindeki arazilerin çeşitli yollarla özel mülkiyete geçirilmesine yönelik olmuştur. Sözelimi 1925 yılına ilişkin Bütçe Kanunu'nun 25. maddesinin "A" fıkrasıyla "toprağa muhtaç çiftçilere ulusal toprakların aile başına ikiyüz dönümü geçmemek ya da bunu doldurmak koşuluyla ve on taksitte..." verilmesi sağlanmıştır (AKSOY, 1984). 1926 yılında çıkarılan 716 sayılı **Borçlanma** ve 1926 yılında çıkarılan 885 ve 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı **İskân** yasalarıyla 2490 sayılı yasanın 56. maddesinde de benzer içerikte kurallara yer verilmiştir. Aksoy'a göre bu düzenlemelerle 1944 yılına değin 11-12 milyon dönüm arazi dağıtılmıştır. Ancak, sürecin mülkiyet dağılımını eşitsizleştirici eğilimleri öylesine belirleyici olmuştur ki, henüz 1935 yılında iken "toprak reformu" amaçlı ilk yasal düzenleme olan **İskân ve Toprak Kanunu Tasarısı** gündeme getirilmiştir. Bilindiği, bu tasarı yasalaştırılamamıştır. Ayrıca, Cumhuriyet tarihinin görece olarak en kapsamlı "toprak reformu" düzenlemesi olan 4753 sayılı **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** da ancak 1945 yılında çıkarılabılmıştır. Ne var ki, kamulaştırma sınırını "düzenli biçimde işletilen işletmelerde" beşbin dönüme çıkaran Yasa, 1950 yılında çıkarılan 5618 sayılı yasayla "düzenli işletme" koşulunun da kaldırılmasıyla daha çok kamu arazilerinin özel mülkiyete geçirilmesini sağlamıştır: Saptamalara göre, Yasanın yürürlükte kaldığı 1947-1972 döneminde, yalnızca % 0,62'si kamulaştırma yoluyla olmak üzere 24,9 milyon dönüm arazinin Hazine adına tescili yapılabılmış ve bu arazinin de 22,3 milyon dönümü dağıtılmıştır (TARAKLI, 1976). Erdost'un belirlemesine göre, "...1951-1960 yılları arasında bu yasa yoluyla toplam 18 737535 dönüm toprak dağıtıldı. Dağıtılan toprakların % 96,6'sı Hazine arazisi, % 2,6'sı vakıf vb araziler, % 0,5'i de özel arazilerdir." (ERDOST, 1978). Ek olarak, Yasayla aynı dönemde, 13 bin dolayında göçmen aileye de 793 bin dönüm Hazine arazisi dağıtılmıştır. Bilindiği gibi bu eğilim izleyen yıllarda da sürdürülmüştür. Sözelimi; 1973 yılında bölgesel olarak uygulanmasına çalışılan 1757 sayılı **Toprak ve Tarım Reformu Kanunu** ile 1984 yılında, bir amacı da "Yeterli toprağı bulunmayan ve

topraksız çiftçilerin zirai aile işletmeleri kurabilmeleri için Devletin mülkiyetinde bulunan topraklarla topraklandırılmaları..." olan 3083 sayılı **Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu** çıkarılmıştır. Bilindiği gibi, bu yasalarla da çoğunlukla Hazine arazilerinin dağıtılmasına yönelik uygulamalar yapılmıştır: Sözelimi, 1757 sayılı Yasayla 16,5 milyon dönüm arazinin tapulaması yapılır; 1,6 milyon dönüm arazi kamulaştırılır ve ancak 230,9 bin dönüm arazi dağıtılabilirken 3083 sayılı Yasayla 8503 çiftçi ailesine 57 837 hektarlık hazine arazisi dağıtılmıştır.

Öte yandan; Türkiye’de geçimini tarımsal etkinliklerle sağlayabilen arazisiz ve yetersiz arazili üreticilerin yeterli genişlikte tarım arazisine sahip olma istekleri, kimi dönemlerde yersel olarak gündeme gelen istemler dışında hemen hemen hiçbir dönemde toplumsallaşmamış; dolayısıyla da siyasallaşmamıştır. Öyle ki, GAP’la birlikte bir kez daha yaygın olarak gündeme gelen Güneydoğu Anadolu’daki dengesiz arazi dağılımı sorunu, demokratik kitle örgütlerinin ısrarlı çabalarına ve hazırlanan çeşitli planlara karşın çözümlenememiş; dahası, bu planlarda bile söz konusu sorunun çözümlenmesine yönelik politika, strateji ve eylem önerilerine yer verilmemiştir. Bu nedenle; “- Türkiye’de ‘toprak reformu’ istemi neden toplumsallaşmamış ve siyasallaşmamıştır” sorusunun yanıtlanması; göz ardı edilemeyecek bir zorunluluk olmaktadır.

Bu gerçeklikler göz önünde bulundurulduğunda aşağıdaki tezler öne sürülebilir:

Tez Bir: Türkiye’de; (i) tarım üreticilerinin çoğunluğu işledikleri arazilerin mülkiyetine sahiptir; (ii) tarımsal etkinliklerde pazar için üretime geçilmesi gecikmiştir; (iii) tarımsal teknik ve teknolojilerin çok küçük arazilerde ancak geçimlik ve sınırlı düzeyde pazar için üretime olanak verebilmiştir. Bu durum, Güneydoğu Anadolu dışında, “*toprak reformu*” isteminin toplumsallaşmasını ve dolayısıyla siyasallaşmasını engellemiştir.

Tez İki: Türkiye’de “*toprak reformu*” adı altında gerçekleştirilen düzenlemeler ve uygulamalar, tarımsal arazilerin

Hukuksal Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi ve feodal üretim ilişkilerinin dönüştürülmesi amacıyla tasarlanmamış ve yürütülmemiştir.

Tez Üç: “*Toprak reformu*” adı altında gerçekleştirilen düzenlemelerle büyük özel mülkiyet altındaki arazilerin yeniden dağıtılması yerine, başta “*devlet ormanı*” sayılan yerler ile otlaklar olmak üzere kamu arazilerinin özel mülkiyete geçirilmesine hukuksal dayanaklar sağlanmış, dolayısıyla da bu doğrultudaki eylemlere süreklilik kazandırılmıştır.

Öte yandan, “*devlet ormanı*” sayılan yerlerden yararlanma politikaları, kırsal yerleşmelerdeki görece olarak daha durağan bu ekonomik ve toplumsal yapılanmanın varlığını yakın zamanlara değin sürdürebilmesine yaşamsal önemde katkılarda bulunmuştur: (i) Türkiye yüzeyinin % 27’sini oluşturan 21,2 milyon dönüm arazinin “*devlet ormanı*” sayılması; (ii) “*köy*” sayılan 20,4 bin yerleşmenin “*orman*” sayılan arazilerin içinde ve bitişiğinde bulunması; (iii) bu yerleşmelerde yaşayan 7-8 milyon kişinin yaşama etkinliklerini “*orman*” sayılan yerlerin içinde ve bitişiğindeki arazilerde gerçekleştirmesi; (iv) “*devlet ormanı*” sayılan yerlerin henüz tümüyle sınırlandırılıp tescil edilmemiş olması; (v) hane başına ortalama tarımsal arazi genişliği ülke genelinde 64 dönüm iken bu yerleşmelerde 25 dönüm dolayında kalması vb nesnel koşullar, bu sürece özgün boyutlar kazandırmıştır. Bu nedenle, kamu arazilerinin dağıtılması düzlemindeki tartışmaların “*devlet ormanı*” sayılan araziler özelinde de yapılması önem taşımaktadır.

Bilindiği gibi hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde “*orman*” sayılan yerlerin tümüne yakın bir kısmı devlet mülkiyetinde olmuştur*. Öyle ki, 19. Yüzyılda ülkeye getirilen

* 1910 yılında gerçekleştirilen ilk Orman İstatistiği verilerine göre ülkedeki “*orman*” sayılan yerlerin % 88’i devletin, % 1,2’si vakıfların, % 1,7’si köy ve kasabaların ve % 6,1’i de özel kişilerin mülkiyetindedir (KUTLU, 1948). Anılan yasayla devletleştirilen “*orman*” sayılan yerlerin bir kısmı 1950’de çıkarılan yasalarla sahiplerine geri verilmişse de devlet mülkiyeti egemenliğini günümüze değin sürdürmüştür. Bu nedenle ülkemizde “*orman*” sayılan yerler ile “*devlet ormanı*” sayılan yerler büyük ölçüde örtüşmektedir.

Fransız ormancıların yönlendiriciliğinde gerçekleştirilen düzenlemeler kapsamında “*devlet ormanı*” sayılan yerlerin mülkiyeti özel kişi ve kuruluşlara devredilmemiş; yalnızca orman ekosistemlerinin işletilmesi sözleşmelerle yerli ve yabancı özel girişimcilere bırakılmıştır. Ancak, 1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı yasayla birlikte; (i) “*devlet ormanı*” sayılan yerlerdeki orman ekosistemleri devlet orman işletmeleri tarafından işletilmeye başlanmış; (ii) “*orman*” sayılabilecek yerler tanımlanmış; (iii) yerli ve yabancı özel kişi ve kuruluşlarla bağitlanan orman işletme sözleşmeleri yürürlükten kaldırılmış; (iv) ormancılık tekniğinin gerektirdiği alt yapı koşullarının yerine getirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmiş; (v) “*orman*” sayılan yerlerin içinde ve bitişiğindeki yerleşmelerde yaşayanlara tanınan çeşitli ayrıcalıklı haklar kısıtlanmış; (vi) “*orman*” sayılacak yerlerin sınırlarının belirlenmesine yönelik çalışmaların da beş yıl içinde sonuçlandırılması öngörülmüştür. 1945 yılında ise 4785 sayılı yasa çıkarılarak ülkedeki “*orman*” sayılan tüm yerler devletleştirilmiştir. Ancak, bu gelişmelere karşın, “*devlet ormanı*” sayılan yerlerin daralmasına yol açan eylem, düzenleme ve uygulamalar çeşitli biçimlerde günümüze değin sürmüştür. “*Orman*” sayılan yerlerde ve bitişiğinde yaşayanların çevrelerindeki “*devlet ormanı*” sayılan arazileri tarım arazilerine ve yerleşme yerlerine dönüştürmesi, bu eylemlerin görece olarak en bilinen biçimidir. Ne var ki, “*devlet ormanı*” sayılan yerlerin daraltılmasına yol açan uygulamalar, deyiş yerindeyse çok daha incelikli düzenlemelerle gerçekleştirilmiştir ve 2000’li yıllarda da gerçekleştirilmektedir. Bu düzenlemeler, iki boyutlu bir yaklaşımla daha gerçekçi bir temelde tartışılabilir.

1. “*Orman*” Sayılan Yerlerin Daraltılmasına Yol Açan Düzenleme ve Uygulamalar

Bilindiği gibi Türkiye’de arazilerin nitelikleri, çoğunlukla, kullanılma biçimi veri alınarak açıklanmaktadır; Sözelimi, bitkisel üretim yapıyorsa “*tarım arazisi*”, hayvan besleniyorsa “*çayır*” ya da “*otlak*”, yerleşilmişse “*yerleşme yeri*” sayılmaktadır. Son yıllarda ekolojik temelli değerlendirmeler arazilerin

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

niteliklerinin ekolojik özelliklerine göre sınıflandırılması (sulakalan, bozkır, çöl vb) gereğini gündeme getirmişse de, hemen hemen yalnızca “orman”, “otlak” ve “çayır” sayılan yerler söz konusu olduğunda ağırlıklı ekolojik özellikleri temel ölçüt alınmış; üzerinde “orman” sayılabilecek bitki toplulukları bulunan yerlerin “orman” olduğu varsayılmıştır. Ne var ki, zaman içinde bu varsayımın başka, sözgelimi genişliği, “orman” sayılan yerlere uzaklığı, ağaç ve ağaççık türü bileşimi vb ölçütlerle de desteklenmesi gerekmiştir. Bu nedenle, “orman” sayılacak yerlerin tanımlanmasına tartışmanın odağında yer verilmesi, yöntemsel bir zorunluluk olmaktadır. Gerçekten de, Türkiye’de “orman” sayılan yerleri daraltıcı düzenleme ve uygulamalar, temelde, söz konusu varsayım ve ölçütlerin değiştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır*. Çünkü özel kişi ve kuruluşları, vakıf ve köy tüzel kişiliklerinin mülkiyeti ve/veya kullanımında da olsa, “orman” sayılacak yerlerden yararlanma biçimlerine çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. “Orman” sayılan yerler ile ilgili hukuksal düzenlemelerin ilk yaptırımlarında “orman” tanımlarına yer verilmesi, en çok değiştirilen ve/veya değiştirilmesine çalışılan yaptırımların “orman” tanımlarıyla ilgili olması da bu gerçeği açıklıkla ortaya koymaktadır. Cumhuriyet dönemindeki bu düzenlemelerin başlıcaları aşağıda örneklenmiştir:

1.1.3116 Sayılı Orman Kanunu

1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı yasa, “orman” sayılacak ve sayılmayacak yerlere açıklık getiren ilk yasal düzenlemedir. Yasanın birinci maddesinin ilk fırcasına göre; “Bu kanunun tat-

* Gerçekte, Cumhuriyet döneminde “orman” sayılan yerlerin daraltılmasına yol açan ilk düzenlemeler için böylesi bir yola da başvurulmamıştır. Sözgelimi, 1920 yılında çıkarılan 39 sayılı Baltalık Kanunu’yla, “odunculuk, kömürcülük ve kerestecilikle geçinen ya da büyük ormanlara en fazla 20 km uzaklıkta bulunan köylere”, hane başına 20 dönüm üzerinden hesaplanacak genişlikte “baltalık” ayrılması sağlanmıştır. Ancak, bu “baltalıkların” önemli bir kısmı kısa zamanda tarım arazilerine dönüştürülmüştür. Ayrıca, 1924 yılında çıkarılan Devlet Ormanlarından Köylülerin İntifa Hakkı Kanunu ile zeytinciliğin geliştirilmesi amacıyla yapılan çeşitli hukuksal düzenlemeler de aynı sonuçları vermiştir.

bikinde kendi kendine yetişmiş veya emekle yetiştirilmiş olup da herhangi bir çeşit orman hasılatı veren ağaç ve ağaççıkların toplu halleri yerleri ile beraber orman sayılır." Açıktır ki, böylesi bir tanım temel alındığında, "herhangi bir çeşit orman hâsılatı vermeyen" ağaç ve ağaççık toplulukları "orman" sayılmayabilecektir.

Öte yandan, maddenin ikinci fıkrasına göre; "Sazlıklar ve muhitin tabiatı itibarile koru ve baltalık yapılamayan veya step florası ile örtülü yerler, her çeşit dikenlik ve fundalıklarla parklar ve ormanlara bitişik olmayan beş hektardan az sahipli arazi üzerindeki ağaç ve ağaççıklar orman sayılmaz." Ek olarak; aynı yıl Yasanın uygulanmasını düzenlemek amacıyla çıkarılan Orman Nizamnamesi'nin ikinci maddesiyle "orman" sayılmayacak yerlerin kapsamı daha da genişletilmiştir: Maddeyle; "Sahipli arazide bulunan ve daha çok meyvesinden yararlanan kestane, zeytin, fındık gibi aşıllı ağaççıklar..."ın da "orman" sayılmaması sağlanmıştır. Böylece, belirtilen nitelikteki yerlerin mülk edinilmesi ve kullanılma biçimi, herhangi bir kısıtlamaya tutulmayacak duruma getirilmiştir.

1.2. 3573 Sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkında Kanun

1939 yılında çıkarılan Yasanın ikinci, üçüncü ve dördüncü maddeleriyle; "Devlet ormanları içinde bulunan ve aşıllı duruma getirilebilecek bütün yabancı zeytinliklerin sahaları ile devlet ormanları dışında kalan boş devlet toprakları üzerindeki yabancı zeytin sahalarının..." isteklilere verilmek üzere "orman" sayılmaması olanağı getirilmiştir. Yasa, bu gerekçeyle "orman" sayılmayacak arazilerin öncelikle küçük köylülere dağıtılmasını da öngörmüştür.

1.3. 5658 Sayılı Orman Kanununa Bazı Maddeler Eklenmesine ve Bu Kanunun Birinci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Olan Kanuna Ek Kanun:

Yasa, 1950 yılında, 4785 sayılı yasayla devletleştirilen "orman" sayılan yerlerin belirli özellikleri taşıyanlarının sahiplerine geri verilmesi amacıyla çıkarılmıştır.

1.4. 5653 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun:

1950 yılında çıkarılan Yasayla, 3116 sayılı yasanın otuzbeş maddesi değiştirilip bir de geçici madde getirilmiş; 4785 sayılı yasanın 12. maddesi ile 3444 ve 3445 sayılı yasalar yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, Yasayla, “*orman*” sayılmayacak yerlerin kapsamı genişletilmiştir. Sözgelimi; “*muhafaza ormanı*” niteliğinde olmayan ve devamlı olarak orman ürünü vermeyen makilikler ile “*ormanların dışındaki sahipli arazide ve bunların kenarlarında bulunan dağınık veya yzlcm  hektarı geçmeyen ve Devlet ormanlarına mesafesi en az üç kilometre olan grup halindeki her nevi ağaç ve ağaiklar(ın)*” “*orman*” sayılmaması sağlanmıştır. Aynı yıl bu olanağın kullanılması amacıyla çıkarılan **Makilik ve Orman Sahalarının Birleştiği Yerlerde Orman Sınırlarının Tespitine Ait Talimatname**'yle “*maki*” tanımının kapsamı genişletilerek çeşitli meşe türlerinin oluşturduğu topluluklar ile %10'unu “*koru*” ya da % 25'ini “*baltalık*” orman ekosistemlerinin oluşturduğu makilik alanların “*orman*” sayılmaması olanaklı kılınmıştır. Bu düzenleme, orman kadastro komisyonlarının çoğunun “*maki tefrik komisyonları*” olarak işlendirilmesiyle yaygın ve hızlı bir uygulamayla yaşama geçirilmiştir.

1.5. 6831 Sayılı Orman Kanunu

1956 yılında çıkarılan ve birçok kez değiştirilmiş olmasına karşın 2010'lu yıllarda da yürürlükte bulunan Yasanın 1. maddesinde “*orman*” sayılacak yerler yeniden tanımlanmıştır. Bu tanıma göre; “*Tabii olarak yetişen veya emekle yetiştirilen ağaç ve ağaik toplulukları yerleriyle birlikte orman sayılır.*” Maddede “*orman*” sayılacak yerler için 5653 sayılı yasadan daha geniş bir tanımu yapılmış olmakla birlikte aynı maddeyle “*orman*” sayılmayacak yerlerin de kapsamı genişletilmiş ve bu gibi yerler on bentte açıklanmıştır. Sözgelimi, Yasaya göre “*orman*” sayılmayacak yerler arasında;

- “*devlet ormanı*” sayılan yerlere bitişik olmayan ve yzl-

çümü üç hektardan yukarı bulunmayan sahipli arazilerdeki her türden ağaç ve ağaççıklar,

- sahipli arazide ve muhitin hususiyetlerine göre yetişmiş veya yetiştirilecek olan fıstıkçamlıkları ve palamut meşelikleri dahil olmak üzere her türden meyveli ağaç ve ağaççıklar,
- funda ve makilerle örtülü olmasına karşın “orman ve toprak muhafaza karakteri taşımadığı” belirlenen yerler.

de bulunmaktadır. Ancak; “orman” sayılan arazilerden iken başta tarım olmak üzere ormancılık dışı amaçlarla kullanılmasına izin verilmesi olanağı da bu yasayla gündeme getirilmiştir: Yasanın 2. maddesine göre;

“İklim, su ve toprak rejimine zarar vermeyen ve daha verimli kültür arazisi haline getirilmesi Ziraat Vekâletince uygun görülen ormanların orman rejimi dışında bırakılması ve orman mevhumuna dahil olduğu halde orman rejimine tabi tutulmasında bir fayda görülmeyen sahipli yerlerin serbest bırakılmasına veya gayeye uygun hususi bir idare ve kesim tarzı tatbik edilmesine Ziraat Vekâletinin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince karar verilebilir.”

Yasanın; “Ülkedeki tarımsal arazi darlığının ve geçim sıkıntısının etkileri altında ormanlık bölge halkıyla hükümetler arasında beliren ve gün geçtikçe artan anlaşmazlığa geçici bir tedbir olarak çıkarılan...” (İNAL, 1967) 2. maddesiyle iki yıl içinde 1,9 milyon dönüm arazinin “orman” sayılmaması sağlanmıştır.* Abbasoğlu'nun belirttiğine göre; “27 Mayıs Hareketi'nin gerçekleştirildiği yıllarda ormanlık alan dışına çıkarılacak yerler için düzenlenmiş çok sayıda dosya benimsenmiş olsaydı, ‘orman’ kapsamı dışına çıkarılacak olan alan 3 493 390 dekara ulaşacaktı.” (ABBASOĞLU, 1963). Açıktır ki, bu noktada, bu düzenlemeler uyarınca “orman” sayılmayan yerler ile ormancılık yapılmaması kararlaştırılan arazilerin kimler tarafından nasıl ele geçirildiğinin ve hangi amaçlarla kullanıldığının sorgulanması gerekmektedir.

* Ancak, Bakanlar Kurulu'nun bu doğrultudaki dört kararı, 27 Mayıs 1960'dan sonra oluşturulan Milli Birlik Hükümeti tarafından iptal edilmiştir.

1.6.663 Sayılı Orman Kanunu'na Geçici Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun

1960'lı yıllarda, siyasal iktidarın, 1961 Anayasasının 131. maddesinde yer verilen yaptırımlarına karşın 6831 sayılı yasanın "orman" sayılacak yerlere açıklık getirilen 1. maddesinin, "orman" sayılan ve sayılabilecek olan yerlerin daraltılmasına yol açabilecek doğrultuda değiştirilmesine yönelik yoğun girişimleri gündeme gelmiştir: 1965 yılında çıkarılan 663 sayılı yasayla 6831 sayılı yasaya eklenen 6. maddeye göre;

"14.10.1961 tarihinden önce fiilen, ilmen ve tamamen orman olmaktan çıkmış; orman bütünlüğünü bozmayan ve bozmayacak olan iklim, su ve toprak rejimine zarar vermeyeceği anlaşılan ve toprak sınırı ve kullanma kabiliyeti bakımından daha verimli kültür arazisine kalbi uygun bulunan yerlerle (orman içi mera, yaylak ve çayırlar hariç) şehir, kasaba ve köy iskan topluluğu içinde kalan yerler (dağınık evler ve her çeşit yapı ve tesisler hariç olmak üzere)... orman rejimi dışına..."

çıkartılabilme olanağı getirilmiştir. Ek olarak, bu düzenlemeyi izleyen beş ay içinde bu doğrultudaki çalışmaların beş yıl içinde sonuçlandırılmasını sağlamak üzere bir de yönetmelik yürürlüğe konulmuştur. Ancak, Anayasa Mahkemesi, 663 sayılı yasayı Anayasanın 37 ve 131. Maddelerine aykırı bularak iptal etmiştir.

1.7.1961 Anayasasının 1255 Sayılı Yasayla Değişik 131. Maddesi

1960'lı yıllardaki söz konusu girişimler 1970 yılında sonuç vermiş; TBMM'de temsil edilen tüm partilerin desteğiyle çıkarılan 1255 sayılı yasayla 1961 Anayasasının 131. maddesi köktenci biçimde değiştirilmiştir. Bu düzenlemeyle maddede;

"Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvalık, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan topraklarla şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında orman sınırlarında hiçbir daraltma yapılamaz."

kuralına da yer verilmiştir. Böylece, Anayasa Mahkemesi'nin Anayasaya aykırı bularak iptal ettiği yasayla yapılmak istenen düzenleme, bu kez anayasa değişikliğiyle gerçekleştirilmiş ve "orman" sayılan arazilerin daraltılmasına yönelik uygulamalara anayasal dayanak sağlanmışır.

1.8.1744 Sayılı 6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin değiştirilmesine ve Bu Kanuna 3 Ek Madde ile Bir Geçiçi Madde Eklenmesine Dair Kanun

1973 yılında çıkarılan ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun on maddesini değiştiren, Yasaya üç yeni ek ile bir de yeni geçici madde getiren 1744 sayılı yasayla, 6831 sayılı yasanın 2. maddesi değiştirilerek Anayasada yapılan değişiklikle gündeme getirilen olanağın kullanılması düzenlenmiştir. Yasanın değiştirilen 2. maddesiyle;

"15.10.1961 gününden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden; a) su ve toprak rejimine zarar vermeyen, orman bütünlüğünü bozmayan, tarla, bağ, meyvalık, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık (antepfıstığı) gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan yerler ile otlak, kışlak ve yaylak haline gelmiş yerler; b) şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim sahaları(nın)"

"orman" sayılmaması olanaklı kılınmıştır. Öyle ki, bu düzenleme sırasında "evvelce sınırlaması yapılmış" olmasına karşın Orman Bakanlığı ya da kişi ve kuruluşların başvurusu üzerine yukarıdaki özelliklere sahip olduğu belirlenen yerlerde daha önce yapılmış sınırlama çalışmalarının yenilenmesi olanağı getirilmiştir*.

* Gerçekte bu düzenleme, "orman" sayılmayabilecek yerler için; (i) orman niteliğini bilim ve fen bakımından tam olarak yitirmiş olma, (ii) su ve toprak rejimine zarar vermeme ve (iii) orman bütünlüğünü bozmama" koşullarını da getirerek "orman" sayılan yerlerin daraltılmasına yönelik uygulamaları sınırlandırma olanağı da sağlamaktadır.

1.9. 1982 Anayasası

1982 Anayasasının 169 ve 170. maddelerinde “orman” sayılmayacak yerlerin kapsamını genişleten ve sürekli kılan kural-lara yer verilmiştir. Sözelimi, 169. maddeye göre;

“Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler” ile

“31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman nite-liğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik ve zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler” ve

“...şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler”
“orman” sayılmayabilecektir. Bu düzenlemeyle;

- “orman” sayılabilecek özelliklere sahip olan ve/veya daha önce “orman” sayılmış arazilerin “bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştü-rülmesinde kesin yarar olduğu” için artık “orman” sayıl-maması da olanaklı kılınmış ve böylece bu türden kararlara süreklilik kazandırılmıştır;
- “orman niteliğini tam kaybetmiş olma” durumu ile ilgili ta-rihsel sınır 15.10.1961’den 31.12.1982’ye çekilerek, yirmi yıl boyunca arazilerin “orman” sayılma özelliklerini yok eden-lere, deyiş yerindeyse anayasal olarak affedilmiştir.

1.10. 2986 Sayılı 31.8.1956 Tarihli ve 6831 Sayılı Orman

Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun

1983 yılında çıkarılan ve 6831 sayılı yasanın 2. maddesinin 1982 Anayasasının 169. maddesi doğrultusunda düzenlenme-sini de sağlayan Yasayla;

- herhangi bir yeri “orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen...” ya da “...orman ni-teliğini tam kaybetmiş...” gerekçeleriyle “orman” saymaya-bilmek için “...orman içi köyler halkının yerleştirilmesi veya bu amaçla değerlendirilmesi...” amacının olması;

- “31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş...” yerler için de aynı zamanda, 1744 sayılı Yasada olduğu gibi, “su ve toprak rejimine zarar vermeme” ve “orman bütünlüğünü bozmama” koşullarının aranması

zorunlu kılınmıştır. Böylece, “orman” sayılan yerlerin daraltılmasına yol açabilecek uygulamaları bir bakıma güçleştirici yaptırımlar korunmuş ve özel bir koşula bağlanmıştır.

1.11. 3302 Sayılı 31.8.1956 Tarihli ve 6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun

1986 yılında çıkarılan Yasayla 6831 sayılı Yasanın 2. maddesi son derece köktenci biçimde bir kez daha düzenlenmiştir. “Orman” sayılan yerlerin daraltılmasına yönelik uygulamaları kolaylaştıran bu düzenlemeyle, herhangi bir yerin “orman” sayılmaması için 2896 sayılı yasayla getirilen;

- “su ve toprak rejimine zarar vermeme” ve “orman bütünlüğünü bozmama” koşulları kaldırılmış;
- “...orman içi köyler halkının yerleştirilmesi veya bu amaçla değerlendirilmesi...” amacının da yalnızca “orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmemen...” arazilerin “orman” sayılmaması işlemlerinde aranması koşulu getirilmiş;

böylece; “orman” sayılan yerlerin dağıtılması olanakları artırılmıştır.

Anımsanacağı gibi, izleyen yıllarda da 6831 sayılı yasanın 1 ve 2. maddesinin değiştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmış; 1987 yılında 3373 ve 2003 yılında da 4999 sayılı yasalar çıkarılmış, bu kapsamda; “Orman sınırları içinde veya bitişğinde tapulu, orman sınırları dışında ise her türlü tasarruflar ile özel mülkiyette bulunan ve muhitin hususiyetlerine göre yetişmiş veya yetiştirilecek olan kızılbaşlıklar ile aşılı kestanelikler, fıstıkçamlıklar ve palamut meşelikleri dahil olmak üzere her nevi meyveli ağaç ve ağaççıklar(ın)” da “orman” sayılmaması sağlanmıştır.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Bu düzenlemelerin toplu dökümü ve çıkarılmasını izleyen yıllarda yol açtıkları belirlenebilen “orman” arazisi “dağıtım-ları” Çizelge 1’de verilmiştir:

Çizelge 1: Çeşitli Hukuksal Düzenlemelerle Daraltılan “Orman” Sayılan Araziler

Yıllar	Hukuksal Düzenlemeler	Alan (Dönüm)
1920-1937	39 Sayılı Baltalık Kanunu	?
1937-1956	3116 Sayılı Orman Kanunu	90
1939	3573 Sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşlattırılması Hakkında Kanun	?
1950-	5653 Sayılı Orman Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklmesine Dair Kanun	?
1950-1956	Makilik ve Orman Sahalarının Birleştiği Yerlerde Orman Sınırlarının Tespitine Ait Talimatname	6 179 770
1956-1961	6831 Sayılı Orman Kanunu	849 000
1965	663 Sayılı Orman Kanunu’na Geçici Bir Madde Eklmesine Dair Kanun	?
1970-1982	1961 Anayasasının 1255 Sayılı Yasayla Değişik 131. Maddesi	?
1970-1973	1744 Sayılı 6831 Sayılı Orman Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna 3 Ek Madde ile Bir Geçici Madde Eklmesine Dair Kanun	963 000
1982-	1982 Anayasası’nın 169. Maddesi	
1983-1986	2896 Sayılı 31.8.1956 Tarihli ve 6831 Sayılı Orman Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun	154 000
1986-1987	3302 Sayılı 31.8.1956 Tarihli ve 6831 Sayılı Orman Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun	2 412 000
1987-	3373 sayılı 6831 Sayılı Orman Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Hükümler Eklmesi Hakkında Kanun	?
1987-	3402 Sayılı Kadastro Kanunu	463 000
2003-	4999 Sayılı Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	?
	TOPLAM*	11 020 860

* 536 köydeki “2B arazilerinin” satışı için gerekli işlemler yapılmış ve 6,7 bin hektar arazi “hak sahibi” sayılan “orman köylülerine” satılmıştır.

Çizelge 1, ÷lkemizde, “devlet ormanı” sayılan yerlerin hukuksal düzenlemelerle “dağıtılması” anlamına gelebilecek uygulamaların göz ardı edilemeyecek boyutlarda olduğunu açıklıkla ortaya koymaktadır. Ne var ki, Çizelge 1, yalnızca orman kadastro çalışmaları sırasında yapılan uygulamaların sonuçlarını yansıtmaktadır ve ÷lkemizde kadastro çalışmaları 2010’lu yıllarda da bitirilememiştir. Ayrıca, “orman” sayılan yerlerin yasa dışı olarak tarım arazilerine ve yerleşme yerlerine dönüştürülmesine yönelik eylemler de sürmektedir. Oysa bilindiğı gibi Çizelge 1’de yer verilen hukuksal düzenlemelerde öne çıkarılan “orman vasfını yitirmiş” ve “orman olarak muhafazasında yarar görmeme” durumları, bu türden eylemlerle yaratılmaktadır. Ayrıca, söz konusu düzenlemeler, bir yanlaıyla da bu türden eylemleri özendirilmektedir.

1. “Devlet Ormanı” Sayılan Yerlerden Yararlanma Olanaklarının Özelleştirilmesi

Kamu arazilerinin “dağıtılması” anlamına gelebilecek bir başka düzenleme ve uygulama biçimi de “devlet ormanı” sayılan yerlerden yararlanma olanağını özel kişi ve kuruluşlara devredilmesidir. Bilindiğı gibi, Türkiye’de gerek 1961 gerekse 1982 Anayasasında, “devlet ormanı” sayılan yerlerin mülkiyetinin devredilmesini engelleyen, devlet tarafından yönetilmesini ve işletilmesini zorunlu kılan ve bu arazilerde irtifak hakkı oluşturulabilmesini yalnızca “kamu yararının” bulunduğu durumlarla sınırlayan kurallara yer verilmiştir. Ancak, bu kurallar, özel kişi ve kuruluşların “devlet ormanı” sayılan arazileri çeşitli amaçlarla kullanabilmelerini engelleyememiştir. Özellikle 1980’den sonra, bu doğrultudaki düzenleme ve uygulamalar da yeni boyutlar kazanmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen hukuksal düzenlemelerin başlıcaları aşağıda verilmiştir:

- 6831 sayılı Orman Kanunu’nun “devlet ormanı” sayılan yerlerin ormancılık dışı amaçlarla kullanılabilmesini yaygınlaştıran ve birçok kez değiştirilen “16”, “17” ve “18” ile “115” ile “özel orman” sayılan arazilerde yapılaşma oranını % 2’den % 6’ya çıkaran “52”; “devlet ormanı” sayılan arazilerde “özel

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

orman statüsünde" orman ekosistemi oluşturmasının yanı sıra defne, kekik, adaçayı vb tıbbi ve aromatik bitkiler ile zeytin vb tarımsal ürünlerin üretimine izin veren "57.";

- 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun "turizm alanı" ve "turizm merkezi", 2003 yılından sonra da "kültür ve turizm koruma ve gelişme bölgeleri" sayılan yerlerdeki "devlet ormanı" sayılan arazilerin turizm yatırımlarına hem de "kamu yararı bulunma" koşulunu aramadan tahsis edilebilmesini sağlayan "8.";
- 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nun "genel" kadastro ekiplerine de orman kadastro yapma olanağı veren "4.";
- 3213 sayılı Maden Kanunu'nun "7";
- 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun'un "orman" sınırları dışına çıkarılmış yerlerin "değerlendirilmesine" ilişkin uygulamaları satışlara indirgeyen "11.";
- 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun, gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri ile kamu kurum ve kuruluşlarının milli park ve tabiat parkı olarak ayrılmış yerlerde de yatırım yapmalarına olanak veren "7" ve "8";
- 4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu'nun gerçek ve tüzel kişilerin "devlet ormanı" sayılan arazilerde de özel ağaçlandırma yapmalarına izin veren "2.";
- 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirler ile Yapılacak Yardımlara Dair Kanun'un 17 Ocak 2000'da yapılan değişiklikten sonra afetzedelerin "orman sınırları dışına çıkarılan yerlere" ve "devlet ormanı" sayılan arazilere yerleştirilmesi için Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na 49 yıl süreyle tahsis edilmesine olanak veren "Ek 10.";
- 6001 sayılı Karayolları Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 28. maddesinin 2. bendi;

- Kamu Arazilerinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik,
- Ağaçlandırma Yönetmeliği.

2008 yılı sonuna değin “devlet ormanı” sayılan yaklaşık 3 milyon dönüm arazinin bu düzenlemeler aracılığıyla özel kişi ve kuruluşların kullanımına bırakıldığı göz önünde bulundurulduğunda, uygulamanın boyutları daha kolay kavranabilecektir.

Kamu arazilerinin dağıtılmasına yönelik düzenlemelerin ve uygulamaların yalnızca “orman” sayılan arazilerin ormancılık dışı amaçlarla kullanılmasına yönelik olmadığı bilinmektedir. Çünkü özellikle 1980’li yıllardan sonra kamu arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılmak üzere dağıtılmasına yönelik düzenlemeler ve uygulamalar da gündeme gelmiştir. Çoğunluğu özel kişi ve kuruluşların kamu arazilerini mülk edinebilmesini de sağlayan bu düzenlemelerin başlıcaları aşağıda sergilenmiştir:

- 1995 yılında çıkarılan 4086 sayılı 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkında Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi ve Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun,
- 1995 yılında çıkarılan 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun,
- 2000 yılında çıkarılan 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu,
- 2001 yılında çıkarılan 4706 Sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi Ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,
- 2001 yılında çıkarılan 4707 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerin Satışı Hakkında Kanun, 3 Mart 1340 (1924) Tarihli ve 431 Sayılı Kanunla Hazineye Kalan Taşınmaz Mallardan Bazılarının.. Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- 2002 yılında çıkarılan 4737 Sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu,
- 2003 yılında çıkarılan 4916 sayılı Çeşitli Kanunlarda ve Maliye Bakanlığı'nun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,
- 2004 yılında çıkarılan 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,
- 2004 ve 2005 yılında çıkarılan ve 4342 sayılı Mera Kanunu'nda değişiklik yapan 5178 ve 5334 sayılı yasalar,
- 2004 yılında çıkarılan ve 3213 sayılı Maden Kanunu'nda değişiklik yapan 5177 sayılı yasa,
- 2004 yılında çıkarılan 5195 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.

Ekonomik büyüme politikalarının 1980'li yıllarda tarım dışı kesimlerdeki gelişmelere odaklanması, iki yönlü bir sürece yol açmıştır: (i) Her türlü kamusal varlığın bu kesimlerdeki özel sermaye birikiminin büyütülmesine katkıda bulunabilecek biçimde değerlendirilmesine yönelik düzenleme ve uygulamalar yapılmıştır. (ii) Büyüyen özel sermaye birikimi, çoğunluğu kamunun mülkiyetinde, gözetiminde ve tekelinde olan varlıklara ve etkinlik alanlarına yönelmiştir. Bu süreçte, geniş özel mülk tarım arazilerinin işledikleri tarım arazisinin sahibi olmayan ya da tarımsal arazisi geçinemeyecekleri denli küçük olan köylü-lere/çiftçilere dağıtılmasına yönelik düzenlemeler ve uygulamalar da gündemden çıkmıştır ve/veya etkenliklerini yitirmiştir. Aynı süreç, ayrıca, kamu arazilerinin dağıtılmasına yönelik düzenleme ve uygulamaların bir yandan amacının ve kapsamının değişmesine bir yandan da yaygınlaşmasına yol açmıştır. Öyle ki, kamu arazilerinin dağıtılmasına yönelik düzenleme ve uygulamalar göreceli olarak çok daha kolay biçimde gerçekleştirilebilmiştir. Yukarıda örneklenen hukuksal düzenlemelerin bu boyutlarının kamuoyunda hemen hemen hiç tartışılmamış olması da bu gerçeği açıklıkla ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA

“*Toprak reformu*” olgusunun Türkiye’deki egemen sınıfların niteliği ile başta “*devlet ormanı*” sayılan yerler olmak üzere kamu arazilerinin değerlendirilme biçimlerindeki değişimlerden soyutlanmaksızın tartışılması, yöntemsel bir zorunluluk olmaktadır. Bu zorunluluğun gerektiğince yerine getirilmemesi, yanlış vargıların öne sürülmesini kolaylaştırmaktadır. Sözgelimi, Cumhuriyet döneminde, niteliği ne olursa olsun kamu arazilerinin değerlendirilmesinde, temel nitelikte iki evreden geçildiği gözden kaçırılmamaktadır: (i) Kamu arazileri, 1980’li yıllara değin, ağırlıkla yoksul köylüler ile küçük üreticilere yönelik popülist politikaların bir boyutu olarak dağıtılmıştır. Bu evrede arazilerin, ağırlıkla “kullanım değerleri” öne çıkmıştır. (ii) 1980’li yıllardan sonra ise, kamu arazilerinin, orta ve büyük sermayenin sermayenin birikim olanaklarının çeşitlendirilmesine ve artırılmasına yönelik politikalar doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu evrede kamu arazilerinin ağırlıkla “değişim değerleri” temel alınmış; turizm, inşaat ve madencilik, bu yönelimde göreceli olarak en çok gözetilen sektörler olmuştur. 2000’li yıllarda siyasal iktidarın “*2B arazilerini*”, devlet orman fidanlıklarını ve devlet üretme çiftliklerini satma girişimleri; daha genel bir söyleyişle de 4916 sayılı yasa, bu yönelimin ulaştığı boyutları açıklıkla ortaya koymaktadır.

Öte yandan; “*toprak reformu*”, yaygın ve egemen olan söylemde ve yazında, özel kişi ve kuruluşlar tarafından herhangi bir yolla edinilmiş ve herhangi bir üretim biçimiyle kullanılmakta olan geniş tarım arazilerinin işledikleri tarım arazisinin sahibi olmayan ya da tarımsal arazileri geçinemeyecekleri denli küçük olan köylülere/çiftçilere çeşitli yollarla dağıtılmasına yönelik düzenlemeler olarak açıklanmaktadır. Ülkemizde de “*toprak reformu*” tartışmaları sırasında yaygın olarak böylesi bir açıklama temel alınmış; çoğunlukla da olası siyasal sonuçları öne çıkarılmıştır. Ancak, yukarıda örneklendiği gibi, bu açıklama doğrultusunda uygulamalar, ülkemizin tarım arazileri mülkiyetinin en dengesiz biçimde dağıldığı bölgelerde bile yaygın olarak yapılmamıştır. Buna karşılık, kamu arazileri;

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- hem işledikleri tarım arazisinin sahibi olmayan ya da tarımsal arazileri geçinemeyecekleri denli küçük olan köylülere/ çiftçilere,
- hem büyük tarımsal arazi sahiplerine
- hem de tarım dışı amaçlarla kullanmak üzere yerli ve yabancı özel sermaye sahiplerine

dağıtılmıştır. Yaşamsal önemde ekonomik ve toplumsal değişme ve gelişmelere yol açan bu doğrultudaki düzenleme ve uygulamalar, görece olarak daha yaygın ve sürekli biçimde “devlet ormanı” sayılan arazilere yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Bu gerçekliklerden hareketle aşağıda sergilenen tezler öne sürülebilir:

Tez Bir: “Toprak reformu” adı altında gerçekleştirilen uygulamalar, kırsal yerleşmelerdeki egemen küçük mülkiyete dayalı yapılanmanın pekişmesine, en azından varlığını sürdürebilmesine katkıda bulunmuştur,

Tez İki: Kamu arazilerin özel mülkiyete geçirilmesine yönelik uygulamalar, yoksul kırsal sınıf ve katmanların tarımsal arazi isteklerinin köktenci toplumsal dönüşümlere yol açabilecek siyasal nitelik ve boyutlar kazanmasını engellemiştir,

Tez Üç: Kamu arazilerin özel mülkiyete geçirilmesine yönelik düzenlemeler egemen sınıflara yeni “siyasal rant” alanları yaratmıştır.

Tez Dört: “Toprak reformu” tartışmalarının yalnızca tarım arazilerinin mülkiyet yapısındaki dengesizliklerin giderilmesi ile feodal ilişkilerin dönüştürülmesi üzerinde odaklanmış olması siyasal iktidarların, başta “devlet ormanı” sayılan araziler olmak üzere kamu arazilerinin dağıtılmasına yönelik düzenleme ve uygulamalarının gözden kaçırılmasına; dolayısıyla da, bu düzenleme ve uygulamaların sürdürülebilmesini kolaylaştırmıştır.

Tez Beş: “Devlet ormanı” sayılan arazilerin yanı sıra mera- lar ve Hazine arazisi bozkırlar ile yaylalar, dahası, sulakalan-

lar, göller ve kıyılar önce tarımsal üretim arazilerine ve kırsal yerleşme yerlerine, daha sonra ise yüksek değişim değerine sahip “arsalara” dönüştürülebilmştir.

Bu olumsuzluğun aşılması; kamu arazilerinin özel mülkiyete geçirilmesine, uzun dönemli sözleşmelerle özel kişi ve kuruluşların kullanımına bırakılmasına yönelik uygulamalar ile yol açtığı ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmelerin de “*toprak reformu*” tartışmalarının gündemine alınması gerekmektedir. Bu kapsamda;

- “toprak reformu” tartışmalarının “arazi dağıtımı” kapsamındaki düzenleme ve uygulamaların (i) gerçekleştirildikleri arazilerin mülkiyet yapısını, (ii) ekonomik, toplumsal ve siyasal amaçlarını, (iii) gerçekleştirilme biçimlerini ve (iv) yol açtığı ekolojik, ekonomik, toplumsal ve siyasal sonuçları da kapsayacak biçimde boyutlandırılması;
- başta “devlet ormanı” sayılan yerler olmak üzere kamu arazilerinin mülkiyet ve kullanım olanaklarının dağıtılmasına yönelik düzenleme ve uygulamaların öne çıkarılması; kamu arazilerinin (i) nerede, (ii) hangi toplumsal sınıf ve katmanlara, (iii) hangi amaçlarla, (iv) hangi koşullarla ve (v) nasıl dağıtıldığıının da tartışma gündemine alınması;
- kamu arazilerinin dağıtılmasına yönelik düzenleme ve uygulamaların yerel yönetimlere, yerli ve yabancı özel sermayeye ekonomik ve siyasal rant sağlamayacak biçiminde gerçekleştirilmesine yönelik duyarlılıkların ve savaşım stratejisi ve taktikleri ile ortak eylem programlarının geliştirilmesi ve yaşama geçirilmesine yönelik çabalara girilmesi zorunlu olmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ABBASOĞLU, Şükrü (1963); “İkinci Madde Anayasaya Aykırıdır”, *Orman ve Av Dergisi*, Şubat, Türkiye Ormanlılar Cemiyeti, Ankara.

AKSOY, Suat (1984); *Tarım Hukuku*, AÜ Ziraat Fakültesi, Ankara.

ERDOST, (1978); “Toprak Reformunun Ülkemizin Toplumsal, Ekonomik ve Siyasal Yapısında Yeri”, *Toprak Reformu Kongresi (1978)*, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Ankara.

İNAL, Selahattin (1967); *Türkiye’de Ormanların Tahdit ve Kadastro Problemi*, Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.

KUTLUK, Halil (1948); *Türkiye Ormanlığı İle İlgili Tarihi Vesikalar (1487-1923)*, Orman Genel Müdürlüğü, İstanbul.

TARAKLI, Duran (1976); *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları (Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki Uygulama ve Örnekleme Sonuçlarıyla)*, ODTÜ, Ankara.

TEKELİ, İlhan (1987); “Türkiye’de Küçük Sermayenin Spekülatif Kentinden Büyük Sermayenin Spekülatif Kentine Bir Geçiş mi Yaşanıyor?”, (Görüş’ün 9 Ağustos 1987’de yayımlanmak üzere hazırlanan yazı), *Kent Planlaması Konuşmaları*, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, 1991, Ankara.

Doğal Varsılıklar, Siyasal İktidarların “Arka Bahçesi” midir?

Tek başlarına ele alındığında, “orman” sayılan yerlere yönelik yağmacı eğilimlerin kolaylıkla açıklanabilmesi ve kavranabilmesi zor, kimi durumlarda da olanaksızdır. Çünkü söz konusu eğilimler, Türkiye’de de sermaye birikim süreçlerinin yalnızca bir boyutudur: Türkiye’de, emeğin yanı sıra tüm doğal varlık ve ortamlar; orman ekosistemleri, bozkırlar, akarsular, göletler, denizler, tarım yapılabilir araziler vb doğal varsılıklar, hemen hemen her dönemde ekonomik büyümenin, daha doğru bir söyleyişle de kapitalist sermaye birikiminin temel girdisi olmuştur. Ne var ki, siyasal iktidarların bu doğrultudaki çabalarının temelleri gerektiğince sorgulanmıyor. Dolayısıyla süreç tüm ekolojik ve toplumsal yıkıcılığıyla sürdürülebiliyor. Siyasal iktidarların “ormanlara” yönelik yaklaşımlarının da bu bütünsellik içinde tartışılması yönetsel bir zorunluluk oluyor.

GİRİŞ

Görünüşe bakılırsa ülkemizde herkes kırı, kırsalı; başka bir söyleyişle, “doğayı” seviyor. Sevmek de ne demek, herkes sövgelimi “orman tutkunu”; yediden yetmişe herkes bir avuç toprak için canını verebilecek gibi görünüyor. Son gelişmelere bakılırsa sulakalanlardan sonra akarsulara ve genel bir söyleyişle de biyolojik çeşitliliğe zarar verilmemesi için çaba gösterenlerin sayısı giderek artıyor. Bozkır gönüllemesi ise, eli kulağında; yurttaşlarımız yakında bozkırlarının da ayırdına varacak ve bu kez de bozkırlarına sahip çıkmaya çalışacak. Sırada dağ-

lar, yaylalar, adalar, makiler, kumullar vb doğal varsılıklar var kurtarıcılarını bekleyen... Ancak, herkesin sevgisi, tutkusu, gönüllemesi aynı pınardan beslenmiyor. Beslenmediği için de çoğu kişi ilgisini daha çok çeken ve/veya yakın çevresindekiyle ilgileniyor. Öyle ki, yeri ve zamanı geldiğinde, bu kaygıyla aynı çaba içinde olanlarla çatışmaya bile girebiliyor. Çoğunluğu “bizim”, “hepimizin” demeye yanaşmıyor çünkü; “benim” ve gücü yeterse de “hepsi benim” demeyi yeğliyor. Orman ekosistemlerinin, toprakların, bozkırların, yaylaların, makilerin; kısacası kırsal çevrenin başına ne geliyorsa, bu “büyük” sevgiden, tutkudan kaynaklanıyor bir bakıma. Sonuç ortada: Ülkelerearası sözleşmelerde, anayasalarda, yasalarda korunmasına yönelik yaptırımlara yer verilmiş, bu doğrultuda etkinlikte bulunmak üzere çok sayıda kurum ve kuruluşun örgütlenmiş olmasına karşın kırsal çevredeki yıkımların önüne geçilemiyor. Çünkü kolay yoldan daha hızlı büyümek ve kalkınmak, zengin olmak, rekabet edebilmek daha akılcı geliyor egemen sınıflara. Bu güdü, yakın zamanlara değin, ülkesel olupbittilerle besleniyordu. Ancak, şimdi “küreselleşme” söz konusu. Artık “küresel çıkarlar”, “küresel rekabet”, “küresel uyum”, dolayısıyla da “küresel sorunlar” gündemde. Kısacası; hem ülkelerarası hem de ülkesel düzlemde bir “küreselleşme çeşitlemesi” yaşanıyor. Öyle ki, “çevrenin”, doğal varlık, ortam ve süreçlerin korunmasına yönelik politikalar ve düzenlemeler bile “küreselleştirildi”. “Çevrenin” korunması alanında 1970’li yılların başında gündem gelen bu süreç, bilindiği gibi, 1992 yılında Rio’da pekiştirilmeye ve 2002 yılında da Johannesburg’da yol açığı gelişmeler yönünden sorgulanmaya çalışıldı. Doğal olarak, bu noktada; “- Peki ne oldu bu süreç boyunca; sözgelimi, az gelişmiş ülkelerdeki ormansızlaşma, biyolojik çeşitliliğin azalması, toprak erozyonu, kirlenme, kentleşme, beslenme sorunları çözümlenebildi mi?” sorusu akla geliyor. Çözümlenebildi mi gerçekten de? Bu soru “küresel” değil de ülkesel düzlemde ve Türkiye özelinde yanıtlanamaya çalışıldığında, doğrusu hiç de içaçıcı bir görünüm ortaya çıkmıyor; özellikle de kırsal çevre söz konusu olduğunda.

Kırsal çevrenin “adı var mı?”

Var gibi görünüyor ama yok. “Var gibi...”, çünkü örneğin bir TEMA çıktı, on yıl içinde toprak erozyonunu kamuoyunun gündemine yerleştirebildi, yurtsever teknokratların onlarca yıldır peşinde koştukları mera yasasının çıkarılmasını sağlayabildi. En son, 2003 yılında yüz dolayında gönüllü kuruluş ve meslek örgütü biraraya geldi ve siyasal iktidarın “devlet ormanı” sayılan yerlerden iken “orman vasfını yitirmiştir” gerekçesiyle ormancılık düzeni dışına çıkarılan yerlerin işgalcilere satılabilmesine ve devlet orman işletmeciliğinin özelleştirilebilmesine yol açabilecek anayasa değişikliği girişimini engelleyebildi. Yerel, yöresel düzeyde de onlarca, yüzlerce gönüllü kişi ve kuruluş yörelerindeki orman ekosistemleri, tarım arazisi, otlak, sulakalan vb doğal zenginliklerine sahip çıkmaya çalıştı ve yer yer, dönem dönem önemli ve anlamlı başarılar da elde edebildi. Edebildi de, 2000’li yıllarda kırsal çevreyle ilgili düzenlemelere bakılırsa, bu kazanımların siyasal iktidarların, özellikle de AKP hükümetlerinin kırsal çevreye yönelik yaklaşımlarında köktenci değişikliklere yol açtığı söylenebilir mi? Olup bitenlere bakılırsa; hayır, söylenemez. Çünkü yalnızca 2000’li yıllarda ve özellikle de son iki yılda kırsal çevrenin, kırsal çevrede onarılamayacak yıkımlara yol açabilecek onlarca hukuksal düzenleme yapılabildi. Bu düzenlemelerin başlıcaları ve gerçekleştirildikleri tarihler göz önünde bulundurulduğunda son derece anlamlı bir görünüm ortaya çıkarıyor (Ek 1).

Bu görünümünden hareketle; sözgelimi “kırsal çevrenin adı yoktur” denebilir mi? Kuşkusuz denebilir; kimileri için güzellik, saflık, hoşluk; kimilerine göre kamusal zenginlik, kimileri için “ekmek kapısı”, kimiler için ne pahasına olursa olsun gelire dönüştürülmesi gereken, ele geçirilmesi gereken “doğal kaynak... Hangisinin egemen olduğu merak ediliyorsa eğer, çerçevedeki görüntüye yakından bakılması gerekiyor. Ne var ki, bu pek zorlu ve daha da önemlisi uzmanlık gerektiren bir uğraş. Ama söz konusu görünümün belirgin, öne çıkan ve belirleyici yanlarıyla irdelenmesi de bir fikir verebilir.

Gelir, ne pahasına olursa daha çok gelir!

2000’li yılların başında, sekiz-on milyar dolar kredi için geride kalan ekonomik bağımsızlığın da büyük bir kesiminin satılabildiği bir dönemde, teslimiyetçi siyasal iktidarların böylesi bir yönelim içinde olması yadırganacak bir durum değil kuşkusuz. Yadırganması gereken, bunun için ödenen, ödenmesi kaçınılmaz olan pahanın boyutları, kaynakları ve yol açabileceği yıkımların niteliği ile bu yıkımların toplumun hangi sınıf ve katmanlarını göreceli olarak daha fazla etkileyeceği üzerinde gerektiğince durulmamasıdır: Bilindiği gibi insanoğlu, üretimin değişim ve birikim için yapılmasına geçilmesinden günümüze bu pahayı, temelde iki alanda ödüyor: Doğanın ve emeğin alabildiğine sömürülmesi. Ancak, bir de bu iki alanın kesiştiği bir yer var ki, burada olan önce doğaya, sonra da dolaylı ya da doğrudan emeğin kaynağına, yani insana oluyor. Döngü, böylece sürüp gidiyor; kim bilir nereye değin gidebilecek. Kimi göstergeler, böyle gidemeyeceğini daha şimdiden çeşitli biçimlerde duyumsatıyor

Öte yandan, Türkiye, sözgelimi, Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında, çeşitli yönlerden “büyük” ve “varsıl” sayılabilecek bir ülke: Bu “büyüklüğü”, yalnızca yüzey genişliği ile nüfus varlığı ve hızlı artışıyla sınırlı değil. Tarihsel, kültürel ve doğal çeşitlilik düzeyi de son derece yüksek. Ne var ki, özellikle emekçi sınıf ve katmanların gelir düzeyi göreceli olarak düşük ve giderek daha da düşüyor; üstelik, gelir dağılımı hem yersel hem de toplumsal olarak son derece bozuk ve bu dengesizlik giderek daha da açılıyor. Bu durumun yol açabileceği toplumsal çatışmalar, Dünya Bankası gibi kuruluşları da tedirgin etmiş olacak ki, özel “yoksulluğu kaldırma” programları geliştiriliyor ve destekleniyor. Siyasal iktidarlar, bu durumun aşılmasına çare arıyor. Bugüne değin bulabildikleri çare de iç ve dış borçlanma ile tarihsel, doğal ve hatta kültürel zenginlikleri dış ve iç paraya çevirmek. Türkiye’deki doğal varsılıklar çokluğu ve çeşitliliği siyasal iktidarlara bu amaçla değerlendirebilecekleri gerçekten de çok büyük olanaklar sunuyor.

Bu olanakların ayırında olabilen iktidarlar akıllarının ve güçlerinin yettiği her türlü kamusal varlığı satmaya çalışıyor; bu amaçla da gerek duyduklarında anayasaya aykırı yasalar çıkarıyor, yasalarla çelişen yönetmelikler düzenliyor, ilgili olduğu yönetmelikle uzak yakın bir ilişkisi bulunmayan genelgeler yayımlıyor. Böylece, söz konusu amaçlar yönünden gerekli hukuksal dayanakları da yaratmış oluyor. AKP'nin gündeme getirdiği "2B arazilerini" satma girişimi, bu gerçekliğin boyutlarını ortaya koymaya yetiyor. Anımsanacağı gibi, "2B arazilerinin" satılması 2003 yılında, kamuoyunun yoğun karşı çıkışlarıyla karşılaşmış ve gerçekleştirilememiştir. Oysa "2B arazilerinin" satılması, kırsal çevrede olup bitenlerin yalnızca bir boyutu idi; benzetme yerindeyse, buzdağının su üzerindeki kısmıydı: 2000'li yıllarda, en az "2B arazilerinin" satılması denli önemli onlarca düzenleme ve uygulama yapıldı. Üstelik bu çabalar henüz bitmedi; gündemde aynı amaçla hazırlanmış başka düzenlemeler de var çünkü.

Ekonomik büyüme, ne pahasına olursa olsun daha hızlı büyüme!

Yapılan düzenlemelerin bir kısmı ekonomik büyüme için gerekli kaynakların sağlanmasına yönelik. Sözelimi; turizm, enerji, madencilik, alt yapı, yerleşme vb yatırımları için başta Hazine arazileri, "devlet ormanı" sayılan yerler, otlaklar olmak üzere her türlü kamusal varlık, neredeyse sınırsızca ve büyük bir hızla yerli ve yabancı yatırımcıların kullanımına açılıyor. Bu doğrultudaki düzenlemelerin başlıcaları ise şunlar:

- 12 Nisan 2000 tarihinde; "Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek, çevre sorunlarını önlemek..." gerekçeleriyle. 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu çıkarılmıştır. Bu yasayla, organize sanayi bölgelerinin (OSB) seçilmesi sırasında çevresel değerlerin korunmasına özen gösterilmesi gereğine çeşitli göndermeler yapılmakla birlikte, arazilerin kullanılması, yapı ve tesislerin projelendirilmesi, inşası ve kullanılması ile ilgili ruhsat ve izinlerin verilmesi, denetlenmesi OSB yö-

netimine bırakılmıştır. Ayrıca yasanın geçici 7. maddesiyle, 4342 sayılı Mera Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihe değin meralarda kurulmuş ve/veya yatırım programlarına alınmış OSB'lerin yerlerinin artık mera sayılmaması sağlanmıştır. Kısacası, OSB gibi, devlet tarafından yönlendirilen bir etkinlik alanında bile, deyiş yerindeyse "erken kalkan yol almıştır". Doğaldır ki, yine, kırsal çevrenin kamusal alanında...

- 29 Eylül 2000 tarihinde, aynı gün üç düzenleme yapılmış; İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik ile Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliklerine birer geçici madde eklenerek kamuoyunda "mobil" ve "yüzer santraller" adıyla anılan enerji üretim sistemlerinin kurulmasına izin verilmiş; imar planlarının bu doğrultuda yapılması ve değiştirilebilmesi kolaylaştırılmış; iki yıl boyunca bu tesislerin gerektirdiği her türlü yatırımın çevresel etki değerlendirmesinin yapılmasına olanak verilmiştir. Böylece, neredeyse tümüyle belirli bir sermaye grubu ve hatta firma için yapılan bu düzenlemeyle denizlerimizin ve kıyılarımızın kirletilmesi sürecine yeni bir boyut kazandırılmıştır.
- 21 Şubat 2001 tarihinde çıkarılan 4629 sayılı Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun'la milli parklar, "orman köylülerinin" kalkındırılması, ağaçlandırma, tarım reformu, çevre kirliliğini önleme ve daha sonra da mera fonlarının yanı sıra 4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu'nun 9 ve 10. maddeleriyle oluşturulan kaynaklar yürürlükten kaldırılmış; bu yolla toplanan kaynakların genel bütçeye gelir olarak aktarılması olanaklı kılınmıştır. Böylece, kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesiyle ilgili çalışmalara kaynak ayrılabilmesi, tümüyle siyasal iktidarların insafına bırakılmıştır: Açıktır ki, sürekli olarak kaynak sıkıntısı içinde bırakılan kamuda, "kırsal çevre sorunlarının" önlenmesi ve çözümlenmesi gibi, deyiş yerindeyse "gözden uzakta" bir sorun alanına genel bütçeden yeterince kaynak ayrılması tümüyle rastlantısal olacaktır.

- 26 Haziran 2001 tarihinde yürürlüğe konulan 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, oluşturulacak teknoloji geliştirme bölgelerinde de (TGB) arazi kullanım planları, yapı ve tesislerinin projelendirilmesi, yapımı ve kullanılmasıyla ilgili her türlü ruhsat ve iznin verilmesi ile denetlenmesini “yönetici şirkete” bırakmaktadır. TGB'nin yönetiminden ve işletilmesinden sorumlu olan “yönetici şirket”, yasanın 5. maddesinde “kamu yararı gerekçesiyle adına kamulaştırma yapan veya yaptıran bir özel hukuk kişiliği” olarak tanımlanmaktadır. Öyle ki, anonim şirket yapısındaki bu oluşuma yabancı özel hukuk tüzel kişileri de ortak olabilmektedir. Teknolojik gelişmenin kamuoyundaki saygınlığı nedeniyle TGB'ler için gerekli arazilerin yine kırsal çevre sorunlarına yol açabilecek biçimde kamusal arazilerden sağlanması yadırganmayabilecektir.
- Bilindiği gibi, verimli tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılması, siyasal iktidarların, “ekonomik büyüme; ne pahasına olursa olsun!” yaklaşımlarını en kolay biçimde yaşama geçirebildikleri alanların başında geliyor. Kamuoyu, bu yaklaşımın somut sonuçlarını sözcüleri Adapazarı'nda TOYOTA, Kocaeli'nde FORD, Düzce'de UZEL, Orhangazi'de CARGILL vb örneklerle anımsayabilecektir. Anımsanacağı gibi, bu uygulamalar sırasında ilgili yönetmeliğin sınırları zorlanmış; gerektiğinde de yönetmelik değişikliğine gidilmiştir. İlk olarak, 1980'li yıllarda gündeme getirilen Tarım Arazilerinin Tarım Dışı Gayelerle Kullanılmasına Dair Yönetmelikle başlatılan bu uygulamalar, başta TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası olmak üzere kamuoyunun yoğun karşı çıkışlarıyla karşılaşmıştır. Ne var ki, yargının aksi yöndeki çok sayıda kararına karşın uygulamalar sürdürülmüştür. 2001 yılında ise ilginç bir yaklaşım gündeme gelmiş ve süreç bu kez “tarım arazilerinin korunması ve kullanılması” görünümü altında işletilmeye başlanmıştır. 10 Ağustos 2001 tarihinde çıkarılan Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik, bu doğrultuda atılan somut adımlardan birisi. Yönetmelik; “...tarım arazilerinin korunması ve yerleşim birimlerinin kurulması, geliştirilmesi, as-

keri, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, turizm, depo ve antrepolar, haberleşme, sportif ve tarımsal tesisler ile benzeri amaçlar için kullanılmasına ihtiyaç duyulan tarım arazilerininin tarım dışı amaç ile kullanılmasına izin verilmesi..." ile ilgili işlemleri düzenlemek amacıyla çıkarılmıştır. Ancak, Yönetmeliğin gerçek amacı, "Tarım Dışı Amaçlarla Kullanılabilecek Sulu Tarım Arazileri ve Diğer Araziler" başlığı altında yer verilen 10. maddede tüm açıklığıyla ortaya çıkıyor: Maddede, önce; "Özel imkânlarla veya kamu yatırımları ile sulamaya açılmış veya açılacak sulu tarım arazileri tarım dışı amaçlı kullanımlara tahsis edilemez." biçiminde gönül rahatlatıcı sayılabilecek bir yaptırıma yer verilmiştir. Ancak hemen ardından; "...daha uygun alternatif alanlar tespit edilemediği durumlarda... sınıf ayrımı gözetmeksizin ihtiyaca cevap verecek miktarda kuru tarım arazileri ile birlikte sulu tarım arazileri de, tarımsal faaliyete zarar vermeyecek tedbirlerin alınması şartıyla tarım dışı faaliyetlere tahsis edilebilir." açıklaması yapılmıştır. Maddede ayrıca, ne türden yatırımlara tarım arazisi tahsis edilebileceğine de açıklık getirilmiştir. Bu kapsamda yer verilen "tarımsal amaçlı yapıların" nitelikleri de son derece anlamlı: "Tarımsal üretimi teşvik etmek maksadıyla, alternatif alan bulunmaması halinde, plan ve projeleri Bakanlıkça incelenip tarımsal nitelikte olduğuna karar verilen, tarımsal ürünlerin işlenmesiyle ilgili tesisler..." Böylece, deyiş yerindeyse, "çiğer kedilere teslim edilmiş" olmaktadır. Ne var ki, bu Yönetmeliğin de ömrü uzun olmamış; bu kez 13 Haziran 2003'te, yine Tarım Arazilerininin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik adıyla yeni bir düzenleme yapılmıştır. Ancak, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, tarım arazilerine sahip çıkmadaki kararlılığını bu düzenleme özelinde de sürdürmüş; Yönetmeliğin birçok maddesinin iptal edilmesi için yargıya başvurmuştur. Danıştay da; "Mutlak tarım arazilerininin korunması amacına uygun olarak, istisnaları değerlendirme konusunda İl Müdürlüklerine değerlendirme yetkisi verilmesi, davalı İdare'ye Anayasa ve Yasa ile verilen görevin amaç ve kapsamı ile bağdaşmamaktadır... kamu

yararı ve hukuka uygunluk bulunmamaktadır” ve “Tarım dışı maksatla arazi kullanmak için yapılan izin taleplerine konu arazinin doğal durumunun tahrip edilmesine herhangi bir istisna getirilmeden her ne sebeple olursa olsun tahrip edilen bu arazilerin tarım dışı amaçla kullanılabilmesine imkan tanıyan düzenlemede kamu yararına, yukarıda belirtilen yasal düzenlemelere ve yönetmeliğin amacına uygunluk bulunmamaktadır” gerekçeleriyle Yönetmeliğin kimi maddelerinin uygulanmasını durdurmuştur.

- 5 Haziran 2003 tarihinde çıkarılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun yabancı sermayeye “kapitülasyon” niteliğinde olanaklar sağladığı bilinmektedir. Ancak, bu yasa da kırsal çevrenin, deyiş yerindeyse “canına okuyabilecek” yaptırımlar içermektedir. Yine bilindiği gibi, bu yasayla yabancı yatırımcıların, yerli yatırımcılarla eşit işleme tutulmaları; Türk vatandaşlarına açık olan bölgelerde taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı aynı hak edinebilmesi sağlanmıştır. Öyle ki bu düzenlemeyle artık “Türk” gibi işlem görecektir yabancı yatırımcılar, “doğal kaynakların aranması ve çıkarılması” alanında da serbestçe etkinlikte bulunabilecek. Hazine arazilerinin ve bu kapsamda da “devlet ormanı” sayılan araziler ile milli parkların turizm ve madencilik yatırımlarına tahsis edilmesine yönelik uygulamalarla birlikte değerlendirildiğinde, bu düzenlemenin, kırsal çevrede yol açabileceği gelişmelerin boyutları daha kolay kavranabilecektir.
- AKP iktidarı, kırsal çevrenin sunduğu kamusal olanakları “ekonomik büyüme; ne pahasına olursa olsun!” yaklaşımıyla değerlendirilmesi alanında da görülmedik ölçüde gözü kara bir tutum içinde olmuştur: Anımsanacağı gibi, AKP iktidarı, 2003 yılında, Anayasanın 169. maddesini devlet orman işletmeciliği düzenini yerli ve yabancı sermayeye açmak ve 170. maddesini de “2B arazilerini” işgalcilerine ve büyük sermaye gruplarına satabilmek için değiştirmeye kalkıştı. Bu arada, 1998 yılında düzenlenen Ağaçlandırma Yönetmeliği'ni 9 Ekim 2003 tarihinde, kaşla göz arasında değiştirerek, işgalcilere; “önce devletin ormanını

yok et, fındık ve çay bahçelerine dönüştür; sonra özel orman kurarsın!" dercesine bir kez daha tümünden yenilemiştir. Bu Yönetmelikle, 6831 sayılı Orman Kanunu'nun, köy tüzel kişiliklerinin yanı sıra gerçek tüzel kişilerin de "devlet ormanı" sayılan yerler ile Hazine arazilerinde "özel orman statüsünde orman yetiştirmek" için ağaçlandırma yapmalarına olanak sağlayan 57. maddesinin uygulanması düzenleniyor. Ancak, 2003 yılında yapılan düzenlemeyle, orman ekosistemleri yok edilerek fındık ya da çay bahçelerine dönüştürülmüş yerler ile verimli orman ekosistemleri içindeki yüz dönümden daha geniş orman içi açıklık alanlarda da "özel orman statüsünde orman yetiştirilmesine", "karma ormanların" oluşturulmasına olanak sağlanmıştır.

- AKP iktidarı, yine "2B arazilerinin" satılması ile ilgili tartışmaların gündemde olduğu günlerde, bu kez 5.11.2003 tarihinde çıkardığı 4999 sayılı yasayla 6831 sayılı Orman Kanunu'nun çok sayıda maddesini değiştirmiştir. Bilindiği gibi, bu kapsamda; sahipli arazilerdeki kızılbaşlıklar ile aşılı kestaneliklerin "orman ağacı" sayılmamasını, buralardaki ağaçların kesilmesini ve çeşitli yollarla değerlendirilmesine yönelik iş ve işlemlerin köy muhtarlıkları tarafından yapılabilmesini sağlamıştır. Öyle ki, dönemin Çevre ve Orman Bakanı bile bu düzenlemenin Karadeniz Bölgesi'ndeki bir özel sanayi işletmesinin hammadde odun gereksinmesini karşılamak amacıyla yapıldığını söyleyebilmiştir. Anımsanacağı gibi bu değişikliğin kızılbaşlıklar ve aşılı kestanelikler ilgili yaptırımları Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Ancak, söz konusu değişiklik bu düzenlemelerle sınırlı olmamıştır: Çünkü aynı düzenlemeyle yasaya bir de yeni madde eklenerek 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamındaki yerlerin; sözcülemi milli parkların, tabiatı koruma alanlarının, tabiat parkları ile tabiat anıtlarının 29 yıllığına kiralanabilmesi olanağı da getirilmiştir. Ne var ki, ilgili kamuoyu, Cumhurbaşkanı ve Ana Muhalefet Partisi bile düzenlemenin yalnızca kızılbaşlıklara ilişkin boyutu üzerinde durmuş; bu boyutunu gözden kaçırmıştır. Anımsanacağı gibi, Kamu Yönetimi Temel Kanunu tasarısının öngörül-

düğü gibi yasalaşması durumunda milli parklar da il özel idareleri ve/veya belediyelere devredilecekti. Borç içinde kıvranan belediyelerin bu olanağı nasıl kullanabilecekleri ve dolayısıyla uygulamanın milli park gibi özel olarak korunması gereken yerlerde bile yol açabileceği yıkımlar kolaylıkla kestirilebilir.

- AKP iktidarının “devlet ormanı” sayılan yerlere yönelik sıcağ ilğisi sonraki yıllarda da sürmüştür. Çünkü AKP iktidarı, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun bu kez, “devlet ormanı” sayılan arazilerin ormancılık dışı amaçlarla kullanılması ile ilgili 17. maddesini değıştirmeye kalkışmıştır. Ne var ki, bu kalkışma, Ana Muhalefet Partisi’nin girişimleriyle engellenmişse de sonradan yeniden gündeme getirilmiş ve en son olarak 2010 yılında da kotarılmıştır. Bu düzenlemeyle “Savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı, katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesislerinin; baraj, gölet, sokak hayvanları bakımevi ve mezarlıkların; Devlete ait sağlık, eğitim ve spor tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın Devlet ormanları üzerinde bulunması veya yapılmasında kamu yararı ve zaruret olması halinde, gerçek ve tüzel kişilere bedeli mukabilinde Çevre ve Orman Bakanlığınca...” izin verilebilmesi olanaklı kılınmıştır.
- AKP iktidarı, ekonomik büyümeyle sağlayabileceği katkıının boyutlarını çok iyi kavradığı (!) içindir ki, girişimlerini kırsal çevrenin hemen hemen tüm alanlarında sürdürmüştür: Sözelimi, 1985 tarihli Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uygulama Yönetmeliği’ni de 19 Mart 2004 tarihinde değıştirmiştir. Bu değışiklikle, sözelimi; uygulamalar sırasında sahibine bırakılan, dağıtılan ya da ilgili genel müdürlüğün emrine geçen tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılma olanakları genişletilmiştir. Böylece, bu gibi tarım arazilerinin; “...tarımsal işletme veya tarım ürünlerinin işlenmesi ve muhafazasıyla ilgili yapı ve tesisler ile sanayi bölgeleri, hava alanları, baraj ve göletler, içme suyu ve bunlara ait tesisler, turistik yerler, sportif alanlar, maden, taş, kum, tuğla ocak-

ları, depolar, oto yakıt ve dinlenme tesisleri, enerji, ulaşım, haberleşme yatırımları, mücavir alan ve imar planları talepleri veya benzerleri ile milli savunma ihtiyaçları için kullanılmasının zorunlu olması halinde...” tarım dışı amaçlarla kullanılabilmesine olanak verilmiştir. İşte, “tarım reformu” söyleminin getirildiği nokta; gerçekten de tam bir “reform”; ancak, kimler için?

- AKP, kırsal çevrenin öteki varsılıklarına yönelik “sıcak” ilgisini bitirmemiş bu kapsamda hiçbir olanağı gözden kaçırmamıştır. Örneğin meralar... Duyarlı kamuoyu, TEMA'nın yoğun uğraşlarıyla 28 Şubat 1998 tarihinde çıkarılan 4342 sayılı Mera Kanunu ile aynı yıl yürürlüğe konulan Mera Yönetmeliği'yle, “hiç olmazsa meralarımız kurtulacaktır...” umuduna kapılmıştı. Kimi olumsuzluklarına karşın gerektiği gibi uygulanabilseydi, bu umut boşa çıkmayabilirdi. Ancak, uygulanamadı ya da uygulanmadı. Yetmiyormuş gibi, kısa sürede de değiştirilmesine yönelik düzenlemeler yapıldı. Sözgelimi, ilk olarak 11 Haziran 1998 tarihinde yasanın 14. maddesinin “a” bendi değiştirilerek meralarda verimlilik düzeyi göz önünden bulundurulmadan maden ve petrol arama çalışmalarına izin verilmesi sağlandı. Ardından da, Mera Fonu kaldırıldı. AKP iktidarı ise, bu doğrultuda daha kararlı bir tutum sergilemiş; 21 Ocak 2004 tarihinde Mera Yönetmeliği'nin 8. maddesini değiştirmiştir. Bu değişikliğe değin maden ön işletme ve işletme ruhsatı alınan yerlerdeki mera, yaylak, kışlaklar ve kamusal çayır ve otlaklar ile ilgili “çevresel etki değerlendirmesi raporu” (ÇED), arazilerin bu özelliklerinin kaldırılmasına yönelik işlemlerin başında istenmekteydi. Söz konusu değişiklikle ise ÇED raporunun madencilik ruhsatına konu yerlerin Hazine adına tescil edilmesi aşamasında, yani mera meralıktan, yayla yaylalıktan ve kışlak kışlaklıktan çıkarıldıktan sonra alınmasını sağlamıştır.
- Öte yandan; yine 2000'li yıllarda 4342 sayılı Mera Kanunu; 442 sayılı Köy Kanunu ve 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak

Yardımlara Dair Kanun'da yapmaya kalkıştığı değişiklik ise, AKP iktidarının meraları, yaylakları, kışlakları da nedenli gözden çıkardığını açıklıkla ortaya koyuyor. Sözgelemi; AKP iktidarının Mera Kanunu'nda yapmak istediği değişiklik öngörüldüğü gibi gerçekleştirildiğinde; (i) eskiden beri mera, yaylak ve kışlak olarak kullanılmakta olan arazilerin mera, yaylak ya da kışlak olmaktan çıkarılma gerekçelerinin kapsamı genişletilecek; (ii) belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde kalan ve 1.1.2003 tarihinden önce kesinleşen imar planları içerisinde yerleşim yeri olarak işgal edildiği için mera olarak kullanılamayacağına karar verilen yerler mera sayılmayabilecek; (iii) köy yerleşim planında konut alanı ve köyün ortak gereksinmesine ayrılan yerler, Devletin yönetimindeki seyrangah, yol ve panayır gibi alanlar ile Hazinenin mülkiyetinde olup da kamu hizmetine tahsis edilmemiş taşınmaz mallardan mera, yaylak ve kışlak ile otlak ve çayır olarak yararlanılamayacağı anlaşılan yerlerin bu özelliklerini kendiliklerinden yitirdikleri varsayılabilir; (iv) afetlerle ilgili olarak yeni yerleşim yerlerine gereksinme duyulduğunda mera niteliği taşıyan yerler de bu amaçla kullanılabilir! Bu düzenleme de izleyen yıllarda büyük ölçüde gerçekleştirmiştir.

Kırsal çevredeki kamusal varlıklar da özelleştiriliyor...

Bilindiği gibi, kamusal varlıkların ve ortamların özelleştirilmesi, Türkiye'de de 1980'li yıllarda hızlandırılmış bir süreçtir. Bu sürecin, çoğunlukla hemen hemen yalnızca kamunun endüstriyel tesislerinin satılması ve/veya eğitim, sağlık ve hatta güvenlik gibi kamusal hizmet alanlarının özel kişi ve kuruluşlara bırakılmasıyla sınırlı olduğu sanılıyor. Değil oysa. Bu doğrultuda kırsal çevredeki kamusal doğal varlıklar da hızla özelleştiriliyor ve bu alanlardaki kamusal hizmetlerinin de kapsamı daraltılmaya çalışılıyor. Bu süreç, devlet orman işletmeciliğinde temel ormancılık etkinliklerinin çeşitli yollarla özel kişi ve kuruluşlara yaptırılmasının yanı sıra "devlet ormanı" sayılan arazilerin ormancılık dışı amaçlarla yararlanacak

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

kişi ve kuruluşlara tahsis edilmesi; milli park ve tabiat parkları vb özel yerlerin bile kiralanması, Hazine arazilerinin yerli ve yabancı kişilere bedelli ya da bedelsiz olarak satılması vb uygulamalarla çok daha yaygın ve hızlı biçimde sürdürülüyor. Bu doğrultudaki düzenlemelerin de başlıcaları şöylece sıralanabilir:

- 20 Haziran 2001 tarihinde çıkarılan 4707 sayılı yasayla; 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun ve 4071 sayılı 3 Mart 1340 (1924) Tarihli ve 431 sayılı Kanunla Hazineye Kalan Taşınmaz Mallardan Bazılarının Zilyedlerine Devri Hakkında Kanun ile 4072 sayılı Mülga 2613 ve 766 Sayılı Kanunlarla Hazine Adına Tescil Edilen Miktar Fazlalıklarının İlgililerine Devrine Dair Kanun değiştirilmiştir. Bu değişikliklere göre; (i) tapularında yazılı olandan daha fazla araziyi işgal edip kullanmakta olanlar bu arazileri öncelikle satın alabilecek; (ii) işgalcilerin iki yıl içinde satın almaması durumunda arazileri başkalarına da satılabilecek; (iii) bu yasayla satın alınan Hazine arazileri, on yıl sonra tarım dışı amaçlarla kullanılabilir; (iv) Kültür (ve Turizm) Bakanlığı izin verdiğinde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu kapsamındaki yerler de satılabilecek vb. Bir tür "bedelli af" niteliğindeki bu düzenlemelerin, kamu arazilerini işgal etme eylemlerini özendireceği, yaygınlaştıracığı açıktır.
- 3 Temmuz 2003 tarihinde çıkarılan 4916 sayılı yasa ise, deyiş yerindeyse, siyasal iktidarın kırsal çevrenin kamusal varlıklarına yöneliminin boyutlarını bu kez bir başka alanda sergileyen son derece kapsamlı bir düzenleme. Amacı; "...Hazineye ait taşınmazların daha kısa bir sürede ekonomiye kazandırılması" olarak açıklanan bu yasayla, başta; (i) 4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi; (ii) 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında; (iii) 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu; (iv) 2644 sayılı Tapu, (v) 2886 sayılı Devlet İhale; (vi) 1380 sayılı Su Ürünleri, (vi) 167 sayılı Yeraltı Suları; 4342 sayılı Mera,

(vii) 1164 sayılı Arsa Ofisi yasaları olmak üzere kırsal çevre ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili tam 20 yasada değişiklik yapılmıştır. Öyle ki, bu tek yasayla yapılan değişiklikle otuzu aşkın madde yeniden düzenlenmiş, yasalara çok sayıda geçici ve ek madde getirilmiştir. Tüm bu değişiklikler ve eklemeler aynı amaca yöneliktir: Bu değişikliklerle, sözelimi; (i) kamusal taşınmazların yerli ve yabancı özel kişilerin mülkiyetlerine geçirilmesi, (ii) bu doğrultudaki uygulamaların kapsamının genişletilmesi; gerekli iş ve işlemlerin kolaylaştırılması; (iii) sınırları içindeki Hazine arazilerinin satılmasından yerel yönetimlere daha yüksek oranda “suspayı” verilmesi; (iv) Hazine arazilerini işgal edenlerin işgal ettikleri arazileri satın alabilmeleri için 1995 yılında getirilen tarihsel sınırın 31.12.1993 tarihinden 31.12.2002 yılına çekilmesi; (v) satılan tarım arazilerinin on yıl sonra tarım dışı amaçlarla kullanılabilmesi; (vi) yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin ülkemizde arazi satın alabilmeleri; (vii) DSİ’nin mülkiyetindeki ya da devletin hüküm ve tasarrufu altındaki barajların, dalyanların, voli yerlerinin, göllerin, havuzların, nehir ve dere ağızlarındaki av yerleri ile deniz ve iç sularda belirlenmiş yerlerdeki su ürünleri üretim hakkının il özel idareleri tarafından kiraya verilmesi; (viii) turizm yatırımları için kamu arazisi tahsis edilenlerin arazilerdeki usulsüzlükleri nedeniyle haklarında dava açılmış olanların belirli koşullarla bağışlanabilmeleri sağlanmıştır. Görüldüğü gibi, 4916 sayılı yasayla ülkemizin kırsalındaki tüm kamusal varlıklar satılığa, kiraliğe çıkarılmış; işgalcilerine bir tür “bedelli af” getirilmiştir. Kısacası, AKP iktidarı, deyiş yerindeyse, “devletin malını deniz yapmıştır.”; artık kimler yerse...

- Sanki yürürlükteki hukuksal düzenlemeler yetmiyormuş gibi 8 Mayıs 2003 günü çıkarılan 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunu’nda da kamusal varlıkların özelleştirilmesini sağlayabilecek yaptırımlara yer verilmiştir: Sözelimi, yasanın 2. maddesine göre; devlet mülkiyetindeki orman ekosistemlere ilişkin yönetim (amenajman) planları özel kişi ve kuruluşlara yaptırı-

labilecek; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve orman içi mesire yerleri ile av ve yaban hayatı alanları yine özel kişi ve kuruluşlara işlettirilebilecektir. Bu yaklaşım, 16 Ocak 2004 tarihinde çıkarılan Çevre ve Orman Bakanlığı Merkez Teşkilatının Görevleri, Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik'te de korunmuş; dahası, pekiştirilmiştir. Öyle ki, bu düzenlemeyle planlama ve projelendirme çalışmalarının neredeyse tümünün özel kişi ve kuruluşlara yaptırılabilmesi sağlanmıştır. Böylece, sözcüğü; a“çevre düzeni planları”, a“stratejik çevresel değerlendirme”, a“ağaçlandırma, erozyon kontrolü, mera ıslahı, sosyal ormanlık faaliyetlerine ait plan ve projeler ile bu plan ve projelerin gerektirdiği her türlü çalışmalar”; a“orman köylülerinin” kalkındırılması amacıyla “bölgesel ve ülke bazında dış ve iç kaynaklı plan ve sektörel projeler”, akuruluşu tamamlanan milli parklarla ilgili “uzun devre gelişme planı ve diğer gerekli planlar ile mevcut planlarda ihtiyaç duyulan revizyon çalışmaları”, a“korunan alanlardaki ormanlık sahalarda alt yapı uygulamaları, planların öngördüğü faaliyetler veya iklim şartları nedeniyle oluşabilecek durumlara ilişkin her türlü araştırma ve inceleme”, a“ülke, bölge, havza ve sektör çevre yönetim planlarının denetlenmesi”, a“yurt dışında av ve yaban hayvanları ile yaşama ortamlarının ve avlakların etüt ve envanteri ile mevcut envanterlere göre avlakların avlanma planları” vb iş ve işlemler özel kişi ve kuruluşlara yaptırılabilir. Görüldüğü gibi, kamuya neredeyse hiçbir iş bırakılmamıştır; hem de planlama alanında bile... Bu, gerçekten de tam bir serüvendir; kırsal çevredeki yıkımları kurumsallaştırabilecek bir serüven... Daha sonra ayrıntılı olarak sergileneceği gibi, bu olanaklara, 2011 yılında çıkarılan 644 ve 645 sayılı KHK' larla kurulan Çevre ve Şehircilik ile Orman ve Su İşleri Bakanlıklarının görevleri arasında daha da genişletilerek yer verilmiştir.

- 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nda 24 Temmuz 2003 tarihinde çıkarılan 4957 sayılı yasayla yapılan değişiklik ise, hem “ekonomik büyüme; ne pahasına olursa olsun daha hızlı büyüme!” hem de kamusal varlıkları özelleştirme yak-

laşımının boyutlarını sergilemesi yönünden “anıtsal” bir düzenleme. Turizmin “ne pahasına olursa olsun geliştirilmesi” amacıyla yapılan değişiklik, bir yandan ayrıcalıklı uygulamaların kapsamı genişlerken bir yandan da bu uygulamalara dayanak olabilecek yeni alan tanımları yapılmıştır. Örneğin, “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri”, “turizm merkezleri” ve “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Alt Bölgesi” vb. Yasayla, bu alanlardaki her türlü kamusal varlığın Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yerli ve yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilere tahsis edilebilmesi de sağlanmıştır. Öyle ki, bu düzenlemeyle “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri”nin tamamı ve/veya alt bölgelerinin yahut birden fazla sayıda parseli, yerli ya da yabancı hiç ayırım gözetilmeksizin aynı yatırımcıya tahsis edilebilmesi sağlanmıştır. Tüm bunların yanı sıra, söz konusu değişiklikle, “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri” ve “turizm merkezleri” dışında kalan; (i) “devlet ormanı” sayılan araziler, (ii) 2872 sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamındaki milli parklar, tabiatı koruma alanları, tabiat parkları ve tabiat anıtları, (iii) 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Kurulmasına Dair Kanunun Hükmünde Kararname kapsamında ayrılmış yerlerin ve (iv) meraların da, yine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yerli ve yabancı turizm yatırımcılarına tahsis edilebilmesi sağlanmıştır. Ancak, siyasal iktidar bu düzenlemelerle yetinmemiş, daha sonra ayrıntılı olarak sergileneceği gibi, Anayasa Mahkemesi’nin Yasanın 8. maddesindeki düzenlemeyi 2007 yılında iptal etmesinden sonra bu kez 2008 yılında 5761 sayılı yasayı çıkararak uygulamanın kapsamını daha da genişletmiştir.

Kamusal varlıklar, kamusal hizmet alanları söz konusu olduğunda, ihanet, her zaman cesaret gerektirmiyor; hele de bir de çoğunluğun koşulsuz ve de sınırsız egemenliği sağlanmışsa... Ne yazık ki, bu “demokratik (!)” durumdan ve düzenlemelerden yalnızca emekçi sınıf ve katmanlar ile toplumun örgütsüz kesimleri değil kırsal çevre de nasibini alıyor.

*

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

2000'li yıllarda ardı sıra gerçekleştirilen bu düzenlemeler, ilk bakışta; "atıl durumdaki kamusal varlıkların ekonomiye kazandırılması" biçiminde de algılanabilir kuşkusuz. Ne var ki, bu düzenlemelerden toplumun hangi sınıf ve katmanlarının, hangi amaçlarla ne denli yararlanabilecekleri sorusu bir yana bırakılsa bile, arazi kullanım yeteneği sınıflamasının ve dolayısıyla da kullanım planlamasının henüz yapılmadığı, doğal varlıkların ayrıntılı bir dökümünün çıkarılmadığı Türkiye'de, uygulamaların kırsal çevrede yol açabileceği yıkımların boyutları kolaylıkla kestirilebilir. Ne var ki, söz konusu olabilecekler yalnızca kırsal çevrede gündeme gelebilecek yıkımlar değildir: Çünkü söz konusu düzenlemeler bir yandan da kamusal varlıkların yabancılaştırılmasını da gündeme getiriyor. Örneğin, daha önce de değinildiği gibi, 2004 yılında çıkarılan 4916 sayılı yasanın 19. maddesiyle, 2644 sayılı **Tapu Kanunu**'nun 35. maddesinde yapılan değişiklikle; "Karşılıklı olmak ve kanuni sınırlamalara uyulmak kaydıyla, yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri(nin)..." ülkemizde taşınmaz edinebilmelerine de olanak verilmiştir. Üstelik; "Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri lehine, taşınmaz üzerinde sınırlı aynı hak tesisi edilmesi halinde..." karşılıklılık koşulu da aranmaması da sağlanmıştır. AKP daha sonra, 2005 yılında 5444 sayılı **Tapu Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun**'u çıkararak uygulamanın kapsamını daha da genişletmiştir. Daha açık bir söyleyişle; söz konusu düzenlemeyle Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda yurttaşlarımızın kanı canı pahasına ülkemizden kovulanlar, ülkemizin kırsal çevre zenginliklerini ve bu kapsamda da kamusal arazilerini, artık satın alarak ülkemize yerleşebilmeleri olanaklı kılınmıştır. Ne var ki, Anayasa Mahkemesi 2007 yılında bu düzenlemeyi iptal etmiştir*.

* Ancak siyasal iktidar bu düzenlemeyi 2012 yılında, Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın sözleriyle; "cari açığı azaltmaya faydası var, ekonomiyi geliştirmeye faydası var, yatırım getirmek için faydası var. Bir büyük faydası da, paralı yabancı gelecek." ve "Elinde pasaportu ile buradan gayrimenkulü çok rahat

SONUÇ OLARAK...

Türkiye’de çevre duyarlılığı da, dünya genelindeki eğilimin bir yansıması olarak gündeme gelmiştir: Hangi dönemde, neden geldiği; kimler tarafından nasıl getirildiği; hangi düzlemlerde kimler tarafından nasıl ele alındığı gerektiğince sorgulanmamıştır. Öyle ki, **Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı** ile **Ulusal Gündem 21** vb “ulusal” belgelerin Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin desteğiyle hazırlanmış olması bile hemen hemen hiç tartışılmamıştır. Müsteşarlıklar, Bakanlıklar örgütlenmiş; çok sayıda hukuksal düzenleme yapılmış, standartlar hazırlanmış; “çevrenin”, doğal varlık, ortam ve süreçlerin korunması için yerel ve ulusal gönüllü çabalara girilmiş; son yıllarda da her fırsatta ve alanda bir “sürdürülebilirlik” söylemi tutturulmuştur. Ancak, tüm bu “olumlu” gelişmelere karşın “çevrenin”, doğal varlık, ortam ve süreçlerin korunması kaygısı büyüme ve kalkınma politikalarına içselleştirilememiştir. Çünkü Türkiye kapitalizminin ne pahasına olursa olsun büyümeye, bu amaçla kullanabileceği kaynağa gereksinmesi olmuştur ve egemen sınıflar bu kaynağı en kolay biçimde paraya dönüştürerek sağlayabileceğinin bilincine varmıştır. Bu kapsamda, ülkemizin, özellikle kırsal çevresi akıl almaz nitelik ve nicelikte doğal varlıklarıyla sahip ve bu varlıkların çoğunluğunun kamunun mülkiyetinde ve/veya gözetiminde olduğunu görmüştür. Üstelik bu varlıkların kimilerinin ise “adı bile yoktu”; “sahipsizdir”. Dolayısıyla; tarım yapılacak arazilere mi gereksinmesi oldu; kentsel ve endüstriyel yerleşmeler için “arsa”, alt yapı ve turizm yatırımları için yer mi gerekiyordu bozkırlar, meralar vb Hazine arazilerine, dahası “*devlet ormanı*” sayılan arazilere yöneldi. Bu varlıkların niteliği ve niceliği ile ilgili verilerin yetersiz, daha da önemlisi, çoğunun sınırlarının belirsiz ve dolayısıyla da güvenceye alınmamış olması; buna karşılık kamuoyunun gerektiğince bilgili olmaması ise bu yönelim içindeki iktidarların işini kolaylaştırdı. Ne verimli tarım arazilerinin, ne meraların, ne “*ormanların*”, ne bozkırların, su-

alabilecek bir boyutu yakalamak durumundayız.” gerekçeleriyle yeniden gündeme getirmiştir.

Hukuksal Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

lakalanların, akarsuların, kıyıların, dağların, yaylaların vb varlıkların bizim, hepimizin olduğunun ayırdına da varılamayınca, bu süreç, doğal olarak kırsal çevrenin yıkımından başka bir sonuç vermemiştir. AKP iktidarları da, bu durumun sağladığı kolaylığı, deyiş yerindeyse tepe tepe kullanıyor ve kırsal çevredeki kamusal varlıklarımız hızla tükeniyor. Niçin; daha hızlı kapitalist büyüme için... Niçin, Türkiye kapitalizminin daha hızlı “küreselleşebilmesi” için...

Türkiye'deki "Neoliberal" Eğilimlerin "Devlet Ormanı" Sayılan Yerlere ve Devlet Ormancılığı Düzenine Etkileri

Eskisi ve "yenisiyle" liberal uygulamalar ülkemizde de yaşamın her alanını kuşattı, kuşatıyor. "Devlet ormanı" sayılan yerler ve devlet ormancılığı düzeni de bu süreçten etkileniyor doğallıkla. Üstelik bu süreçte 1982 Anayasasında yer verilen ilkeler bile kolaylıkla göz ardı edilebiliyor. Edilmemesi gerekiyor oysa. Çünkü orman ekosistemleri her yönüyle kamusal doğal varlıklardır; dahası, ülkemizde "orman" sayılan yerlerin hemen hemen tümü, tarihin tüm dönemlerinde devlet mülkiyetinde olmuştur. Devleti yönetme konumundakiler bu durumu, dayandıkları toplumsal sınıf ve katmanların beklentileri doğrultusunda bir "fırsat" olarak değerlendirmeye çalışıyor doğal olarak. Ne var ki bu çabalar nedense gerektiğince sorgulanmıyor; oysa süreç ve sonuçları öylesine çok boyutlu ki...

GİRİŞ

Orman ekosistemlerini "doğal kaynak" sayma eğilimi günümüzde de yaygındır. Son yıllarda ekolojik öneminin kavranmış olmasına karşın bu durum hem dünya genelinde ve hem de Türkiye özelinde, en azından köktenci biçimde değişmemiştir. Orman ekosistemlerinin bir "kaynak" sayılması ise, doğal olarak ekonomik öneminin öne çıkmasına yol açmıştır. Ne var ki, ekonomik önemi öne çıkarılmış bir "kaynak" sayılıyor olması

da orman ekosistemlerinin ve dolayısıyla da ormancılık etkinliklerinin ayırtedici özğün özelliklerinin gözden kaçırlmamasını gerektiriyor. Bu gerek çoğunlukla yerine getirilmiyor. Getirilmediğı için de ormancılık kesimindeki ekonomik, toplumsal ve siyasal süreçler tüm boyutlarıyla kavranamıyor; kavranması bir yana çoğu zaman ayırtına bile varılamıyor. Öte yandan, dünya genelinde ve bu arada Türkiye’de ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda köktenci değışikliklere yol açan “neoliberal” düzenleme ve uygulamalar, ormancılık kesimine de yansımış, Türkiye ormancılığının özğün yapısal özellikleri nedeniyle önemli değışim ve gelişmelere yol açmıştır. Süregelen bu değışimler, Türkiye yüzeyinin % 27’sini ve kırsal nüfusunun da yaklaşık olarak yarısını doğrudan; öteki kesimlerini ise kimi alanlarda doğrudan ve kimi alanlarda da dolaylı olarak etkileyebiliyor. Ancak, son derece özğün yanlarına karşın bu süreç hemen hemen hiçbir düzlemde tartışma gündemine gelmemiştir.

Bu nedenlerle, önce orman ekosistemlerinin ve ormancılık kesiminin özğün özelliklerinin bu bağlamda da anımsanması; bu kesimde süregelen ve giderek de kurumsallaşan “neoliberal” uygulamaların ve olası sonuçlarının ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarıyla tartışılması yararlı olacaktır.

1. Orman Ekosistemlerinin Ayırtedici Yapısal Özellikleri

Öteki doğal “kaynaklar” gibi doğal orman ekosistemleri de, hem dünyada ve hem de Türkiye’de çoğunlukla, yetiştirilmesi için emek harcanmamış varlıklardır. Sözelimi, dünyadaki orman ekosistemlerinin 3,8 milyar hektar genişliğindeki kısmının % 95’i “doğal orman” niteliğindedir (Ek 1). Türkiye’de 21,2 milyon hektar olduğu öne sürülen “orman” sayılan yerlerin içinde emekle yetiştirilmiş ağaç ve ağaçcık topluluklarının genişliği ise yaklaşık olarak 4 milyon hektar dolayındadır. Ne var ki, emekle yetiştirilmiş olanların da büyüme süreçleri, ağırlıkla, doğaldır. Başka bir söyleyişle, orman ekosistemleri, temelde tohum, toprak ve iklim gibi doğal üretim etmenlerinin uygun koşullarda biraraya gelmesiyle “kendiliğinden de” oluşabilen dinamik sistemlerdir. Bu temel saptamadan hareketle şu tezler öne sürülebilir:

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Orman ekosistemleri, birbirleriyle yönü ve şiddeti zamana ve ortama göre değişebilen ilişkiler içinde bulunan, sonsuz sayıda alt sistemden oluşmuş, canlı sistemlerdir.

Orman ekosistemleri, varlığı ve yokluğu ile nitelik ve niceliği cins, tür, sınıf ayrımı yapmaksızın, tüm canlıları etkileyebilen varlıklardır.

Orman ekosistemleri, doğrudan ve dolaylı etkileri, doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmesi herhangi bir mülkiyet biçimi ve sınırıyla sınırlandırılmayan oluşumlardır.

Dolayısıyla, orman ekosistemleri tüm canlıların ve bu arada da tüm insanların ortak varlıklarıdır.

Öte yandan orman ekosistemleri, aynı anda ve yerde hem **özne**, hem **nesne** konumuyla yol açtığı süreçler nedeniyle de doğanın öteki varlıklarının pek çoğundan ayrılmaktadır: Bilindiği gibi orman ekosistemleri **özne** olarak çeşitli ürün ve hizmetleri eşanlı olarak üretirler. Özne olarak orman ekosistemlerinin devamlı biçimde ürettiği ürün ve hizmetlerin birbirinden ayrılabilmesi, önceden niteliğinin tüm boyutlarıyla belirlenebilmesi ve niceliğinin ölçülebilmesi her durumda olanaklı değildir. Öte yandan, orman ekosistemleri, aynı zamanda, **nesne** olarak, başta insan etkinlikleri olmak üzere çeşitli dışsal etkilerden çeşitli düzey ve biçimlerde etkilenirler. Bu etkilerin ve yol açabileceği sonuçların da birbirinden ayrılabilmesi, her zaman ve her durumda olanaklı değildir. Bu özellikleri orman ekosistemlerinin, kamusal varlıklar olarak ve dolayısıyla kamusal yarar gözetilerek yönetilmesi gereğini pekiştirmektedir. Çoğu ülkede ve bu arada da Türkiye’de bu gerek doğrultusunda düzenlemeler yapılmıştır. Temelleri 1937 yılında atılmış devlet orman işletmeciliği düzeni uzun yıllar bu gereğin yerine getirilmesine yönelik bir işlev üstlenmiştir.

2. Dünyada Orman Ekosistemi Varlığı ve Orman Ekosistemlerine Yönelimin Temelleri*

Bilindiği gibi, özellikle son otuz yılda orman ekosistemlerine yaklaşım amacı, dolayısıyla da biçimi büyük ölçüde değişmiştir. Bu nedenle, ölçme ve izleme ölçütleri ve teknikleri, çok daha önemlisi, orman ekosistemlerini yönetim amaçları ve öncelikleri de değişmektedir. Ne var ki bu değişim her ülkede ve toplumda aynı yönde ve aynı hızda olmadı, olmamaktadır. Bu sürecin nedenleri de ülkeden ülkeye, dönemden döneme farklılaşmaktadır. Ancak, tüm bu farklılıklara, değişkenliklere karşın artık tek bir amacın giderek ortaklaştığı söylenebilir: Ormanlar, başta ekolojik dengenin korunması olmak üzere çeşitli işlevleri için korunması, olabildiğince de genişletilmesi gereken ekosistemlerdir ! Öte yandan; yine bilindiği gibi; ülkeler arasında bu amaç doğrultusunda çeşitli bağitlanmalar, ortak örgütlenmeler ve etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Doğal olarak, bu çabalar sonuçsuz kalmamış; sözgelimi, 1990-2010 döneminde dünyadaki “orman” sayılan alanlarındaki yıllık azalma hızları giderek düşerek; 1990-2000 döneminde ortalama 8,3 milyon hektar iken 2000-2005 döneminde 4,8 milyon hektara düşmüş; 2005-2010 döneminde de 5,6 milyon hektar olmuştur. Bu gerçek çizelge 1’de sergilenmektedir.

Çizelge 1: Dünyadaki “Orman” Varlığı

Bölgeler	“Orman” Sayılan Alan (1000 ha)			
	1990	2000	2005	2010
Doğu ve Güney Afrika	304 312	285 906	276 679	267 517
Kuzey Afrika	85 123	79 224	79 019	78 814
Batı ve Orta Afrika	359 803	343 434	335 770	328088
Doğu Asya ¹⁹	209 198	226 815	241 841	254 626
Güney ve Güneydoğu Asya	325 423	301 143	299 327	294 373
Batı ve Orta Asya	41 489	42 207	42 880	43 513

* Bu bağlamda sunulan veriler Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü’nün (FAO), 2012 yılında “The Global Forest Resources Assessment 2010” adıyla (FRA 2010) yayımladığı araştırmadan yararlanılarak üretilmiştir.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Avrupa	180 521	188 970	192 360	195 911
Rusya	808 950	809 269	808 790	809 090
Karayıpler	5 902	6 434	6 728	6933
Orta Amerika	25 717	21 980	20 745	19 499
Kuzey Amerika	676 764	677 083	677 823	678 961
Güney Amerika	946 454	904 322	882 258	864 351
Okyanus	198 744	198 381	196 745	191 384
DÜNYA	4 168 399	4 085 168	4 060 964	4 033 060

Çizelge 2’de ise Dünyadaki “Orman” Varlığındaki ortalama yıllık değışmeler sergilenmiştir:

Çizelge 2: “Orman” Sayılan Alanların Genişliğindeki Ortalama Yıllık Değişmeler

Bölgeler	Ortalama Yıllık Değişmeler					
	1990-2000		2000-2005		2005-2010	
	1 000 ha/yıl	%	1 000 ha/yıl	%	1 000 ha/yıl	%
Doğu ve Güney Afrika	-1 841	-0,62	-1 845	-0,65	-1 832	-0,67
Kuzey Afrika	-590	-0,72	-41	-0,05	-41	-0,05
Batı ve Orta Afrika	-1 637	-0,46	-1 533	-0,45	-1 536	-0,46
Doğu Asya	1 762	0,81	3 005	1,29	2 557	1,04
Güney ve Güneydoğu Asya	-2 428	-0,77	-363	-0,12	-991	-0,33
Batı ve Orta Asya	72	0,17	135	0,32	127	0,29
Avrupa	877	0,09	582	0,06	770	0,08
Rusya						
Karayip	53	0,87	59	0,90	41	0,60
Orta Amerika	-374	-1,56	-247	-1,15	-249	-1,23
Kuzey Amerika	32	n.s.	148	0,02	228	0,03
Okyanusya	-36	-0,02	-327	-0,17	-1 072	-0,55
Güney Amerika	-4 213	-0,45	-4 413	-0,49	-3 581	-0,41
DÜNYA	-8 323	-0,20	-4 841	-0,12	-5 581	-0,14

* Bu bölgedeki Çin’de değışmenin boyutları dikkat çekicidir: Çin’de 1990 yılında 157,1 milyon hektar olan “orman” sayılan alan varlığı, düzenli bir artışla 2000’de 177, 2005’de 193 ve 2010 yılında da 206,8 milyona çıktmıştır.

Çizelge 2'ye göre, dünyadaki “orman” sayılan alanların azalma hızında bir yavaşlama olmakla birlikte sözgelimi 2005-2010 döneminde yılda ortalama 4,6 milyon hektarlık azalmanın küçümsenmemesi gerekiyor. Çünkü 1990-2010 döneminde bu azalmanın çoğunluğu, Çizelge 3'te de açıklıkla görüldüğü gibi, biyolojik çeşitlilik oranının göreceli olarak en yüksek olduğu Güney Amerika ile Doğu ve Güney Afrika'daki “yağmur ormanlarında” gerçekleşiyor.

Öte yandan; Çizelge 3'te bölgelerin “orman” sayılan alanlarında 1990-2010 dönemindeki toplam değişimin 1990 yılındaki “orman” sayılan alanlara oranları verilmiştir:

Çizelge 3: “Orman” Sayılan Alanlarındaki Toplam Değişimin 1990 Yılındaki “Orman” Sayılan Alanlara Oranları

Bölgeler	1990 Yılında “Orman” Varlığı (1000 Hektar)	1990-2010 Değişme Oranı (%)
Doğu ve Güney Afrika	304 312	-12,09
Kuzey Afrika	85 123	-7,41
Batı ve Orta Amerika	359 803	-8,81
Doğu Asya	209 198	21,72
Güney ve Güneydoğu Asya	325 423	-9,54
Batı ve Orta Asya	41 489	4,88
Avrupa	989 471	1,57
Karayipler	5 902	17,47
Orta Amerika	25 717	-24,18
Kuzey Amerika	676 764	0,32
Güney Amerika	946 454	-8,67
Okyanusya	198 744	-3,70
DÜNYA	4 168 399	-3,25

Bölgeler genelindeki bu değişmelerin “en” fazla gerçekleştiği ülkeler ise, söz konusu ekonomik ve toplumsal koşulların içeriği konusunda önemli ipuçları veriyor: Sözgelimi, Çizelge 4'te görüldüğü gibi, 1990-2010 döneminde “orman” azalmasının % 69'u hemen hemen tümü de “az gelişmiş” sayılan on ülkede gerçekleşiyor ve en hızlı azalma da Brezilya'da yaşanmıştır. Bu bağlamda; söz konusu artışın % 79,5'nin toprak erozyonunun en yaygın olduğu Çin'de gerçekleştiğinin de gözden kaçırılmaması gerekiyor:

Çizelge 4: 1990-2010 Döneminde “Orman” Varlığı En Fazla Azalan ve Artan Bölgeler

“Orman”Varlığı Azalan Bölgeler		“Orman”Varlığı Artan Bölgeler	
Bölgeler	1000 Hektar	Bölgeler	1000 Hektar
Güney Amerika	-82 103	Doğu Asya	45 428
Doğu ve Güney Afrika	-36 795	Avrupa	15 530
Batı ve Orta Afrika	-31 715	Kuzey Amerika	2 197
Güney ve Güneydoğu Asya	-31 050	Batı ve Doğu Asya	2 024
Okyanusya	-7 360	Karayipler	1 031
Kuzey Afrika	-6 309		
Orta Amerika	-6 218		
TOPLAM	-201 550	TOPLAM	66 210
DÜNYA		-135 339	

Çizelge 5’te ise söz konusu değişimin en fazla gerçekleştiği ülkeler sergilenmiştir:

Çizelge 5: 1990-2010 Döneminde “Orman” Varlığı En Çok Azalan ve Artan Ülkeler

“Orman”Varlığı En Çok Azalan Ülkeler		“Orman”Varlığı En Çok Artan Ülkeler	
Ülkeler	1000 Hektar	Ülkeler	1000 Hektar
Brezilya	-55 317	Çin	49 720
Endonezya	-24 113	ABD	7 687
Nijerya	-8 193	Hindistan	4 495
Tanzanya	-8 067	Vietnam	4 434
Maynamar	-7 445	İspanya	4 355
Zimbabwe	-6 540	Türkiye	1 654
Sudan	-6 432	İtalya	1 559
Demokratik Kongo	-6 228	Fransa	1 417
Venezüella	-5 751	Filipinler	1 095
Bolivya	-5 599	Şili	968
Meksiko	-5 489	Norveç	935
Arjantin	-5 393	İsviçre	922
Avustralya	-5 200	Belarus	850

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

“Orman”Varlığı En Çok Azalan Ülkeler		“Orman”Varlığı En Çok Artan Ülkeler	
Ülkeler	1000 Hektar	Ülkeler	1000 Hektar
Kamerun	-4 400	Uruguay	824
Mozambik	-4 356	Küba	812
Ekvator	-3 952	Yunanistan	604
Paraguay	-3 575	Bulgaristan	600
Zambiya	-3 332	Yeni Zelanda	549
Honduras	-2 944	Polonya	456
Kamboçya	-2 850	Ukrayna	431

Ağaçlandırma yoluyla oluşturulmuş 264 milyon hektar orman ekosistemleri tüm “orman” sayılanların %7’sini oluşturuyor. Yalnızca 2005-2010 döneminde “orman” sayılmayan yerlerde yılda 5 milyon hektar ağaçlandırma yapılmıştır:

Çizelge 6: Ağaçlandırma Çalışmaları

Bölgeler	Ağaçlandırılan Alan (1000 ha)			
	1990	1990-2000	2000-2005	2005-2010
Doğu ve Güney Afrika	3 500	3 689	3 814	4 116
Kuzey Afrika	6 794	7 315	7 692	8 091
Batı ve Orta Afrika	1 286	1 869	2 526	3 119
Çin	41 950	54 394	67 219	77 157
Doğu Asya	11 442	13 100	13 089	13 075
Güney ve Güneydoğu Asya	12 859	19 736	23 364	25 552
Batı ve Orta Asya	4 622	5 641	5 998	6 993
Avrupa	45 515	49 949	51 537	52 327
Rusya Federasyonu	12 651	15 360	16 963	16 991
Karayıpları	390	393	444	546
Orta Amerika	371	355	475	584
Kuzey Amerika	19 295	29 438	34 867	37 529
Okyanusya	2 542	3 322	3 849	4 100
Güney Amerika	8 115	10 058	11 123	13 821
DÜNYA	171 332	214 619	242 960	264 001

3. Türkiye’de “Orman” Sayılan Yerlerden Yararlanma Düzeninin “Dünü” ve “Bugünü”

Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye’de “orman” sayılan yerlerin tümüne yakın bir kısmı, her dönemde devletin mülkiyetinde olmuştur: Osmanlı İmparatorluğu’nda Sarayın, tophanelerin ve tersanelerin yakacak ve yapacak odun gereksinmesinin karşılanması ile padişah, sultan, paşa vb konumdakilerin avlanma ve dinlenmeleri için ayrılmış olanların dışındaki orman ekosistemlerinden halk, “cibal-i mübaha” denilen bir düzen içinde serbestçe yararlanabilmiştir. 19. Yüzyılda, İmparatorluğu sömürgeleştirme çabaları bu düzene de yansıtılmış; ülkeye çağrılan yabancı ormancılık “uzmanlarının” yönlendirmeleriyle kurulan yeni ormancılık düzeninde verimli orman ekosistemleri yerli ve yabancı özel girişimcilere satılmıştır. Bu düzen, temelde, Cumhuriyetin ilk yıllarında da geçerli olmuştur. Ancak, İzmir İktisat Kongresi’nin gerçekleştirildiği yıllarda devlet orman işletmeciliği düzenine geçme çabaları da gündeme gelmiştir. Bu çabalar ancak 1937 yılında somut sonuçlar verebilmiş; 1920’li yıllarda hazırlanan, ancak 1937 yılında çıkarılabilen 3116 sayılı Orman Kanunu’yla “devlet ormanı” sayılan yerlerin devlet tarafından yönetilmesi ve bu bağlamda da işletilmesi düzenine geçilmiştir. Kolaylıkla kestirilebileceği gibi bu yönelim, ekonomi politik bir yeğlemenin ürünü olmamıştır: Ayrıca, yine bu yönelim, 1930’lu yılların başında dünyada ve bu arada Türkiye’de de devletçi uygulamalara yol açan Keynesgil ekonomi politikalarından kaynaklanmamıştır: Orman ekosistemlerinin çoğunun çeşitli düzeylerde zarar görmüş olması ve bu sürecin durdurulması gereği, kuruluş yıllarında artan kereste gereksinmesinin zamanında ve yeterince karşılanması zorunluluğu ve bu nedenlerle de teknik orman işletmeciliği gereği, devlet orman işletmeciliği düzenine geçilmesine yol açmıştır. Bu gerçek, ülke yöneticileri tarafından her fırsatta dile getirilmiştir. Öte yandan, devlet ormancılığı düzeninin kurumsallaştırılmasına yönelik düzenlemeler yerli ve yabancı özel kişi ve kuruluşlarla yapılan “özel orman işletmeciliği” sözleşmelerinin fesih edilmesi; özel kişi ve kuruluşların mülkiyetindeki büyük ölçekli odun işleme tesislerinin yanı sıra

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

1945 yılında çıkarılan 4785 sayılı yasayla da ÷lkedeki “orman” sayılan tüm yerlerin devletleştirilmesiyle sürdür÷lmüştür.

Temel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’deki devlet orman işletmeciliği düzeninin iki boyutlu olduğu söylenebilecektir: “Devlet kapitalizmi”, uzunca bir dönem bu düzenin önde gelen bir boyutu olmuştur: Sözelimi; (i) devlet orman işletmeleri “döner sermayeli” kuruluşlardır; her türlü etkinliğini, “işlettiği” orman ekosistemlerinden sağladığı gelirlerle gerçekleştirmekte; yıllık gelirlerinin % 46 oranında kurumlar vergisi ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenecek oranda “Hazine Hissesi” ödemektedir; (ii) 400-500 bin dolayında “ücretli” işçi çalıştırmaktadır; (iii) kimi durumlarda hasat ettikleri odunları çeşitli düzeylerde işleyerek piyasa düzeni içinde tüketicilere doğrudan sunmaktadır; (iv) devletleştirilen odun kökenli sanayi işletmeleriyle de sanayicilik yapmaktadır. Ancak, devlet orman işletmeciliği düzeni, “devlet kapitalizmi” işletmeciliğinin yanı sıra kamusal işlevler de görmüştür: Devlet orman işletmeciliği düzeninin bu ikinci boyutunda; (i) “orman” sayılan yerlerin korunması ve verimlileştirilmesi; (ii) “orman köylüsü” sayılan köylülerin kalkındırılması; (iii) doğa koruma amaçlı ulusal park, doğa koruma vb alanların ayrılması ve yönetilmesi; (iv) ağaçlandırma, erozyon önleme ve orman içi meraları verimlileştirme çalışmaları; (v) köylüler ile kamu kurum ve kuruluşlarının (TKİ, TEK, SEKA, Köy Hizmetleri, Enerji, Bayındırlık ve İskân ile Milli Eğitim Bakanlıkları vb) orman ürünü gereksinmesinin piyasa fiyatlarının altında bedellerle karşılanması; (vi) turizm, madencilik, ulaşım vb sektörlerin gelişmesine çeşitli desteklerin (arazi, orman ürünü vb) sağlanması; (vii) çok sayıda “toplumsal” amaçlı fona katkı* vb etkinlikler sayılabilir. Öyle ki, bu türden işlevlerin kimileri, temel orman işletmeciliği çalışmalarının da önüne geçebilmiştir.

* İşletmelerin yıllık net kârının % 10’u “Orman Köylerini Kalkındırma Fonu”; döner sermaye yıllık katışık gelirlerinin % 1’i “Çocuk Esirgeme Kurumu Hissesi”; orman ürünü satış gelirlerinin % 5’i ve kurumlar vergisinin % 1’i “Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Fonu”; kurumlar vergisinin % 3’ü oranında “Savunma Sanayi Destekleme Fonu”; yine kurumlar vergisinin % 1’i oranında “Mesleki Eğitim ve Çıraklık Fonu” vb. kesintiler yapılmıştır. Ancak bu fonların kimileri 2000’li yıllarda kaldırılmıştır.

Sözgelimi, 1970-1980 döneminde “orman köylülerinin kalkındırılması”, 1980-1990 döneminde “ağaçlandırma” ve 1990 sonrasında da “ulusal parkçılık”, “doğa koruma”, “çevrecilik” vb etkinlikler önem ve ağırlık kazanmıştır.

2000’li yılların başına gelindiğinde; ülkede yaklaşık olarak 21,7 milyon hektar “orman” sayılan yer bulunduğu öne sürülmektedir. Bu yerlerin tümüne yakın bir kısmı devlet mülkiyetindedir ve çoğunluğu da doğal orman ekosistemi niteliğindedir. Türkiye’de çeşitli yollarla emekle yetiştirilen orman ekosistemlerinin payı yaklaşık olarak % 10 dolayındadır; tümüne yakın bir kısmı “devlet orman” sayılan yerlerde ve devlet orman işletmeciliği düzeni içinde, ilgili bakanlık ile Orman Genel Müdürlüğü’nün ilgili birimleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Yoğun desteklerle yaygınlaştırılmasına çalışılmasına karşın özel kişi ve kuruluşların ağaçlandırma yaptığı arazilerin genişliği ise 2010’lu yıllarda ancak 120 bin hektara ulaşabilmiştir. “Özel orman” sayılan yerlerin genişliği ise 22 066 hektardır. “Devlet ormanı” sayılan yerlerdeki tüm ormanlık çalışmaları devlet orman işletmeleri tarafından yürütülmektedir. Öyle ki, 1982 Anayasasında da; “Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zaman aşımıyla mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.” kuralına yer verilmiştir. Ancak, Türkiye’de özel orman mülkiyeti ve dolayısıyla özel orman işletmeciliği, herhangi bir yolla engellenmemekte ve kısıtlanmamaktadır.

Devlet orman işletmeciliği düzeninin* temel kuruluşu Orman Genel Müdürlüğü’dür (OGM). OGM; (i) 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 1. maddesine göre “orman” sayılacak yerleri

* 1991’de yeniden Orman Bakanlığı biçiminde örgütlenen ormanlık düzeninde, 2011 yılına değin; ulusal parkçılık ve doğa korumacılık Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı; “orman köylüsü” sayılan kesimin kalkındırılması Orman-Köy İlişkileri; ağaçlandırma ve erozyon önleme çalışmaları da Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü genel müdürlükleri tarafından yürütülmektedir. Bakanlık düzeyinde örgütlenmenin olmadığı dönemlerde bu çalışmalar da OGM ve bağlı birimleri tarafından planlanmış ve yürütülmüştür. Ancak, 2011 yılında çıkarılan ki 645 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle Orman Bakanlığı Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na; genel müdürlükler de Orman Genel Müdürlüğü’nün daire başkanlıklarına dönüştürülmüştür

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

belirleme ve sınırlandırma; (ii) orman yönetim planlarını hazırlama ve uygulama; (iii) orman ürünü hasadı ve pazarlaması; (iv) altyapı yatırımları (yol, bina, kule, köprü, depo vb), (v) orman koruma (yangın önleme ve söndürme, böcek ve mantarlarla savaşım, yasa dışı yararlanmaları önleme vb), (vi) orman ekosistemi gençleştirme ve yenileme gibi temel ormancılık çalışmalarını yürütmektedir. OGM, “devlet ormanı” sayılan ve ülke yüzeyinin % 27’sini oluşturan 21,2 milyon hektarı “yöneten”; bu amaçla 40 bin dolayında kamu görevlisi, 400 bin dolayında mevsimlik işçi çalıştırır; 2010 yılında toplam 2,7 milyar TL harcayan bir kuruluştur. OGM, bu amaçla taşrada da 27 orman bölge ve 218 orman işletme müdürlüğü ile bu müdürlüklere bağlı 1344 orman işletme şefliği ile araştırma müdürlükleri, fidanlıklar, başmühendislikler ve diğer birimler biçiminde yapılandırılmıştır (OGM, 2011).

Öte yandan, devletin “orman” sayılan araziler üzerindeki etkenliği yalnızca “devlet ormanı” sayılan yerlerle sınırlı değildir: Anayasanın 169. maddesine göre, Türkiye’de “orman” sayılan “Bütün ormanların gözetimi devlete aittir.” 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 45-56. maddeleri de bu doğrultuda düzenlenmiştir. Devlet bu işlevini, ağırlıkla “özel orman” sayılan yerlerin yönetimine ilişkin amaçların belirlenmesi ve bu amaçlar doğrultusunda yönetim planlarının hazırlanması; ormancılık çalışmalarının denetlenmesi aşamalarında yerine getirme çabası içindedir.

Böyle iken, 1980’li yılların başında Türkiye’de de gündeme getirilen ve giderek ormancılık kesiminde de yandaş bulan “neoliberal” yaklaşımlar, böylesi bir ormancılık düzenini dönüştürmeye yönelmiştir. Üstelik bu süreç, dünyada ekolojik sorunların ve kaygıların giderek öne çıkarıldığı; dünyanın, özellikle geri kalmış bölgelerindeki “orman” sayılan yerlerin uluslararası düzeyde “ortak” görünümüyle kaygılarla, kamusal düzenlerle yönetilmesi çabalarının gündeme getirildiği bir dönemde biçimlenmiştir. Ancak, bu sürecin gerekçeleri ve biçimleri, ormancılık dışı kesimlerde gerçekleşenlerden çeşitli yönlerden farklılıklar göstermektedir.

3.1. Devlet Orman İşletmeciliği Düzenini Dönüştürme Girişimlerinin Temelleri

Bilindiği gibi, 1980'li yıllarda Türkiye'de de devletin ekonomik ve toplumsal yaşamdaki ağırlığının azaltılmasına ve işlevlerinin değiştirilmesine yönelik yaklaşımlar gündeme gelmiş; çeşitli yollarla bu doğrultuda son derece köktenci düzenlemeler yapılmıştır. Yine bilindiği gibi, toplumun çeşitli kesimlerinin karşı çıkışlarına karşın yoğun ideolojik yüklemelerle yürütülen bu düzenlemeler,

- kaynak kullanımında etkinlik ve verimlilik düzeyinin yükseltilmesi; sermayenin tabana yayılması; ürün ve hizmetlerinin niteliklerinin iyileştirilmesi gibi gerekçelere dayandırılmıştır;
- Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu vb uluslararası kuruluşların da yönlendiriciliğiyle gündeme gelmiş ve destekleriyle gerçekleştirilmiştir;
- sermaye sınıf ve katmanlarının çıkarları, kimi durumlarda da açık ve somut istekleri doğrultusunda yürütülmüş; öteki sınıf ve katmanlarca da büyük ölçüde desteklenmiştir;
- ulusal bağımsızlığın çeşitli alanlarda yitirilmesine yol açabilecek boyutlara ulaştırılmıştır.

Söz konusu düzenlemeler, ağırlıkla beş biçimde gerçekleştirilmiştir. Bilindiği gibi bu doğrultuda; (i) çoğunluğu devletin tekelindeki ürün ve hizmet üretim alanları özelleştirilmiştir; (ii) kamusal doğal, tarihsel ve kültürel varlıkların kamu yararı dışında değerlendirilmesi sağlanmıştır; (iii) kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen karar süreçlerinin işleyiş biçimleri değiştirilmiştir; (iv) uluslararası kuruluşların ve yabancı sermayenin etkinlik alanları genişletilmiştir; (v) toplumsal sınıf ve katmanların kendilerini gerçekleştirebildikleri kamusal alanlar daraltılmıştır; (vi) bencil, siyasal etkinliklere ilgisiz; örgütsüz, tüketimi yücelten birey kimliklerinin gelişmesine yol açan kültürel ortamlar yaratılmıştır.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Bireysel, toplumsal ve kurumsal düzlemlerdeki bu köktenci değişmeler, doğal olarak ormancılık kesiminde de aynı doğrultuda çeşitli gelişmelere yol açmıştır. Ancak, ormancılık kesiminde gerçekleştirilen düzenlemelerin ne gerekçeleri, ne gerçekleştirilme biçimleri ve ne de yol açtığı ekonomik ve toplumsal değişmeler, ormancılık dışı kesimlerdekine benzemektedir*.

Sözgelimi;

- uluslararası kuruluşlar ile sermaye sınıf ve katmanlarının ormancılık kesimindeki düzenlemeler için somut, yaygın ve ısrarlı istekleri olmamıştır**;
- orman işletmeciliğinde etkenlik ve verimlilik düzeylerinin yükseltilmesi hedeflenmemiştir;
- yaygınlık düzeyi sınırlı olmuştur.

Buna karşılık, ormancılık kesimindeki düzenlemeler, 1980'li yılların ortalarında;

- orman mühendislerine yeni iş olanaklarının açılması;

* Ancak, Orman Bakanlığı'nın kısa adı ORÜS olan Orman Ürünleri Sanayi Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlı odun kökenli sanayi ürünü müesseseleri ve işletmeleri de öteki KİT'ler gibi aynı gerekçelerle özelleştirme kapsamına alınmış ve aynı yöntemlerle özelleştirilmiştir. Üstlendikleri özel kimi işlevlerine karşın bu müessese ve işletmelerin öteki kesimlerdeki KİT'lerden farklı yanları bulunmamaktadır. Bu nedenle de, ORÜS'e bağlı müessese ve işletmelerin özelleştirilmesi, bu bağlamdaki değerlendirmelerin dışında tutulmuştur. Ancak, bu bağlamda, ORÜS'e bağlı müessese ve işletmelerin verimlilik, ekonomiklik, etkenlik ve hatta kârlılık düzeylerinin ülkedeki odun kökenli ürün sanayii kesimi ortalamasının çok üzerinde olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

** Bu doğrultuda gündeme gelen çok az sayıda istekten birisi TÜSİAD'a ilişkindir: TÜSİAD'ın 1991 yılında hazırlattırıp "Orman Raporu" adıyla yayımladığı araştırmada; "Türkiye ormancılığında özelleştirme konusunun, mevcut uygulamalar da göz önüne alınarak kamu yönetim, üniversiteler, ormancı çalışanlar, meslek örgütleri, orman köylüleri temsilcileri, özel ve tüzel kuruluşlarca tartışılması ve ülkemiz gerçekleri çerçevesinde sonuçlandırılması gereklidir." önerisine yer verilmiştir. Buna karşılık, yayının "Özet ve Sonuç" başlığı altında da; "Ormanların tutarlı bir model içinde özelleştirme çalışmaları hemen başlatılmalıdır" görüşü öne sürülebilmiştir (TÜSİAD 1991). Bunun dışında, işadamı İshak ALATON vb kişiler de bu doğrultuda görüş açıklamıştır (OMO-TOD 1994).

- ağaçlandırma çalışmalarının artırılması ve özellikle de orman yönetim planları hazırlama ve orman kadastro su gibi çalışmaların hızlandırılması;
- özel orman sahipliğinin ve işletmeciliğinin yaygınlaştırılması;
- yatırımcı (ağaçlandırmacı, orman ürünü hasatçısı, toprak koruma ve erozyon önlemeci, planlamacı, araştırmacı, alt yapı yapımıcısı vb) özel ormancılık kuruluşlarının geliştirilmesi
- “verimsiz” sayılan orman arazilerinin ekonomik getirisinin artırılması;
- “orman” sayılan arazilerden ormancılık dışı amaçlarla da yararlanılması;
- “orman köylülerinin” devlet orman işletmeciliğine yönelik hasmane tutumlarının önlenmesi

gerekçeleri öne sürülerek gündeme getirilmiştir. (OMO 1989 ve ÇAĞLAR 1988 ile OMO-TOD 1994). Ne var ki, bu türden gerekçelerin somut olarak ortaya konulmasına yönelik durum saptamaları ve sorgulamalar hemen hemen hiç yapılmamıştır. Başka bir söyleyişle; ormancılık kesimindeki söz konusu düzenlemeler; (i) 1980’li yıllarda Türkiye’de de gerçekleştirilen ideolojik dönüşümün ormancılık kesimine de yansımalarının bir sonucu olarak ve (ii) tümüyle bu dönüşüm doğrultusunda kullanılan çoğu ormancılık teknokrat ve bürokratların son derece sistemsiz, ilkesiz ve rasgele çabalarıyla gündeme getirilmiş ve kotarılmaya çalışılmıştır. Bu yanıyla, söz konusu düzenlemeler, siyasetbilim alanında bir “örnek olay” çalışmasına konu olabilecek denli önemli özgünlükler taşımaktadır.

Öte yandan, toplumun özellikle ormancılık dışı kesimleri, devlet orman işletmeciliği düzenini dönüştürme amaçlı yaklaşımların ve bu doğrultuda gerçekleştirilebilen düzenlemelerin çoğunlukla ayırında olamamıştır. Ormancılık kesiminde bu sürecin ayırında ve yol açabileceği gelişmelerin bilincinde

olabilen kesimler, sözgelimi meslek odası ve dernek, orman fakülteleri ve ormancı çalışanlar ise söz konusu düzenlemelerin, engellenebilmesi bir yana, ilgili/duyarlı kamuoyunun tartışma gündemine getirilebilmesini bile sağlayamamıştır. Öyle ki, süreç içinde bu kesimde de söz konusu düzenlemeleri kısmen ya da tümüyle onaylayanlar; dahası, bu düzenlemelere herhangi bir biçimde destek olanlar ve sağladığı olanaklardan pay alma çabasına girenler ile söz konusu düzenlemeler karşısında edilgen bir durum kalanlar giderek artmıştır. Kısacası; devlet orman işletmeciliği düzenini dönüştürme girişimleri öteki kesimlerden görece olarak daha kolay gerçekleştirilebilmiştir.

3.2. Devlet Orman İşletmeciliği Düzenini Dönüştürme Biçimleri

Ormancılık kesiminin özgün özelliklerinin yanı sıra gerekçeleri ve dayandığı toplumsal katmanların özellikleri nedeniyle devlet orman işletmeciliğinin kamusal etkenliğin azaltılmasına; aynı anlamda olmak üzere özel kesimin bu alanda da etkenliğinin artırılmasına yönelik dönüştürümler sistemli, ilkeli ve yaygın biçimde gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle 2000'li yıllarda ormancılık kesiminde tutarsız ve kararsız; dolayısıyla da verimsiz ve herhangi bir biçimde yeterince etken olamayan yapılar, ilişkiler ve işlemler ortaya çıkmıştır. Bu duruma yol açan nedenler altı kümede incelenebilir:

- Orman işletmeciliği, ormancılık tekniklerinin gereği yerine getirilerek yapıldığında getirisi, göreceli olarak düşük bir etkinlik alanıdır: Sözgelimi, ormancılık uğraşısının temel ilkesi olan "devamlılığın" sağlanması, yani orman işletmeciliği sürekli olarak yapılmak istenildiğinde parasal sermayenin yıllık faiz oranı, % 2-3,5 dolayındadır (TÜRKER 2000). Devlet ormanı mülkiyetinin bedelsiz devredilmesi durumunda bile, orman ekosistemlerindeki, sözgelimi ağaç varlığının sürekliliğini sağlayabilecek bir işletmecilik biçiminde de sermayenin getirisi son derece düşük kalmaktadır. Ek olarak, ağaçsız bir arazide orman ekosistemi oluşturmak ise, olağan koşullarda; sözgelimi iklimin; böcek ve mantarların,

yangınların ve insanların zarar vermediği durumlarda bile getirisi ancak, en az 40-50 yıl içinde alınabilecek bir etkinliktir. Açıktır ki, devamlı orman işletmeciliği, bu koşullarda özel sermaye için yeğlenebilecek denli kârlı bir etkinlik alanı değildir. Türkiye’de ekolojik, toplumsal ve kültürel koşullar bu durumu pekiştirmektedir.

- Türkiye’de orman ekosistemlerinin yapısal özellikleri (bitki türü bileşimi, yabanıl hayvan varlığı, verim düzeyi vb) yersel olarak son derece değişkendir: Oysa orman envanteri çalışmaları sırasında elli dolayında ağaç türünün oluşturduğu orman ekosistemlerinin hemen hemen yalnızca ağaç varlığı (alan genişliği, odun varlığı ve odun varlığındaki yıllık artış; ağaçların yaş ve sıklığı vb) ile ilgili niceliksel bilgiler üretilmektedir. Başka bir söyleyişle, Türkiye’deki orman ekosistemlerinde bulunan yabanıl bitki ve hayvan varlığının niteliği ve niceliği ile yersel dağılımına ilişkin gerektiğince ayrıntılı bilgiler yoktur. Öte yandan, verilere göre, Türkiye’de “orman” sayılan yerlerdeki orman ekosistemlerinin yarısı “verimsiz” sayılmaktadır ve “verimsizlik” düzeyi yersel olarak değişmektedir. Ne var ki, bu değişken özelliklerdeki değişmelerin niteliği ve niceliği güncel olarak izlenememekte; nedenleri tam olarak belirlenememektedir. Öyle ki, orman yangınlarının bile % 40’ının nedenleri bilinmemektedir.
- Türkiye’de “devlet ormanı” sayılan arazilerin devlet tarafından yönetilmesi ve işletilmesi; mülkiyetinin devredilmemesi anayasa gereğidir: Devamlı orman işletmeciliğinin, en azından kısa dönemde görece olarak yüksek getirili olmaması, sermaye sınıflarının, “devlet ormanı” sayılan arazilerin herhangi bir yolla doğrudan özelleştirilmesi için anayasal ve yasal değişikliklerin yapılmasına yönelik baskılara yönelmesini önlemiştir. Bu nedenledir ki 1982 Anayasasında bile, “devlet ormanlarının mülkiyetinin devrolunamayacağı” yaptırımına yer verilebilmiştir. Bu yaptırıma açıkça aykırı düşebilecek düzenlemelerin yapılması ise, en azından kısa dönemde, olanaklı değildir.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- Devlet orman işletmeciliği düzeninin sistemli biçimde dönüştürülebilmesi için gerekli alt yapısal koşullar gerçekleştirilememiştir: • Türkiye’de “orman” sayılan yerlerin sınırları ve mülkiyeti henüz tümüyle belirlenememiştir. Yaklaşık olarak % 90’ın kadastrounun yapılmış olmasına karşılık, mülkiyet sorunları henüz çözümlenememiştir. • Toplumun “ormanlardan” sağlanabilecek ürün ve hizmetlere yönelik gereksinmesi; dolayısıyla da “orman” sayılan yerlerin yönetim amaçları, 2000’lu yıllara değin çok yönlü olarak belirlenmemiştir. • Orman ekosistemlerinin sahip olduğu odun dışında varlıkların niteliği ve niceliği bilinmemektedir. • Özel kişi ve kuruluşlara devredilebileceği düşünölen iş ve işlemlerin tanımları yapılmamış; çeşitli koşullardaki zaman maliyetleri belirlenmemiştir. • “Orman” sayılan yerlerle doğrudan ve dolaylı olarak, ancak birbirleriyle çelişkili çok sayıda hukuksal düzenlemenin varlığına karşın, yaşamsal önemde alanlarda hukuksal boşluklar bulunmaktadır. • Gerektiğince ayrıntılı harita, veri ve bilgi yoksunluğunun yanı sıra planlama çalışmaları da çeşitli yönlerden yetersizlikler taşımaktadır. • Ormancılık tekniği uygulamalarını yeterince sürekli ve etkili izleme ve denetleme düzenekleri ve geleneği yoktur.
- Toplumun orman ekosistemlerinden ve devlet orman işletmeciliği düzeninden beklentileri farklıdır ve farklı toplumsal sınıf ve katmanların arasında da bir uzmanlaşma sağlanamamıştır: “Orman” sayılan yerlerin içinde ve bitişinde yaklaşık olarak yirmi bin köy bulunmakta ve bu köylerde yaklaşık sekiz milyon kişi yaşamaktadır. Çoğunluğu son derece yoksul olan bu kesimin de çevrelerindeki orman ekosistemlerinden beklentileri aynı değildir. Ormancı çalışanlar arasında devlet orman işletmeciliği düzeninin dönüştürölmesine yönelik yaklaşımlar da farklıdır. Ancak, bu beklenti ve yaklaşımların içeriği ile yaygınlık düzeyi ve değişme eğilimleri bilinmemektedir. Ek olarak, ormancılık dışı kamuoyunun azımsanmayacak bir kısmı ise, “devlet ormanı” sayılan arazilerin herhangi bir yolla özel kişi ve kuruluşlarının mülkiyetine geçirilmesine ve kullanımına yahut da değerlendirmesine bırakılmasına yönelik yaklaşımları hoşnutlukla karşılamamaktadır.

- Devlet orman işletmeciliği düzenini dönüştürme isteği ve çabası içinde olanlar kendi içinde tutarlı, sistemli bir yaklaşıma sahip değildir; çabalarına kabul edilebilir gerekçeler üretememiştir: Söz konusu çabalar, ağırlıkla, her anlamda bireysel düzeyde kalmış; toplumsal/sınıfsal dayanakları olamamış; çoğunlukla, anayasa ve yasalara aykırı yönetmelik, genelge vb düzenlemelerle yaşama geçirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle rastlantısal olarak gerçekleştirilebilenler birbirleriyle çelişmiş ve sıkça değiştirilmiş; düşünsel, eylemsel, kurumsal ve hukuksal alanlarda son derece karmaşık bir yapı ortaya çıkmıştır.

Böylesi koşullarda, devlet orman işletmeciliği düzeninin dönüştürülmesine yönelik düzenlemeler, çoğunlukla rastlantısal bir süreç içinde gerçekleştirilmiştir. 2010'lu yıllara değin gerçekleştirilebilen düzenlemeler, başlıca iki kümede irdelenebilir.

3.3. Özelleştirmeler

Ormancılık kesimindeki özelleştirmeci uygulamalar, başlıca üç farklı alanda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

a) “Devlet orman” Sayılan Yerlerin Özelleştirilmesi

Bilindiği gibi, Türkiye’de “orman” sayılacak ve sayılmayacak yerler, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 1. maddesinde açıklanmıştır.1982 Anayasasının 169 ve 170. maddeleri, Orman Kanunu’nun 1. maddesindeki “orman” tanımı temel alınarak yapılan orman kadastrouyla belirlenen “ormanları” kapsamaktadır. Sözelimi, daha önce de aktarıldığı gibi, Anayasanın 169. maddesine göre; “Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunmaz. Devlet ormanları kanuna göre devletçe yönetilir ve işletilir”. Ancak, aynı maddede;

“Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler”;

Hukuksal Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

“31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik, gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılık kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler” ve

“şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler”in

“orman” sayılmayabileceği de belirtilmektedir. Ayrıca, “devlet ormanı” sayılan yerler, yalnızca “kamu yararı” bulunması koşuluyla irtifak hakkına konu olabilmektedir. Ek olarak, Anayasanın 170. maddesine göre de; “Ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımlarından”;

“31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerler...” “değerlendirilebilecek”;

“...bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerler orman sınırları dışına çıkarılarak orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesine tahsis...”

edilebilecektir. Böylece, “devlet ormanı” sayılan ve sayılacak olan arazilerin çeşitli gerekçelerle özelleştirilmesine, bir bakıma anayasal dayanak sağlanmış olmaktadır.

Anayasanın sağladığı bu dayanak, başta 6831 sayılı Orman Kanunu olmak üzere ilgili hukuksal düzenlemelerle yaşama geçirilmektedir. Örneğin, bu yasanın 1. maddesinde yapılan “orman” tanımı, orman ekosistemlerini ağaç ve ağaççık topluluğuna indirgeyerek, belirli genişlik ve uzaklıklar ile kullanım biçimlerini temel alarak tanımlamaktadır. Böylece, gerçekte “devlet ormanı” sayılabilecek/sayılması gerekebilecek arazilerin “orman” sayılmayarak özel ve tüzel kişi ve kuruluşların mülkiyetine geçirilmesi büyük ölçüde kolaylaştırılmış olmaktadır. Öte yandan, 6831 sayılı yasanın 2. maddesi’ne göre;

“...orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler...”,

“...halen orman rejimi içinde bulunan funda ve makilerle örtülü yerler...”,

“...31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımında orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden... çeşitli tarım alanları veya ... hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler...”;

“...şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim alanlar...”

“orman” sayılmayarak ormancılık düzeni dışına çıkarılabilmesi olanaklı kılınmıştır. Maddede 1986 yılında çıkarılan 3302 sayılı yasayla yapılan son değişiklikle, bu doğrultudaki uygulamaların hem kapsamı genişletilmiş hem de işlemleri kolaylaştırılmıştır. Sözgelimi, (i) “halen orman rejimi içinde bulunan funda ve makilerle örtülü yerlerden tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu” saptanan yerler ile fıstıkçamu yetiştirilebilecek yerlerin “orman içi köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesi veya bu amaçla değerlendirilmesi...” dışında ormancılık düzeni dışına çıkarılabilmesi sağlanmış; (ii) ormancılık düzeni dışına çıkarılacak yerlerle ilgili olarak daha önce madde yer verilen “su ve toprak rejimin zarar vermeme” ve “orman bütünlüğünü bozmama” koşulları kaldırılmıştır.

Ek olarak; yine 3302 sayılı yasayla yasanın 7. maddesi değiştirilerek orman kadastro komisyonlarının üye bileşiminde, ormancılık biliminin gereklerini gözetebilecek üye sayısının ikiye indirilerek azınlığa düşürülmüş, belirleme ve sınırlandırma çalışmaları sırasında orman ekosistemlerini daraltıcı kararların alınabilmesi kolaylaştırılmıştır.

Öte yandan, 6831 sayılı yasanın 1986 ve 1987 yıllarında çıkarılan 3302 ve 3373 sayılı yasalarla değiştirilen 11. maddesiyle, orman kadastro komisyonlarının kararlarına itiraz hakkının hak sahibi gerçek ve tüzel kişilerin yanı sıra yalnızca Orman Bakanlığı’na tanınmıştır. Buna karşılık devlet orman işletmelerinin bu haktan yoksun kılınmış, olası yanlışlıkların sonradan düzeltilmesi olanakları da ortadan kaldırılarak siyasal baskıların “orman” sayılacak yerleri belirleme ve sınırlandırma çalışmalarını etkilemesini kolaylaştırılmıştır*.

* Daha sonra ayrıntılı olarak sergileneceği gibi, bu doğrultudaki iş ve işlemler 2000’li yıllarda da daha da kolaylaştırılmıştır.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Bu bağlamda 3402 sayılı Kadastro Kanunu'yla, üye bileşiminde ormancılık öğretiminden geçmiş kişilerin bulunmadığı ekipler aracılığıyla "orman kadastro" yapılabildiğinin de gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Sonuçta, 1970'li yılların başından 2000 yılı sonuna değin bu türden hukuksal düzenlemeler temel alınarak, "devlet ormanı" sayılan yaklaşık 500 bin hektar arazinin ormancılık düzeni dışına çıkarılarak, doğrudan ve dolaylı yollarla özel ve tüzel kişilerin mülkiyetlerine geçirilmesi sağlanmıştır.

b) "Devlet Ormanı" Sayılan Yerlerden Yararlanma Olanaklarının Özelleştirilmesi

Bilindiği gibi, "devlet ormanı" sayılan yerlerden çeşitli amaçlarla yararlanabilme olanağı bulunmaktadır ve bu olanağı, 2000'li yıllarda özel kişi ve kuruluşlar giderek artan biçimde kullanabilmiştir. Bu uygulamaların başlıcaları üç kümede irdelelenebilir.

i) Özel Ağaçlandırmalar:

6831 sayılı yasanın 1986 yılında çıkarılan 3302 sayılı yasayla yeniden düzenlenen 57. maddesiyle; "orman sahasını artırmak" gerekçesiyle; "orman sınırları içinde yangın ve çeşitli sebeplerle meydana gelmiş açıklıklarda; verimsiz, vasıfları bozulmuş ve amenajman planlarında toprak muhafaza karakteri taşımadığı halde muhafazaya ayrılmış orman alanları(nda)..." köy tüzel kişilikleri ve diğer gerçek, tüzel kişilerin "özel orman statüsünde" orman ekosistemi oluşturmalarına olanak verilmiştir. Bu gibi yerlerin çıplak mülkiyeti Hazine'de kalabilecek; ancak özel kişi ve kuruluşlar buralarda yapılacak ağaçlandırmalarla oluşturacakları orman ekosistemlerinden özel mülkleri gibi yararlanabileceklerdir. Bu doğrultudaki uygulamaların yaygınlaştırılması amacıyla çıkarılan yönetmelik ve genelgelerle, ağaçlandırma yapması için "devlet ormanı" arazisi tahsis edilen özel ve tüzel kişi ve kuruluşlara, bu alanlarda defne, kekik, adaçayı, zeytin vb tıbbi bitki ve aromatik bitkileri yetiştirmelerine de olanak

sağlanmıştır. Öyle ki, bu olanak, başlangıçta, “devlet ormanı” sayılan arazilerin zeytinliklere dönüştürülme amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır.

Saptamalara göre, 1986-2010 döneminde, bu yolla, “devlet ormanı” sayılan yaklaşık 110 bin hektar arazi, “özel ağaçlandırma” yapacak özel ve tüzel kişi ve kuruluşlara tahsis edilmiştir.

ii) Çeşitli Tesislerin Kurulması:

1980’li yılların başında çıkarılan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunuyla turizm alan ve merkezlerindeki Hazine arazileri ve bu arada da “devlet ormanı” sayılan yerler yerli ve yabancı turizm yatırımcılarına, son derece düşük bedellerle tahsis edilebilmektedir. Ayrıca, 6831 sayılı yasanın 17. maddesi de önce 1983 yılında değiştirilerek; “...turizm alan ve merkezleri dışında kalan devlet ormanlarında kamu yararına olan her türlü bina ve tesisler ile orman ürünlerini işleyeceklerin yapacakları bina ve tesisler için gerçek ve tüzel kişilere Maliye Bakanlığı’nın görüşü alınarak Tarım ve Orman Bakanlığınca, intifa için kullanım bedeli karşılığında izin...” verilmesi olanağı getirilmiştir. Maddede 1987 yılında yapılan değişiklik sırasında da yer verilen bu olanağın kullanılmasıyla 2008 yılı sonuna değin üniversite yerleşkesi için 17,4 bin, turizm tesisi için 31,8 bin hektar “devlet ormanı” sayılan arazi tahsis edilmiştir. Ek olarak; 6831 sayılı yasanın 16 ve 18. maddeleriyle de, yine 2008 yılı sonuna değin madencilik için 15,7 bin, su ürünleri üretimi, taş ocağı vb tesisi için de toplam 38 bin hektar “devlet ormanı” sayılan arazi tahsis edilmiştir.

c) Ormancılık Çalışmaları ve Hizmetlerinin Özelleştirilmesi

1987 yılında 6831 sayılı yasanın 6. maddesi değiştirilerek; “devlet ormanlarına ve devlet ormanı sayılan yerlere ait her çeşit işler”in Orman Genel Müdürlüğü tarafından başkalarına yaptırılabilmesi olanaklı kılınmıştır. Bu düzenlemelere dayanılarak, başta ağaçlandırma çalışmaları için toprak hazırlığı ve kısmen de ağaçlandırma olmak üzere orman yönetim planlarının yapımı, orman

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

sınırlandırma vb çalışmaların özel kişi ve kuruluşlara yaptırılması uygulamaları yaygınlaştırılmış; orman ürünlerinin hasadı çalışmalarının da müteahhitlere yaptırılması için “dikili satış” uygulamalarına yönelinmiştir. Öyle ki, milli park ve tabiat parkı gibi koruma ağırlıklı ormancılık hizmetleri de giriş kapısı, kafeterya, lokanta işletmeciliğine indirgenerek özelleştirilebilmiştir.

Ağaçlandırma, özelleştirilen ormancılık çalışmaları kapsamında hem boyutları ve hem de yol açabileceği gelişmeler yönünden özel önem taşımaktadır: 1980’li yılların başında gündeme gelen bu uygulamalar sırasında, önceleri, ağaçlandırma yapılacak arazinin uygun duruma getirilmesi (diri örtü temizliği, toprak işleme, dikenli telle çevirme vb) çalışmaları özel kişi ve kuruluşlara ihale yoluyla yaptırılmıştır. Ancak, uygulamalar, 1998 yılından bu yana ağırlıklı “sari ihale” yöntemiyle yapılmaktadır. Bu yöntemle, uygulamalar, ağaçlandırılacak arazinin hazırlanmasının yanı sıra fidan dikimi ve dikim yapılan alanların da belirli bir süre bakımı ve korunmasını da kapsamıştır.

Orman yönetim (amenajman) planlarının özel kişi ve kuruluşlara yaptırılması ise, ormancılık kesimindeki özelleştirmeci uygulamalarının göreceli olarak en özgün boyutunu oluşturmaktadır: Bu uygulamalar önceleri emekli olmuş orman mühendislerinin ve bu kapsamda da Orman Genel Müdürlüğü Mensupları Yardımlaşma Vakfı (OVAK) gibi ilgili kuruluş çalışanlarının kurduğu ormancılık şirketlerine, ihale yöntemiyle yaptırılmıştır*. Bu düzen, orman kadastro çalışmaları da kapsamıştır.

* Uygulamanın özgün yanlarından birisi, OVAK’ın yöneticilerinin aynı zamanda Orman Genel Müdürlüğü yönetici ve çalışanları olması. Bu yolla, söz konusu şirketlere önemli kurumsal dışsallıklar sağlanabilmektedir. Uygulamanın ikinci özgün yanı ise, genelde içe kapanık bir kesim olan ormancı çalışanlar arasında, önceleri özelleştirmeci uygulamalara karşı çıkanların bu türden şirketlerde ücretli olarak çalışmaları ve daha sonraları ise bu işleri üstlenebilecek şirketler kurmaları ve ihalelere girmesidir. Süreç doğasına uygun sonuçları kısa sürede vermiş; çok sayıda küçük şirket giderek kapanmış; yönetici ve çalışanları da yeniden, giderek neredeyse tekel konumuna gelen “rakip” şirketlerde ücretli olarak çalışmaya başlamıştır.

Söz konusu uygulamalar giderek koruma çalışanlarına da yansımıştır: “Orman” sayılan yerler, koruma altına alınmış yerler ile orman ekosistemlerini gençleştirme ve ağaçlandırma arazilerinin korunması işi “hizmet-iş protokolü” olarak adlandırılan bağtlanmalarla köy tüzel kişiliklerine devredilmektedir*. Bu uygulamaların boyutları aşağıda verilmiştir:

Arazi (Hektar)	Köy Sayısı	Yapılan Ödeme (Milyar TL)
36 735	151	45
39 274	153	95
53 653	224	211

Ek olarak, ormancılık alanında onbir dolayında araştırma kuruluşunun varlığına ve bu kuruluşlarda onlarca teknik personelin işlendirilmiş olmasına karşın, özellikle dış kaynaklı araştırma çalışmaları danışmanlık” hizmeti adı altında, çoğunluğu öğretim üyesi özel kişilere, şirketleşmiş dernek ve vakıflara yaptırılmaktadır.

4. Kurumsal Dönüştürüm Girişimleri

Bilindiği gibi 1980’li yıllardan bu yana Türkiye’de de gündemde olan kavramlardan ikisi “katılım” ve “yönetişim”dir. Yürürlükteki devlet orman işletmeciliği düzeninde, henüz bu doğrultuda somut adımlar atılmamış; herhangi bir kurumsal düzenleme yapılmamıştır. Ancak, bu doğrultuda çeşitli yaklaşımlar gündeme gelmiştir. Bu yaklaşımlar, giderek bireysel

* İlgili genel müdürlük tarafından bu uygulamalar için; “Bu çalışmalarla hem ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarında civar köylerin katılımı sağlanmakta, hem de köylerle olan saha ihtilafları daha kolay çözümlenmektedir.”; “Köy tüzel kişiliklerinin kısıtlı olan köy bütçeleri için önemli miktarda gelir sağlandığı için önceki yıllarda saha ihtilaflı nedeniyle ağaçlandırma yapılamayan sahaların civarındaki köyler bu yöntem hayata geçirildikten sonra ihtilaflı sahaların da ağaçlandırılmasını ister duruma gelmiştir.” ve “Ayrıca başarılı sonuçlar alınan köy tüzel kişiliklerince yapılan koruma çalışmaları; teşkilatımıza işçi ile korumaya nazaran çok ucuza mal olmakta; aynı zamanda koruma işçisi çalıştırma sıkıntısını da gidermektedir.” türünden gerekçeler öne sürülmüştür.. Ne var ki, bu yolla köy tüzel kişiliklerinin korumasına bırakılan yerlerin ne denli korunabildiği bilinmemektedir.

önermeler düzeyini aşmış ve çeşitli alanlarda kurumsal nitelikler kazanmıştır. Sözelimi, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisasa Komisyonu Raporu'na göre, "Ormancılık etkinliklerinde bilim kuruluşlarının, ormancılığın iç ve dış hedef kitlelerinin katılımı yeterince gerçekleşmemektedir." ve bu nedenle de; "Ormancılık ve devlet orman işletmelerindeki etkinliklere bilim kuruluşlarının, ormancılığın iç ve dış hedef kitlelerinin katılımının sağlanmasına yönelik tedbirler alınmalıdır." (DPT 2001)

FAO'nun desteğiyle, "katılımcı" olduğu öne sürülen bir düzen içinde yürütülen "Türkiye Ulusal Ormancılık Programının Hazırlanması Projesi" çalışmaları sırasında geliştirilen üç "senaryonun" ikisinde de "katılımcı" bir yapılanma öngörülmüştür. Örneğin "senaryolardan" birisinde; "...orman kaynaklarının işlevsel yönetimi çalışmalarının havza bazında entegre olarak planlanması ve uygulanması; yönetim kararlarının belirlenmesi sırasında diğer ilgi gruplarının görüş ve önerilerinin alınması, ancak, uygulamaların gerçekleştirilmesi ile ilgili yetki ve sorumlulukların büyük ağırlıkla devlet orman teşkilatında yüklenilmesi" yaklaşımına yer verilmiştir. "Katılımcı Yönetim" olarak isimlendirilen öteki senaryoda ise; "...orman kaynaklarının işlevsel yönetimi çalışmalarının havza bazında entegre olarak planlanması ve uygulanması; yetki ve sorumlulukların diğer ilgi gruplarıyla paylaşılması ve uygulamalarda diğer ilgi gruplarının aktif katılım ve katkılarının gerçekleştirilmesi..." seçeneği öne sürülmüştür (OBFAO 2002). Bu yönetim sonraki yıllarda da sürmüştür. Sözelimi, daha sonra bir başka incelemede ayrıntılı olarak sergileneceği gibi, farklı toplumsal sınıf ve katmanların; kalkınma planlarının hazırlanma sürecinde oluşturulan "özel ihtisas komisyonu raporlarının", ormancılık ana (master) planlarının (19731995 ile 19902009), Eylül 2004'de yayımlanan Ulusal Ormancılık Stratejisi'nin ve Ekim 2004'de yayımlanan ve 20042023 döneminde yaşama geçirilmesi öngörülen Ulusal Ormancılık Programı'nın, 2007 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından benimsenen "Uluslararası Ormancılık Anlaşması" uyarınca Türkiye'de de hazırlanan Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göster-

geleri Yıllık Raporlarının, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası vb ülkelerarası kuruluşların desteğiyle hazırlanan kimi ve projelerin, Bakanlık ve genel müdürlük stratejik planlarının, en son 2008 yılında yeniden düzenlenen Orman Amenajman Yönetmeliği'ne göre orman amenajman planlarının hazırlık çalışmalarının hazırlık sürecine katılarak görüş ve önerilerini açıklayabilmeleri olanaklı kılınmıştır. Ancak; bu belgelerin hangisinin hazırlık sürecine, hazırlık süreçlerin hangi aşamasına ve boyutuna hangi kişi ve kuruluşların nasıl katılabilecekleri, hazırlık süreçlerine katılabilenlerin öne sürdükleri görüş ve önerilerinin hangilerin dikkate alınabileceği tümüyle rastlantılara, daha doğru bir söyleyişle de ilgili "idareye" bırakılmıştır.

5. Devlet Orman İşletmeciliği Düzenini Dönüştürme Girişimlerinin Sonuçları ve Yol Açabileceği Olası Gelişmeler

Devlet orman işletmeciliği düzeninde tümüyle, 1980'li yıllarda dünya ve ülke genelinde yaygınlaştırılan ideolojik yönelimlerin koşullandırdığı ormancı teknokrat ve bürokratların çabalarıyla gündeme gelen dönüştürümler, öne sürülen gerekçeleri haklı çıkarabilecek; öngörülen beklentileri gerçekleştirebilecek sonuçlar vermemiştir. Ek olarak, bu çabalar, ormancılık kesiminde çeşitli olumsuzluklara da yol açmıştır. Bu sonuçlar, beş başlık altında irdelenebilir:

- Ormancı teknokrat ve bürokratlar arasında yaygın olumlu gelenekler giderek ortadan kalkmıştır: Yüzyetmiş yılı aşkın bir geçmişi bulunan ve dolayısıyla da, özellikle yönetsel alanda belirli yapılara sahip olan ormancılık kesiminde yerleşik olumlu gelenekler giderek ortadan kalkmıştır. Bu durum; ormancı teknokrat ve bürokratların bir yandan doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili oldukları toplumsal kesimlere ve bir yandan da ormancılık uğraşısının doğasına giderek yabancılaşmasına, dolayısıyla da yapılagelen çalışmaların sürekliliğinin ve teknik gereklere uygunluğunun sağlanmasına yönelik duyarlılıkların ve özenin; kamusal yararı gözetme ve ençoklama kaygısının; karar verme, planlama ve

uygulama aşamalarındaki yaratıcı çabaların azalmasına ve kimi alanlarda da tümüyle ortadan kalkmasına yol açmıştır. Böylece, ormancılık uğraşısının tüm dünyada öteden beri benimsenmiş temel ilkelerinden birisi sayılan “devamlılık”, hemen hemen hiçbir alanda yaşama geçirilemez olmuştur. Öyle ki, yeterli kaynağın bulunmasına karşın önceki yıllarda yapılmış yapıların (yol, bina, kule, köprü vb); herhangi bir yolla yeni oluşturulmuş orman ekosistemlerinin olağan bakımlarının yapılamaması bile olağan karşılanır olmuştur. Bu nedenle pek çok yapı tümüyle ve/veya kısmen kullanılmaz duruma gelmiş; yeni yeni oluşturulmuş orman ekosistemleri de çoğunlukla bozuk yapılu ağaç ve ağaçlık topluluklarına dönüşmüştür. Bu durum, sayıları artan orman yangınlarının giderek daha çok emekle oluşturulmuş orman ekosistemlerinde çıkmasının da önde gelen nedenlerinden bir olmuştur. Ek olarak, giderek yerleşip gelenekselleşen söz konusu olumsuz davranışlar, bir yanıyla orman ürün ve hizmetlerinin niteliğinin düşmesi, buna karşılık fiyatlarının artması biçiminde de somuta yansımıştır.

- Temel ormancılık çalışmaları hızlandırılmamıştır: Sözcülemi, temel ormancılık yatırımları giderek azalmıştır: Saptamalara göre; ormancılık yatırımlarının GSMH içindeki payı 1990 öncesinde ortalama olarak % 1,3 iken 19901991 döneminde % 0,9 ve 19922000 döneminde de % 0,53 düzeyine düşmüştür. Ayrıca, ormancılık yatırımlarının toplam kamu yatırımları içindeki payı giderek azalmış; 1970’li yılların başında % 2 ve 19751990 döneminde de ortalama % 1,53 iken 19912000 döneminde % 0,09’a düşmüştür. Öyle ki, bu eğitim yatırım tutarlarında da gündeme gelmiştir. Sözcülemi; 19631990 döneminde yılda ortalama 66,5 milyar ABD Doları olan ormancılık yatırımlarının tutarı 19912000 döneminde 56,3 milyar ABD Doları düzeyine inmiştir (KONUKÇU, 2001). Yatırım harcamalarına koşut olarak, temel ormancılık çalışmalarındaki gerçekleştirmeler giderek azalmıştır.

- Özel ağaçlandırmalar öngöröldüğünce yaygınlaştırılmamıştır: 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 57. maddesinde 1986 yılında yapılan değişiklik ve 1995 yılında çıkarılan 4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu, sağlanan özendirici olanaklara; ilgili kuruluşun bu doğrultudaki yoğun çabalarına karşın özel ve tüzel kişilerin "özel orman" gibi yönetebilecekleri ormanlar yetiştirmek amacıyla ağaçlandırma yapmaları, öngöröldüğünce yaygınlaştırılmamıştır. Öyle ki, bu çabalar; (i) daha çok Ege ve Marmara Bölgelerinde (% 50,1); (ii) çoğunlukla "devlet ormanı" sayılan arazilerde (% 73,9); (iii) % 51,4'ü gerçek özel ve tüzel kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir. 2010 yılı sonuna değin % 50,1'i "devlet ormanında", % 21,4'ü "hazine arazisinde" ve % 4,7'si de "tapulu arazilerde" olmak üzere yaklaşık 110 bin hektar "özel ağaçlandırma" yapılabilmektedir.
- Devlet orman işletmelerinin kârlılık düzeyi düşmüştür: Daha önce de belirtildiği gibi, devlet orman işletmeciliği düzeninin temel gelir kaynağı (ortalama olarak % 86) tekell konumundaki devlet orman işletmelerinin orman ürünü ve hizmetleri satış gelirleridir. OGM'nin "gelir/gider" oranı, giderek düşmüştür; 1970-1989 döneminde "1,40" olan bu oran, 1990 sonrasında, ortalama "1,07" düzeyine düşmüştür. Öyle ki, OGM'nin zararı 1998 yılında 10,1 ve 1999 yılında da 41,8 trilyon TL olmuş; bu zararların döner sermaye bütçesi içindeki payları 1998 yılında % 8,3 iken 1999 yılında % 22,4'e çıkmıştır* (ÇAĞLAR 2000). 2011 yılında AKP Milletvekili olan dönemin Orman Genel Müdürü bile bu gerçeği; "Değişmezsek değişimin ayakları altında ezileceğiz. Tüccar gibi davranmazsak batma sinyalleri verip maaşları bile ödeyemez hale geleceğiz." sözleriyle dile getirebilmiştir.

* Bu durum, OGM yöneticileri tarafından, 1990'lı yılların ikinci yarısında orman ürünü dışalımının artması nedeniyle OGM'nin satışlarının azalmasıyla açıklanmıştır. Gerçekten de, 1990 yıllarda, Türkiye'nin orman ürünü dışalımı 1990 öncesinde, düzensiz bir eğilim gösterir ve ortalama olarak 2025 bin m³ dolayında kalırken, 1990'lı yıllarda iki milyon m³'ü aşmış; sözgelimi, 1993 yılında 2,3 milyon m³'e ulaşmıştır. Ancak, bu tartışmalar sırasında, OGM'nin ürün ve hizmetlerinin yurt içinde neden alıcı bulamadığı; dışalım fiyatlarının, Türkiye limanlarında teslimi sırasında bile yurtiçi fiyatlardan neden düşük olduğu sorusu, çoğunlukla sorulmamıştır.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

İşlendirilen ormancı çalışan sayısı artmamıştır: Başta orman mühendisleri olmak üzere, çeşitli birimlerde işlendirilen personelin sayısı giderek azalmıştır: Özellikle, ormancılık çalışmalarının özelleştirilmesi ormancı teknik personelin bu çalışmaları ihale yoluyla yapımını üstlenecek şirketler kurmak ve/veya bu amaçla kurulmuş şirketlerde çalışmak üzere emeklilik yoluyla ayrılmasına yol açmış; buna karşılık, personel alımı çeşitli gerekçelerle sınırlandırılmıştır. Bu nedenlerle, işlendirme düzeyi düşmüş, ancak, ilgili bakanlık dışında da çalışma yaşamına yeni girecekler için çalışma olanağı yaratılamamıştır.

Buna karşılık orman fakültesi sayısının 1980’li yıllarda dokuz ve 2000’li yıllarda da onbire çıkarılması, işsiz orman mühendislerinin sayılarının artmasına yol açmıştır. Öte yandan çeşitli yerlerin korunmasına yönelik hizmetlerin köy tüzel kişiliklerine devredilmesi yoluyla özelleştirilmesiyle, sayıları giderek azaltılan “orman muhafaza memurlarını” işlevsizleştirilmiştir.

Devlet orman işletmeciliğini dönüştürme çabalarının sürdürüleceğine ilişkin belirtiler bulunmaktadır: Sözgelimi; (i) Dünya Bankası, FAO vb uluslararası kuruluşların bu çabaları yönlendiriciliği giderek artabilecektir. (ii) Özelleştirilen ormancılık hizmetleri alanında etkinlikte bulunan özel kuruluşların etkinlik düzeyleri yükselebilecektir. (iii) “Devlet ormanı” sayılan arazilerden herhangi bir amaçla yararlanma olanağını elde edebilmiş kişi ve kuruluşların bu arazileri özel mülke dönüştürme girişimleri gündeme gelebilecektir. (iv) “Devlet ormanı” sayılan arazilerden ormancılık dışı amaçlarla yararlanma eğilimi çeşitlenip yaygınlaşabilecektir. (v) Ormancılık çalışmaları ile hizmetlerinin özel kişi ve kuruluşlara yaptırılmasına yönelik uygulamaların kapsamı, hem hizmet çeşidi ve hem de yaygınlık düzeyi olarak giderek genişleyebilecektir. (vi) Özellikle “bozuk” ya da “verimsiz” yapılı sayılan “devlet ormanı” arazilerinin ekonomik getirisi görece olarak yüksek zeytincilik, organik tarım, tıbbi bitki yetiştiriciliği vb başka kullanım amaçlarına tahsis edilmesine yönelik düzenlemeler yapılabilecektir. 2011 yılında çıkarılan KHK’larla bu doğrultuda önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Bu gelişmelere karşılık; (i) ormancı çalışanların çoğunluğu, temel ormancılık sorunları ile nedenlerinin neler olduğu ve nasıl çözümlenebileceği üzerinde yaratıcı, örgütlü ve sistemli bir arayış içinde değildir; (ii) çeşitli uluslararası desteklerle yürütölen “sorun belirleme ve çözümleme” çalışmalarına herhangi bir nedenle katılanlar arasında da sorunları algılama biçimi ve dolayısıyla önceliklendirme; çözümlene yöntem ve teknikleri üzerinde uzlaşa sağlanamamıştır; (iii) Orman Bakanlığı ile doğrudanlık düzeyi görece olarak daha yüksek olan orman fakölteleri, uygulamalara yol açıcılık işlevini görebilecek etkenlikte değildir; (iv) ormancılık araştırma kurumları ile uygulamacı birimler arasındaki iletişim gerektiğince etkenleştirilememiştir; (v) kamuoyunun ormanlara karşı duyarlı kesimlerinin bilgi ve bilinç düzeyleri yetersizdir; (vi) ormancılık kesimindeki oluşumlar ekonomi, toplumbilim, siyasetbilim vb alanlarda çalışan bilim ve araştırma insanların ilgi alanına yeterince girememiştir; (vii) “orman” sayılan yerler ve dolayısıyla devlet orman işletmeciliği düzeni ile doğrudan ilgili “orman köylöleri”, ormancılık politikalarını biçimlendirebilecek etkenlik düzeyine ulaşamamıştır. Bu olumsuzluklar sistemsiz, tutarsız, kararsız yaklaşımlarla sürdürölegelen devlet orman işletmeciliği düzenini dönöştürme çabalarının rastlantısal olarak kamu yararına sonuç verebilecek “başarılarının” kalıcı olmasını da önleyebilecektir.

NE YAPILMALI?

Türkiye’de devlet orman işletmeciliği düzeni, ölkö yüzeyinin % 27’inde etkinlikte bulunmaktadır. Öncelikle, bir doğal varlık olarak ayırt edici özellikleri, orman ekosistemlerinin de, “kamusal yararın ençoklanabileceği” bir düzen içinde yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. “Orman” sayılan yerlerin niteliği, niceliği ve yersel dağılımı ile ormancılık sorunlarının ve sorunlara yol açan nedenlerin yapısal özellikleri ise bu zorunluluğu pekiştirmektedir. Karar, uygulama ve denetleme süreçleri demokratikleştirilmiş; yönetsel düzenekleri etkenleştirilmiş devlet orman işletmeciliği düzeni, bu zorunluluğun yerine getirilmesine önemli katkılar sağlayabilecektir.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Öte yandan, Türkiye’de; (i) “orman” sayılan yerlerin tümüne yakın bir kısmının devlet mülkiyetinde olması; (ii) Anayasa’da “devlet ormanı” sayılan yerlerin mülkiyetinin devredilemeyeceğine ve devlet tarafından yönetilip işletileceğine; bu yerlerde kamu yararı dışında irtifak hakkı kurulamayacağına ilişkin kuralların bulunması; (iii) devlet orman işletmeciliği düzeninin sahip olduğu kurumsal yapıların yaygınlığı ve donanımı; (iv) ormancılık örgütündeki çalışanların ormancılık uygulamalarının tekniği ile ilgili deneyim ve gözlem birikimi; (v) kamuoyunun giderek artan çevre, doğa ve bu bağlamda da orman duyarlılığı ile bu duyarlılığın çeşitli düzeylerde yaşama geçirilebilmesine katkıda bulunabilecek örgütlülüğü; (vi) ekosistemlerin oluşma, etkileşme ve değişme süreçlerinin açıklanmasına; biyolojik çeşitliliğin nitelik ve niceliğinin belirlenmesine yönelik bilgilerin ve bu bilgilere erişebilme olanaklarının artması; (vii) orman ekosistemlerinin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışma olanaklarının varlığı, uygun yapıda bir devlet orman işletmeciliği düzeninin kurulabilmesini ve etkili olarak işletilebilmesini büyük ölçüde kolaylaştırabilecektir.

Bu tezlerden hareketle; (i) yürürlükteki devlet orman işletmeciliği düzeninin içinde bulunduğu öne sürülen olumsuzlukların her biri özelinde, ancak, birbirleriyle tümleşik; çok boyutlu ve dinamik “sorun belirlemeönceliklendirmeçözüm önerileri geliştirme” çalışmaları yapılmalı; (ii) bu önerilerin, toplumun ilgili sınıf ve katmanları tarafından tartışılmasına katkıda bulunabilecek demokratik düzenekler kurulup işletilmeli; (iii) uygulamalara ilişkin yetki ve sorumluluklar ile elde edilecek kazanımların ilgili toplumsal sınıf ve katmanlar arasında dengeli biçimde paylaşılması sağlanmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ÇAĞLAR, Yücel (1988), *Türkiye’de Devlet Orman İşletmeciliği ve Özelleştirme*, Çevre ve Ormancılık Dergisi Yayını, No 6, Ankara.

ÇAĞLAR, Yücel (2000), *Devlet Orman İşletmeciliğinde Ekonomik Etkenlik*, (Çoğaltma) Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara.

DPT (2001); *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

FAO (1997), *State of the World’s Forests 1997*, Rome, Italy.

FAO (2001), *State of the World’s Forests 2000*, Rome, Italy.

FAO (2002); *Forest Resources of Europe, CIS, North America, Australia, Japan and New Zeland Main Report*, UN-ECE/FAO Contribution to the Global Forest Resources Assessment 2000, New York and Geneva.

KONUĞU, Mustafa (2001), *Ormanlar ve Ormancılığımız*, (Genişletilmiş İkinci Baskı) DPT, Ankara.

OB-FAO (2002); *Türkiye Ormancılığı İçin Alternatif Gelişme Senaryolarının Karşılaştırılması ve Uygun Gelişme Senaryosunun Belirlenmesi*, (Orman Bakanlığı ile FAO’nun 4-8 Eylül 2002 tarihlerinde Menemen’de gerçekleştirilen çalıştayda katılımcılara verilen çoğaltma yazanak).

OGM, (2011); *Orman Genel Müdürlüğü 2012 Bütçe Tasarısı*. Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.

OMO (1989), *Ormancılıkta Özel Sektör Açık Oturumu Konuşma Metinleri*, TMMOB Orman Mühendisleri Odası Yayını, No 16, Ankara.

OMO-TOD (1994), *Ormancılığımızda Özelleştirme*, 5 Ocak 1994, TMMOB Orman Mühendisleri Odası ve Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Ankara.

TÜRKER, M. Fehmi (2000), *Orman İşletmeciliği (Ders Notu)*, KTÜ Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Trabzon.

TÜSİAD (1991), *Orman Raporu*, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği, İstanbul.

“Devlet Ormanı” Sayılan Yerler Turizmcilerin de “Dikensiz Gül Bahçesi” midir?

Türkiye’de turizm etkinliklerinin Ege ve Akdeniz Bölgelerinde özellikle kıyıların yakınındaki “orman” sayılan yerlerde yoğunlaştığı biliniyor. Bilindiği gibi, bu amaçla 1980 yıllarda 2634 sayılı Turizmi Teşvik, 2873 sayılı Milli Parklar ve 6831 sayılı Orman Kanunu’nda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Neden acaba? Bu durum örneğin yalnızca Orman Genel Müdürlüğü’nün kimi yöneticilerin; “-Eğer, Türkiye’de turizm bir gelir getiriyorsa, ormanların gelirinin bin misli ise ve Türkiye’nin sahil şeridini tamamen etkilemiyorsa, elbette ki ormanlar yok edilip turizme tahsis edilecektir.” biçiminde yaklaşımlarıyla açıklanabilir mi?

GİRİŞ

Görünüşe bakılırsa; “- ‘Devlet orman’ sayılan yerler yalnızca madencilerin değil, turizmcilerin de dikensiz gül bahçesidir.” 1980’li yıllarda sağlanan yasal olanaklar yetmemiş olacak ki, 2000’li yıllarda da siyasal iktidar bu doğrultuda yeni düzenlemeler yapmıştır. 2008 yılında çıkarılan **5761 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu**, bu düzenlemelerden birisidir. Öyle ki, yasa tasarisının gündemde olduğu günlerde kamuoyuna öyle açıklamalar yapılmış, öyle gerekçeler öne sürülmüştür ki, deyim yerindeyse, “mızrak çuvala sığmaz” olmuştur artık. Örneğin, dönemin Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu’nun 5 Nisan 2008 tarihli Hürriyet Gazetesinde “Yasa makilik ve bozuk alanları kapsıyor” başlığı altında verilen açıklamasında;

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

“...ormanlık alanların turizme açılmasına yönelik yasa tasarısının makilik ve bozuk alanları kapsadığı... Özel koruma alanlarının tahsis edilmeyeceği... Bazı alanlar var ki orman olarak gözükyüyor, fakat makilik alan. Hiçbir şeyin yetişmesi mümkün değil.”

açıklamasını yapabilmıştır. Bu açıklamalarından hareketle şu değerlendirmeler yapılabilir:

- Bakan, en hafif deyiimiyle kamuoyunu yanıltmaya çalışmıştır. Çünkü Tasarıda, turizme açılacak orman arazileri ile ilgili hiçbir özellik belirtilmemiş ve herhangi bir sınırlama da getirilmemiştir.
- Bakan en küçük bir ekoloji bilgisine bile sahip olmadığını sergilemiştir. Çünkü “bozuk” sayılan orman ekosistemleri ile maki ekosistemleri, özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında, en az “verimli” sayılan orman ekosistemleri denli yaşamsal öneme sahiptir; üstelik, maki ekosistemlerinin biyolojik çeşitlilik düzeyi “bozuk” sayılan orman ekosistemlerinden göreceli olarak çok daha yüksektir.
- Anayasanın 169. maddesi ile 4856 sayılı Bakanlık Kuruluş Yasasına göre Çevre ve Orman Bakanlığı’nın, dolayısıyla da Bakanı’nın görevi, niteliği ne olursa olsun, “orman” sayılan yerleri korumak ve geliştirmektir; turizm yatırımcılarının çıkarlarını orman ekosistemlerine zarar verme pahasına savunmak değildir. Bu nedenle, Bakan, gerçekte, “görev savsaklama suçu” da işlemiştir.

Bilindiği gibi, Sayın Eroğlu, Çevre ve Orman Bakanı da olsa, ormancılık öğretiminde geçmiş bir kişi değil; orman ekosistemlerini tanımıyor ve Türkiye ormancılığının koşullarını bilmiyor ve Bakanlığındaki uzmanlardan öğrenmeyi de zül sayıyor olabilir. Bu nedenlerle böylesi açıklamalar yapabilir ve bu bir ölçüde hoş da görülebilir (!). Ancak, AKP Uşak Milletvekilinin açıklamaları kesinlikle hoş görülemez. Çünkü AKP Uşak Milletvekili Nuri Uslu; Orman Bakanlığı’nda Daire Başkanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nda Bakan Danışmanlığı ve Genel Müdür Yardımcılığı, Ormancılık Araştırma Müdürlüğü’nde

Bölüm Başkanlığı, Gazi Üniversitesi Kastamonu Orman Fakültesi'nde Öğretim Üyeliği ve Dekan Yardımcılığı, Orman Bakanlığı'nda Müsteşarlık ve Çevre ve Orman Bakanlığı'nda da Müsteşar Yardımcılığı yapmış bir "orman yüksek mühendisidir" Ancak, 4 Nisan 2008 tarihli Radikal Gazetesi'nde "AKP Milletvekilinin Ormana Bakışı" başlığı altında verilen haberde belirtildiğine göre Uslu da önce yaşamsal önemde (!) "İnsan mı önemli madde mi önemli?" sorusunu ortaya attıktan sonra şu açıklamayı yapabirmiştir:

"Ormanı istediğimiz yerde kurarız ama turizmi istediğimiz yerde yapamayız".

Uslu'nun bu açıklamasından hareketle de şu değerlendirmeler yapılabilir: Uslu;

- orman ekosistemlerini hiç anlamamıştır;
- Türkiye ormancılığının içinde bulunduğu koşulları öğrenememiştir;
- orman mühendisliğini yadsımakta; siyasal misyonu gereği partisel çıkarlarını öne çıkarma gayreti içindedir ve dolayısıyla da
- Turizm yatırımcılarının çıkarlarından yana tavır takınmaktadır.

Çünkü artık herkes biliyor ki;

- orman ekosistemleri her yerde oluşturulamaz,
- turizm yatırımlarıyla yok edilebilecek orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerine sahip orman ekosistemleri başka yerlerde oluşturulamaz,
- turizm yatırımlarının ve gündeme getirebileceği etkinliklerin, bu yatırımlarla yok edilecek orman ekosistemlerinin çevresindeki orman ekosistemleri üzerindeki olumsuz etkileri önlenemez.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Bu gerçeker göz önünden bulundurduğunda, dönemin Çevre ve Orman Bakanı ile AKP Uşak Milletvekilinin söz konusu açıklamalarının, deyiş yerindeyse, “Bahçelerde kereviz gel bize bazı bazı...” söyleminin çağrıştırdığı durumdan öte bir anlamı yoktur. Ne yazık ki, ne orman fakülteleri ve ormancılık araştırma müdürlüklerindeki bilimci ve araştırmacılar ne de ormancılık meslek örgütleri bu açıklamalar karşısında kamuoyunu bilgilendirici herhangi bir çabaya girmiştir. Ancak, eğer bu suskunluk, Bakan ve milletvekilinin söz konusu açıklamalarının doğru bulunmasından ve onaylanmasından kaynaklanıyorsa ortada çok daha kaygı verici bir durum vardır. Çünkü Turizmi Teşvik Kanunu’nda yapılan söz konusu değişikliklerin dayanak olacağı uygulamalar da bu açıklamalara kaynaklık eden bakış açısıyla yapılacaktır. İşte o zaman turizm yatırımlarına tahsis edilen yerlerdeki ve çevresindeki orman ekosistemlerini kim kurtaracaktır? Herhalde, Anayasamızın 169. maddesinde yer verildiği gibi, “devlet” değil; peki kimler ve nasıl?

1. Gelişmeler

Bilindiği gibi, 2634 Sayılı **Turizmi Teşvik Kanunu**’nun 8. maddesinin A, C ve D fıkraları Anayasa Mahkemesi’nin 7 Mayıs 2007 tarih ve 2006/169 E. 2007/55 K sayılı kararıyla, bir yıl sonra yürürlüğe girmek üzere iptal edilmiştir. Yasanın 8. maddesinin A, C ve D fıkraları daha önce aşağıdaki biçimde düzenlenmişti:

“Taşınmaz malların turizm amaçlı kullanımı:

Madde 8- A. Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgelerinde ve turizm merkezlerinde Bakanlığın talebi üzerine, imar planları yapılmış ve turizme ayrılmış yerlerdeki taşınmaz mallardan;

(1) Hazineye ait olan yerlerle ormanlar, ilgili kuruluşlarca Bakanlığa tahsis edilir.

Bu tahsisler:

(a) Hazine adına tescili yapılmamış Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerle kapanan yollar ve yol fazlalarının resen tescili,

(b) Ormanların, turizme ayrılması ve amenajman planlarının tadili,

İşlemleri tamamlandıktan sonra yapılır ve talep tarihinden başlayarak en geç 1 ay içinde tamamlanır.

(2) Kamu kuruluşlarına ait olanlar, talep tarihinden başlayarak en geç 2 ay içinde Hazine adına tapuya tescil ve Bakanlığa tahsis edilir. Devre ilişkin şartlar ve bedel, ilgili kuruluşlar ile Hazine arasında 6830 sayılı İstimlâk Kanununun 30 uncu maddesine göre çözümlenir.

(3) Diğer gerçek ve tüzel kişiler ile vakıflara ait olup turizm işletmesi belgesine sahip olmayanlar, Bakanlıkça kamulaştırılarak, Hazine adına tapuya tescil ve tescil tarihinden başlayarak en geç 1 ay içinde Bakanlığa tahsis edilir. Uyuşmazlıklarda dava ve takipler kamulaştırma kararına değil, bedeline ilişkin olarak yürütülür ve sonuçlandırılır. Uyuşmazlıkların çözümlenmemiş olması, arazinin turizm amaçlı kullanıma tahsisine engel sayılmaz.

B. (...)

C. Bu taşınmaz malların yatırımcılara tahsisi, kiralınması ve bunlar üzerinde irtifak hakkı tesisine ilişkin esaslar ile süreler, bedeller, hakların sona ermesi ve diğer şartlar Bakanlık, Maliye Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2490 sayılı Artırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu ile 6831 sayılı Orman Kanunu hükümlerine bağlı olmaksızın müştereken tespit edilir.

D. (Değişik: 24/7/2003-4957/3 md.) Bu taşınmaz malları (C) fıkrası uyarınca tespit edilmiş olan şartlarla Türk ve yabancı uyruklu, gerçek ve tüzel kişilere tahsis etmeye Bakanlık yetkilidir. Bu taşınmaz mallar üzerinde bağımsız ve sürekli nitelikli üst hakları dahil olmak üzere irtifak hakkı tesisi ve bunlardan alt yapı için gerekli olanlar üzerinde, alt yapıyı gerçekleştirecek kamu kurumu lehine bedelsiz irtifak hakkı tesisi, Bakanlığın uygun görüşü üzerine, Maliye Bakanlığınca belirlenen koşullarla ve bu Bakanlık tarafından yapılır."

Anayasa Mahkemesi'nin anılan kararı ise aşağıdaki sunulan gerekçelere dayandırılmıştır:

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

“Anayasa Mahkemesinin 17.12.2002 günlü, E.2000/75, K.2002/200 sayılı kararında da belirtildiği üzere, Devlet ormanlarının gerçek ve tüzel kişilere irtifak hakkı yoluyla tahsisi, karayolları, telefon, elektrik, su, gaz, petrol boru isale hatları, savunma tesisleri, sanatoryum gibi öncelikli kamu hizmetlerine ilişkin bina veya tesislerin orman arazileri üzerinde yapılması zorunluluğunun bulunduğu hallerle sınırlıdır. Önemli olan husus, bu hizmetlere ilişkin bina ve tesislerin Devlet ormanları üzerinde bulunması veya yapılmasındaki kamu yararının orman arazisinin bu hizmetlere tahsisini zorunlu hale getirmesidir. Bu çerçevede, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde turizm yatırımları için de Devlet ormanları üzerinde irtifak hakkı tesis edilebileceği kuşkusuzdur.

2634 sayılı Yasanın 8. maddesinin itiraz konusu bölümlerinde, hangi taşınmazların ve orman arazilerinin turizm yatırımlarına tahsis edileceği ile ilgili genel bir çerçeve çizilmekle beraber, ormanların turizm yatırımlarına tahsisinin hangi hallerde kaçınılmaz veya zorunlu sayılabileceğine dair herhangi bir ölçüte Yasada yer verilmemiştir.

Bu bağlamda, turizmin teşvik edilmesinde kamu yararı bulunduğu ve zorunlu olduğu ölçüde devlet orman alanlarının turizme tahsisinin gerektiği yadsınamazsa da, Anayasanın 169. maddesinde ormanların Devletçe korunmasına verilen özel önem ve uzun dönemdeki yaşamsal kamu yararı karşısında, bu tahsislerin hangi hallerde zorunlu sayılacağına da belirginleştirilmesi Anayasanın yasa koyucuya yüklediği bir görev olarak kabul edilmelidir.

Bu açıklamalar çerçevesinde, ormanların korunmasına ilişkin Anayasanın 169. maddesindeki ilkeler doğrultusunda, turizm sektörünün özellik ve ihtiyaçlarını da dikkate alan ve ormanların turizm yatırımlarına tahsisini zorunluluk veya kaçınılmazlık hallerine özgüleyen belli ölçüt ve sınırlamalara yer verilmemesi nedeniyle itiraz konusu yasa kuralları Anayasanın 169. maddesine aykırıdır; iptali gerekir.”

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararında Yasanın 8. maddesinin C ve D fıkralarının tartışma konusu bölümleri tartışılırken ise aşağıdaki açıklama yapılmıştır:

“Anayasanın 7. maddesinde “Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez.” denilmektedir.

Anayasa Mahkemesinin önceki kararlarında vurgulandığı üzere, Anayasada yasa ile düzenlenmesi öngörülen konularda yürütme organına genel ve sınırları belirsiz bir düzenleme yetkisinin verilmesi olanaklı değildir. Yürütmenin düzenleme yetkisi, sınırlı, tamamlayıcı ve bağılı bir yetkidir. Bu nedenle, Anayasada öngörülen ayrık durumlar dışında, yürütme organına yasalarla düzenlenmemiş bir alanda genel nitelikte kural koyma yetkisi verilemez. Ayrıca, yürütme organına düzenleme yetkisi veren bir yasa kuralının Anayasanın 7. maddesine uygun olabilmesi için temel ilkelerin konulması, çerçevenin çizilmesi, sınırsız, belirsiz, geniş bir alanın bırakılmaması gerekir.

Bu çerçevede, Anayasanın 169. maddesinde, yasama organına, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koymak ve tedbirleri almak şeklinde bir görev ve sorumluluk yüklenmiş olduğu halde, itiraz konusu yasa kurallarında bu görev ve sorumluluğu karşılayan herhangi bir düzenlemeye yer verilmemesi, Yasanın 8. maddesinin C ve D fıkralarının kapsamına giren konularda yapılacak düzenlemelerin idarenin takdirine bırakılması nedenleriyle itiraz konusu yasa kuralları Anayasanın 7. maddesine aykırıdır; iptali gerekir.”

Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan kararları karşında 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 8. maddesinin 5761 sayılı yasayla yeniden düzenlenen A, C ve D fıkraları aşağıda verilmiştir:

Madde 2: 2634 sayılı Kanununun 8 inci maddesinin (A) fıkrasının (1) numaralı bendi ile (C) ve (D) fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“(1) Hazineye ait olan yerler Maliye Bakanlığınca, Bakanlığa tahsis edilir. Hazine adına tescili yapılmamış Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerle, kapanan yollar ve yol fazlalarının resen tescili, talep tarihinden başlayarak en geç bir ay içinde tamamlanır.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Hazine mülkiyetinde yeterli alanın bulunmadığı durumlarda, 6831 sayılı Orman Kanununa göre orman sayılan yerlerden;

- a) Sağlık turizmine yönelik fizik tedavi tesisi veya rehabilitasyon merkezi tesislerini kapsayan konaklamalı tesisler yapılabilmesi için iklimsel ve çevresel zorunluluk bulunan,
- b) Termal turizmine yönelik jeotermal kaynakları bulunan,
- c) Kış turizmi kapsamında uygun yapı ve tesislerin yapılabilceği yeterli pist uzunluğunu ve gerekli rakımı sağlayan,
- d) Eko-turizm kapsamında yer alan yayla turizmi, kırsal turizm ve benzeri turizm türlerine yönelik tesislerin yer alabileceği çevresel ve sosyal anlamda imkan sağlayan,
- e) Golf turizmine yönelik olarak uygun iklim yapısı ve topografik özellikler dikkate alınarak uluslararası standartlara uygun tesisler gerçekleştirilmesine imkan sağlayan,
- f) Kıyıların coğrafi ve fiziksel yapısı nedeniyle kumsallardan, doğal manzaradan, çevresel zenginlikten, biyolojik çeşitlilikten yararlanma bakımından alt yapı ve üst yapı tesisi konusunda kolaylık sağlayan,
- g) Kruvaziyer ve yat gibi deniz turizmine yönelik olarak kıyılardan başka bir yerde gerçekleştirilmesi mümkün olmayan,
- h) Uluslararası yarışmaların yapılabilceği turizm amaçlı spor tesisleri yapılabilmesi için uygun iklim yapısı veya coğrafi özellikler sağlayan,

yerler talep tarihinden başlayarak en geç bir ay içerisinde Çevre ve Orman Bakanlığınca, Bakanlığa tahsis edilir.

Bu Kanuna göre tahsis edilecek orman sayılan yerlerde;

- a) Turizme tahsis edilecek alan, il genelindeki toplam orman sayılan yerlerin binde 5'ini geçemez.
- b) Yapılaşmaya esas inşaat hakkı, emsal (E) 0.30'u geçemez.
- c) Turizm yatırımı için tahsis edilen orman alanının üç katı kadar alanın ağaçlandırma bedeli ve ağaçlandırılan bu alanın üç yıllık bakım bedeli, yatırımcı tarafından Orman Genel Müdürlüğü hesa-

bına, doğrudan belirtilen ağaçlandırma ve bakım işlerinde kullanılmak şartıyla gelir olarak kaydedilir ve kaydedilen tutar karşılığı ödenek öngörülür. Belirtilen bedelin yatırılmadığının tespiti halinde, yatırımcıya turizm yatırımı veya işletmesi belgesi verilmez.”

C. Bakanlığın tasarrufuna geçen taşınmazların yatırımcılara tahsisi, kiralanması ve bunlar üzerinde irtifak hakkı tesisine ilişkin esaslar ile süreler, bedeller, hakların sona ermesi ve diğer şartlar, saydamlık, güvenilirlik, eşit muamele, kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı ilkeleri doğrultusunda Bakanlık, Maliye Bakanlığı ve Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 8/9/1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu hükümlerine bağlı olmaksızın müştereken tespit edilir.

D. Bakanlığın tasarrufuna geçen taşınmazları (C) fıkrası uyarınca tespit edilmiş olan şartlarla Türk ve yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilere tahsis etmeye Bakanlık yetkilidir. Bu taşınmazlar üzerinde bağımsız ve sürekli nitelikli üst hakları dahil olmak üzere irtifak hakkı tesisi ve bunlardan alt yapı için gerekli olanlar üzerinde, alt yapıyı gerçekleştirecek kamu kurumu lehine bedelsiz irtifak hakkı tesisi, Bakanlığın uygun görüşü üzerine, Maliye Bakanlığınca belirlenen koşullarla ve bu Bakanlık tarafından yapılır.”

Görüldüğü gibi, 5761 sayılı yasayla yine 1982 Anayasasının 169. maddesinde yer verilen kurullarla bağdaştırılabilmesi olanaksız düzenlemeler yapılmıştır.

1.1. 5761 Sayılı Yasanın Anayasanın 169. Maddesine Aykırılıkları

Bu gerçek çeşitli boyutlarıyla aşağıda sergilenmiştir:

- **5761 sayılı Yasa, Anayasaya aykırılıkları ve Anayasa Mahkemesi'nin iptal gerekçelerinde öne sürülen eksiklikleri gidermemektedir!**

Bilindiği gibi, Anayasamızın 169. maddesine göre, “devlet ormanı” sayılan yerlerin ormancılık dışı amaçlarla kullanılabilmesi için kamu yararının bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla-

la, ilgili hukuksal düzenlemelerde, herhangi bir ormancılık dışı kullanımda kamu yararının bulunup bulunmadığının belirlenmesi sırasında hangi ölçütlerin temel alınacağına açıklık getirilmesi anayasal bir zorunluluk olmaktadır. Oysa 2634 sayılı yasanın 5761 sayılı yasayla yeniden düzenlenen 8. maddesinde bu anayasal zorunluluk hiçbir biçimde yerine getirilmemiş; “devlet orman” sayılan arazilerin turizm yatırımlarında tahsis edilirken aranacak kamu yararı koşulu ile koşuluna herhangi bir açıklık getirilmemiştir.

İptal gerekçesinde belirtildiğine göre Anayasa Mahkemesi, “orman” sayılan arazilerin turizm yatırımlarına tahsis edilebilmesi için “yatırımların ormanlarda yapılmasında zorunluluk veya kaçınılmazlık bulunmasını” gerekli görmektedir. Böyle iken, 2634 sayılı yasanın 5761 sayılı yasayla yeniden düzenlenen 8. maddesinin “A” fıkrasında göre “orman” sayılan yerlerin turizm yatırımlarına tahsis edilebilmesi için yalnızca “Hazine mülkiyetinde yeterli alanın bulunmadığı durumlar...” açıklamasına yer verilmiştir. Açıktır ki, bu düzenlemede geçen “yeterli alanın bulunmadığı durumlar”, Anayasa Mahkemesi’nin gerekli gördüğü “zorunluluk” veya “kaçınılmazlık” durumlarından söz edilebilmesi için yeterli bir açıklama değildir: Çünkü düzenlemede sözü edilen “yeterlilik” durumu, tahsis edilebilecek “orman” sayılan arazilerin yalnızca genişliğine indirgenmiş bir ölçüttür. Yalnızca “yeterli genişlikte” arazinin bulunmadığı ölçütü temel alındığında ise yapısal özellikleri ve dolayısıyla da gördüğü ekolojik işlevler nedeniyle kesinlikle korunması gereken orman ekosistemleri de turizm yatırımlarına tahsis edilebilecek ve tahsis edilen “devlet orman” sayılan arazilerdeki orman ekosistemlerinin % 30’u yok edilebilecektir. Bu durum, Anayasanın 169. maddesindeki; “Devlet ormanlarının korunması... için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır” ile “Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez.” açıkça aykırıdır.

Öte yandan; 2634 sayılı yasanın 5761 sayılı yasayla yeniden düzenlenen 8. maddesinin “A” fıkrasında açıklanan “orman” sayılan arazilerin tahsis edilebileceği turizm etkinlikleri için;

- a) *"...iklimsel ve çevresel zorunluluk bulunan,"*
- b) *"...jeotermal kaynakları bulunan, "*
- c) *"...yeterli pist uzunluğunu ve gerekli rakımı sağlayan, "*
- d) *"...çevresel ve sosyal anlamda imkan sağlayan, "*
- e) *"...uygun iklim yapısı ve topografik özellikler dikkate alınarak uluslararası standartlara uygun tesisler gerçekleştirilmesine imkan sağlayan, "*
- f) *"...alt yapı ve üst yapı tesisi konusunda kolaylık sağlayan, "*
- g) *"...kıyıda başka bir yerde gerçekleştirilmesi mümkün olmayan, "*
- h) *"...uluslararası yarışmaların yapılabileceği turizm amaçlı spor tesisleri yapılabilmesi için uygun iklim yapısı veya coğrafi özellikler sağlayan"*

özelliklere sahip yerler ise "orman" sayılan araziler dışında da bulunabilecek yerlerdir. Dolayısıyla, bu açıklamalar, "orman" sayılan arazilerin turizm yatırımlarına tahsis edilmesi için "zorunluluk" veya "kaçınılmazlık" koşullarını sağlama-makta; Anayasa Mahkemesi'nin iptal gerekçesinde sözü edilen gerekleri yerine getirmemektedir.

Anayasanın 169. maddesine göre; "Devlet ormanların korunması... için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır." Öte yandan, Anayasanın 7. maddesine göre de "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir." Böyle iken, söz konusu düzenlemede 2634 sayılı yasanın 8. maddesinin "C" ve "D" fıkralarının kapsamına giren konularda yapılacak düzenlemeler, Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı gerekçesinde belirtilmiş olmasına karşın İdarenin takdirine bırakılmıştır. Bu nedenle, söz konusu düzenleme Anayasanın 7. maddesine de aykırıdır.

5761 sayılı yasayla 2634 sayılı yasanın "D" fıkrasında yapı-lan değişiklik kapsamında turizm yatırımlarına tahsis edilecek

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

“orman” sayılan araziler ile ilgili olarak “...Bu taşınmazlar üzerinde bağımsız ve sürekli nitelikli üst hakları dahil olmak üzere irtifak hakkı tesisi ve bunlardan alt yapı için gerekli olanlar üzerinde, alt yapıyı gerçekleştirecek kamu kurumu lehine bedelsiz irtifak hakkı tesisi, Bakanlığın uygun görüşü üzerine, Maliye Bakanlığınca belirlenen koşullarla ve bu Bakanlık tarafından yapılır.” kuralına yer verilmiştir. “Orman” sayılan araziler, üzerindeki orman ekosistemlerinin herhangi bir nedenle yitirmesi durumunda da “orman” sayılma özelliklerini sürdürürler. Dolayısıyla, bu gibi yerlerin de ormancılık dışı amaçlarla kullanılmasında Anayasamızın 44, 169 ve 170. maddelerinde yer verilen yaptırımları geçerlidir. Bu nedenle, düzenlemenin “orman” sayılan arazilerle ilgili “...bağımsız ve sürekli nitelikli üst hakları...”, hukuksal anlamda “yok hükmünde” bir düzenlemedir.

- **5761 sayılı Yasa, “orman” sayılan arazilerin yapılaşmasına olanak vererek Anayasamızın 169. maddesindeki “Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez.” yaptırımı ile Birleşmiş Milletlerin Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi başta olmak üzere ülkemizin de taraf olduğu ülkelerarası çok sayıda ülkelerarası anlaşma ve sözleşmeye aykırı düşmektedir**

5761 sayılı yasayla 2634 sayılı yasanın “A” fıkrasında yapılan değişiklik kapsamında turizm yatırımlarına tahsis edilecek “orman” sayılan arazilerin “...il genelindeki toplam orman sayılan yerlerin binde 5’ini...” geçemeyecektir. Ayrıca, bu arazilerdeki yapılaşmalara ilişkin emsal de “0,30” olarak belirlenmiştir. Böylece bu düzenlemeyle; ülke genelinde, “orman” sayılan toplam 1,1 milyon dönüm arazinin turizm yatırımlarına tahsis edilebilmesine, bu arazilerdeki orman ekosistemi varlığının da % 30’unun yapılaşma yoluyla yok edilebilmesine yol açabilecek yatırımlara yasal dayanak sağlanmıştır.

Öte yandan, söz konusu değişiklik, turizm yatırımlarına tahsis edilebilecek “orman” sayılan arazilerin yapısal özellikleri ve dolayısıyla ekolojik işlevleri ile ilgili hiçbir kısıtlama getir-

memiştir. Öyle ki, söz konusu düzenlemeyle getirilen % 30'luk yapılaşma izni kapsamında bile böyle bir kısıtlamaya yer verilmemiştir. Dolayısıyla, bu düzenlemeyle, "orman" sayılan arazilerin genişliği illerin "orman" sayılan arazilerin binde beşini geçmemekle birlikte, ildeki ender ve/veya geleceği tehlike altındaki özel yapısal özelliklere sahip orman ekosistemlerinin de turizm yatırımlarına tahsis edilebilmesi ve bu gibi orman ekosistemleri bir daha hiçbir yol ve yöntemle geri kazanılamayacak biçimde yok edilebilmesi olanaklı kılınmıştır. 2634 sayılı Yasanın 8. maddesinin "A" fıkrası kapsamında yer verilen;

"Turizm yatırımı için tahsis edilen orman alanının üç katı kadar alanın ağaçlandırma bedeli ve ağaçlandırılan bu alanın üç yıllık bakım bedeli, yatırımcı tarafından Orman Genel Müdürlüğü hesabına, doğrudan belirtilen ağaçlandırma ve bakım işlerinde kullanılmak şartıyla gelir olarak kaydedilir ve kaydedilen tutar karşılığı ödenek öngörülür. Belirtilen bedelin yatırılmadığının tespiti halinde, yatırımcıya turizm yatırımı veya işletmesi belgesi verilmez."

kuralı ise bu olumsuzluklarının ortaya çıkmasını engelleyebilecek bir düzenleme değildir: Bu düzenleme, ormancılık biliminde "canlı bir varlık" olarak tanımlanan orman ekosistemlerini ağaç ve ağaççık topluluğuna indirgeyen bir yaklaşımın ürünüdür ve kamuoyunun, deyim yerindeyse, "gözünü boyamaya" yöneliktir. Ne var ki, turizm yatırımları ve etkinlikleriyle yok edilecek orman ekosistemleri ile bu kapsamda da ender ve/veya geleceği tehlikede yabancı bitki ve hayvan türlerinin, bu düzenlemeyle yapılacak ağaçlandırma ve bakım çalışmalarıyla yeniden oluşturulabilmesi ve/veya geri kazanılabilmesi, en azından her durumda olanaklı değildir.

SONUÇ

2008 yılında çıkarılan ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 8. maddesinde değişiklik yapan **5761 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun;**

- "orman" sayılan arazilerin "zorunluluk" ve "kaçınılmazlık"

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

durumları dışında da turizm yatırımlarına tahsis edilmesine olanak vermekte;

- “kamu yararının” gözetilmesini güvenceye almamakta,
- “orman” sayılan arazilerin yapılaşmasına olanak vermekte; yapılaşmalar sırasında tahsis edilen yerdeki, özellikle ender ve/veya geleceği tehdit altındaki orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerini ve dolayısıyla da ekolojik işlevlerini sürdürülmesi için hiçbir koşul getirmemekte,
- yalnızca yasayla yapılabilecek yetki düzenlemelerini idareye bırakmakta,
- orman ekosistemi varlığını herhangi bir yolla yitirmesine karşın “orman” niteliğini sürdürecektir araziler üzerinde “kamu yararı” koşulu olmadan da “bağımsız ve sürekli üst haklar” tesis edilebilmesine olanak vermektedir.

Dolayısıyla, söz konusu yasal düzenleme, Anayasanın 7, 44 ve 169. maddeleri ile Türkiye'nin de taraf olduğu ülkelerarası çok sayıda sözleşme ve anlaşma hükümlerine açıkça aykırıdır.

“Orman Köylüleri” ve Kalkındırılması Üzerine...

Türkiye’de ormancılık çalışmalarına toplumsal ve kültürel, dolayısıyla da siyasal boyutlar kazandıran olgulardan birisi de “orman” sayılan yerlerin içinde ve bitişiğindeki köyler ve bu köylerde yaşayan, köylülerdir. Yaygın olarak “orman köylüsü” olarak anılan bu kesimin kalkındırılmasına yönelik kurallara 6831 sayılı Orman Kanunu’nun yanı sıra 1982 Anayasasında yer verilmiş, bu amaçla özel hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılmış, azımsanmayacak boyutlarda kaynak aktarılmıştır. İlginçtir, bu denli önemsenmesine karşın; “- Orman köylüleri neden kalkınmamıştır?” ve “- Aktarılan bunca kaynağa, ormancı çalışanların özverili onca emeğine karşın neden kalkındırılmıyor?” vb sorularının yanıtlanmasına yönelik çabalara gerektiğince girilmemiştir. Neden acaba?

GİRİŞ

Orman ekosistemlerinin ancak içinde ve bitişiğinde yaşayanların ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarının iyileştirilmesi yoluyla korunabileceği yaklaşımı, Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana gündemde olmuştur. Öyle ki, özellikle Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit’in önderliğindeki siyasal hareketler, farklı amaç ve yaklaşımlarla da olsa bu doğrultuda arayışlar içinde olmuş, iktidar olabildiklerinde de çeşitli uygulamalar yapmışlardır. Sözgelimi; 1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 13. ve 1982 Anayasasının “Orman köylüsünün korunması” başlığı altından yer verilen 170. maddesinde gerçekten de son derece önemli kurallar getirilmiş, 1983 yılında da 2924 sayılı **Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun** çıkarılmış; ilgili bakanlıkların yapılanmasında daire başkanlığı ve genel müdürlük düzeyinde birimlere yer verilmiştir. Siyasal iktidarlar, tüm bu düzenleme ve uygulamaları yaparken, görünümde de olsa,

hemen hemen aynı amaçları öne sürmüştür: “Orman köylülerinin kalkındırılmasıyla orman ekosistemlerinin korunması”! Bu, bir ölçüde gerçekçi bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik etkinlikler için olumlu bir değerlendirme yapılabilir mi? Gerçekten de; altmış yılı aşkın bir süredir sürdürülen bu etkinlikler, deyiş yerindeyse, “ürküttüğü kurbağaya değmiş midir?” Artık bu sorunun yanıtlanması gerekmektedir.

“Orman köylüsü” kimdir?

Türkiye’de “*orman köyleri/köylüleri*”, temelde, hukuksal olarak tanımlanan bir kavramdır ve bu tanımlar farklı amaçlarla yapılabilmektedir. Sözgelimi, ilgili hukuksal düzenlemelerden birisi olan ve 1995 yılında yeniden düzenlenen Orman Köylüleri Kalkınma Fonu Yönetmeliği’nin 5. maddesinde aşağıdaki tanımlar yapılmıştır:

Orman içi köy: Mülki sınırları içinde orman olması şartıyla evlerin toplu bulunduğu yerleşim alanından itibaren aralıksız olarak devam eden arazileri dört yönden ormanla çevrili köyler;

Ormana bitişik köy: Mülki sınırları içinde orman olması şartıyla evlerin toplu bulunduğu yerleşim alanından itibaren aralıksız olarak devam eden arazileri herhangi bir yönde ormanlara bitişik olan köyler.

İkisini birlikte “*orman köyü*” başlığı altında toplayan Yönetmelik, “*orman köylüsü*” ise aynı maddesinde; “*orman köyü nüfusuna kayıtlı olup, sürekli olarak bu köylerde oturan halk*” olarak tanımlanmıştır.

Öte yandan, “*orman köyü/köylüsü*”, devlet “*ormanlarından*” ayrıcalıklı olarak yararlandırma amaçlı hukuksal düzenlemelerde ise, “*mülki hudutları içinde verimli ya da verimsiz devlet ormanı*” bulunup bulunmamasına göre tanımlanmıştır. Örneğin, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 31. maddesine göre “*mülki hudutları içinde verimli devlet ormanı*” bulunan köyler; 32. maddesine göre “*mülki hudutları içinde verimsiz devlet ormanı*” ve 34. maddesine göre de “*mülki hudutları içinde devlet ormanı*” bu-

lunan köyler çeşitli uygulamalarda ayrıcalıklı haklar tanınan “orman köyleri” olarak tanımlanabilmektedir. Görüldüğü gibi Orman Kanunu’ndaki tanımlarda “mülki hudutlar”, “verimli/verimsiz”, “devlet ormanı” gibi, Türkiye’de ölçütleri, en azından tartışmalı olgular temel alınmaktadır*.

Öte yandan; hukuksal tanımda “orman köyü/köylüsü” için belirleyici olan özellik yerseldir ve özel olarak da “orman” sayılan arazilere göre konumu ile ilişkilidir; bu tanımlarda kültürel, toplumsal ve ekonomik bir ölçüt yoktur. Doğal olarak, hukuksal tanım herhangi bir nedenle değiştirildiğinde “orman köyü/köylüsü” sayıları da değişmektedir. Öte yandan, “orman köyü/köylüsü” tanımı, “orman” sayılan arazilere göre konumu gibi son derece yalın ve kolay ölçülebilir bir değişkeni temel almış olmakla birlikte bu tanıma uygun yerlerin belirlenmesi sırasında da nesnel ölçütlerden yararlanılamamakta ve aynı yıl için bile farklı sayılar verilebilmektedir. Oysa bu değişikliklerin; (i) “orman” sayılan arazilerin içinde ve bitişiğindeki “köy” sayılan yerleşmelerin artması ya da azalmasına, (ii) “orman” sayılan arazilerin daralması ya da daha önce “orman köyü” sayılmayan yerleşmeleri de kuşatabilecek denli genişlemesine bağlı olması beklenir. Açıktır ki, bu türden değişikliklerin de kısa süreler içinde gerçekleşmesi olası bir durum değildir.

“Orman köylüsü” ne değildir?

“Orman köylülerinin” neredeyse tümüyle özgün bir toplumsal sınıf ya da katman olarak ele alınması; (i) “orman köyü” sayılan yerleşmelerdeki üretim ilişkilerinin niteliğinin, (ii) sınıflararası çatışmanın temel belirleyicilerinin gözlerden kaçırılmasına yol açmaktadır. Aşağıda sergilenen gerçeklikler göz önünde bulundurulduğunda bu türden yanılgılar da en azınmaktadır:

* 2004 yılında hazırlanan “Orman Köylüleri Kalkınma Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller” adlı belgede de şu tanımlar yapılmıştır: “Orman içi köyü”; mülki sınırları içinde orman olması şartı ile evlerin toplu bulunduğu yerleşim alanından itibaren aralıksız devam eden arazileri dört yönden ormanla çevrili köyler; “ormana bitişik köyler”; mülki sınırları içinde orman olup da orman içi sayılmayan köyler; “orman köyü”; orman içi ve ormana bitişik köyler;

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

“Orman köylüsü”, özgül ve homojen bir toplumsal sınıf değildir. Sözelimi, toprak mülkiyeti temel alındığında, “orman köylüsü” sayılanların da farklı sınıf ve katmanlardan oluştuğu açıklıkla ortaya çıkmaktadır (ÇAĞLAR 1986). Öyle ki bu farklılaşma, orman işçiliği yapabilen köylüler arasında, sözelimi, orman işçiliğinin gerektirdiği üretim araçlarının (motorlu testere, traktör, kamyon, vb) dağılımında da gözlemlenebilmektedir.

“Orman köylüsü” sayılan yedi milyon dolayında bir kitlenin tümü çevrelerindeki “devlet ormanları” sayılan yerler ile aynı düzeyde ve daha da önemlisi aynı biçimde ilişkili değildir: En son 1981 yılında yapılan köy envanterleri bulgularına göre yalnızca 6509 köy “orman bitişiği” ve 5312 köy de “orman içi” sayılabilecek bir konumdadır (KHGM 1985). Oysa Orman Bakanlığı’nın saptamalarına göre Türkiye’de orman içi ve bitişiğinde yerleşik köy sayısı 17 797’dir ve bu yerleşmelerde yaşayan 8,2 milyon kişi de “orman köylüsüdür” (ORKÖY 1996). 2010’li yılında ise ilgili Bakanlık “orman köyü” sayısını 21 278 ve “orman köylüsü” sayısını da 7.073.766 olarak açıklamıştır (ÇOB 2010). Aşağıdaki çizelgede de görüldüğü gibi, tanımda değişiklik yapılması, doğal olarak, “orman köylerin/köylüsünün” sayısının da değişmesine de yol açmıştır*:

YILLAR	“Orman Köylüsü” Nüfus			“Orman Köyü”		
	Orman İçi	Orman Bitişiği	Toplam	Orman İçi	Orman Bitişiği	Toplam
1970	3 449	4 505	7 954	7 458	8547	16 003
1975	3 571	5 761	9 332	7 519	9507	17 026
1980	3 851	6 310	10 161	7 519	10 049	17 568
1985	3 850	6 311	10 161	7 506	10 058	17 564
1999	3 247	5 575	8 822	7 406	11 656	19 062
1997	2 495	4 555	7 050	7 262	11 426	18 688
2000	2 529	4 850	7 379	7 328	12 249	19 577
2011	2 154	4 918	7 072	7 184	14 173	21 357

Kaynak: Mustafa KONUKÇU, Ormanlar ve Ormancılığımız, “Faydaları, İstatistikî Gerçekler” Anayasa, Kalkınma Planları, Hükümet Programları ve Yıllık Programlarda Ormancılık” (Genişletilmiş İkinci Baskı) DPT, 2001, Ankara, s. 175. (Özetlenmiştir.)

* 2011 yılı verileri OGM’den alınmıştır. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasayla 9 652 “orman köyü” mahalleye dönüştürülmüştür.

Öte yandan; yine köy envanteri verilerine göre “birinci derecede gelir kaynağı” orman ürünleri olan köy sayısı yalnızca 569; “ikinci derecede gelir kaynağı” orman ürünleri olan köy sayısı da 579’ dur. Kuşkusuz bu sayılar sonraki yıllarda büyük ölçüde değişmiştir. Ancak, genel yapıda köklü değişiklikler olmamıştır.

- “Orman köylüsü” sayılanların temel çelişkisi devlet ormancılığı düzeniyle sınırlı değildir: Bu kesim, bir yandan kendi içindeki görece olarak daha yüksek zenginlik düzeyine sahip sınıf ve katmanlarla; bir yandan da başta yerel tefeci ve ticaret sermayesi ile çeşitli düzeylerde yaşamsal önemde çelişkiler içindedir.
- “Orman köylüleri” de Türkiye genelindeki ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal değişme ve gelişmelerden ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesine koşut olarak değişen düzeylerde etkilenmektedir.
- Tüm “orman köylüsü” sayılanlar aynı yörelerdeki, sözgelimi “ova köylüsü” sayılan kesimden ve/veya ülke ortalamasından ortalama olarak daha geri bir gelir düzeyinde değildir.
- İçinde bulunduğu ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulların yöresel düzeydeki koşullarla büyük ölçüde benzerlik içinde bulunan “orman köylüleri” de bulunmaktadır.

Özetlenirse, “orman köylüleri;” (i) farklı (büyük, orta, küçük) ölçeklerde tefecilik, tüccarlık, ücretli işçilik, rantiyecilik, “çiftçilik” (bitkisel üretim, hayvancılık, balıkçılık) vb etkinliklerden biri ya da birkaçını birlikte yaparak geçinenlerden oluşan; (ii) “küçük meta üretimi” ilişkisinin yaygın olduğu, (iii) hem kendi aralarında hem de düzenin egemen sayılan öteki sınıfları ve bu arada da devlet ile doğrudan ve dolaylı çelişkiler içinde bulunan; (iv) ayırt edici sayılabilecek başlıca özeliği ormanların içinde ve/veya bitişğinde yaşamak olan ve (v) yersel konumundan kaynaklanan çeşitli ayrıcalık haklarından da yararlanabilen bir toplumsal kesimdir. Ne var ki, bu gerçeklikleri sayısal olarak da ortaya koyan herhangi bir araştırma henüz yapılmamıştır.

- **Yersel konumları ve özellikle çevrelerindeki orman ekosistemleri üzerindeki “sakıncalı” sayılan eylemleri, “ormanın köylüsü” sayılanlara çeşitli ayrıcalıkların sağlanmasına yol açmıştır***

Türkiye’de, esnaf ve zanaatkârlardan sonra en yoğun yönelimin olduğu kesimlerin başında “orman köylüleri” gelmektedir: Bu yönelimin temel amacı, “orman köylüsü” sayılanların “devlet ormanı” sayılan yerler ile orman işletme etkinlikleri üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesidir. Bu gerçek, çeşitli hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılır, projeler hazırlanırken açıklıkla dile getirilmiştir. Örneğin; ilk olarak 1974 yılında çıkarılan Orman Köylüleri Kalkınma Fonu Yönetmeliği’nin amaç maddesinde: “Ormanların korunması, geliştirilmesi ve işletilmesi ve genişletilmesi hedeflerine ulaşılmasını sağlamak için, ormanların içinde veya bitişiğinde yaşayan halkın kalkınmalarına katkıda bulunmak suretiyle bunların ormanlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak...” açıklamasına yer verilmiştir. Ancak, “orman köylülerinin” yaşama zorluklarının iyileştirilmesine yönelik duyarlılıklar, giderek, bu amaca yabancılaşmıştır. Artık söz konusu olan temel amaç, en azından söylemde, “orman köylülerinin kalkındırılmasıdır”. Bu amaçla Anayasada, doğrudan ve dolaylı olarak ilgili çok sayıda hukuksal düzenlemede ve örgütlenmede “orman köylülerine” yönelik uygulamalara çeşitli dayanaklar sağlanmıştır. Bu dayanakların başlıcaları aşağıda sergilenmiştir:

a) 1982 Anayasası:

1982 Anayasasının “Orman Köylüsünün Korunması” başlığı altında düzenlenen 170. maddesinde şu yaptırımlara yer verilmiştir:

- Ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması,

* Bu bağlamda ağırlıklı 1980 sonrasında gündeme getirilen ve çoğunluğu 2010’lu yıllarda da yürürlükte bulunan düzenlemelere yer verilmiştir.

- ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımlarından ormanın gözetilmesi ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliğini sağlayıcı tedbirler(in alınması);
- 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerin değerlendirilmesi;
- bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti ve orman sınırları dışına çıkartılması;
- orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesi için devlet eliyle anılan yerlerin ihya edilerek bu halkın yararlanmasına tahsisi kanunla düzenlen(mesi);
- Devlet(in), bu halkın işletme araç ve gereçleriyle diğer girdilerininin sağlanmasını kolaylaştırıcı tedbirler al(ması);
- Orman içinde nakledilen köyler halkına ait araziler(in) Devlet ormanı olarak derhal ağaçlandırıl(ması)

Doğal olarak bu yaptırımlar çeşitli yasa ve yönetmeliklere de yansıtılmıştır.

b) 6831 Sayılı Orman Kanunu

6831 sayılı Orman Kanunu'yla, "*orman köylüsü*" sayılanlara çeşitli ayrıcalıklı haklar sağlanmıştır:

i) 2. Madde:

Madde, 1982 Anayasasının yürürlüğe girmesini izleyen yıl yeniden düzenlenerek; "*...devlet eliyle ihya edilerek kısmen veya tamamen orman içi köyler halkının yerleştirilmesi veya bu amaçla değerlendirilmesi maksadıyla...*" orman sınırları dışına çıkarılabilecek yerler iki ayrı bentte tanımlanmıştır. Ancak, madde 1986 yılında, değiştirilerek; "*...devlet eliyle ihya edilerek kısmen veya tamamen orman içi köyler halkının yerleştirilmesi veya bu amaçla değerlendirilmesi maksadıyla...*" orman sınırları dışına çıkarılabilecek yerler, "A" bendiyle sınırlandırılmıştır. Maddenin 2000'li yıllarda da yürürlükte bulunan "A" bendine göre;

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

“Öncelikle orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesi maksadıyla, orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanların dönüş-türülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerleri ile halen orman rejimi içinde bulunan funda ve makilerle örtülü yerlerden tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerler...”

“orman” sayılmayabilecektir. Maddenin “B” bendinde ta-nımlanan yerlerin orman sınırları dışına çıkarılmasında ise “or-man içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesi” amacına yer verilmemiştir. Bu nedenle, maddenin öncelikle ve çoğunlukla “B” bendi uygulanmış; “A” bendi doğrultusundaki uygulamalar sınırlı düzeyde olmuştur.

ii) 13. Madde:

“Orman Köylülerinin Kalkındırılması ve Nakledilmesi” başlığı altında yer verilen maddeye göre;

“Devlet ormanları içinde veya bitişiğinde bulunup, köylerde veya dağınık yerlerde oturanlardan; A) Buldukları yerlerde kalkındırılmaları mümkün görülenler, bu Kanununun ek 3. maddesinde belirtilen fondan öncelikle yararlandırılarak kalkınmalarına katkıda bulunulur. B) yerinde kalkındırılmaları mümkün görül-meyen veya su ve toprak rejimi bakımından buldukları yerleşim yerlerinden kaldırılmaları zorunlu bulunan bu köyler halkının kısmen veya tamamen öncelikle bu Kanununun 2. Madde birinci fı-kra “A” bendinde belirtilen orman sınırları dışına çıkarılan yerlere, bu mümkün olmadığı takdirde diğer yerlere nakil ve yerleştirilme-lerine... karar verilir. Nakledilen köyler halkına ait araziler devlet ormanı olarak derhal ağaçlandırılır.”

Açıktır ki, bu kez, “A” bendi daha çok uygulanmıştır.

iii) 31-40. Maddeler:

“Orman köylüsü” sayılanlara; (i) ev, ahır, samanlık, yay-lak gibi özel gereksinimleri ile (ii) köyün camisi, okulu, yolu, köprüsü vb ortak gereksinmelerinin karşılanması sırasında

kullanılacak kerestelik tomruk ile yakacak odunun piyasa fiyatının çok altında bedeller alınarak sağlanması; (iii) *"vahidi fiyat"* düzeniyle orman işçiliği (ya da *"müteahhitlik"*) yapacak olanlara çeşitli ek ödemelerin vb uygulamalar bu maddelerde düzenlenmiştir. Bu nedenledir ki, 6831 sayılı yasada 1 ve 2. maddelerden sonra en fazla değişik bu maddelerde yapılmıştır. Ancak, 34 ve 40. maddeler, yol açtığı gelişmeler yönünden özel önem taşımaktadır. Sözelimi; 34. madde, devlet ormanlarında ağaç kesme, tomruklama ve taşıma işinde *"vahidi fiyat"* olarak anılan birim iş başına ödeme uygulamasıyla çalışacak *"orman köylüleri"* ile *"orman köylerini kalkındırma kooperatiflerine"*; (i) *"baltalık"* olarak işletilen orman ekosistemlerinde kesip satış istif yerlerine taşıdıkları yakacak odunun % 80'ine (ki, bu miktarın % 100'üne değin çıkarılabilmektedir); (ii) uygunluğu ilgili Bakanlık tarafından belirlenmiş orman ürünü işleme tesislerine ya da % 51'lik hissesine sahip olanlarına kesip satış istif yerine taşıdıkları kerestelik tomrukların ve sanayi odunlarının ayrı ayrı % 25'ine kadarı maliyet bedeli ile satılabilecektir. Böylece, kooperatiflerin, bu orman ürünlerinin maliyet fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki farkı elde etmelerine olanak verilmiş olmaktadır. Kooperatifler, istediklerinde, bu haklarını parasal olarak alabilme olanağına da sahiptir. Ek olarak; madde, *"devlet ormanlarında istihvalde çalışan gerçek ve tüzel kişilerin kesip satış istif yerlerine taşıdıkları yapacak ve yakacak envale ait istihkak tutarları(nın) ayrıca % 10 fazlasıyla"* kendilerine ödenmesine de olanak vermektedir. Bu noktada sorulması gereken; *"Devlet bu olanakları orman köylülerine neden sağlamaktadır?"* Çok açık: (i) Devlet, *"orman köylüleri"*ni orman ekosistemlerini işletme düzenine bağlamayı amaçlamaktadır. Bu yolla *"devlet ormanı"* sayılan yerlere ve orman ekosistemlerine zarar vermeyecekleri umulmaktadır. (ii) *"Orman köylüleri"* ile tek tek uğraşmak yerine; grev, toplu sözleşme vb hiçbir olanağına sahip olmayan örgütleri ile muhatap olmak istemektedir. Öyle ki, devlet, bu konumunu pekiştirmek amacıyla 37 ve 40. maddelerde şu yaptırıma da yer vermektedir: *"...kooperatiflerin ve köylülerin iş güçlerinin yeterli bulunmaması veya işe ehil olmamaları veya aşırı fiyat istemeleri veya işin dağıtımını veya yapılmasını ile ilgili konularda çö-*

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

zülmesi mümkün olmayan ihtilaflar çıkarmaları gibi hallerde..." işler başka köylerdeki kooperatifler ile köylülere, dahası müteahhitlere de yaptırılabilir. Böylece, 40. maddeyle getirilen, işlerin yapılacağı yerdeki ya da yakınındaki "orman köylülerine" yaptırtma önceliği gibi bir ayrıcalıklı durumun, devlet orman işletmelerinin tek yanlı olarak alabileceği bir kararla kaldırılması olanaklı kılınmıştır.

Bu noktada, 34. maddede geçen "vahidi fiyat" ya da yaygın olarak söyleyiş biçimiyle "birim fiyatla" çalışma olgusu üzerinde daha ayrıntılı durulması gerekmektedir*: "Vahidi fiyat", yürürlükteki ormancılık düzeninde ağaç kesme, tomruklama ve taşıma işlerinde uygulanan bir bedel ödeme biçimidir. Yapılacak işin birimi üzerinden belirlenen bedeller (TL/m³), işin belirli bir sürede sonuçlandırılmasından sonra, işçilik yapan köylülere ya da kooperatiflerine toptan olarak ödenmektedir. Bu bedeller, her yıl, devlet orman işletmeleri (gerçekte, alt ve üst sınırları, Ankara'da, Orman Genel Müdürlüğü) tarafından, çoğunlukla tek yanlı olarak belirlenmekte; işi üstlenebilecek köylülere duyurulmakta; köylülerle işletmeler arasında, çalışma yerinin koşulları göz önünde bulundurularak bir uzlaşma sağlanmasıyla da kesinleşmektedir. Çoğunlukla uzlaşma sağlanmakta ve köylüler kendi üretim araç ve gereçleriyle; kimi yörelerde çocukları ve eşleriyle birlikte işi yapmaktadır. Bu düzende işçilik yapacak köylüler ile devlet orman işletmeleri, yöresel tüccar ve tefeciler, yöreden ve/veya yöre dışından getirilen başka köylüler arasında, çeşitli ilişkiler yaşanmaktadır (ÖZDÖNMEZ 1977 ve ÇAĞLAR 1979). Ek olarak, yürürlükteki orman işçiliği düzeni;

- "orman köylülerinin", devlet orman işletmelerinin kapısında "kapıkulu" konumunda kalmalarına yol açmakta; böylece, iktidarlara siyasal amaçlarla kullanabilecekleri son derece güçlü bir araç sağlamaktadır;

* Bu gerek, izleyen incelemede daha ayrıntılı olarak yerine getirilmeye; ağaç kesme, tomruklama ve taşıma işlerinin "vahidi fiyatla" yaptırılması ile ağaçların dikili durumda satılması uygulaması ve yol açabileceği gelişmeler daha ayrıntılı olarak irdelenmeye çalışılmıştır.

- orman işçiliği yapacak köylülerin grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklara ve sosyal güvenliğe sahip olmasını engellemektedir;
- kırsal kesimde aracılık ve tefecilik ilişkilerinin yaygınlaşmasına ve güçlenmesine katkıda bulunmaktadır;
- özel bilgi ve beceri gerektiren orman işçiliği, bu doğrultuda hiçbir eğitimi olmayan köylülere yaptırılarak bir yandan hiçbir biçimde tazmin edilemeyen iş kazası ve meslek hastalıklarının yaygınlaşmasına; orman ürünleri hasadında ve rimsizliğe ve orman ekosistemlerinin zarar görmesine yol açmaktadır.

a) 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun"

Amacı; "nakline karar verilen orman içi köyler halkının yerleştirilmesi ve orman sınırları dışına çıkartılmış ve çıkartılacak yerlerin değerlendirilmesi suretiyle orman köylülerinin kalkınmalarını desteklenmesi" olan bu yasa, gerçekte, 1983'de, 1982 Anayasasının yürürlüğe konulmasından hemen sonra çıkarılmış olmakla birlikte 1990'lı yılların başına değin hiç gündeme gelmemiştir. Bir ara, 1986 yılında, 6831 sayılı yasanın 2. maddesinin değiştirilmesinden hemen sonra sınırlı düzeyde bir uygulama girişiminde bulunulmuş, ancak, yoğun ilgi ve tepkiler karşısında yine gündemden çıkarılmıştır. Yeniden gelebilmesi için de 1991 yılında, genel seçimlerin hemen öncesinde, yasanın değiştirilmesi gerekmiştir. Ne var ki, bu değişiklik, daha sonra, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Ayrıca, yasada, 1995 yılında yeni bir değişiklik yapılarak uygulama hazırlıklarına geçilmiştir. Öte yandan, Yasa, daha önce "devlet ormanı" sayılan arazi iken "31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden tarla, bağ, bahçe, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık (antep fıstığı, çam fıstığı) gibi çeşitli tarım alanları veya otlak, kışlak, yaylak gibi hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler ile şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim"

Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

yerlerinin “hak sahibi” olarak tanımlanacak kişilere satılmasını sağlamıştır. Böylece, Türkiye’de bir türlü gerektiği gibi yapılamayan toprak reformunun, en azından “orman köylüsü” sayılan kişiler özelinde, hem de büyük toprak sahiplerinin arazilerine hiçbir biçimde dokunulmadan yapılması olanaklı kılınmıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu’ndaki bilgilere göre, eskiden “devlet ormanı” sayılan arazilerden yılda 150 bin dönüm, bir bakıma, buralarını ormansızlaştıranlara dağıtılabilmesi olanaklı kılınmıştır.

2924 sayılı yasa, 2012 yılında çıkarılan 6292 sayılı yasayla yürürlükten kaldırılmıştır.

Öte yandan, “orman köylüleri” ile doğrudan ilgili kurumsal düzenlemeler de yapılmıştır. Bu düzenlemelerin başında birçok kez kurulup kapatılan, en son olarak 2011 yılında Orman Genel Müdürlüğü’ne bağlı bir daire başkanlığına dönüştürülen Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY) gelmektedir. ORKÖY’ün görevleri; “*Ormanların korunması, geliştirilmesi ve genişletilmesini gerçekleştirmek*”; *orman içi ve bitişiğindeki köylülerin sosyal ve ekonomik gelişmelerini sağlamak amacıyla kalkınma havzalarında etüt araştırma, plan ve projeleri hazırlamak ve uygulamak; her türlü kredi ve yardım kaynaklarının bu hizmetlere yönetilmesini temin etmek ve diğer kuruluşlarla işbirliği yapmak...*” olarak tanımlanmıştır.

17 797 orman köyünü kapsayan 534 ilçede, “Orman Köylülerini Kalkındırma Planı”nı hazırlayan, kimilerini de yenileyen ORKÖY Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre 1974-2010 döneminde gerçekleştirebildiği etkinlikler aşağıda özetlenmiştir:

Destek Konusu	Hane	Destek Konusu	Hane
Dam Örtüsü	119 946	El Sanatları	10 066
Isıtma-Pişirme	112 847	Tesis edindirme	8 082
Arıcılık	25 107	Faizsiz Sığır Besiciliği Kredisi	11 726
Hayvancılık	92 292	Faizli Sığır Besiciliği	2 371

* Altını ben çizdim (YÇ).

ORKÖY, aynı dönemde, “*orman köyü kalkındırma kooperatiflerinin*” 1028 projesine de, 2010 yılı fiyatlarıyla toplam 263,6 milyon TL kaynak aktarmıştır.

ORKÖY’ün yanı sıra devlet orman işletmelerinin de başta 6831 sayılı yasanın 13 ve 31-34. maddeleri uyarınca benzer amaçlarla çeşitli etkinliklerde bulunduğunun bu bağlamda gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Açıktır ki, bu noktada sorgulanması gereken bir nokta da bu aktarım düzeneğinde “*orman köylüsü*” sayılan hangi sınıf ve katmanların görece olarak daha fazla yararlanabildiğidir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Sorun, gerçekte farklı gerekçe, yaklaşım ve söylemlerle 1900’li yılların başından bu yana gündemdir. “*Orman köylülerinin kalkındırılması*” yaklaşımı ve söylemi ise, ilk olarak, 1956 yılında çıkarılan 6831 Orman Kanunu’nun 13. maddesiyle gündeme gelmiştir: Maddenin “A” bendi, uzun yıllar ağırlıkla devlet orman işletmeleri aracılığıyla uygulanmış; “B” bendi ise hemen hemen hiç uygulanmamıştır. Bu yaklaşım daha sonraki yıllarda iki düzlemde köklü düzenlemelerle pekiştirilmiştir:

(i) Hukuksal Düzlem:

Bu bağlamda 1961 Anayasasının 131. maddesi ile bu madde 1970 yılında yapılan değişiklik; 1973 ve 1975 yıllarında çıkarılan ve 6831 sayılı yasanın çok sayıda maddesini değiştiren 1744 ve 1906 sayılı yasalar; 1982 Anayasasının 170. maddesi; 1982, 1983, 1986 ve 1987 yıllarında çıkarılan ve yine 6831 sayılı yasa da değişiklik yapan 2655, 2896, 3302 ve 3373 sayılı yasalar ile 1983 yılında yürürlüğe konulan, ancak 2012 yılında yürürlükten kaldırılan 2924 sayılı “*Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun*” sayılabilir.

(ii) Kurumsal Düzlem:

Bu düzlemde 1971-1980 döneminde ve 1991’ den sonra 2011 yılı ortalarına değin etkinlikte bulunan Orman-Köy İlişkileri

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Genel Müdürlüğü (ORKÖY) önde gelen bir örgütlenme olmuştur. Ancak, ORKÖY 2011 yılında Orman Genel Müdürlüğü'ne bağılı bir daire başkanlığına dönüştürülmüştür. Yanı sıra devlet orman işletmeleri ile "orman köylülerinin" ekonomik kitle örgütleri olan kooperatiflerin, il/bölge birlikleri ile üst birlikleri olan Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliğı (OR-KOOP) sayılabilir.

Öte yandan; "orman köylüleri", yürürlükteki ormancılık düzeninin uygulamaları dışında, devletin ilgili birimleri aracılığıyla yürütölen çeşitli uygulamalardan (kırsal kalkındırma; kredilendirme, destekleme politikaları, alt yapı yatırımları, eğitim ve sağılık vb) öteki "köylüler" gibi yararlanabilmektedir.

Kalkındırılmalarına doğrudan ve dolaylı olarak katkıda bulunan bu kaynak aktarma düzeneklerine karşın "orman köylülerinin" ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmişlik düzeyinin ülke ortalamasına yaklaştırılmadığı öne sürölmektedir*. Bu, genellemeci/ortalamacı bir değerlendirmeye yetinildiğinde, gerçekliğı yadsınamayacak bir durumdur. Bu durum veri alındığında; "orman köylerinde" hane gelirinin Türkiye genel ortalaması ile çiftçi haneleri ortalaması düzeyine getirilebilmesi ve bu düzeyde tutulabilmesi için her yıl, sırasıyla 2,8 ile 1,6 milyar \$ kaynak aktarılması gerekmektedir. Türkiye'nin kaynak olanaklarıyla bu düzeyde bir aktarımın yapılamayacağı açıktır.

Dolayısıyla, bu gerçeklikler karşısında;

- yıllardır yapılagelen yaklaşımların, değerlendirmelerin ve uygulamaların anlamlılığının ya da amaca uygunluğunun yahut işe yararlılığının; etkenlik ve verimlilik düzeylerinin tüm yönleriyle sorgulanması;
- aktarılabölen kaynakların daha etken ve verimli kullanılabilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması

* Sözelimi; en son FAO ve Dünya Bankası'nın desteğıyle 1998 yılında hazırlanan "Türkiye Cumhuriyeti Orman Sektörü Sosyal Değerlendirme Raporu"nda yer verilen bilgilere göre; hane başına yıllık gelir ülke ortalaması olarak 4 734 \$ ve çiftçiler için de ortalama 3 520 \$ iken "orman köylülerinde", Karadeniz Bölgesi'nde 1 961, Akdeniz Bölgesi'nde 1746 ve Ege Bölgesi'nde de 2 090 \$ dolayındadır.

zorunlu olmaktadır. Aşağıda yer verilen soruların, bu zorunluluğun yerine getirilmesine katkıda bulunabileceği düşünülmektedir*.

- Yürürlükteki “orman köyü” ve “orman köylüsü” tanımları, toplumbilimsel yönden anlamlı mıdır?
- “Orman” sayılan yerlerin içinde ve bitişiğinde yerleşik köylerde yaşayanlar toplumbilimsel yönden aynı sınıfsal özelliklere mi sahiptir?
- Yürürlükteki özel ve genel kaynak aktarma düzeneklerinden “orman köylüsü” sayılanların tüm kesimleri (varsıl ve yoksul çiftçiler; orman işçileri ve zanaatkârlar; kadınlar, çocuklar, gençler vb) aynı düzeyde mi yararlanabilmektedir?
- “Orman köylüsü” sayılanların tümünün çevrelerindeki orman ekosistemlerinin işletilme düzeniyle ilişkileri ile yararlanma olanakları aynı nitelik ve düzeyde midir?
- “Orman köyü” sayılan yerleşmelerde yaşamın hangi boyutları hangi nedenlerle, ne yönde dönüşmektedir?
- “Orman köylülerinin” yerel ve ülkesel pazarlarla bütünleşmeleri “edilgen, alıcı, tüketici” olmaktan çıkarılabilmiş midir?
- “Orman köylülerinin kalkındırılması” amacıyla etkinlikte bulunan kurumsal ve hukuksal yapılar yeterince etkili midir?
- “Orman köylülerinin” çevrelerindeki “orman” sayılan yerlerden çok yönlü yararlanabilme olanakları belirlenmiş midir?
- “Orman köylüleri” çevrelerindeki orman ekosistemlerinden çok yönlü yararlanabilme olanaklarının bilincinde midir?

* Bu bağlamda yer verilen sorular, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim AŞ yayınları arasında 2012 yılında çıkan Türkiye Ormancılık Tarihi adlı kitabımdan aktarılmıştır.

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormanlık

- “Orman köylülerinin kalkındırılmasına” yönelik politikalar ve uygulamalar, yöresel ve ülkesel olarak ne denli gerçekçidir? Sözelimi, bu politika ve uygulamalar;
 - “Orman köyü” sayılan yerleşmelerdeki kalkınmayı engelleyici üretim ilişkilerini ne denli ve ne yönde dönüştürücüdür;
 - yöresel, ülkesel ve ülkelerarası düzlemlerdeki ekonomik, toplumsal ve siyasal değişme ve gelişmelerle ne denli tümleşiktir;
 - tarihsel, yersel, toplumsal ve kurumsal olarak ne denli tutarlı ve kararlıdır;
 - işgücünün ve ekolojik koşulların üretkenlik gücünün yükseltilmesine ve üretimin artırılmasına ve sürdürülebilmesine yönelik midir;
 - “orman köylülerinin” demokratik, kalıcı ve gerektiğinde etkili biçimde örgütlenebilmelerine ve örgütlü olarak etkinlikte bulunabilmelerine yeterince destek sağlayabilmekte midir;
 - daha çok yerel ve ülkesel düzlemlerde siyasal kazanımların elde edilmesi ve/veya pekiştirilmesi yönünde mi kullanılmaktadır;
 - “Orman köylülerinin” hane gelirleri içinde % 8-17 arasında değişen paya sahip olan her türlü ormanlık gelirinin yükseltilebilmesi amacını gözetmekte midir;
 - “orman” sayılan araziler ile ilgili mülkiyet belirsizlikleri giderilmediğinde gerektiğinde uygulanabilir mi?
- Anayasanın 170. maddesinin ve dolayısıyla da bu madde kapsamında düzenlenen (i) 6831 sayılı yasanın 2. maddesi ve özellikle de bu maddenin “A” bendi ile (ii) 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanunu’nun gerekleri gerektiğinde yerine getirilebilmekte midir?

- 6831 sayılı yasanın 17. maddesi ile 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 8. maddelerinin kapsamındaki olanaklardan "orman köylüleri" gerektiğince yararlandırılabilirmekte midir?
- 1744 sayılı yasayla oluşturulan "Orman Köylüleri Kalkındırma Fonu" nun kaynakları, neden ilgili yasa ve yönetmelikte açıklanan düzeylerde desteklenmemiştir?
- 6831 sayılı yasayla "orman köylüsü" sayılanlara ve özellikle de kooperatiflerine sağlanan ayrıcalıklı haklar ne denli etkin (verimli, kârlı ve dengeli vb) biçimde kullanılabilirmektedir?
- Kooperatif vb biçimlerde gerçekleştirebildikleri örgütler, "orman köylülerinin" kalkındırılmalarına katkıda bulunabilecek yapılara, çalışma stratejilerine ve donanımına yeterince sahip midir?
- Kimi durumlarda tümüyle ve kimi durumlarda da kısmen "orman köylüleri kalkınma kooperatifleri" yerine "orman köyü" sayılan yerleşmelerin tüzel kişiliklerinin öne çıkarılması bu yerleşmelerdeki kalkınma sürecini sulandırıcı, tavsatıcı bir uygulama değil midir?
- ORKÖY'ün planlama ve projelendirme çalışmaları yeterince etken midir?
- ORKÖY'ün, ağırlıkla ekonomik amaçlı tekil projelerin gerçekleştirilmesine yönelik teknik ve finansal destekleriyle sınırlı etkinlikleri, "kalkınma" amacının gerçekleştirilmesine işlevsel ve kalıcı katkılar sağlayabilmiş midir?
- Öteki "köy kalkındırma" kurum ve kuruluşların etkinlikleri arasında amaç, yer, zaman ve yöntemsel yönlerden eşgüdüm sağlanabilmiş midir?
- "Orman köylülerinin", "orman" sayılan arazilerin yönetim ve işletme amaçlarının belirlenmesi ve önceliklendirilmesi ile ilgili karar süreçlerine katılabilme olanakları var mıdır ve gerektiğince kurumsallaştırılabilmiş midir?

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormanlık

- Yürürlükteki orman işçiliği düzeni, “orman köyü” sayılan yerleşmeler ile çevresindeki üretim ilişkileri üzerinde ne yönde etkili olmaktadır?

Ne yapılmalıdır?

“Orman köylülerinin kalkındırılmasına” yönelik etkinliklerin tasarlanması ve yürütülmesi sırasında aşağıdaki ilkelerin de göz önünde bulundurulması yararlı olacaktır:

- “Orman köylüleri”, yalnızca yersel konumları değil ayırte-dici toplumbilimsel özellikleri göz önünde bulundurularak tanımlanmalıdır.
- “Kalkındırma etkinliklerinde” ağırlık ve öncelik “orman köylülerinin” kuracakları demokratik kooperatiflerde örgütlenmesine, giderek bu kooperatiflerin desteklenmesine verilmelidir.
- “Orman köylülerine” yönelik kaynak aktarma çalışmaları sırasında işlevsel, yersel, ekonomik ve toplumsal ölçütlere dayalı önceliklendirmeler yapılmalıdır.
- Yöresel ekolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel olanak-ların, ülke geneli ve ülkelerarası düzlemlerdeki değişme ve gelişmeler göz önünde bulundurularak çok yönlü ve verimli biçimde değerlendirilmeli; bu amaçla, “orman köylülerinin kalkındırılması” sorunu, en azından, bölgesel kalkınma planlarının kapsamında, öteki toplumsal kesimler ve sektörlerle tümleşik bir boyut olarak ele alınmalıdır.
- Başta ORKÖY olmak üzere, “orman köylülerinin kalkındırılmasına” yönelik ilgili kurum ve kuruluşların görev tanımları ve dolayısıyla da örgütsel yapıları ile çalışma teknikleri güncel gerekler doğrultusunda yenilenmelidir.
- “Orman köylülerinin” çevrelerindeki “orman” sayılan yerlerden yararlanabilme biçimlerinin çeşitlendirilmesi ve düzeylerinin yükseltilmesi hedeflenmeli; bu amaçla, özellikle;
 - Anayasanın 169, 170 ve 171. maddeleri;

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 2/ A, 13, 17, 57-64 ve 115. maddeleri ile 4999 sayılı yasayla eklenen 8. madde
- 6292 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile... Hakkında Kanun
- 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 8. maddesi
- 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 8. maddesi
- İlgili Yönetmelikler

vb hukuksal düzenlemelerin sağladığı olanaklar çok yönlü değerlendirilmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ÇAĞLAR, Yücel (1979); *Türkiye'de Orman İşçiliği ve Sorunları*, MPM, Ankara ile 1970'li yıllarda çıkan Demokrat Gazetesi'nde "Çağdaş Kölelik: Orman İşçiliği" adıyla dizi olarak yayımlanan inceleme.

ÇAĞLAR, Yücel (1986); *Türkiye'de "Orman Köylüleri" ve Kalkındırılmasına Yönelik Etkinlikler*, MPM, Ankara.

ÇAĞLAR, Yücel (2012); *Türkiye Ormancılık Tarihi*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim AŞ Yayını, Ankara.

ÇOB, 2010; *TC Çevre ve Orman Bakanlığı 2010 Yılı Faaliyet Raporu*, TC Çevre ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.

KHGM (1985); *35074 Köyümüzün Köy Envanter Etütleri 1981*, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

ORKÖY (1996); *TC Orman Bakanlığı Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü Briefing Dosyası 1996*, Ankara.

ÖZDÖNMEZ, Metin (1977); *Türkiye'de Orman İşçileri ve Sorunları*, İÜ Orman Fakültesi, İstanbul.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

(Fotoğraf: Taner GÖKÇEK)

Tüm dünyada "ağır işlerden" sayılan; özel bedensel özellikler, donanım, eğitim ve beslenme gerektiren ağaç kesme, tomruklama ve taşıma işçiliğini yapan köylüler grevli, toplu sözleşmeli sendika örgütlenme haklarından yoksundur; toplumsal güvence olanakları kısıtlıdır; hızla yaygınlaştırılan "dikili ağaç satışı" uygulamasıyla kimi haklarını da yitirmişlerdir. Sonuç: Orman işçiliğindeki ücretli kölelik düzeni, çok daha yıkıcı biçimde sürdürülüyor; hem de hukuksal dayanaklara kavuşturularak !

Ağaç Kesme-Tomruklama ve Taşıma İşçiliğinde İş İlişkilerinin Boyutları ve Toplumsal Sonuçları

Sayılarını kimseler bilmiyor, ama 450-500 bin kişi olduğu kestiriliyor. Gelişkin ülkelerde bile iş kazası ve meslek hastalıklarının en yoğun olduğu çalışma alanlarından biri olduğu öne sürülüyor. Ancak, Osmanlı döneminden bu yana iş, toplumsal güvenlikle, sendikal örgütlenme vb hukuksal düzenlemelerde “işçi” sayılmıyor. Devlet orman işletmeleri ile aralarında bağitlanan “şartnamelerde” ise “aldıkları işin işvereni” olarak görülüyor ve ilgili hukuksal düzenlemelere karşın sorumlu tutulabiliyorlar. “Orman köylüsü” sayılan işçilerin yararlanabildikleri kimi akçalı olanaklar giderek kısıtlanıyor. Ayrıca, söz konusu işler tekniğine uygun yapılmadığında orman ekosistemleri de çeşitli biçimlerde zarar görebiliyor. Tüm bu gelişmelere karşın söz konusu işçilik düzeni, nedense hemen hemen hiçbir düzlemde tartışılmıyor.

GİRİŞ

İşgücünün işlendirilme biçimleri ülkemizde de sektörlerle göre değişmektedir. Sanayi işletmelerinde ve kamu kuruluşlarında işgücü işlendirme biçimleri, koşulları ve iş ilişkileri hukuksal ve kurumsal olarak düzenlenmiştir. Ek olarak, ücretle ve maaşla işlendirilenler bu düzenlemelerin yaşama geçirilmesi amacıyla sendikalarda örgütlenebilmekte, toplu sözleşme ve/veya görüşme yapabilmekte, gerektiğinde de greve gidebilmektedir. Ancak; bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri ve ormancılık sektörlerinde işlendirilenlerin büyük bir kesimi bu olanakların çoğundan yoksundur ve hukuksal olarak sahip olduklarını da gerektiğince kullanamamaktadır. Devlet orman işletmelerinde (DOİ) ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerinde işlendirilenler ise “işçi” de sayılmamaktadır. İş kazası

oranı ve çeşitli meslek hastalıklarına yakalanma olasılığı yüksek, "ağır" sayılan bu işlerde işlendirilenlerin göreceli olarak çok küçük bir kısmı ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerini "meslek" edinmiştir. Yaygın olan, bu işlerin, sınırları içinde "devlet ormanı" sayılan yerler bulunan köylüler ve/veya kooperatifleri tarafından yapılmasıdır. Bu süreç, 6831 sayılı yasa ve Orman Genel Müdürlüğü'nün (OGM) genelge ve bildirgeleriyle büyük ölçüde düzenlenmiştir. Ancak, 2000'li yıllarda gerçekleştirilen kimi düzenlemelerle bu süreçte köktenci değişiklikler yapılarak söz konusu işçilik düzeni tüm kurallarıyla yeniden biçimlendirilmeye çalışılmaktadır.

Öte yandan, ülkemizde, bu ilişkiler ile yol açtığı ekonomik ve toplumsal sonuçları tüm boyutlarıyla irdeleyen çalışmalar sınırlıdır. Oysa daha önce de belirtildiği gibi bu işlerde hiç de görmezden gelinemeyecek sayıda köylü/işçi çalıştırılmaktadır. Ek olarak, bu işlerde çalıştırılanlara ürün ve para olarak göz ardı edilemeyecek boyutta kaynak çeşitli yollarla aktarılmakta; daha da önemlisi, bu aktarma özgün ekonomik ve toplumsal sonuçlara yol açmaktadır.

1. Devlet Ormanlarında Ağaç Kesme-Tomruklama ve Taşıma İşçiliğinde "Dün"

Anadolu'da orman ekosistemlerinden değişim amacıyla çeşitli ürünlerin elde edilmesi, temelde, 19. Yüzyılın ikinci yarısında gündeme gelen bir olgudur. 19. Yüzyılın ortalarına değin ülkedeki orman ekosistemlerinin, göreceli olarak daha verimli kısımları İmparatorluğun çeşitli gereksinmelerinin (tophanelerin ve sarayların yakacak odun, tersanelerin kereste, padişah ve yakınlarının avlanma ve gezi vb) karşılanmasına ayrılmıştır. Kalan daha geniş kısmından ise halk, çoğunlukla kendi gereksinmelerini serbestçe karşılayabilmiş; çevrelerindeki orman ekosistemlerinden kendi emekleri ve araç gereçleriyle sağlayabildikleri kimi ürünleri de yöre pazarlarında serbestçe satabilmiştir. Bu evrede işgücünden ya angarya ya da ücretli olarak hemen hemen yalnızca İmparatorluğun söz konusu gereksinmelerinin karşılanması amacıyla yararlanılmıştır. Bu

amaçla kullanılan işgücünün çoğunluğunu, varlıklarını günümüzde de sürdüren “tahtacılar”, oluşturmuştur. Sümer, “tahtacılar” ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: “Anadolu’ya gelen Türkmenlerin bir kısmı burada kendi yaşayışlarına uygun yerler bulamamışlar; ormanlık ve dağlık yerlerde yurt tutmak zorunda kalmışlardır. Bunların Maraş yöresindeki yaşayanlarına Ağaç-eri (Orman Adamı) adı verildi. Bu yaşam sonucu olarak ağaç-erlerinin torunlarının büyük bir kısmı ağaç işçiliği ile meşgul oldular. Bunlar tahtacı olarak vasıflandırılan zümredir.” (SÜMER, 1980). 19. Yüzyılın ortalarında ülkeye getirilen Fransız ormancılık “uzmanlarının” yönlendirmeleriyle orman ürünlerinin pazar için hasat edilmeye başlandığı dönemlerde ise “tahtacılar” da bu uğraşlarını giderek bir mesleğe dönüştürmüştür.

Öte yandan, Fransız ormancılardan A. Bricogne’nin 1860’lı yıllarda hazırladığı bir yazanakta bu dönemin orman işçiliği düzeni ile ilgili olarak şu bilgiler verilmiştir (BRICOGNE 1940): “Tüccarlar bir muntika sakinleriyle, mesela bir dere havzasının halkıyla pazarlık ederler ve halk da nehir kenarında yahut iskelede muayyen bir müddet zarfında kararlaştırılan şartlara tevfikane kerestenin teslimini taahhüt eder. Ve buna mukabil kısmen aynen ve kısmen nakden kendilerine bir pey verilir. Ve hatta bedeli bilahare tesviye olunmak üzere nakliyatı istihdam olunacak hayvanlar da tüccarlar tarafından tedarik olunur.” Bricogne, aynı yazanağında “tahtacıların” içinde buldukları iş ilişkileriyle ilgili şu gözlemlerine de yer vermiştir: “Bu avansların temettü nisbeti ekseriya murabaha derecesine varır. Emvalin iskeleye muvasalatında tüccar malın fiyatından bizzat kendisinin verdiği hisse-i öşrü, verdiği avansları ve yüzde iki ve iki buçuğu bulan faizleri tenzil eder. Bir taraftan alıcıların kötü niyeti, diğer taraftan köylülerin para ihtiyacı, köylünün daima borçlu kalmasından gayri bir netice vermeyecek surette vaziyeti müşkülleştirir. Ve işte bu suretledir ki faizcilik zincirleriyle bağlanan halk kütleleri, en koyu sefaletle mahkûm bir halde tüccarların esiri vaziyetinde kalırlar.”

19. Yüzyılın ikinci yarısında Fransız ormancılık “uzmanları” tarafından yönlendirilen ormancılığın kurumsallaştırılmasına yönelik düzenlemeler, uzunca bir dönem bu koşulların

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

ve ilişkilerin değişmesini sağlayamamıştır. Sözgelimi, 1840'lı yıllarda ilk ormancılık birimi kurulmuş ve giderek yaygınlaşmış; orman ekosistemlerinin “işletilmesiyle” ilgili ilk kapsamlı hukuksal düzenleme olan **Orman Nizamnamesi** 1869 yılında çıkarılmıştır. Bu düzenlemeyle “verimli” sayılan orman ekosistemlerinin yerli ve yabancı sermayeli özel kişi ve kuruluşlara kiralanarak “işletilmesi” düzenine geçilmiştir. Bu süreçte orman işçiliği düzeni de iki boyutlu bir dönüşüm geçirmiştir:

- (i) Başta “*tahtacılar*” olmak üzere orman işçiliği yapan köylülerin bir kısmı küçük meta üreticilerine dönüşmüştür. Bu gerçek, dönemin Orman Genel Müdürü Tevfik (Ortaç) ve Muamelat Müfettişi Süleyman Azmi (Ormancı) tarafından 1914 tarihinde hazırlanarak Ticaret ve Ziraat Bakanı Nesimi Bey'e sunulan bir raporda da şöyle dile getirilmiştir (KUTLUK 1967): *“Esasen bunlar kereste imalinden başka maışet medarı olacak hiçbir sanatları bulunmadığından, müteferrik surette balta ve el bıçkısı ile işledikleri türlü keresteleri şehirlerde tüccarlara satarlar. İskenderiye'ye vuku bulan ihracatın mühim bir kısmını bunlar temin eder. İş bu tahtacılar, ekseriya her kasaba ve şehirde mütegalibeden birisine öteden beri borçlu olup zahirelerini, her türlü giyecek ve sair ihtiyaçlarını memleketin muktediri bulunan bu zevattan alırlar. Mukabilinde ömürleri oldukça onun hesabına işlemeğe mahkûm olurlar.”*
- (ii) Orman işletmeciliğinde kapitalist ilişkiler de egemenleşmiş; dolayısıyla ağaç kesme ve tomruklama işlerinde ücretli işçilik giderek kurumsallaşmıştır. 1918 yılında, dönemin Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref ile Ahmet Mithat adındaki bir girişimci arasında Kastamonu ve Bolu'daki orman ekosistemlerinin “işletilmesiyle” ilgili olarak imzalanan sözleşmenin 21. maddesinde yer verilen yaptırımlar, özellikle günümüzdeki orman işçiliği koşullarının değerlendirilmesi yönünden önem taşımaktadır. Maddeye göre; (KUTLUK 1948):
 - Ormanda istihdam olunacak amele için istimal edilecek sıhhi meskenler ile hayvan ahırları;

- Amelenin miktarı ile münasip ve asgari otuz yatak istiap edecek cesamette şeraiti sıhhiyei haiz hastaneler;
- Kezalik hıfzısıhha kavaidine muvafık ve amele çocuklarının talim ve terbiyesine mahsus olmak üzere Maarif Nezareti'nin kabul ettiği usul ve şerait dairesinde inşa olunacak ve beheri elli talebeyi istiap edebilecek lâakal iki mektebi iptidai;
- Ticaret ve Ziraat Nezareti ile müştereken teşkilat ve programları tayin edilmek ve genç orman memurları yetiştirmek üzere iki veya üç sınıf üzerine mürettep elli talebelik bir kaç orman mektebi inşa ve müteahhit talebinin infak ve iaşesini ve müdür, muallimin ve müstahdeminin tesviye maaşatı..."

girişimci tarafından karşılanacaktır. Ne var ki, ilk Dünya Savaşı'nın gündeme gelmesi, bu türden sözleşmelerin geçerli olduğu bir işlendirme düzeninin yaygınlaşmasını da engellemiştir.

Orman ekosistemlerinin yerli ve yabancı sermayeli özel kuruluşlara kiralanarak "işletilmesi", dolayısıyla da orman işçiliği düzeni, 1930'lu yıllara değin sürdürülmüştür. 1937 yılında ise, çıkarılan 3116 sayılı yasayla "devlet ormanı" sayılan yerlerin DOİ tarafından "yönetilmesi" düzenine geçilmiştir. Böylece, 2000'li yılların ortasında değin süren iş ilişkilerinin temelleri atılmıştır. Sözgelimi, 1950 yılında çıkarılan 5653 sayılı yasayla 3116 sayılı **Orman Kanunu**'na eklenen Ek Madde 3'e göre; "Orman işleri orman civarında oturup geçimini öteden beri ormanda çalışmakla temin eden köylülere tercihan gördürülür". Ancak; "Yapılacak işe civar köylülerin işgücü kâfi gelmemesi veya işe ehil olmamaları veya fahiş fiyat istemeleri halinde Orman İdaresi bu işin yapılmasını sağlayacak tedbirleri alabilir". Ek olarak, 3116 sayılı yasanın 18. maddesi de bu yasayla değiştirilerek; "...köylülerin orman idaresi hesabına ve piyasa satışları için vahidi fiat kararı ile kesip istif yerlerine naklettikleri orman mallarından pazaryerine götürüp satmak şartı ile istedikleri takdirde kerestelik olarak % 25 kadarının ve odun ve kömür olarak ise % 100 kadarının da satış bedeli

üzerinden arttırmaz olarak verilmesi..." uygulaması başlatılmıştır. 1952 yılında yeniden düzenlenen **Orman İşletmesi ve Döner Sermayesi Talimatnamesi** ise uygulanacak ücretlendirme düzeneğini açıklıkla ortaya koymuştur. Talimatnameye göre; "İşletmelerde yapılacak kesim, taşıma, işleme, toplama, ağaçlama işleri, öncelikle köylüye pazarlık, vahidi fiyat ya da gündelik..." yaptırılacaktır. Bu koşullar ve ilişkiler, 1956 yılında çıkarılan ve birçok kez değiştirilmiş olmasına karşın 2000'li yıllarda da yürürlükte bulunan 6831 sayılı **Orman Kanunu**'nda korunmuş; yasanın 34 ve 40. maddeleri bu doğrultuda düzenlenmiştir. Yasanın son derece sıkça değiştirilen bu kuralları yönetmelik, genelge, bildirme vb düzenlemelerle yaşama geçirilmeye çalışılmıştır.

Kısacası; söz konusu düzenlemelerle birlikte, ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçiliğinde günümüzde de geçerli olan ve kısaca "*vahidi fiyat*" olarak anılan ücret/bedel ödeme düzenine geçilmiştir. Süreç içinde, ağaç kesme-tomruklama işlerinin; (i) "*vahidi fiyat*" düzeniyle yaptırılması; (ii) işin öncelikle yapılacağı yerdeki "*orman köylülerine*" ve/veya kooperatiflerine verilmesi; (iii) istenen koşullar yerine getirilerek yapılması durumunda da işi üstlenenlere ek olanakların sağlanması (ödemelerin yapılması) giderek kurumsallaştırılmıştır. Öyle ki, bu ücret/bedel ödeme düzeni ve bu düzenle işlendirilenlere yönelik "*ayrıcılık*" uygulamalar, tartışma konusu iş ilişkilerine özgün boyutlar kazandırmıştır.

Bu noktada, "*vahidi fiyat*" ya da şimdilerdeki söyleyiş biçimiyle "*birim fiyat*" bedel ödeme düzenine açıklık getirilmesi yararlı olacaktır: "*Vahidi fiyat*", yürürlükteki ormancılık düzeninde ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerinde uygulanan bir bedel ödeme biçimidir: Yapılacak işin birimi üzerinden belirlenen bedeller (TL/m³ (ya da ster)), işin, çeşitli gerekleri yerine getirilerek belirli bir sürede sonuçlandırılıp DOİ'lere teslim edilmesinden sonra, işçilik yapan köylülere ya da kooperatiflerine toptan olarak ödenmektedir. Bu bedellerin alt ve üst sınırları OGM tarafından belirlenmektedir. Bu alt ve üst sınırlar; işi verecek DOİ tarafından işin yapılacağı yerin çeşitli özelliklerine göre yeniden belirlendikten sonra işi üstlenebi-

lecek köylülere ve kooperatiflere duyurulmakta; köylüler ve/veya kooperatifler ile işletmeler arasında uzlaşa sağlanmasıyla da kesinleşmektedir. Çoğunlukla uzlaşa sağlanmakta; köylüler de, yine çoğunlukla kendi üretim araç ve gereçleriyle, kimi yörelerde çocukları ve eşleriyle birlikte çalışmakta; işin ücreti/bedeli de iş orman işletmesine teslim ettikten sonra topluca ödenmektedir (ÖZDÖNMEZ 1977 ve ÇAĞLAR 1979). İşin yapılması ile ilgili teknik ve hukuksal gerekler, sürecin başında işi üstlenenlere imzalatılan "...Vahidi Fiyat Şartnamesi"nde ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

2. Devlet Ormanlarında Ağaç Kesme-Tomruklama ve Taşıma İşçiliğinde "Bugün"

1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı yasayla başlatılan, 6831 sayılı yasayla günümüze değin sürdürölen, 1961 ve 1982 anayasalarıyla pekiştirilen devlet orman işletmeciliğı düzeninde her türlü ormancılık çalışması DOİ'ler tarafından tasarlanmakta, planlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu kapsamda, DOİ'ler kesilmesi gereken ağaçları belirlemekte; yukarıda kısaca sözü edilen düzen içinde kestirerek satış depolarına taşıttırmakta, bu depolardan da çeşitli satış biçimleriyle satmaktadır. Ancak, 1990'lı yılların sonunda, bu düzenin yanı sıra kesilecek ağaçların dikili durumdayken satılmasına olanak veren düzenlemeler de yapılmış ve bu düzenlemeler 2004 yılında da kurumsallaştırılmıştır. Bu nedenle, günümüzdeki ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçiliğı düzeninin iki boyutlu bir yaklaşımla irdelenmesi gerekmektedir.

1.1. Ağaç Kesme-Tomruklama ve Taşıma İşlerinin Devlet Orman İşletmeleri Tarafından "Vahidi Fiyatla" Yaptırılması

1937 yılından bu yana sürdürölegelen ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçiliğı düzenindeki tüm iş ve işlemler;

- 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 34 ve 40. maddeleri,

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- göreceli olarak en kapsamlı biçimde en son 1984 yılında düzenlenen Devlet Orman İşletmesi ve Döner Sermayesi Yönetmeliği,
- OGM tarafından 1989 yılında çıkarılan Orman Emvalinin İstihsaline Ait Yönetmelik,
- OGM tarafından en son 1996 yılında düzenlenen Asli Orman Ürünleri Üretim İşlerine Ait 288 Sayılı Tebliğ ve
- 6831 Sayılı Orman Kanununun 4570 Sayılı Kanunla Değişik 34. Maddesinin Uygulanmasına Ait 290 Sayılı Tebliğ

gerekleri göz önünde bulundurularak DOİ'lerin yönetiminde ve gözetiminde gerçekleştirilmektedir. Bu düzenlemelerle oluşturulan ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçiliği düzeninin tartışma konusu iş ilişkileri ile yol açtığı ekonomik ve toplumsal sonuçlar yönünden önem taşıyan bileşenleri aşağıda sergilenmiştir*:

a) 40. Madde

6831 sayılı Orman Kanunu'nun en son 1983 yılında çıkarılan 2896 yasayla düzenlenen 40. maddesine göre;

- devlet ormanlarındaki ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işleri, öncelikle işyerindeki ve yakın çevresindeki "orman köyü kalkındırma kooperatiflerine" ve köylülere verilecektir,
- işin verilmesi sırasında kooperatiflerin ve köylülerin işyerine uzaklıkları ile işi yapabilme olanakları göz önünde bulundurulacaktır;
- işyeri çevresindeki/yakınındaki kooperatiflerin ya da köylülerin; (i) işi yapabilme olanaklarının yeterli görülmemesi

* Yasanın 40. maddesi ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçiliği düzenine açıklık getirirken 34. maddesi, söz konusu işleri bu düzen içinde üstleneceklere belirli koşullarda sağlanabilecek "hakları" düzenlemektedir. Tartışma konusu düzenin anlaşılmasını kolaylaştırabilir düşüncesiyle, açıklama 40. maddeyle başlatılmıştır.

si, (ii) yapılacak işin üstesinden gelebilecek beceriye sahip olmaması, (iii) “aşırı” fiyat istemeleri, (iv) işin dağıtılması ya da yapılması sırasında çözümlenemeyecek “sorunlar” çıkarması durumunda söz konusu işler başka yerlerdeki orman köyü kalkınma kooperatiflerine ya da köylülere yahut müteahhitlere de yaptırılabilir.

Maddenin uygulanması, Devlet Orman İşletmesi ve Döner Sermayesi Yönetmeliği, Orman Emvalinin İstihsaline Ait Yönetmelik ve Asli Orman Ürünlerinin Üretim İşlerine Ait 288 Sayılı Tebliğ’le düzenlenmiştir. Ancak, ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçiliğindeki iş ilişkilerinin tartışma konusu boyutları, 288 Sayılı Tebliğ’e ve özellikle de bu Tebliğin ekinde yer verilen şartnamelere göre biçimlenmektedir.

Son derece ayrıntılı biçimde düzenlenen Tebliğde ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işleri ile ilgili teknik ve yönetsel iş ve işlemlerin yanı sıra “*vahidi fiyat*” ve “*prim*” düzeylerinin belirlenmesi ile ödeme biçimlerine de açıklık getirilmiştir. Ağaç kesme ve tomruklama ile taşıma işlerinin her biri özelinde taraflar arasında imzalanması gereken şartnameler ise, gerçekte bir tür “hizmet sözleşmesi” işlevini görmektedir. Bu şartnamelerin tartışma konusuyla ilgili yaptırımlarının başlıcaları aşağıda açıklanmıştır:

- Üstlenilen işler, tarihleri belirlenen bir zaman aralığı içinde sonuçlandırılacak; sonuçlandırılmaması durumunda da şartname geçersiz sayılabilecek; bu nedenle ortaya maliyet farkı çıktığında bu fark işi ilk üstlenenden alınarak yeni üstlenene ödenecektir.
- İş üstlenen kooperatifler, 6831 sayılı yasanın sağladığı ek haklardan yararlanabilmek için işi kendi üyelerini işlendirecek yapacak; üstlendikleri işi ilgili biriminin onayı olmadan başkasına devredemeyecektir.
- İş, ayrıntılı olarak açıklanan teknik kurallara uygun olarak yapılacak; uyarılara karşı yapılmaması durumunda ise sözleşme geçersiz sayılıp yol açılan zarar işi üstlenen taraftan karşılanacaktır.

Hukusal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormanlık

- DOİ'ler işi üstlenenlerin, kendileri ve hayvanları için uygun barınma ortamları hazırlamaları sırasında gereksinme du-yabilecekleri malzeme ile işi daha verimli yapabilmeleri için uygun araç ve gereçleri sağlayabilecektir.
- İş üstlenenler, reşit olmayan çocuklarının orman ekosis-temlerine verebilecekleri zarardan da sorumlu tutulacaktır.
- İş üstlenenler aldıkları işin "işvereni" sayılacaktır; dolayı-sıyla da 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ve 1475 sayılı (şimdilerde 4857) İş Kanunu ile her türlü iş kazası ve vergi mevzuatından doğabilecek yükümlülüklerin gereğini yap-aacaktır.
- İş üstlenenler işyerinde ve yakınındaki orman ekosistemle-rinde yangın çıkmaması için gerekli her türlü önlemi alacak; çıkabilecek yangınların söndürülmesi çalışmalarına kendi araç ve gereçleriyle katılacak; işyerindeki ve yakınındaki orman ekosistemlerinde çıkan ve çıkarını belirlenemeyen yangınlardan; işyerindeki her türlü hukuk dışı eylemden eylemi yapanlarla birlikte ortaklaşa ve müteselsilen sorum-lu tutulacaktır.

b) 34. Madde

Ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerini 40. maddeyle kurulan düzen içinde üstlenip gerçekleştirenlere çeşitli "hak-lar" sağlayan 34. maddede, en son 2000 yılında çıkarılan 4570 sayılı yasayla köktenci değişiklikler yapılmıştır. Maddeye göre,

- "baltalık" olarak işletilen orman ekosistemlerinden birim fiyat düzeniyle kesip satış istif yerlerine taşınan yakacak odunların yüzde yüzüne kadarı istedikleri takdirde kendi-lerine maliyet bedeli üzerinden satılabilecektir;
- iş üstlenen "orman köylerini kalkındırma kooperatifleri", "vahidi fiyat" düzeniyle kesip satış istif yerlerine taşıdıkları kerestelik, soymalık ve kesme kaplamalık tomrukların ve sanayi odunlarının ayrı ayrı yüzde % 25'ine kadarını, satış

istif yerlerinden, orman bölge müdürlüklerinin son açık artırmalı satış ortalaması fiyatlarından yüzde yirmi daha düşük bedelle satın alabilecektir;

- sözü edilen hakkını ürün olarak almak istemeyen “orman köyleri kalkındırma kooperatiflerine”, aynı miktar üzerinden, ürünün ortalama açık artırmalı satış fiyatı ile ortalama maliyet bedeli arasındaki bedel farkı ödenebilecektir; öyle ki, ortalama açık artırmalı satış bedelinin % 25 indirimli kısmı maliyet bedelinden yüksek çıkarsa kooperatif söz konusu miktarda ürünü bu kez maliyet bedeliyle satın alabilecektir;
- orman ürünü hasat işinde çalışan gerçek ve tüzel kişilere, kesip satış istif yerlerine taşıdıkları yapacak ve yakacak oduna ilişkin istihkak tutarları ayrıca yüzde on fazlasıyla ödenebilecektir.

Ancak, maddenin uygulanmasını düzenleyen **6831 Sayılı Orman Kanununun 4570 Sayılı Kanunla Değişik 34. Maddesinin Uygulanmasına Ait 290 Sayılı Tebliğ’e** göre söz konusu haklardan yararlanılabilmesi için kimi koşulların gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Sözelimi;

- ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerinin DOİ’ler tarafından yaptırılması;
- işin “vahidi fiyat” bedel ödeme düzeniyle “orman köylüsü” sayılanlarca üstlenilmesi,
- işlerin “orman köyleri kalkındırma kooperatifleri” tarafından üstlenilmişse yalnızca o kooperatifin üyeleri tarafından yapılması,
- ağaç kesme-tomruklama ve satış istif deposuna taşınma işlerinin tüm aşamalarının üstlenilmesi;
- işleri üstlenenlerin, sınırları içinde “devlet ormanı” sayılan yerler bulunan köy ve kasabalarda o yer nüfusuna kayıtlı olarak yaşamakta olan gerçek kişiler ya da hane adedinin çoğunluğu tarafından kurulan “orman köylerini kalkındırma kooperatifleri” olması;

- kooperatiflerin işin nitelik ve niceliğine göre belirlenecek sayıda orman mühendisi ya da orman teknikeri işlendirmesi zorunludur.

Yine anılan Tebliğe göre; işi üstlenen köylülerin üstlendikleri işleri kurallara uygun biçimde yapmadıkları ya da yapmadıkları saptandığında işler yine çevredeki başka köylülere ya da kooperatiflere, eğer çevreden de istekli çıkmazsa, yöre dışından istekli kişi ya da kooperatiflere de yaptırılabilir.

2. Ağaç Kesme-Tomruklama ve Taşıma İşlerinin “Dikili Ağaç Alıcıları” Tarafından Yapılması ve Yaptırılması

Ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işleri, üç boyutu öne çıkan etkinliklerdir: (i) Ormancılık tekniğinin gereklerine uygun yapılmadığında işlerin gerçekleştirildiği orman ekosistemlerine çeşitli zararlar verilebilmektedir. Bu nedenle, söz konusu işlerin teknik kurallarına göre yapılması, öncelikli koşullardan birisidir. (ii) Elde edilen ürünlerin standarda uygun hasat edilmesi gerekmektedir. Bu gerek yerine getirilmediğinde; ürünün kullanım ve değişim değerleri düşmekte, artık miktarı artmaktadır. (iii) Planlarda öngörülen yerlerde çeşitli ölçütler göz önünde bulundurularak belirlenmiş ağaçların yine planlarda öngörülmediği zamanlarda kesilmesi gerekmektedir. Planlarda öngörülmeyen yerlerde, zamanlarda ve miktarlarda ağaç kesilmesi ise orman ekosistemlerine zarar vermekte ve 6831 sayılı yasaya göre suç oluşturmaktadır. Yukarıda kısaca tanıtılan işçilik düzeniyle bir yandan bu gereklerin eşanlı olarak gerçekleştirilebilmesi bir yandan da “*orman köylülerinin*” ekonomik durumlarının iyileştirilmesine katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Ancak, bu düzende kullanıcıların istedikleri nitelikte ürün hasat edilebilmesinde çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Zaman zaman bu zorluklar öne sürülerek kesilecek ağaçların dikili olarak satılması yaklaşımı gündeme getirilmiş; kayın gibi kimi ağaç cinslerinde de kimi araştırmalar yapılmış ve bu doğrultuda sınırlı uygulamalar gerçekleştirilmiştir (ÇEVİK-TAŞÇI-ŞİRİN, 1996). Ancak OGM, bu araştırmanın söz konu-

su uygulamanın yol açtığı çeşitli olumsuzlukları ortaya koyan bulgularına karşın 1990'lı yılların sonunda yalnızca belirli koşullarda ve sınırlı düzeyde yapmaya başladığı “dikili ağaç” satış uygulamasının kapsamını giderek yaygınlaştırmıştır. Sözcüğü, AB'nin yönlendirmesiyle 2004 yılında 2004-2023 döneminde uygulanacak biçimde hazırlanan ve “Devlet ormancılığından millet ormancılığına geçişin bilimsel metni” olarak tanımlanan **Türkiye Ulusal Ormancılık Programı**'nda da;

“Dikili satış uygulamalarının sonuçlarının ve yaygınlaştırılmasına yönelik engellerin belirlenmesine ilişkin bir araştırma-değerlendirme çalışmasının gerçekleştirilmesi ve bu çalışma sonuçları dikkate alınarak dikili satışın serbest piyasa koşullarında yapılmasını sağlayacak mevzuat ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi.”

stratejisine ve;

“3.1.3. Dikili satış uygulamalarının sonuçlarının ve yaygınlaştırılmasına yönelik engellerin belirlenmesine ilişkin bir araştırma-değerlendirme çalışmasının gerçekleştirilmesi ve bu çalışma sonuçları dikkate alınarak dikili satışın serbest piyasa koşullarında yapılmasını sağlayacak mevzuat ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi”

eylemine yer verilmiştir (ÇOB, 2004). Bu doğrultuda yapılan yönlendirmeler sonucu hasat edilen çeşitli özellikte odunsu ürünler içinde dikili satışların payı 2003 yılında % 3,1 iken, düzenli bir artışla 2010 yılında % 18,1'e çıkarılmıştır (OGM, 2011).

Bu süreçte iki evreli bir gelişme yaşanmıştır.

a) Tahsisli “Dikili Ağaç” Satışları

6831 sayılı yasanın 2896 sayılı yasayla değiştirilen 30. maddesinde yer verilen kurala göre; “Devlet ormanlarından elde edilen ürünlerin piyasa satışlarında açık artırma esastır.” Ancak, yine aynı maddeye göre; “Kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyaçları ile lüzum ve fayda görülen veya acele olarak satış yapılmasını gerektiren

hallerde, her türlü orman ürünü piyasa fiyatları üzerinden tahsisen satılabilir.” Görüldüğü gibi, yasa, DOİ’lerin orman ürünlerini ancak belirtilen özel durumlar gündeme geldiğinde “*tahsisli*” olarak satabilecektir. Bu amaçla 1989 yılında alınan 89/13799 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla **Orman Emvalinin Tahsisli Satışları Hakkında Esaslar** belirlenmiştir. Ancak, “*Devlet ormanlarından elde edilecek emvalin tahsisli satışlarını düzenlemek amacıyla...*” hazırlanan bu Kararnamede “*orman emvali*” için ayrı bir tanım yapılmamış, dolayısıyla, “*dikili ağaçlar*” da “*orman emvali*” sayılmamıştır. Buna karşılık 5 Temmuz 1998 tarihinde “**Orman Ürünlerinin Tahsisli Satışları Hakkında Esaslar**” adıyla yeniden düzenlenen Kararnamenin 3. maddesinde tahsisli olarak satılabilecek “*ürünler*”; “*Devlet ormanlarında dikili halde bulunan ağaç, ağaççık ile bunların üretimi sonucu elde edilen her türlü hasıla...*” olarak tanımlanmıştır. Böylece, tahsisli satış yapılabilecek “*ürünler*” arasında henüz kesilmemiş ağaç ve ağaççıklar da sayılmıştır. Ek olarak, aynı Kararnamenin 4. maddesiyle; “*Sınırları içinde devlet ormanı bulunan köylerde ve nüfusu 2500’den aşığı olan kasabalarda, köy ve belediye tüzel kişilikleri ile köylerdeki gerçek kişiler...*” de tahsisli satış yapılacak kurum ve kuruluşlar kapsamına alınmıştır. Bu düzenlemede, söz konusu satışların tanımlanan köy ve belediye tüzel kişilikleri ile köylerdeki gerçek kişilere de yaptırılmasının gerekçesine herhangi bir açıklama getirilmemiştir. Öte yandan, 4. madde, 30 Aralık 1999 tarihinde çıkarılan 99/13913 sayılı Kararnameyle bir kez daha değiştirilerek “*dikili ağaç*” satışı yapılacak kuruluşlar arasında “*orman köyleri kalkındırma kooperatifleri*” de sayılmış, ancak, bu türden satışların gerekçesi yine açıklanmamıştır. Açıktır ki, bu, orman ekosistemlerinde tahsisli “*dikili ağaç*” satışlarıyla hasat edilecek ürünlerin pazar ilişkilerinde değerlendirilmesine olanak veren bir düzenlemedir. Uygulama, OGM’nin 6 Nisan 2004 tarihinde çıkardığı 6350 sayılı **Dikili Ağaç Satış Tamimi**’yle yeniden düzenlenmiştir. Bu Tamime göre;

- kişiler ile kooperatifler ancak satışa konu “*dikili ağaçların*” ilişkili oldukları köy ve/veya kasabaların mülki sınırları içinde bulunması durumunda tahsisli satış isteminde bulunabilecektir;

- tahsisli “dikili ağaç” satın alanlar, ağaç kesme-tomruklama işini bitirmeden bir başkasına devredemeyecektir.
- köylülere ve kalkınma kooperatiflerine yapılan tahsisli “dikili ağaç” satışlarında ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işleri köylüler ve kooperatif üyeleri tarafından yapılacaktır.

Görüldüğü gibi söz konusu düzenlemelerle, mülki sınırları içinde satış yapılacak “dikili ağaç” bulunması durumunda, tahsisli satış olanağından yararlanabilecek köy ve kasaba tüzel kişilikleri ile bu köy ve kasabalardaki gerçek kişiler ve kooperatiflere hem ayrıcalık hem de çeşitli kısıtlamalar getirilmiş olmaktadır.

b) Açık Artırmalı “Dikili Ağaç” Satışları

OGM'nin 12 Eylül 1996 tarihinde çıkardığı 5038 sayılı Tamimle dikili durumdaki ağaçların kesme, sürütme, yükleme ve taşıma işleri “alıcılar” tarafından karşılanmak üzere vadeli açık artırmalı satış yoluyla satılması uygulaması gündeme getirilmiştir*. Tamim, “dikili ağaç” satışlarının hem tahsisli hem de vadeli açık artırmalı olarak yapılması ile ilgili iş ve işlemleri düzenlemektedir. Tamime göre, açık artırmalı “dikili ağaç” satışlarından yararlanan kişiler ve kooperatifler 6831 sayılı yasanın 34. maddesiyle sağlanan “haklardan” yararlandırılmayacaktır. Ayrıca, uygulamalar sırasında kooperatif ve köylülerin iş güçlerinin yeterli bulunmadığı, işe ilgi göstermedikleri, aşırı fiyat istedikleri, işin dağıtımı ve yapılması ile ilgili konularda “çözülmesi olanaksız” sorunlar çıkardıkları yerlere öncelik verilecektir. Öteki yerlerde ise, kooperatif yet-

* Tamimde bu düzenlemenin; “Orman ürünlerinin cinsi, boyutu ve görünüş özellikleri bakımından alıcıların isteklerine uygun olarak üretilmesine olanak sağlanması, üretim ve imalattaki kayıpların en az seviyeye indirilmesi, hacim ve ekonomik değer bakımından verimliliğin artırılması, İdaremizce yapılan üretim masraflarından tasarruf edilmesi, ürünlerin satış depolarında beklemesinden dolayı değer kaybetmesi, satış depolarındaki sıkışıklığın azaltılması, üretim periyodunun kısaltılması, piyasaya taze ürünler sunulması, üretimde çalışan işçilerin sosyal güvenceye kavuşturulması, tensil sahalarından tam vaktinde çıkılması gibi çok yönlü faydalarından dolayı...” yapıldığı belirtilmiştir.

Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

kilileri ve “orman köylüleri” ile ön görüşme yapılarak olurları alınacaktır. Böylece, temel ormancılık iş ve işlemlerinden birisi olan orman ürünü hasadı ve piyasaya sunulmasıyla ilgili iş ve işlemler tümüyle “özelleştirilmiş” olmaktadır. Tamimin ekinde verilen ve uygulamaların, ihale işlemlerinin, çalışmaların teknik gerekleri ile işi üstlenenlerin yükümlülüklerini ayrıntılı olarak düzenleyen şartnamelere göre,

- DOİ’den “dikili ağaç” satın alanlar “alıcı”, çalıştıracakları kişiler de “işçi” sayılmaktadır,
- yerli ve yabancı her kişi ve kuruluş açık artırmalı “dikili ağaç” ihalelerine katılabilecektir,
- işlerin gerektirdiği her türlü kesim, sürütme ve taşıma araç ve gereçleri ile malzemeler “alıcı” tarafından karşılanacaktır,
- işlendirecekleri “işçilerin” çevrelerindeki orman ekosistemlerine, bina ve tesislere verebilecekleri zararlardan “alıcılar” sorumlu olacaktır,
- “alıcılar”, bu alım satımdan doğan 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 4857 sayılı İş Kanunu, 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunlarının getirdiği yükümlülükler ile her türlü iş kazası ve vergi mevzuatından doğacak yükümlülüklerden sorumlu tutulacaktır,
- “alıcı”, DOİ’lerin çalışmasını sakıncalı gördükleri kişileri işe almayacak, almış olduklarını da işten çıkaracaktır,
- “alıcı”, kesim, sürütme, yükleme ve taşıma işlerinde çalıştırdığı işçilerin ücretlerini ödemediğinde DOİ’ler, “alıcının” hasat edip taşıma yerine getirdiği ürününe el koyabilecek ve açık artırmayla satarak ödemeleri yapabilecektir,
- “alıcı”, istediği boyutta ürün hasadı yapabilecek ve istediği yerde, istediği kişilere, istediği fiyatla ve yolla satabilecektir.

3. Ağaç Kesme-Tomruklama ve Taşıma İşçiliği Düzeninin* Ekonomik Boyutları

DOI'lerden ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerini üstlenenlere farklı amaçlarla, çeşitli ödemeler yapılmaktadır: Bu ödemeler; (i) Bir tür birim ya da götürü ücret olarak da değerlendirilebilecek “*vahidi fiyatlar*”; (ii) üstlenilen işin gerçekleştirildiği zamana ve hasat edilecek ürünün özelliklerine bağlı olarak yapılan “erken üretim” ve “teşvik” primleri; (iii) işin tüm aşamalarını üstlenip gerçekleştirenlere 6831 sayılı yasanın 34. maddesi uyarınca sağlanan “haklar” olarak sınıflandırılabilir. Ne var ki, bu ödemelerle ilgili uygulamaların boyutları gerektiğince ayrıntılı olarak belirlenememektedir. Sözelimi, daha önce de belirtildiği gibi “*vahidi fiyat*” ödemeleri, işi üstlenen kişilere ya da kooperatiflere işin bitiminden sonra ve orman işletmesine teslim edilen işin toplam miktarı üzerinden topluca ödenmektedir. İş üstlenenlerin yanlarında kaç kişiyi kaç gün ve günde kaç saat çalıştırdıklarını bildirme zorunluluğu bulunmamaktadır. İş üstlenenler işi ya yalnızca kendisi yapmaktadır ya da işin gerektirdiği işgücünü ya tümüyle aile işgücünden sağlamakta yahut da başkalarını yine birim ücretle yahut gündelikle yanında çalıştırabilmektedir. Kimi durumlarda da, yasal olmamakla birlikte, üstlendikleri ağaç kesme ve tomruklama, taşıma işlerinin bir kısmını ya da tümünü başkalarına devrederek yalnızca düzenin sağladığı “haklardan” yararlanma yoluna gidebilmektedir. Ayrıca, toptan yapılan “*vahidi fiyat*” ödemelerinin üstlenilen işin hangi aşamalarını kapsadığı da ayrıştırılamamaktadır. Oysa ağaç kesme-tomruklama ve taşıma süreci beş aşamada gerçekleştirilmektedir: (i) Daha önce belirlenmiş ağaçlar kesilip dalları budanmakta, gerektiğinde kabuğu soyulmakta ve çeşitli uzunluklarda bölünmektedir (kesme-tomruklama). (ii) Kesilip gerekli görülen duruma ge-

* OGM tarafından yaygınlaştırılmasına çalışılan tahsisli ve açık artırmalı “dikili ağaç” satış işlemlerinin yaygınlık düzeyleri; dolayısıyla da bu uygulamaların ekonomik boyutlarıyla ilgili verilere ulaşılammıştır. Bu nedenle, bu bağlamda yalnızca DOI'ler tarafından köylülere ve kooperatiflerine “*vahidi fiyatla*” ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerini üstlenenlere yaptıkları ödemelerin sayısal boyutları irdelenebilecektir.

tirilen ürünler çekim hayvanları ya da traktörlerle geçici depolanma yerlerine taşınmaktadır (sürütme). (iii) Geçici depodaki ürünler DOİ'nin satış depolarına taşınmak üzere taşıyıcılara yüklenmektedir (yükleme). (iv) Taşıyıcılara yüklenen ürünler satış depolarına götürülmektedir (taşıma) ve (v) Satış depolarına getirilen ürünler uygun biçimde istiflenmektedir (istif). Dolayısıyla, bu sürecin her aşamasında kullanılan işgücünün, araç ve gereçlerin niteliği ve sayısı ile zamanlaması ve süresi farklılaşmaktadır. Bu nedenle, "*vahidi fiyatlar*" da her aşama için ayrı ayrı belirlenmekte; şartnameleri de her aşama özelinde ayrı ayrı düzenlenmektedir. Köylüler ve/veya kooperatifler bu işlerin bir ya da birkaç aşamasını yahut tüm aşamalarını üstlenebilmektedir. Ancak, çoğunlukla, 34. maddeyle sağlanan "haklardan" yararlanmak amacıyla, sürecin tüm aşamaları üstlenilmektedir. Bu bağlamda, göz önünde bulundurulması gereken bir başka durum da, "*vahidi fiyatların*", hasat edilecek ürünlerin özelliklerine göre de (tomruk, tel direk, maden direği, sanayi odunu vb) farklı olması; ürünlerin özelliklerinin ise hasat yapılan yerdeki orman ekosistemlerinin yapısına, işyeri koşullarına, işleri yapanların bilgi ve becerisi ile devlet orman işletmesinin isteklerine göre değişebildiğidir. Son olarak, "*vahidi fiyatların*", işin yapılması sırasında kullanılan işgücünün "ücreti" ile araç ve gereçlerin yakıt (ya da beslenme) ve yıpranma paylarını da kapsadığının tartışmalar sırasında gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Bu nedenlerle, ülkemizde, söz konusu işlerin çeşitli aşamalarında işlendirilenlerin niteliği, niteliği, çalışma süreleri, üstlendikleri işin niteliği ve koşulları ile gerçekten de sürece yalnızca emeğiyle katılanlara yapılan ödemelerin tutarı bilinmemektedir. Öte yandan, bütçeyle belirlenen "*vahidi fiyatların*" uygulamada hangi düzeyde gerçekleştiği, işin aşamaları ve ürünlerin özellikleri özelinde ayrıştırılamamaktadır. Bu belirsizliklere karşın OGM tarafından "*genel üretim giderleri*" ya da "*satılan mamullerin maliyeti*" başlıkları altında açıklanan giderler ile 34. maddeyle sağlanan çeşitli "hakların" ekonomik boyutlarına açıklık getirilebilmektedir. Bu nedenlerle, ağaç kesme-tomruk-lama ve taşıma işçiliği düzeninin ekonomik sonuçlarının da iki düzlemde irdelenmesi yararlı olabilecektir.

a) “Vahidi Fiyat” Ödemeleri

Ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerinin bitiminde toptan yapılıyor olmasına karşın “vahidi fiyat” ödemeleri “orman işçiliği” karşılığında yapılan “birim ücretler” olarak değerlendirilebilir. OGM tarafından 2010 yılında bireylere ve kooperatiflere ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işleri karşılığında toplam 590,5 milyon TL ödenmiştir (OGM, 2011) ve bu ödemelerin yaklaşık olarak % 20’si kooperatiflere yapılmıştır. Ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçiliğinde ağırlıklı işgücüyü gerçekleştiren “kesme-tomruklama” ve “yükleme” işleri karşılığında yapılan ödemeler toplam “vahidi fiyat” ödemelerinde ortalama % 24; ağırlıklı çekim hayvanı ve motorlu taşıtlarla (traktör, kamyon) yapılan “sürütme” ve “taşıma” işleri ise % 70,1’lik bir paya sahiptir. Öte yandan OGM’nin **Asli Orman Ürünlerinin Üretim İşlerine Ait 288 Sayılı** Tebliğ’de ayrıntılı olarak açıklanan teknikle (OGM 1996) hesaplandığında, işgücünün payı; (i) kesme-tomruklamada % 43, (ii) çekim hayvanıyla sürütmede % 38, (iii) kamyonla taşımada % 12 ve bu üç aşamayı da birlikte üstlenenlerde ise ortalama % 30 dolayında olmaktadır.

Kesme-tomruklama, sürütme, yükleme, taşıma ve istif işlerinin hangi koşullarda, kaç kişi tarafından ne kadar süre çalışarak gerçekleştirildiği ile hasat edilen ürün cinslerinin bilinmemesi, “vahidi fiyat” ödemelerinin daha ileri düzeyde idelenmesine olanak vermemektedir. Bu yetersizliğine karşın, “vahidi fiyat” ödemelerinin, işlerin gerçekleştirildiği yörelerdeki ekonomik gelişmeye, pazar ilişkilerinin yaygınlaşmasına ve kurumsallaşmasına göz ardı edilemeyecek boyutta katkılarda bulunduğu öne sürülebilecektir.

b) 6831 Sayılı Yasanın 34. Maddesiyle Sağlanan “Haklar”

Ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçiliği düzeninde 34. maddeyle söz konusu işleri üstlenenlere sağlanan “hakların” da ekonomik boyutları, ancak kimi varsayımlar yapılarak belirlenebilmektedir*. OGM’nin hesaplamalarına göre, söz konu-

* Sözelimi, OGM tarafından “sübvansiyon” olarak açıklanan bu “haklar”,

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

su işleri üstlenip gerektiği gibi gerçekleştirenlere 2004 yılında 83,3 Trilyon TL eşdeğerinde “hak” verilmiştir. Bu, OGM'nin 2004 yılında 790,9 Trilyon TL olarak gerçekleşen döner sermaye net satış gelirlerinin % 10'unu, “vahidi fiyat” ödemelerinin ise % 27'sini oluşturmaktadır. Bu aktarımın son beş yıldaki boyutları ise Çizelge 2'de verilmiştir:

Çizelge 2: Ağaç Kesme-Tomruklama ve Taşıma İşlerinde Çalışanlara Sağlanan “Hakların” Parasal Değerleri (2004 Yılı Fiyatlarıyla)

Yıllar	Kooperatiflere Verilen % 25 Yakacak Odun		Kooperatiflere Verilen % 10 İstihkak Fazlası (Milyar TL)	Köylülere Verilen “Pazar Satışı” Yakacak Odun		TOPLAM (Milyar TL)
	1000 m3	Milyar TL		1000 Ster	Milyar TL	
2000	215	5 590	17 758	1 876	45 024	68 372
2001	394	10 244	12 265	2 218	53 232	75 741
2002	366	9 516	15 934	2 182	52 368	77 818
2003	350	9 100	15 600	2 350	56 400	81 100
2004	336	8 736	16 000	2 440	58 560	83 296

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü İşletme ve Pazarlama Dairesi Başkanlığı, Ankara.

“Vahidi fiyat” düzeniyle ağaç kesip tomruklayan ve satış depolarına taşıyan “hak sahibi” köylülere 34 maddeyle sağlanan ve OGM için de “gelir kaybı” anlamına gelebilecek olan bu “hakların”; söz konusu işleri yapanlara bir tür “ek gelir” katkısı sağladığı öne sürülebilir. Ne var ki, bu “hakların” kullanılması sırasında haksız kazançlara ve DOİ'lerin etkenlik düzeylerinin düşmesine yol açan ekonomi dışı ilişkiler de ortaya çıkabilmektedir. “Köylü Pazar Satışı” uygulaması ise, özellikle Trakya gibi daha çok ya da tümüyle yakacak odun hasat edilen bölgelerdeki yakacak odun piyasasında tekeli yapılanmalara neden olabilmektedir.

ürünün ortalama piyasa satış fiyatı ile ürünün hak sahiplerine satış fiyatı arasındaki fark, verilecek ürün miktarıyla çarpılarak hesaplanmaktadır.

4. Ağaç Kesme-Tomruklama ve Taşıma İşçiliği Düzeninin Toplumsal Sonuçları

Tartışma konusu orman işçiliği düzeni, her durumda, yörede ve dönemde aynı toplumsal sonuçlara yol açmamaktadır. Öyle ki, aynı durumda, yörede ve dönemde de farklı toplumsal gelişmelere neden olabilmektedir. Tartışma konusu orman işçiliği düzeninin yol açtığı toplumsal ilişkilerin niteliği, yoğunluğu, yaygınlığı ve sürekliliği üzerinde etkili olabilen etmenlerin başlıcaları iki kümede irdelenebilir:

(i) İşyerinin ve Çevresinin Koşulları:

- Yörenin ekonomik, toplumsal ve kültürel özellikleri; özellikle de işi üstlenenlerin yaşadığı köy ve kasabalardaki sınıfsal ilişkilerin niteliği.
- Orman ekosisteminin yapısal özellikleri (eğim, ağaç sıklığı ve çapları, ağaç türleri vb) ve dolayısıyla da hasat edilecek ürünlerin nitelikleri ve nicelikleri.
- Mevsim, zamanlama, iklim koşulları.
- Hasat yapılan yerlerin (bölmelerin, “maktaların”) devlet orman işletmesinin ara ve son depolarına sürütme ve taşıma uzaklıkları.

(ii) İşin Üstlenenlerin Özellikleri ile İş Üstlenilme ve Gerçekleştirilme Biçimleri:

- İşlerin DOİ’ler tarafından “vahidi fiyatla” yaptırılması,
- İş üstlenenlerin nitelikleri (köylü bireyler ve sınıfsal nitelikleri, aile işgücü, bireysel birliktelikler, kooperatifler, köy tüzel kişilikleri, müteahhitler, kamu kuruluşları vb).
- Kullanılan araç ve gereçlerin nitelikleri, mülkiyet yapıları ve kullanılma biçimleri.
- İşlerin üstlenilen aşamaları.
- Ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerinin teknik amacı (bakım, boşaltma vb).

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- 34. maddenin sağladığı olanaklardan yararlananların nitelikleri ile yararlanma biçimleri ve düzeyleri,
- Kesilip tomruklanacak ya da yakacak odun olarak hasat edilecek ağaçların dikili durumdayken tahsisli ya da açık artırmalı olarak satılması.

Öte yandan, ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işleri, çoğunlukla “*orman köyü*” sayılan yerleşmelerde yaşayanlar tarafından üstlenilmektedir ve bu yerleşmelerde, özgün sayılabilecek ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullar egemendir. 2000 Genel Nüfus Sayımı verilerine göre 7,3 bini “*devlet ormanı*” sayılan 21,2 milyon hektar yerin içinde ve 13,2 bini de bitişiğinde olmak üzere toplam 20,5 bin “*orman köyü*” sayılan yerleşme bulunmaktadır. Ortalama nüfusu dört yüz olan bu yerleşmelerde toplam 7,6 milyon kişi yaşamaktadır. Yaklaşık 2 milyon hane den oluşan bu nüfus 1980-2000 döneminde % 25 dolayında azalmıştır. Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü’nün (ORKÖY) belirlemelerine göre; hanelerin % 10’unun arazisi bulunmamakta; arazisi olanların da % 28’i 1-10, % 31’i 11-25, % 30’u 26-50 dönüm arazi işlemektedir; başka bir söyleyişle, anılan yerleşmelerde haneler ortalama 25 dönüm arazi işlemektedir ve bu miktar ülke genelinde, ortalama 64 dönümdür. (ORKÖY, 2005). Öte yandan, Karadeniz, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde gerçekleştirilen bir araştırmanın bulgularına göre; hane başına yıllık gelir, ülke ortalaması olarak 4 734 \$ ve çiftçiler için de ortalama 3 520 \$ iken “*orman köylerinde*”, Karadeniz Bölgesi’nde 1 961, Akdeniz Bölgesi’nde 1746 ve Ege Bölgesi’nde de 2 090 \$ dolayındadır. “*Orman köylüsü*” sayılanların çevrelerindeki ormanlardan çeşitli yollarla sağladıkları yararın ekonomik değeri ise, Karadeniz Bölgesi’nde 345, Akdeniz Bölgesi’nde 183 ve Ege Bölgesi’nde de 204 Dolar dolayındadır ve bu gelirin ailelerin toplam gelirleri içindeki payı da, sırasıyla % 17, % 10 ve % 8’dir (ANONİM, 1998).

Öte yandan, anılan yerleşmelerde yaşayanların ekonomik durumlarının iyileştirilmesine yönelik uygulamaların da bu

bağlamda gözden kaçırılmaması gerekmektedir*. Ağrılıkla ORKÖY tarafından yürütölen bu uygulamalar kapsamında, 1974-2004 döneminde 2004 yılı fiyatlarıyla, yaklaşık 300 bin aileye 800 ve 500 dolayında kooperatife de 60 Trilyon TL kaynak aktarılmıştır. Çeşitli amaçlarla yapılan bu türden kaynak aktarımları, ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçiliği düzeninin toplumsal sonuçları üzerinde etkileri olabilmektedir

Ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçiliği düzeninin yol açtığı toplumsal sonuçlar üzerinde belirleyici olabilen etmenlerin böylesine çeşitlilik göstermesine karşın, temel belirleyicinin, en azından yakın zamanlara değin, işlerin “*vahidi fiyatla*” yaptırılması ya da üstlenilmesi olduğu söylenebilir. Ancak, henüz “*vahidi fiyatla*” iş yaptırmak denli yaygın olmasa da tahsisli ve açık artırmalı “*dikili ağaç*” satışı uygulaması, söz konusu sonuçlara yeni boyutlar kazandırabilecek bir uygulamadır. Bu nedenle, tartışmanın iki düzlemde yapılması yararlı olacaktır.

a) İşlerin “*Vahidi Fiyatla*” Üstlenilmesinin Toplumsal Sonuçları

Ağaç kesme-tomruklama ve taşıma, açık ve geniş, dolayısıyla da denetleme olanakları kısıtlı yerlerde yapılan işlerdir ve çoğu yörede, yılın tüm aylarında yapılamamaktadır. İşin niteliği üzerinde belirleyici olan etmenlerin çoğunluğu ise çalışanların bireysel bilgi ve becerileri ya da yönetsel kararlarla değıştirilebilecek türden değildir. Ek olarak, sürecin tüm aşamalarının aynı kişiler tarafından üstlenilmemesi durumunda, göreceli olarak daha zor ve/veya daha düşük getirili aşamalarının üstlenilmemesi, işlerin zamanında sonuçlandırılmaması vb olumsuzlukların gündeme gelmesi olasıdır. DOİ’lerde devamlı olarak işlendirilecek işçiler yerine işlerin “*vahidi fiyatla*”

* Bilindiği gibi, bu amaçla Anayasada, 6831 sayılı yasada yaptırımlara yer verilmiş; 1983 yılında 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun çıkarılmış; Çevre ve Orman Bakanlığı yapısında da ORKÖY örgütlenmiştir. Ancak, anımsanacağı gibi bu genel müdürlük, 2011 yılında çıkarılan 645 sayılı KHK’yla OGM’ye bağlı bir daire başkanlığına dönüştürölmüştür.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

yaptırılması, bu olasılıkları en aza indirebilen bir uygulamadır. Ek olarak, işleri “*vahidi fiyatla*” yapmayı üstlenenlere 6831 sayılı yasanın 34. maddesiyle sağlanan çeşitli “haklar” ise, bir yandan sözü edilen olasılığı ortadan kaldırma bir yanıyla da “*orman köylüsü*” sayılanların ekonomik durumlarının iyileştirilmesine katkıda bulunma amacıyla yapılan bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

Bu koşullarda, DOİ'lere ve kısmen de “*orman köylüsü*” sayılanlara kimi yararlar sağlamasına karşın ağaç kesme-tomruk-lama ve taşıma işlerinin “*vahidi fiyatla*” yaptırılması ve yapanlara da 34. maddeyle çeşitli “haklar” sağlanması, bu yararların ötesinde çeşitli toplumsal sonuçlara da yol açmaktadır. Bu sonuçların başlıcaları aşağıda örneklenmiştir:

- “Vahidi fiyatla” çalışma düzeni, ilgili hukuksal düzenlemelerde “ilan yoluyla bedel vaat etme” yoluyla işletilen bir süreç olarak değerlendirilmekte; işleri üstlenenler ile DOİ'ler arasında bağitlanan şartnameler ise “hizmet sözleşmesi” sayılmamaktadır*. Ayrıca, 4. maddesinin “b” bendine göre “50'den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerindeki” işler ile iş ilişkileri de 2003 yılında çıkarılan 4857 sayılı İş Kanunu'nun kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu nedenle, “vahidi fiyatla” çalışanlar “işçi” sayılmamaktadır. Bu durum, “vahidi fiyatla” çalışanların grevli toplu sözleşmeli sendikal haklardan yararlanmalarını da engellemektedir.
- “Vahidi fiyatla” çalışanlar, biçimlendirilmesi sürecine hiçbir biçimde katılamadıkları “vahidi fiyat şartnamelerinde” yer verilen yaptırımlar nedeniyle DOİ'ler ile tek yönlü bağımlılık ilişkisi yaşamaktadır. Daha önce örneklendiği gibi,

* Sözelimi; “vahidi fiyatla” iş yaptırmanın 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 355-357. maddelerinde sözü edilen “istisna akdiyle” iş yaptırma olduğuna ilişkin çok sayıda yargı kararı bulunmaktadır. (Örneğin; Ankara 9. İş Mahkemesi'nin 9.11.1995 tarih ve E1:1994/246 K1:1995/2926; Yargıtay 9. Hukuk Dairesi'nin 14.9.1992 tarih ve Esas: 1992/10735 Karar:1992/100800 ile Ankara 29. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 7.12.1999 tarih, Esas 1992/544 Karar: 1999/765 sayılı kararları.)

bu ilişki içinde “angarya” sayılabilecek yükümlülükler altına girmekte, sorumlusu olmadıkları yasa dışı eylemlerin bedelini ödemek zorunda kalmaktadır. Bu durum, “vahidi fiyatla” çalışanların devlet karşısında özgür birey kimliğine kavuşmasını güçleştirmektedir. Ayrıca, böylesi ilişkiler, 34. madde uygulamalarıyla birlikte siyasal rant alanlarının oluşmasına ve varolanların da pekişmesine katkıda bulunmaktadır.

- Sözü edilen siyasal rant alanında “vahidi fiyatla” iş üstlenenler de DOİ’ler üzerinde siyasal baskı olanaklarına kavuşmaktadır. Bu durum, DOİ’lerin ekonomik, teknik ve yönetsel etkenlik düzeylerini düşürmekte; DOİ’lerdeki kamu çalışanlarının işlendirilme koşulları üzerinde çeşitli olumsuzluklara yol açmaktadır.
- İşlerin süresiz, çalışma döneminin kısa, üstlenici kişilere ya da kooperatiflere verilebilen işin azlığı ve deyiş yerindeyse arada bir gündeme gelen işlerle sağlanabilen gelirler “orman köyü” sayılan kırsal yerleşmelerdeki küçük meta üretimi ilişkilerinin varlığını sürdürebilmesine katkıda bulunmaktadır.
- İş üstlenenlerin üstlendikleri işleri kendi araç ve gereçleriyle (motorlu bıçkı, çekim hayvanı, traktör, kamyon vb) yapmak, işyerine kendi olanaklarıyla gidip gelmek, gerektiğinde işyerinde yine kendi olanaklarıyla barınma ortamı yaratmak ve beslenmek zorunda olmaları bu zorunlulukları yerine getirebilecek denli sermaye birikimine sahip olanların ekonomik egemenliklerini pekiştirmekte; anılan yerleşmelerdeki sınıfsal yapının kendisini genişleterek üretebilmesini kolaylaştırmaktadır.
- “Vahidi fiyat” şartnamelerinde yer verilen yaptırımlara karşın DOİ’lerin, işi üstlenenlerin üstlendikleri işin gerektirdiği özelliklere sahip üretim araç ve gereçlerini uygun fiyatlarla edinebilmelerini kolaylaştırıcı çabalara girmemesi; buna karşılık çalışmaların karşılığının üstlenilen işin tamamlanıp

Hukusal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormanlık

DOİ'ye teslim edilmesinden sonra ödenmesi, işi üstlenenlerin gereksinme duydukları üretim araçları ve girdileri ile besin maddeleri vb para gereksinmelerini yöredeki tüccar ve tefecilerden sağlama zorunda bırakmakta, bu da tefecilik, vurguncu ticaret vb ilişkileri kalıcılaştırmaktadır.

- 34. maddeyle kooperatiflere sağlanan "hakların", işi bireysel olarak üstlenenlere sağlanandan görece olarak daha fazla olması, köylülerin kooperatiflerde örgütlenme eğilimini güçlendirmektedir. Ne var ki, işin verilmesi sırasında kooperatiflerin etkenlik düzeyleri; söz konusu hakları ne denli ekonomik değerlendirebildikleri; elde edilen getirilerin kooperatif üyeleri arasında nasıl bölüşüldüğü hiçbir biçimde sorgulanmamaktadır. Söz konusu işlerde eylemli olarak çalışanların sömürülmesine de ortam hazırlayan bu durum, köylülerin kooperatiflerde örgütlenme isteklerinin azalmasına neden olan anlaşmazlıkları gündeme getirmektedir.
- 6831 sayılı yasanın 40. maddesinin söz konusu işlerin "öncelikle" işyerindeki ya da çevresindeki kooperatiflere ve köylülere yaptırılması gereği, 34. maddeyle sağlanan "haklardan" yararlanmak isteyen ancak yeterli donanımına sahip olmayan kişilerin ve kooperatiflerin işleri üstlenmesine ve üstlendikleri işleri de, "vahidi fiyat şartnamesindeki" yaptırımlara karşın başkalarına yaptırmalarına; iş ilişkilerinde kuralsızlığa yeni boyutlar kazandırmasına, yeni sömürü alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.
- Özel teknik bilgi, bedensel yapı, beslenme, giyim-kuşam gerektirmesine karşın bu özelliklere sahip olmayan, dolaşısıyla işin gereklerini yerine getiremeyecek durumda olan kişilerin de ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerini üstlenebilmesi iş kazası ve meslek hastalığı olasılığının yükselmesine, verimlilik ve ekonomiklik düzeyinin düşmesine yol açmaktadır.

Öte yandan, ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerinin "vahidi fiyat" düzeniyle yaptırılması, işleri üstlenenlerin toplumsal

güvenlik haklarından yararlanma olanaklarını da kısıtlamaktadır: Bilindiği gibi, 1983 yılında çıkarılan 2925 sayılı **Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu** da “*hizmet akdiyle*” çalışanları kapsamaktadır. Öte yandan, aynı yıl çıkarılan 2926 sayılı **Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu** “*herhangi bir işverene hizmet akdi ile bağlı olmaksızın... tarımsal faaliyetlerde bulunanları*” ve “*...kamuya mahsus mahallerde... orman... ürünlerinin üretimini, ... taşınmasını sağlayanları*” da kapsamakla birlikte, uygulamada ortaya çıkan çeşitli güçlükler “*vahidi fiyatla*” çalışanların bu yasadaki yararlanabilme olanaklarını kısıtlamaktadır. İş kazası ve meslek hastalığı olasılığı yüksek olan ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işçilerini, deyiş yerindeyse gelecek güvencesinden yoksun kılmaktadır.

Yukarıda başlıcaları belirtilen sonuçların gündeme gelme olasılığı ve yaygınlık düzeyi üzerinde herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Ayrıca, OGM'nin yanı sıra söz konusu işleri üstlenen kooperatiflerin de, çeşitli yönlerden “olumsuzluk” sayılabilecek bu sonuçların gündeme gelmesini engelleyebilecek önlemlerin belirlenmesi ve alınmasına yönelik yeterli sayılabilecek bir örgütlü çabası bulunmamaktadır. Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği'nin (ORKOOP) OGM ile 2002 yılında başlattığı “Orman Köylüleri, İşçileri, Kooperatifleri Eğitimi ve Denetimi Projesi” ise bu yoksunluğun giderilmesine katkıda bulunabilecek içerikte olmamıştır. Bu koşullarda gündeme getirilen ve yaygınlaştırılmasına çaba gösterilen “*dikili ağaç*” satışı uygulaması, söz konusu işlerin yol açabileceği toplumsal sonuçlara yeni boyutlar kazandırabilecektir.

b) “*Dikili Ağaç*” Satışı Uygulamasının Toplumsal Sonuçları

Özel durumlarda yapılması gereken tahsisli “*dikili ağaç*” satışları kapsamına köy tüzel kişilikleri ile belediyelerin yanı sıra gerçek kişiler ile kooperatiflerin de alınmasının; dahası, herkesin ve her kuruluşun katılabileceği açık artırmalı satışlarının yapılmasının olası toplumsal sonuçları iki düzlemde ortaya çıkabilecektir.

i) “Orman Köyü” Sayılan Yerleşmelerdeki Olası Toplumsal Gelişmeler

“Dikili ağaç” satışlarının yalnızca belirli koşullarda ve ağırlıkla da alıcı kurum ve kuruluşların kendi gereksinmelerinin karşılanmasıyla sınırlı olmaktan çıkarılması, “vahidi fiyatla” iş üstlenilmesi bağlamında yukarıda örneklenen sonuçların gündeme gelebilme olasılığını yükseltebilecektir. Ek olarak, köy tüzel kişiliği ya da belediye tarafından alınan işin köy ya da belediye sınırları içinde yaşayanlar arasında paylaştırılması sırasında çeşitli anlaşmazlık ve çatışmaların ortaya çıkması kolaylıkla kaçınılamayacak bir durum olacaktır. Bu anlaşmazlık ve çatışmalar, özellikle açık artırmalı olarak satışa çıkarılan “dikili ağaçların” gerçek kişiler ya da kooperatifler tarafından alınması durumunda görece olarak daha keskin ve uzlaşmaz boyutlara ulaşabilecektir. Açık ki, bu olasılıkların gündeme gelmesi durumunda açık artırmalı satış ihalelerini kazanma, ihalelerden olabildiğince daha yüksek yarar sağlama vb kaygılar temelinde gelişecek “rekabetçi” ilişkiler, sözgelimi, köy ve kasabalardaki dayanışmacı geleneklerin giderek ortadan kalkmasına yol açabilecektir. Ek olarak, “dikili ağaçların” özellikle tahsisli olarak alabilme olanağı sahip olan ancak işin gerektirdiği donanımına sahip olmayan köy ve belediye tüzel kişilikleri ile gerçek kişilerin, giderek, aldıkları işi gerekli donanımına sahip olanlara devreden aracılar dönüşmeleri kolaylıkla önlenemeyecek ve bu durum giderek kurumsallaşabilecektir. Öyle ki, 6350 sayılı Tamim’de yer verilen “Tahsisli dikili ağaç satışı yapılmasında gerçek ve tüzel kişilerin işgücü kapasiteleri ve işi yapabilirlik durumları göz önüne alınacak ve işgücünü aşan miktarda satış yapılmayacaktır” ve “Tahsisli dikili ağaç satışı yapılan bu gerçek ve tüzel kişilerin üretim işini yapmaksızın aldıkları dikili ağaçları başkalarına devretmesine veya satmasına müsaade edilmeyecektir.” yaptırımları da bu olasılıkları ortadan kaldıramayabilecektir.

ii) “Dikili Ağaç” Satışlarında “Alıcılar” ile Orman İşçileri Arasındaki İlişkilerde Olası Gelişmeler

Özellikle açık artırmalı “dikili ağaç” satışı uygulaması, ağaç

kesme-tomruklama ve taşıma işçiliği düzeninde, dolayısıyla bu düzenin neden olduğu toplumsal sonuçlarda köktenci değişikliklere yol açabilecektir. Sözelimi;

- DOİ'ler ile "alıcılar" arasındaki ilişkinin niteliği değişecek; "dikili ağaç" tahsisini ya da ihalesini alan kişi ve kuruluşlar "müteahhit" sayılabilecek ve işlerini "müteahhitlik" düzenin gerektirdiği kaygılar ve ilişkiler içinde gerçekleştirecektir;
- kesilecek ağaçları dikili durumda iken satın alacak "müteahhit" kişi ve kuruluşlar işin yapılacağı yerdeki ve çevresindeki köylüleri kesme-tomruklama, taşıma, yükleme, istifleme aşamalarında "hizmet akdi" sayılabilecek bağitlanmalarla "işçi" olarak çalıştırabilecektir, ancak, bu süreç kolaylıkla denetlenemeyecektir;
- ağaç kesme-tomruklama, taşıma işlerinde çalışan köylüler işçileşme sürecine girecek; dolayısıyla müteahhitler ile "işçiler" arasında geleneksel paylaşım savaşımı ormancılık işkolunda da yaşanabilecektir;
- köylülerin hukuksal olarak da "işçi" sayılabilecek statüde çalıştırılmaları hem söz konusu işlerde grevli, toplu sözleşmeli sendikal örgütlenmeleri gündeme getirebilecek hem de bu düzen içinde çalışanların toplumsal güvenlik haklarından yararlanabilmeleri kolaylaşabilecektir;
- ancak eğitim ve bilinç düzeylerinin düşüklüğü, örgütsel deneyimlerinin yetersizliği köylülerin sendikal örgütlenme ve toplumsal güvenlik haklarından gerektiğince yararlanabilmelerini geciktirebilecek; kayıtsız ve güvencesiz işlendirme ormancılık işkolunda da yaygınlaşabilecektir;
- DOİ'lerin ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerindeki işlevi, satış sonrasında işin görülmesi sürecinin teknik yönden denetlenmesine indirgenmiş olacaktır,

Çevik, Taşçı ve Şirin tarafından 1996 yılında gerçekleştirilen araştırmanın bulguları, deneme olarak yapılan "dikili ağaç" satış uygulamalarının bu olasılıkları çağrıştıran sonuçlar verdi-

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

ğini açıklıkla ortaya koymuştur (ÇEVİK-TAŞCI-ŞİRİN, 1996). Ne var ki, 6350 sayılı Tamimde ve eklerinde, dikili olarak satılacak ağaçların veriminin gerçekçi olarak belirlenmesi dışında, bu olasılıkların gerçekleşmesini engelleyebilecek herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

SONUÇ

Ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerinde sürdürüle gelen “*vahidi fiyat*” düzeniyle işlendirme biçimi, özellikle “*orman köyü*” sayılan yerleşmelerdeki ekonomik ve toplumsal yapılar da özgün sayılabilecek dönüşümlere yol açmıştır. 2000’li yıllarda giderek yaygınlaştırılan “*dikili ağaç*” satışı uygulamaları ise bu özgün dönüşümlere yeni özellikler kazandırabilecektir. Ne var ki, başta ağaç kesme-tomruklama ve taşıma işlerini üstlenen kooperatifler olmak üzere ilgili demokratik kitle örgütlerinin çabaları, “*vahidi fiyat*” düzeylerinin olabildiğince yükseltilmesi ve 6831 sayılı yasayla sağlanan “haklardan” yararlanma olanaklarının artırılması vb ekonomik kazanımlarla sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla da söz konusu dönüşümler, toplumbilimsel yönleriyle ayrıntılı olarak irdelenmemiştir. Açıktır ki, özellikle bu yoksunluğun giderilmesine yönelik çabalara girilmesi, ormancılık işkolunda da ekonomik ve demokratik hakların geliştirilmesine katkıda bulunabilecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ANONİM (1998), *Türkiye Cumhuriyeti Orman Sektörü Sosyal Değerlendirme Raporu*, FAO ve Dünya Bankası, Ankara.

BRICOGNE A (1940); *Türkiye’de Ormancılık Heyetleri*, (Çeviren Fahri BÜK); TC Ziraat Vekâleti Orman Umum Müdürlüğü Yayını, Ankara.

ÇAĞLAR, Yücel (2000); *...biz gideriz ormana*, (Kendi Yayını), Ankara.

ÇAĞLAR, Yücel (1979); Türkiye’de Orman İşçiliği ve Sorunları, MPM, Ankara ile 1970’li yıllarda çıkan Demokrat Gazetesi’nde “*Çağdaş Kölelik: Orman İşçiliği*” adıyla dizi olarak yayımlanan inceleme.

ÇEVİK, İsmail-TAŞCI, Ali-ŞİRİN, Gürel (1996); *Kızılçam Ormanlarında Ağaçların Dikili Olarak Satılması Üzerine Araştırmalar*, TC Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, İzmir.

ÇOB (2004); *Türkiye Ulusal Ormancılık Programı*, TC Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara.

KUTLUK, Halil (1948); *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi vesikalar 893-1339 (1478-1923)*, Cilt 1, Orman Genel Müdürlüğü, İstanbul.

KUTLUK, Halil (1967); *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi vesikalar (1767-1925)*, Cilt 2, Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.

OGM (1996); *Asli Orman Ürünlerinin Üretim İşlerine Ait 288 Sayılı Tebliğ*, Orman Genel Müdürlüğü İşletme ve Pazarlama Dairesi Başkanlığı, Ankara.

OGM (2011); *Orman Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2010*, Orman Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

ORKÖY (2005), *Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü Hizmet Değerlendirme Raporu*, <http://www.cevreorman.gov.tr/orkoy/haber/rapor.pdf>.

ÖZDÖNMEZ, Metin (1977); Türkiye’de Orman İşçiliği ve Sorunları, İÜ Orman Fakültesi, İstanbul.

SÜMER, Faruk (1980); *Oğuzlar (Türkmenler)*, İlavelerle 3. Baskı, Ana Yayınları, İstanbul.

Kimin umurunda?

<<...2014 KPSS sınavına girecek Orman Mühendisi sayısının 6000 ve Orman Fakültelerinden iki yılda toplam 1590 Orman Mühendisi mezun olmasına rağmen, 2 yıl içerisinde atanan meslektaşlarımızın sayısı 300-400 civarındadır. Yani mezun meslektaşlarımızın sayısının çeyreği bile atanamamaktadır.! 2013 yılında Orman Genel Müdürlüğü'nün ek kadro talebi Maliye Bakanlığı tarafından kabul edilmemiş ve sadece, 2013 Haziran ayında OGM'ye 246, Bakanlığa ise komik bir rakam olan 10 kişilik Orman Mühendisi kadrosu tahsis edilmiştir. 2013 yılı Kasım ayı için Orman mühendisleri olarak bizler en az 500 kadro beklerken OGM'ye 4 kadro tahsis edilmiş ve 6000 işsiz Orman mühendisinin umutları yok edilmiştir. ...

ATANAMAYAN ORMAN MÜHENDİSLERİ>>

(Kaynak: http://ormuh.org.tr/atanamayan_orman_muhendisleri_basin_aciklmasi_yapti_632.html)

Ne var ki; bu durumun temel nedenlerinin ormancılığımızın hızla özelleştirilmesi ve artık iyiden iyiye çökertilmiş ormancılık düzeni, 2010 yılında bu uygulamalara destek sağlamak amacıyla çıkarılan 5531 sayılı Orman Mühendisliği, Orman Endüstri Mühendisliği ve Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Hakkında Kanun ile orman fakültesi sayısının rastgele artırılması olduğu görülemiyor; görmek zorunda olan meslek örgütleri ve sendikalar ise bu süreci destekliyor. "Ört ki ölem!"

Onbir Yetmez, Her İle Bir Orman Fakültesi!

Ormancılık, öncelikle ekolojik ve teknik gerekler yerine getirilebildiğinde orman ekosistemlerine göreceli olarak en az zarar ver bir etkinlik alanıdır. Ekolojik ve teknik gereklerin yerine getirilebilmesi ise her alanda olduğu gibi uygun bir yönetsel yapının, yeterince bilgi ve beceri kazandırılmış teknik işgörenin, gelişkin araç ve gereçlerin varlığını zorunlu kılar. Bu zorunluluk yerine getirilmediğinde, yol açtığı kaynak savurganlığı bir yana, orman ekosistemleri “ayakta ölür”, varlığını sürdürülemez. Peki, bu zorunluluğun ülkemizde yeterince yerine getirilebildiği söylenebilir mi? Yaz-boz tahtasına dönüştürülmüş ormancılık uygulamalarına bakılırsa, hayır, getirilememiştir. Bu, ormancı teknik işgörenin öğreniminde ve işlendirilmesinde yaşanan olumsuzlukların da etkili olduğu bir sonuçtur. Böyleyken, bu olumsuzluklar hemen hemen hiçbir düzlemde tartışılmazken orman fakültelerinin sayısı, “bir gece ansızın” dokuzdan onbire çıkarıldı. Böylece, ormancılık düzeninde hiçbir değişiklik yapılmadan, dahası, gereksinim duyulan orman mühendislerinin niteliği ve niceliği belirlenmeden açılan bu fakülteler ile birlikte işsiz orman mühendislerinin sayısının giderek artması da kaçınılmaz oldu. İlginçtir, bu durumu da hiç kimse dert edinmiyor; işsiz orman mühendisleri bile...

GİRİŞ

- *“Sayın bakanım, Allah’ın izni ve inayeti ile atanmak, takım arkadaşınız olmak istiyoruz.”*
- *“Sayın bakanım işsiz orman mühendisleri şüphemiz olmasın KAN AĞLIYOR.”*

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- “Sayın bakanım, Allah’ın izni ve inayeti ile atanmak, takım arkadaşınız olmak istiyoruz.”
- “Sn. Bakanım en çok neye üzüldük biliyor musunuz? 21 mart ormancılık gününde aç gezdik. Hiç kimsenin ormancılık gününü kutlayamadık.”
- “Sayın bakanım 400-500-600.. elinizden ne geliyorsa yapın lütfen bakanım. Küçücük çocuklar gibi, işsizlikten ağlatmayın bakanım.”
- “Syn bakanım mayıs ayında atanmak istiyoruz artık. Bittik, tü-kendik, eridik bakanım. Sizlerden bol kadro istiyoruz bakanım
- “Biz nerede yanlış yaptık bakanım..Orman Mühendisi olmakla hata mı ettik bakanım. Lütfen bizi üzecek rakamlar söylemeyin. Lütfen”
- “Sayın Bakanım Allah için sesimizi duyun... Tatlises’in şarkısı aklımıza geliyor. ORMAN MÜHENDİSLERİNİN GÜNAHI NEYDİ ALLAH’IM.”
- “SAYIN BAKANIM ALLAH RIZASI İÇİN BİZİ DE DUYUN, BİZİ DE GÖRÜN... KADRO İSTİYORUZ BAKANIM.”
- “Sn Bakanım eğer mayısta yaklaşık 300 Orm. mühendisine kadro vermezseniz, öldürün bizi daha iyi bakanım.”
- “ Sayın bakanım mayısta 300 civarı orman müh alımı yapılmasını istiyoruz.. Sayın bakanım nolur çok görmeyin sadece %10’luk alım.”
- “Veysel Eroglu sayın bakanım orman mühendisleri aklıktan ölüyor. devlet kapısını açın lütfen. yalvarıyoruz,”

Kolaylıkla kestirebileceği gibi, bunlar işsiz orman mühendislerinin 2010’lu yıllarda Çevre ve Orman Bakanı’na yönelik yakarışları*. Başka bir söyleyişle, orman mühendislerinin

* İşsiz orman mühendislerinin Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroglu’na internet kanalıyla gönderdikleri iletiler, yazım biçimleri değiştirilmeksizin buraya aktarılmıştır.
(http://twitturk.com/tweet/fan/receptayyip/aman_ormanci)

işsizlik sorunu bu türden yakarışlara yol açabilecek boyutlar kazanmıştır. Dahası, 2010 yılında işsiz orman mühendislerinin sayısını artıracak iki orman fakültesi daha açılmıştır. Ancak, en azından 2012 yılı başına değin ne meslek örgütlerinden ne de daha önce kurulmuş orman fakültelerinden herhangi bir tepki olmuştur. Görünüşe bakılırsa, bu durum, sayıları her geçen yıl daha da artacak olan işsiz orman mühendisleri, orman fakülteleri, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, Türkiye Ormancılar Derneği, “sağlı” “sollu” kamu çalışanları sendikaları bu gelişme karşısında akıl almaz bir umursamazlık sergilemektedir. Dahası, işsiz orman mühendislerinin de en azından çoğunluğu neden işsiz kaldıklarının bilincinde değil; değil ki, bu türden yakarışlarla ilgili bakandan medet umabiliyorlar...

Bu iç acıtıcı bir durumdur; üç nedenle: **Bir**: Orman fakültelerini bitirip orman mühendisi olmayı hak etmiş kişiler de insandır; hem kendileri hem de aileleri emek harcamış, çeşitli özverilere katlanmış, umutlanmışlardır ama şimdi işsizdirler. Onların yukarıya aktarılan türden çaresizlikleri hüznün vericidir. **İki**: Gerekli işlemler gerektiğince yapılamadan yönetilmeye kalkışıldığında orman ekosistemleri, deyiş yerindeyse “ayaktayken ölür”. Ormancılıktan azıcık haberli olan herkes bu gerçeği bilebilir. Ormancılığımızda yine azıcık bilgisi olan bilir ki bu işlemler ülkemizde gerektiğince yapılamamaktadır ve yapılamasının başlıca nedenlerinden birisi de ormancılığımızda, başta orman mühendisleri olmak üzere gerekli nitelik ve nicelikte teknik işgörenin işlendirilmemesidir. Bu nedenle “orman” sayılan yerler, deyiş yerindeyse “yeşil çöle” dönüşüyor. **Üç**: Orman mühendisleri devlet üniversitelerinin orman fakültelerinde yetiştiriliyor; bu amaçla da kamu kaynakları kullanılıyor. Kamu kaynaklarının işsiz kalacak orman mühendislerinin yetiştirilmesi için harcanmasını savurganlıktır. Bu nedenlerledir ki orman mühendislerinin gerektiğince işlendirilememesini, işlendirilemeyeceklerini bile bile yeni orman fakültelerinin açılması ve kimi orman fakültelerinde de ikili öğretim yapma çabaları, en hafif deyimiyse bir aymazlık, bu aymazlık karşısında hemen hemen hiçbir tepki gösterilmemesi, yine en hafif deyimiyse sorumsuzluktur.

Kimi anımsatmalar...

Bu bağlamda öncelikle, ormancılığımızın unutulmuş ve/veya unutulmuş bile gerektiğinde göz önünde bulundurulmayan kimi gerçekliklerinin anımsanmasında yarar var:

- Ülkemizde “orman” sayılan yerlerin tümüne yakın bir kısmı, tarihin tüm dönemlerinde devlet mülkiyetinde olmuştur ve 1937 yılından bu yana da devlet tarafından korunmaya, işletilmeye, verimli duruma getirilmeye çalışılıyor.
- Ülkemizdeki tüm orman ekosistemlerinin devletin gözetiminde olması; “devlet ormanı” sayılan yerlerin zaman aşımıyla mülk edinilememesi, kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaması, devletin “ormanların” korunması ve genişliklerinin artırılması için gerekli önlemleri alması 1982 Anayasasında bile yer verilmiş kurallardır.
- En son 2000’li yıllardaki saptamalara göre ülkemizde 21,2 milyon hektar “orman” sayılan yer vardır ve bu yerlerdeki orman ekosistemlerinin günümüzde de yarısına yakın bir kısmının “verimsiz/bozuk” yapılı olduğu öne sürülmektedir.
- “Orman” sayılan yerlerin içinde ve bitişiğinde 7-8 milyon dolayında kişi yerleşiktir ve bu durum Türkiye ormancılığına özgün boyutlar kazandırmıştır.
- Ekolojik koşulların yatay ve dikey olarak son derece çeşitlilik gösterdiği ülkemizde ormancılık çalışmaları da giderek çeşitlenmiştir. Başta Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği olmak üzere ülkelerarası kuruluşlar ile sayıları giderek artan ülkelerarası anlaşma, sözleşme, bildirme vb belgeler bu çeşitliliği giderek artırmaktadır.
- Ekolojik koşulların değişkenliği ile orman ekosistemlerinin yapısal özellikleri, “orman”-köylü ilişkileri ve ormancılık çalışmalarının “emek-yoğun” bir düzen içinde yürütülmesini zorunlu kılmaktadır.
- Söz konusu anayasal kuralların yaşama geçirilmesi ama-

cıyla etkinlikte bulunan Orman Genel Müdürlüğü (OGM), 2011 yılında çıkarılan 645 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle (KHK) merkezde “Ana Hizmet Birimi” olarak 12 daire başkanlığı, 4 “Danışma ve Denetim” ve 3 de “Yardımcı Hizmet” birimi ile “Orman Harita ve Fotogrametri Müdürlüğü” olarak örgütlenmiştir. Ülkemizdeki orman işletme, koruma, iyileştirme, planlama, “orman” sayılacak yerlerin sınırlandırılması vb ormancılık çalışmalarını yürütme çabası içindeki OGM’nin taşrada 27 orman bölge müdürlüğü ve bunlara bağlı 217 orman işletme müdürlüğü, 1319 orman işletme şefliği ile 139 öteki “şeflikler”; amenajman başmühendislikleri ve orman kadaastro komisyonları bulunmaktadır.

- 645 KHK’yla Orman ve Su İşleri Bakanlığı olarak örgütlenen bakanlık yapılanmasında OGM dışında; Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve Su Yönetimi Genel Müdürlüğü ile araştırma müdürlüklerinin merkez ve taşra birimleri, çeşitli başkanlıklar etkinlikte bulunmakta ve bu amaçla orman mühendisleri işlendirmektedir.
- Orman fakültelerini bitiren orman mühendislerinin hemen hemen tümü Bakanlıkta ve ağırlıkla OGM’de, çok azı da fakülteler, DSİ, ve belediyelerde işlendirilmektedir. Son yıllarda, ormancılığımızdaki özelleştirilen ormancılık çalışmalarını üstlenen özel kuruluşlar da orman mühendisi işlendirmeye başlamıştır.
- 1998-2008 döneminde 9 orman fakültesinden her yıl ortalama 375 olmak üzere 4125 orman mühendisi mezun olmuş; buna karşılık, yalnızca 1499 orman mühendisi OGM ve ÇOB’un çeşitli birimlerinde işlendirilebilmiştir (ÖZDEN ve EKİCİ, 2010).

Kimi saptamalar...

Son yıllarda ormancılığımızın durumunu sergileyen, çeşitli sorunlarına değinen “ulusal” strateji, plan, program, eylem planı vb çok sayıda belge üretilmiştir. Hemen hemen hiçbir

Hukusal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

yaptırım gücü olmayan bu belgelerinin kimilerinde ormancılık çalışmalarının gerektirdiği teknik personel, özel olarak orman mühendisleri ile ilgili saptamalar, çok az da olsa yapılmıştır. Şimdilerde yürürlükte olan ve yakın gelecekte de Türkiye ormancılığını yönlendirmesi beklenen “ulusal” plan ve programların başlıcalarında yer verilen saptamaların kimileri aşağıda sergilenmiştir:

Ulusal Ormancılık Stratejisi (Eylül 2004):

Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB) tarafından hazırlanan ve “...Türkiye'nin gelecekte Avrupa Birliği ile Sosyo ekonomik entegrasyonu için ihtiyaç duyulacak olan Ulusal Ormancılık Plan ve Programına temel teşkil eden bir belge...” olacağı öne sürülen Ulusal Ormancılık Stratejisi'nde (UOS) konuyla ilgili olarak yalnızca;

“... üniversite düzeyi altında ormancılık eğitimi sağlayan kurum (orman tekniker okulu, vb.) bulunmamaktadır. Orman fakültelerinin öğrenim programlarının ve kurumsal kapasitelerinin, ülke ve dünya ormancılığının değişen koşulları ve ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi, birbirleri arasında, diğer eğitim kurumları, orman teşkilatı ve diğer ilgi grupları ile diyalog ve işbirliğinin güçlendirilmesi önemli ihtiyaçlar arasındadır.”

saptaması yapılmıştır (ÇOB, 2004/a). Ancak, belgenin ne “5. Güçlü-Zayıf, Fırsat-Tehdit Analizi” ne de “6.Ulusal Ormancılık Politikalarını Gerçekleştirmek ve Amaçlarına Ulaşmak İçin İzlenecek Stratejiler” başlıkları altında ilgili birimlerde işlendirilen ve/veya işlendirilecek teknik işgören, özel olarak da orman mühendisleri ile ilgili herhangi bir değerlendirme yapılmıştır. Başka bir söyleyişle, orman mühendislerinin giderek büyüyen işsizlik sorunu, “ulusal” olduğu öne sürülen ormancılık stratejisinde değini konusu olabilecek denli bile önemsenmemiştir.

Türkiye Ulusal Ormancılık Programı (2004-2023):

Belirtildiğine göre, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) desteğiyle hazırlanan Türkiye Ulusal Ormancılık Programı'ndan (TUOP);

“...sürdürülebilir orman yönetimi orman teşkilatı ve diğeri ilgili kurumlar, kuruluşlar ve ilgi grupları için ortak ve temel bir rehber oluşturması böylece gerek farklı birim ve kuruluşlarca kendi stratejilerinin ve eylem planlarının hazırlanması ve uygulamaları sırasında, gerekse bu çalışmalar arasında katılımçılık ve eşgüdümün geliştirilmesinde önemli katkılar sağlanması beklenmektedir.” (ÇOB, 2004/b).

Yerli ve yabancı çok sayıda uzmanın, “taraf” sayılan kurum ve kuruluş temsilcilerinin “katılımıyla” hazırlanan TUOP’da, “ulusal” ormancılığın temel amacı;

“Ülkemiz orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ile, toplum refahına ve ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına optimum katkıların sağlanması” olarak belirlenmiş; 31 politika ve 57 strateji ile “Eylem Planı” kapsamında da 146 eylem önerisine (84’ü birinci, 51’i ikinci, 11’i üçüncü derecede öncelikli ve süre bakımından 40’ı uzun dönem, 106’sı kısa dönemde gerçekleştirilmek üzere) yer verilmiştir (ÇOB/b, 2004). TUOP’da “Orman teşkilatının kurumsal yetersizlikler ve gelişme ihtiyaçları arasında...” ise

- “arazi uygulama birimlerinde önemli personel eksiklikleri, elemanların yer ve görevlerinde sık değişiklikler”;
- “orman teşkilatı elemanlarının yaşam şartları ve motivasyonundaki yetersizlikler”

sayılmıştır*. TUOP’da üç temel amaca [i) Ormanların Korunması, ii) Ormanların Genişletilmesi, iii) Orman Kaynaklarından Faydalanma] ve bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik çok sayıda politika ve strateji önerilerine yer verilmiştir. Ancak, ne “amaçlar”, ne “politika” ve “strateji” önerileri arasında ormancılık örgütünün etkenliğinin artırılması ve bu kapsamda da ormancı teknik işgörenin işlendirilmesi konusuna yer verilmiştir.

* Konuyla ilgili olarak TUOP’da yalnızca; “Orman fakültelerinin öğrenim programlarının ve kurumsal kapasitelerinin, ülke ve dünya ormancılığının değişen koşulları ve ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi, birbirleri arasında, diğeri eğitim kurumları, orman teşkilatı ve diğeri ilgi grupları ile diyalog ve işbirliğinin güçlendirilmesi önemli ihtiyaçlar arasındadır.” saptamasına yer verilmiştir (ÇOB, 2004(b)).

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Öte yandan, TUOP'da çeşitli başlıklar altında yer verilen konuyla ilişkilendirilebilecek "eylem" önerileri ise şunlardır:

"2. GENEL EYLEMLER (Ormanların Korunması, Geliştirilmesi, Faydalanması İle İlgili Politika Ve Stratejilerin Tümü veya Çoğu İle İlişkili Eylemler)":

15. Orman fakültelerinin öğretim/eğitim programlarının ülke ormancılığının değişen ve gelişen koşulları paralelinde gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi.

16. Ormancı ara eleman yetiştirmek üzere bünyesinde orman fakültesi olan üniversiteler içinde bu fakültenin vesayetinde, iki yıllık eğitim veren meslek yüksek okullarının açılması, mevcut programların güçlendirilmesi

...

20. Orman teşkilatı merkez ve taşra birimlerinde bilgi-izleme ve değerlendirme sistemlerinin geliştirilmesi, ilgili birimlerde nitelikli eleman kadrosu oluşturulması.

"3.1. Ormanların Korunması İle İlgili Eylemler":

"26. Orman kadaastro çalışmalarını yürüten komisyonların ve eleman sayılarının artırılması, elemanların eğitim, alet ekipman ve finans kaynaklarının güçlendirilmesi.

Görüldüğü gibi TUOP'da çeşitli başlıklar altında öne sürülen toplam 146 "eylem" arasında, başta OGM olmak üzere ilgili genel müdürlüklerinin işlendirdikleri ve işlendirecekleri orman mühendislerinin nitelik ve niceliğiyle ilgili herhangi bir öneriye yer verilmemiştir.

9. Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu:

Orman mühendislerinin işlendirilmesi konusu, gecikmeli olarak ve büyük ölçüde de AB'nin yönlendirmesiyle 2004-2013 dönemini kapsayacak biçimde hazırlanan 9.Kalkınma

Planı'nın hazırlık belgelerinden olan Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (OÖİKR) konuya göreceli olarak daha kapsamlı biçimde yaklaşmıştır. Sözelimi Raporun "Güçlü-Zayıf Yönler; Fırsatlar ve Tehditler" çözümlemesinde "Zayıf Yönler" başlığı altında yalnızca

"Kurumsal yapılanmada stabilitenin sağlanamaması ve sürdürülebilir personel politikasının yetersizliği"

görüşüne yer verilmiştir (DPT, 2007). Buna karşılık yine üç başlık altında açıklanan "Temel Amaçlar" ile "Temel Politikalar" kapsamında konuya hiçbir biçimde değinilmemiştir.

Öte yandan, OÖİKR'de "5. Uygulama Stratejileri ve Tedbirler" kapsamında çeşitli başlıklar altında, zorlamayla da olsa konuyla ilgili sayılabilecek şu görüşlere yer verilmiştir (DPT, 2007):

"5.2. Kurumsal Düzenlemeler

Eğitim, personel yapısı ve nitelikleri: Ormancılık hizmetleri nitelikleri gereği, ağırlıklı olarak orman mühendisleri tarafından yürütülmektedir. İhtiyaç duyulan diğer mesleklere (hukuk, ziraat, inşaat, harita vb.) de yer verilmektedir. Personel sayısının yeterli olduğu söylenemez. Özellikle taşrada mühendis, biyolog, hukukçu gibi mesleklerde büyük bir personel açığı mevcuttur. Dünya Bankası tarafından yaptırılan bir çalışmada orman işletme müdürlükleri "Merkez" kabul edildiğinde mevcut teknik personelin %80'inin merkezde istihdam edildiği tespit edilmiştir. Ara eleman sıkıntısı da önemli boyutlardadır. Bu sıkıntıların aşılabilmesi için taşrada çalışmanın mutlaka cazip hale getirilmesi şarttır."

Aynı bağlamda açılan "5.4. İnsan Kaynakları" başlığı altında ise

"Hâlihazırda, ormancılık sektöründe yaklaşık olarak % 35 oranında personel açığı mevcuttur. Bu durum zaten gün geçtikçe görev ve sorumlulukları artan, zor koşullarda ve düşük ücretle çalışan personelin motivasyonunu, dikkatle yürütülmesi gereken hizmetlerin gerektiği gibi yapılmasını engellemektedir."

Hukuksal Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Özellikle taşrada personel eksiği giderilmeli, görev alanları ve sorumlulukları daraltılarak ormancılık hizmetlerinin etkin yürütülmesi sağlanmalıdır. Taşra teşkilâtı gerekirse mahrumiyet bölgelerine ayrılarak özendirici tedbirler geliştirilmelidir. Birimler arasında eşgüdüm sağlanmalıdır.”

saptaması yapılmaktadır. Ne var ki, bu saptamalar göz önünde bulundurulduğunda, OÖİKR’de, bu yoksunlukların nasıl aşılabileceğine ilişkin “tedbirlere” de yer verilmesi beklenir. Ancak, “5.5. Diğer Tedbirler” arasında yalnızca;

“Orman fakülteleri arasında, çağdaş ormancılık anlayışına uygun bir bilgi bütünlüğüne sahip, temel derslerden oluşan, zorunlu bir ortak çekirdek ders programını oluşturmalı, her bir orman fakültesinin kuruluş amaçları doğrultusunda farklılaşmalarını sağlayacak ‘seçimlik derslerle’ müfredatlarını geliştirmelidir.”

önerisine* yer verilmiştir (DPT, 2007)

Buna karşılık OÖİKR’nin “6. Sonuç ve Genel Değerlendirme” başlığı altında orman mühendislerinin işsizlik sorunun çözümlenmesi yönünde yaşamsal önemde bir yaklaşım öne sürülmüştür:

“Orman Genel Müdürlüğü taşra teşkilatı güçlendirilmeli, taşra teşkilatındaki bölge müdürlüklerinin ve işletme müdürlüklerinin yerleri ve sayısı batık maliyet yaratılmayacak şekilde yeniden belirlenmelidir. İşletme şefliklerinin sorumluluk alanları küçültülerek sayıları artırılmalıdır.”

Öte yandan, bilindiği gibi, “özel ihtisas komisyonu raporları” kalkınma planı çalışmalarına altlık olması amacıyla hazırlanmaktadır; herhangi bir yaptırım gücü yoktur. Ancak, AB’nin yönlendirmesiyle öncekilerden tümüyle farklı bir düzen içinde hazırlanan 9. Kalkınma Planı’nda ormancılık için herhangi bir

* OÖİKR’de sorunun çözümlenmesi katkıda bulunabilecek şu öneriye de yer verilmiştir: “Üniversiteler, ormancılık uygulamaları yapan kurum ve kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve Orman Mühendisleri Odası temsilcisinden oluşacak, çalışma esasları, görev ve sorumlulukları, yetkileri tanımlanmış bir “Ormancılık Eğitim Öğretimini İzleme ve Değerlendirme Kurulu”nun kurulması bu kurulun işleyebilmesi için gerekli kaynakların, katılımçılarca karşılanması gerekmektedir.”

başlık da açılmamıştır. “5.2.8. *Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi*” başlığı altında ise konuyla ilgili olarak yalnızca;

“...ekosistem ağırlıklı eğitim noksanlığı ve faaliyetlere paralel uzmanlaşmış teknik personel ile işçi açığı olması gibi sorunlar da kaynağın sürdürülebilir orman yönetimi anlayışı dahilinde değerlendirilmesinde ve odun işleme sanayilerinin rekabet güçlerinin artırılmasında önemli darboğazları oluşturmaktadır.”

saptaması yapılmıştır (DPT, 2007). Ancak, 9. Kalkınma Planı’nda, sözü edilen “darboğazların” hangi alanlarda ve birimlerde, hangi “teknik personelin” işlendirilmesinde yaşandığına bir açıklık getirilmemiş; aşılması için ne zaman nelerin yapılacağına ilişkin herhangi bir hedef, politika, strateji ve önleme yer verilmemiştir.

Orman Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2010-2014):

Bilindiği gibi, 2005 yılında çıkarılan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 9. maddesiyle, kamu kurum ve kuruluşlarının beşer yıllık “stratejik plan” hazırlamaları gerekli kılınmıştır. Belirtildiğine göre OGM de, “...ülkeminin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, AB Müktesebatı, Ulusal Ormancılık Programı, AB Çevre Uyum Stratejisi (UCES), 9 uncu Kalkınma Planı, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Orta Vadeli Program, Orta Vadeli Mali Plan ve 60 ıncı Hükümet Eylem Planı’nda öngörülen ormancılık politikaları dikkate alınarak...” 2010-2014 dönemini kapsayan “stratejik planını” (OGM-SP) hazırlamıştır (OGM, 2009/a). OGM-SP’nin “Durum Analizi” kapsamında yer verilen “2.2.1 İnsan Kaynakları” başlığı altında ise;

“2008 yılı itibarıyla Genel Müdürlükte yaklaşık olarak % 35 oranında personel açığı bulunmaktadır. Bu durum görev ve sorumlulukları gün geçtikçe artan ve zor arazi artlarında düşük ücretle çalışan personelin motivasyonunu ve dikkatle yürütülmesi

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

gereken hizmetlerin yapılmasını olumsuz yönde etkilemektedir.*

Son yıllarda Genel Müdürlüğün personel sayılarında hızlı düşüşler görülmektedir. Bunun sonucunda oluşan açığın kapatılması için 2003-2007 yılları arasında toplam 1.643 kişi açıktan atama ile istihdam edilmiştir. Açıktan atamalarla teknik personel sayısının kısmen yeterli hale getirilmesine karşın, diğer meslek gruplarında personel açığı ile teknik ve diğer kadro ve unvanlarda uzman personel açığı devam etmektedir.”

saptamaları yapılmıştır (OGM, 2009/a). Ne var ki, bu saptamalar kimi soruları da akla getirmektedir. Sözgelimi;

- söz konusu sorunun kalıcı biçimde çözümlenebilmesi için neden “açıktan atama” dışında bir yöntem bulunamamıştır;
- “teknik ve diğer kadro ve unvanlarda uzman personel açığı devam etmektedir.” savı öne sürüldüğüne göre OGM-SP’de söz konusu açığın nasıl kapatılacağına ilişkin önerilere neden yer verilmemiştir?

Öte yandan, OGM-SP’de öne sürülen dört “Stratejik Amaç” arasında “Stratejik Amaç 4: Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi” ne de yer verilmiştir:

“Sürdürülebilir orman yönetimini sağlamaya, daha hızlı ve kaliteli hizmet sunmaya ve belirlenen stratejik amaçlara ulaşmaya yönelik kurumsal gelişimi sağlamak”

biçiminde açıklanan bu “stratejik amaçla” ilgili olarak “4.1. Yönetim ve Organizasyon” ile “4.3. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi” hedefleri öne sürülmüştür. Tartışma konusuyla ilgisi göz önünde bulundurularak bu hedefler aşağıya aktarılmıştır (OGM, 2009/a):

Yönetim ve Organizasyon

Hedef 4.1: Stratejik yönetim anlayışlı çerçevesinde Ge-

* OÖİKR’nin “5.4. İnsan Kaynakları” başlığı altında da sözcüğü sözcüğüne aynı öneriye yer verilmiştir.

nel Müdürlüğün organizasyon yapısı, iş süreçleri ve norm kadro çalışmaları gözden geçirilecek ve iç kontrol sistemi kurulacaktır.

*Kurumsal kapasitenin yükseltilmesi için en öncelikli reform alanı Genel Müdürlüğün merkez ve taşra birimlerinin ideal yapıya kavuşturulması konusudur. Bu kapsamda yapılacak en önemli çalışma orman işletme müdürlükleri ve işletme şefliklerinin **optimal sayıya ve ideal saha büyüklüğüne** ulaştırılması ve **daha donanımlı** hale getirilmeleri olacaktır.*

...

Ayrıca, daha önce yapılan norm kadro çalışmaları gözden geçirilerek merkez ve taşra birimlerinde ihtiyaç duyulan standart kadro ve pozisyonlar oluşturulacak, örgüt analizleri, iş tanımları ve iş analizleri yapılacaktır. Böylece personel ihtiyacının belirlenmesi, uygun personelin istihdamı, çalışanların motivasyonu, kurum kültürüne adaptasyon, performans değerlendirme, problem çözme, iletişim sağlama, yönetim ve organizasyon geliştirme, sağlıklı bir yeniden yapılanma, çalışanların eğitimi ve gelişimi gibi birçok konu uygulamaya konulmuş olacaktır.

...

Bu çerçevede;

b Norm kadro uygulamalarına 2011 yılından itibaren başlanması ve plan dönemi sonunda tamamen uygulamaya geçilmesi,

b İhtiyaç duyulan personel sayısının norm kadro çalışmaları kapsamında tamamlanması,

İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Hedef 4.3: Genel Müdürlüğün sahip olduğu insan kaynakları sürekli geliştirilecek, uzmanlaşma ve liyakate dayalı atama ve terfi mekanizmaları oluşturulacaktır.

...

Diğer yandan ormanların yönetiminde ihtiyaç duyulan insan kaynağının nitelikli bir şekilde karşılanması kritik önemde

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

bir konudur. Son yıllarda açılan orman fakülteleri ve ormancılık meslek yüksek okullarının bu bakış açısıyla oluşturulmadığı düşünölmektedir. Bu nedenle ormancılık eğitim-öğretim kurumları yanında Orman Genel Müdürlüğü'nün de konu ile ilgilenmesi, YOK ve üniversiteler nezdinde girişimlerde bulunması, bu alanda öğrenim göreceğ öğrencilere yönelik (staj, teknik gezi ve bilimsel çalışma vb.) programlar uygulaması gerekmektedir. Zira yüksek öğrenim kurumlarından sağlanan kaynağın niteliği doğrudan Genel Müdürlüğün insan kaynaklarının bilgi ve becerisine yansımaktadır. Bu kapsamda hizmet içi eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanmasında Orman Fakülteleriyle işbirliği imkânları geliştirilecektir.

Göröldüğü gibi, OGM-SP'de orman mühendislerinin işsizlik sorununun en azından bir boyutunun çözömlenmesine katkıda bulunabilecek yaklaşım ve hedeflere de yer verildiğı söylenebilir. Ancak, bu bağlamda; “- İyi ama verilmiştir de ne yapılmıştır?” sorusu akla gelecektir doğal olarak. Yanıt çok açık; OGM-SP'de yer verilen strateji, amaç ve hedeflerin yaşama geçirilmesine yönelik somut hiçbir şey yapılmamıştır. Yapılmamıştır çünkü OGM yönetiminin gündeminde böyle bir sorun yoktur! Yine 5018 yasa uyarınca hazırlanan Orman Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2010 ile Orman Genel Müdürlüğü 2011 Yılı Performans Programı'nda yapılan açıklamalar ve yer verilen yaklaşımlar bu gerçeğı açıklıkla ortaya konulmaktadır. Örneğın, “2003 yılına göre memur personel sayısında % 14, geçici personel sayısında % 7, toplam personel sayısında ise % 8 oranında bir küçölme gerçekleşmiştir” saptamasına da yer verilen Orman Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2010'da öne sürölenler tartışma konusu yönünden, deyim yerindeyse “suya tirit” hedeflerdir (OGM, 2011):

Yönetim ve Organizasyon:

Hedef 4.1: Stratejik yönetim anlayışı çerçevesinde Genel Müdürlüğün organizasyon yapısı, iş süreçleri ve norm kadro çalışmaları gözden geçirilecek, iç kontrol sistemi kurulacaktır.

Çalışan ve Müşteri Memnuniyetinin Artırılması:

Hedef 4.2: Müşteri ve çalışanların memnuniyet oranı her yıl % 2 oranında artırılacaktır.

İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi:

Hedef 4.3: Genel Müdürlüğün sahip olduğu insan kaynakları sürekli geliştirilecek, uzmanlaşma ve liyakate dayalı atama ve terfi mekanizmaları oluşturulacaktır.

Bu saptamalar, yaklaşımlar ve hedefler doğrultusundaki gerçekleştirmeler, daha doğru bir söyleyişle “gerçekleşmemeler” göz önünde bulundurulduğunda ÇOB’un, özel olarak da OGM’nin gündeminde “orman mühendislerinin işsizliği” gibi bir sorun olduğu söylenebilir mi? Peki, ÇOB’un ve OGM’nin duyarsızlığı karşısında işsiz orman mühendislerinin Çevre ve Orman Bakanı’na yönelik yakarışları iç acıtıcı bir durum değil midir? İç acıtıcıdır ama “denize düşen yılana sarılır.”; yazık...

“Ormancılık faaliyetlerinin mümkün olan en ileri düzeyde özel sektöre taahhüt yoluyla yaptırılması için birimlerin ve ormancılık alanında faaliyette bulunan özel sektörün teşvik edilmesi. Bu bağlamda orman mühendisleri yetki yasası çerçevesinde kurulacak olan yeminli bürolar sisteminin geliştirilmesi konusunda teknik destek verilmesi.” (OGM 2011 Yılı Performans Programı). Yetkili ve de ilgili kurum ve kuruluşların orman mühendisleri arasındaki işsizlik sorunun giderek büyümesi karşısında sergiledikleri (ve sergilemedikleri) yaklaşımlar, yaptıkları (ve yapmadıkları) uygulamalar akla bu deyim getirmektedir. Ancak,

- orman fakültelerinin orman mühendisliği bölümlerine alınan öğrenci sayılarının azaltılmayıp kimi zaman artırılmasının,
- yeni orman fakülteleri açılmasının,
- ormancılığımızdaki özelleştirmeci düzenleme ve uygulamaların,

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- başta OGM olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşların sürdürüregeldikleri orman mühendisi işlendirme politikalarının

söz konusu soruna yol açacağıın öngörülememesi, en hafif deyişle; iş bilmezlik değil midir? Değildir; çünkü. yaptıkların (ve yapmadıklarını) “bilerek” yapıyorlar (ve yapmıyorlar) ve işsiz orman mühendislerinin sayılarının giderek artmasını hiçbir düzlemde “dert edinmiyorlar”; Türkiye ormancılığında özellikle 2000’li yıllarda gerçekleştirilen dönüşümlerin olası sonuçlarını önleyemeyeceklerini “onlar da” görebiliyor çünkü. Kısacası, deyim yerindeyse, “Pandora’nın kutusu açılmıştır” artık. Sözelimi;

- orman ekosistemlerinin kamusal varlıklar ve dolayısıyla da ormancılığın bir kamu hizmeti alanı olduğu gerçeğini göremeyenler ve/veya görmek istemeyenler yahut da görüp de görmezden gelenler her alanda “su başlarını tutmuşur”,
- ormancılığımızın temel ilkesi olan ve anayasal dayanakları da bulunan devletçilik, hemen hemen tüm alanlarda etkinliğini giderek yitirmişir,
- ormancılığımızdaki karar süreçleri önceki dönemleri aratacak denli antidemokratikleştirilmiştir;
- orman mühendislerinin öğretim birliği ve bütünlüğü bozulmuş ve öncelikleri değişmiş, onlarca yıl geçerli olan etik ilkeler geçersizleşmiş, dolayısıyla mesleksen birlik ve dayanışma gelenekleri bozulmuşur.

Sayıları daha da artırılacak bu genel olumsuzluklar ilgili ve de yetkililerin orman mühendislerinin işsizlik sorununu “dert edinmelerini”, çözümlene çabalarına girmelerini olanaksızlaştırmış, en azından rastlantılara bırakmışur. Bu nedenledir ki, bir yandan orman fakülteleri her yıl ortalama 300-350 orman mühendisi mezun ederken bir yandan da örneğin OGM’de, 2000’li yılların başında 19,9 bin olan “memur” sayısı, düzenli bir azalışla 2008 yılında 14,8 bine düşürülebilmiştir (OGM, TARİHSİZ/a). Ancak, ilginçtir, bu somut göstergenin açıklıkla

ortaya koyduğu durum ve nedenleri bile hemen hemen hiç tartışılmamıştır. Gerçekten de, söz konusu düşünüş nasıl gerçekleş-tirilebilmiştir acaba? Sözelimi;

- ormancılık çalışmalarının verimlilik düzeyi mi yükseltilmiştir;
- yapılması gereken ormancılık çalışmaları mı azalmıştır;
- bütçe olanakları mı yetersizleşmiştir?

Hayır; 2000’li yıllarda bu olasılıkların hiçbiri gerçekleşmemiş, tersine, karşıtı durumlar yaşanmıştır. Ancak, özelleştirmeci uygulamalar ormancılığımızın her alanında giderek yaygınlaştırılmıştır. Başka bir söyleyişle; ormancılık çalışmaları, başta OGM olmak üzere ilgili bakanlığın öteki birimleri, dolayısıyla da bu birimlerde işlendirilen personel tarafından tasarlanır, planlanır, yürütülür ve denetlenirken, Orman Genel Müdürlüğü 2011 Performans Programı’nda da belirtildiği gibi, çalışmalar artık giderek daha yaygın biçimde “özel sektöre” yaptırılır olmuştur. Ne ilginçtir ki, 1982 Anayasasının 169. maddesiyle çelişen bu süreç, başta Anayasanın 135. maddesinde “*kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları*” olarak anılan TMMOB Orman Mühendisleri Odası (OMO) ile “*kamuya yararlı dernek*” niteliğindeki Türkiye Ormancılar Derneği (TOD) olmak üzere, bu türden dönüşümlere karşı oldukları sanılan kişi ve kuruluşlarca da desteklenmiştir. Sözelimi, OMO Genel Başkanı, 2005 yılında;

“Bugün sayıları 9 olan orman fakülteleri Türkiye’nin ihtiyacından çok fazladır. Orman fakültelerinden her yıl mezun olan ortalama 200 orman mühendisi, işsizler ordusunu saflarına katılmaktadır Devlet ormancılık alanında, serbest istihdam alanları açmaz ise kendi eliyle yeni işsizler ordusu yaratmaya devam edecek demektir.”

saptamasını yapabilmiş, ancak, ardından da; “*orman hizmetlerinin özelleştirilmesi ve işsiz orman mühendislerine istihdam sağlanması gerektiğini*” öne sürebilmiştir (OMO, 2005).

Öte yandan, bilindiği gibi, OMO’nun öncülüğü ve ormancılık kamuoyunun da desteğiyle 2006 yılında çıkarılan 5531

Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

sayılı Orman Mühendisliği, Orman Endüstri Mühendisliği ve Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Hakkında Kanun ise devlet ormancılığı düzeninin özelleştirilmesi sürecinin önemli yasal altlıklarından birisi olmuştur. OMO 2007 yılında da, “mesleki yetki yasası” olarak adlandırılan 5531 sayılı yasanın uygulanmasını düzenleyen Yönetmeliğin yürürlüğe konulmasını değerlendiren yapılan açıklama da aynı savları öne sürmüştür* (OMO, 2007):

“Artık Devletin denetim ve gözetiminde, Serbest Ormancılık Büro ve Şirketlerinden hizmet satın alınması yönünde, zihniyet dışında hiçbir engel kalmamıştır.

...

*Mesleğimizin gelişiminin, kamuda ve özelde Ormancılık Hizmet Sektörünün gelişiminin bu mecrada olacağına inanıyoruz.”***

* Söz konusu yanılmanın boyutlarını, OMO’nun 20 Mart 2007 “meslek yetki yasasının çıkarılmasına emeği geçenlere teşekkür belgesi” vermek için düzenlediği “yemekli” toplantıya katılan kişi ve kuruluşların kimlikleri de ortaya koymaktadır: Eski milletvekilleri Ali Rıza UZUNER ile Yaşar BOZKURT, Nevzat DURUKAN, Nevzat ÖZER, Şükrü ABBASOĞLU, Ali KIRCA; ormancılık kitle örgütleri başkanları Mustafa YUMURTACI (Türkiye Ormancılar Derneği Başkanı), Ahmet DEMİRCİ (Türk Tarım-Orman Sendikası Genel Başkanı), Sezai KAYA (TARIM ORKAM SEN Genel Başkanı), Günay KAYA (Tarım Orman Çalışanları Genel Başkanı), Cafer YÜKSEL (Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Başkanı), Yaşar DOSTİBİL (Tarımsal Kalkınma Vakfı Başkanı), Abdurrahman SAĞKAYA (Ormancılık ve Tabiatı Koruma Vakfı Başkanı); tüm orman fakülteleri dekanlıkları; İÜ Orman Fakültesi öğretim üyeleri Prof. Dr. Uçkun GERAY, Prof. Dr. Doğan KANTARCI, Prof. Dr. Tamer ÖYMEN; emekli bürokrat Cemal AKIN ile görevde bulunan bürokratlardan: Dr. Nuri USLU, Osman KAHVECİ ve Mustafa YÜKSEK. (OMO, 2007)

** Ek olarak, üyelerinin çoğunluğunu orman fakültesindeki öğretim üyelerinin oluşturduğu Ormancılık İktisadi Sosyal Çalışma Grubu’nun (ORMİS) Yasayla ilgili değerlendirmelerini de bu bağlamda anımsamakta yarar var: ORMİS’in kamuoyuna yaptığı açıklamada Yasa şöyle değerlendirilmiştir: “Yasa ile birlikte, orman mühendisleri kendi bürolarında serbestçe yetkilerini kullanma olanağına sahip olacaktır. Böylece, ormancılık çalışmalarının yürütülmesine ortaya çıkmış olan dışarıdan hizmet alımı uygulamasının daha sağlıklı bir yapıda yerine getirilmesi sağlanacaktır. Kuşkusuz, orman mühendisliği eğitiminin gelişimi ile sayıları oldukça yüksek miktarlarda olan işsiz orman mühendislerinin yeni iş olanaklarına kavuşacak olması da gözden uzak tutulmamalıdır... adı geçen yasanın yalnızca ormancılık ve orman mühendisliği açısından değil, genel olarak doğal kaynakların yönetimi ve ulusal kalkınma açısından yararlı sonuçlar doğuracağına, bununla birlikte, hem orman endüstri mühendisliği, hem de orman ürünleri endüstrisi açısından olumlu gelişmelere yol aç-

Ek olarak, üyelerinin çoğunluğunu orman fakültesindeki öğretim üyelerinin oluşturduğu *Ormancılık İktisadi Sosyal Çalışma Grubu'nun* (ORMİS) Yasayla ilgili değerlendirmelerini de bu bağlamda anımsamakta yarar var: ORMİS'in kamuoyuna yaptığı açıklamada Yasa şöyle değerlendirilmiştir:

“Yasa ile birlikte, orman mühendisleri kendi bürolarında serbestçe yetkilerini kullanma olanağına sahip olacaktır. Böylece, ormancılık çalışmalarının yürütülmesine ortaya çıkmış olan dışarıdan hizmet alımı uygulamasının daha sağlıklı bir yapıda yerine getirilmesi sağlanacaktır. Kuşkusuz, orman mühendisliği eğitiminin gelişimi ile sayıları oldukça yüksek miktarlarda olan işsiz orman mühendislerinin yeni iş olanaklarına kavuşacak olması da gözden uzak tutulmamalıdır... adı geçen yasanın yalnızca ormancılık ve orman mühendisliği açısından değil, genel olarak doğal kaynakların yönetimi ve ulusal kalkınma açısından yararlı sonuçlar doğuracağına, bununla birlikte, hem orman endüstri mühendisliği, hem de orman ürünleri endüstrisi açısından olumlu gelişmelere yol açacağını görmekteyiz. Bu vesileyle, ORMİS olarak, bu yasanın taslağının hazırlanmasından yasallaşmasına kadar bütün süreçlerinde katkısı olanlara teşekkür ediyoruz.” (ORMİS, Tarihsiz)

Sanılmıştır ki, daha doğru bir söyleyişle öyle savunulmuştur ki çalışmaların “özel sektöre” yaptırılmasıyla orman mühendislerine yeni iş olanakları yaratılacaktır... Hiç olası mı; belirli nicelik ve nitelikteki bir işin, sözgelimi “A” yerine “B” tarafından yapılması, işin gerektirdiği işgücü sayısını değiştirebilir mi? Evet, “değiştirebilir”; daha çok çalıştırılarak; ek olarak, daha az ücret verilerek, çoğunlukla da iş güvencesinden yoksun bırakılarak! SMM belgesine sahip olup kamu sektöründe çalışmayan orman mühendisleri ile yapılan bir araştırmanın bulguları da bu gerçeğin kimi boyutlarını açıklıkla ortaya koymuştur (ÖZDEN ve EKİCİ, 2010):

çağını görmekteyiz. Bu vesileyle, ORMİS olarak, bu yasanın taslağının hazırlanmasından yasallaşmasına kadar bütün süreçlerinde katkısı olanlara teşekkür ediyoruz.” (ORMİS, Tarihsiz)

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormanlık

“Çalışanların % 43’ü işlerinin yıl içerisinde sürekliliği bulunduğunu geri kalan % 57’si de yıl içinde bazı dönemler işsiz kaldıklarını bildirmişlerdir. Ankete katılanların %67’si Kamu sektöründe çalışabilmek için her fırsatı değerlendirdiklerini belirtirken %33’ü mevcut durumdan memnun olduklarını ve Kamu sektörüne geçmek istemediklerini ifade etmişlerdir.”

...

“Her yıl ortalama 175 orman mühendisinin, arz fazlası orman mühendisi olarak mezun olduğu görülmektedir. Bu orman mühendislerinin tamamının özel sektörde doyurucu düzeyde iş bulabildiklerini söylemek mümkün değildir. Özel sektörde iş bulanların önemli bir kısmının iş doyumunun yetersiz olduğu ve fırsat bulduklarında kamu sektörüne geçmek istedikleri görülmüştür.”

...

“Kamu sektöründe çalışan bir orman mühendisinin yaklaşık 2200 TL kazandığı düşünüldüğünde özel sektörde çalışan orman mühendislerinin daha az kazandığı görülmektedir.”

Öte yandan, işsiz orman mühendisleri tarafından hazırlanan bir yazıda da ormanlık çalışmalarının özelleştirilmesiyle orman mühendislerine iş olanakları yaratılacağı savının ne denli büyük bir yanılsama, daha doğru bir söyleyişle bir aldatmaca olduğu gerçeğinin etik boyutunu ortaya konuluyor (KARACAN-BELLİ-KELEŞ, 2005):

*“Yeni mezun olmuş mühendisler olarak... çalışma imkanlarımızın emekli büyüklerimizce kısıtlanacağını hiç düşünmemiştik. Şöyle ki; İhale ile alınan bir ağaçlandırma projesinde çalışmak üzere imza yetkisini kullanan meslektaşlarımızın sahada eylemli biçimde çalışmadan bu işi götürdüklerine şahit olmaktayız. Ne yazık ki bu duruma ihale kabul komisyonlarının da göz yummaları biz boşta gezen mühendisleri fazlası ile rahatsız etmektedir. Çünkü Orman Mühendisleri Odası Genel Merkezi tarafından belirlenen Birim Fiyatların çok altında ücretlerle yetki imzalarının atıldığını görüyoruz.”**

* Peki, bu gerçekleri dile getirebilen orman mühendislerinin aynı yazıda

Başlıcaları sergilenen bu türden durumların ortaya çıkması olası mı? Hayır; olası değildir. Değildir çünkü kapitalist üretim ilişkileri, yalnızca üretim biçimini değil tüm değer yargılarını da; varlığını genişleterek sürdürülebilmesine olanak verebilecek doğrultuda dönüştürmeye çalışır ve önünde sonunda, er ya da geç dönüştürür de. İşsiz orman mühendislerinin şimdilerde yaşadıkları, bir bakıma bu nesnel gerekliliğin kaçınılamaz sonuçlarıdır. Ne yazık ki, böyle giderse, orman fakültelerinin orman mühendisliği bölümünü bitirenler çok daha acıklı, ahlâk dışı durumlarla karşılaşabilecektir. Çünkü Türkiye ormancılığını kamusal bir hizmet alanı olmaktan çıkarıp her alanda kapitalist üretim ilişkilerini egemen kılma çabaları her geçen gün yeni boyutlar kazandırılarak sürdürülmektedir. Örneğin; dönemin Orman Genel Müdürü Osman Kahveci, OMO'nun 2005 yılında düzenlediği bir seminerde artık açık açık şunları söyleyebilmiştir (OMO, 2005):

“Her türlü orman faaliyetinde özel sektörden yararlanmak istiyoruz. Değişmezsek değişimin ayakları altında ezileceğiz. Tüccar gibi davranmazsak batma sinyalleri verip maaşları bile ödeyemez hale geleceğiz”.

...

“Yangın söndürme ve diğer tüm alanlarda özel sektörden faydalanma yoluna gideceğiz. Devlet ihale edip yaptırarak ve kontrol edecek”;

OGM tarafından hazırlanan “Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri 2008 Yılı Raporu”nda ise şu görüşler öne sürülmüştür (OGM, 2009/b):

söz konusu soruna getirdikleri çözüm önerilerine ne demeli? “Bu durumu serbest piyasa ekonomisi ile bağdaştırmaya kimsenin hakkı olamaz. Arazide çalışmayı gerektiren bir ihale alan yüklenici, imzayı attığı teknik elamanı bizzat arazide işlendirmeli, yeteri kadar bulundurmalı, yapılan işlerin gerçekten tekniğine uygun olarak yapılmasını sağlamalıdır. Bizler arazide tam zamanlı çalışılmasından ve odamızın yasal olarak belirlediği birim fiyatların uygulanmasından yanayız...Serbest mühendislik ve müşavirlik hizmeti alınması görüşüne taraf olduğumu bildiğimiz ve kendisini silvikültüre adanmış bir Genel Müdüre sahip olan Orman Genel Müdürlüğünden beklentilerimiz bu sebeple çok daha fazla olmaktadır.”

Hukuksal Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

“Orman Genel Müdürlüğü son yıllarda ormanların korunması, geliştirilmesi ve halkın özellikle orman köylülerinin ormancılık faaliyetlerini sahiplenmeleri amacıyla genç ormanların ve ağaçlandırma sahalarının korunmasında bekçilik sisteminden vazgeçerek köy tüzel kişilikleri ile koruma faaliyetlerinde işbirliğine gitmektedir. Bu şekilde koruma maliyetlerini de düşürmüş olacaktır.”

OGM-SP’de yer verilen bir hedefe göre (OGM 2009/a);

“Hedef 3.5: Üretimde verimliliğin artırılması ve maliyetlerinin azaltılması amacıyla dikili satış sistemi yaygınlaştırılacak ve bu kapsamda 2014 yılı sonuna kadar toplam odun üretimi içerisindeki dikili satış payı % 50’ye çıkarılacaktır.”

Bu bağlamda son olarak “Devlet ormancılığından millet ormancılığına geçişin bilimsel metni” olarak tanımlanan “Türkiye Ulusal Ormancılık Programı”nda izlenecek “stratejilerden” ve öngörülen “eylemlerden” kimileri aşağıya aktarılmıştır (ÇOB, 2004/b):

“...özel ağaçlandırmaları teşvik sisteminin... geliştirilmesi... ve uygulamalarının sürdürülmesi.”;

“Ormancılık hizmetlerinin planlanması ve uygulanmasında özel sektörün ve özellikle yetkilendirilmiş ormancılık bürolarının teşvik edilmesi”;

“Ormanların köy tüzel kişiliklerince korunması uygulamalarının yaygınlaştırılması”

“Dikili satış uygulamalarının sonuçlarının ve yaygınlaştırılmasına yönelik engellerin belirlenmesine ilişkin bir araştırma-değerlendirme çalışmasının gerçekleştirilmesi ve bu çalışma sonuçları dikkate alınarak dikili satışın serbest piyasa koşullarında yapılmasını sağlayacak mevzuat ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi.”

Bu türden yaklaşımlar giderek yaygınlaşmakta ve belirleyici olabilecek denli etkili olabilmektedir. Kimileri; “- Olsun, ne var bunda?” diyebilecektir kuşkusuz. Peki, diyebilenlerden,

orman mühendislerinin işsiz kalmasını “dert edinmelerini” beklemek ne denli gerçekçi bir tutum olacaktır?

Görüldüğü gibi ülkemizde ormancılık kamusal bir hizmet alanı olmaktan hızla çıkarılmakta ve her alanında kapitalist üretim ilişkileri egemen kılınmaktadır. Açıktır ki, bu doğrultudaki çabalara bilerek ve/veya bilmeden destek olan yetkili ve de ilgililerin, orman mühendislerinin giderek büyüyen işsizlik sorunu karşısında “saldım çadıra, Mevlâm kayıra” deyimiyile açıklanabilecek tutumlara girmesi de bir bakıma kaçınılmazdır. Artık ormancılığımızda da, deyiş yerindeyse “gücü gücüne yetene” bir düzen kurulmuştur; gücü, sözgelimi kimi tezgâhlara girmeye yetmeyen orman mühendislerini bir tek sonuç beklemektedir: İşsizlik!

Ancak, işsiz orman mühendislerinin sayısının giderek artması, değiştirilemeyecek bir durum da değildir. Değildir ama bence, yukarıda uzun uzadıya açıklanan gelişmelerden soyutlanarak, sözgelimi;

“...5531 sayılı yasanın özel ormancılık şirket ve bürolarında orman mühendisi işlendirilmesiyle ilgili bir takım sorunlar vardır. Bu sorunların aşılmasıyla orman mühendislerinin işlendirilmesi konusu çözüme kavuşturulabilecektir. Bunun için;a Özel ormancılık alanında çalışacak orman mühendislerinin özlük hakları ile ilgili bir düzenlemeye ihtiyaç vardır. Bu konuda OMO'nun girişimleriyle bir asgari ücret tespit edilmelidir.a Yasa gereği staj yapma zorunluluğu tekrar gözden geçirilmeli ve genç orman mühendislerinin kamu sektöründe de staj yapabilmeleri sağlanmalıdır.a Orman fakültelerinde özel sektör girişimciliğine yönelik dersler müfredata eklenmelidir.a Özel ormancılık şirket ve bürolarının faaliyet alanlarıyla ilgili belirlenecek asgari sayıda orman mühendisini işlendirilmesi yasa ile zorunlu hale getirilmelidir.a Orman fakültelerinin de sertifika kurslarını açmaları sağlanmalıdır.aUzmanlaşmaya önem verilmeli yasada yazılı bazı görevlerin orman yüksek mühendisleri ya da doktoralı orman mühendisleri tarafından yapılması sağlanmalıdır...” (ÖZDEN ve EKİCİ, 2010)

Hukusal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

vb türden yaklaşımlarla işsiz orman mühendislerinin sorunları, en azından kalıcı biçimde çözümlenemez. Daha açık bir söyleyişle;

- devlet ormancılığı düzeninin özelleştirilmesine yönelik düzenleme ve uygulamalara her geçen gün yeni yeni boyutlar kazandırıldıkça,
- orman mühendisi gereksinmesinin niteliği ve niceliği göz önünde bulundurulmadan, deyiş yerindeyse “her ilde bir tane” yaklaşımıyla yeni orman fakülteleri açıldıkça,
- başta işsiz kalan orman mühendisleri olmak üzere yetkili ve ilgili kişi ve kurumlar, sözgelimi orman fakülteleri, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, Türkiye Ormancılar Derneği, “sağcısı” ve “solcusuyla” kamu emekçileri sendikaları orman mühendislerinin işsizliği sorununu görmezden geldikçe

orman mühendislerinin işsizlik sorununun giderek büyümesi kaçınılmazdır.

Öte yandan, sorunun çözümlenebilmesi için temelde üç boyutlu çabalara girilmesi gerekiyor:

Egemen Ormancılık İdeolojisi:

Ülkemizdeki 1980’den sonra, özellikle de 2000’li yıllarda egemen ormancılık ideolojisinde de hızla dönüşümler gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda hemen her düzlemde dile getirilen “katılımcılık”, “sürdürülebilirlik”, “ekolojik tabanlı” ve ‘fonksiyonel’ planlama”, “devlet ormancılığında millet ormancılığına geçiş”, “özel sektörcülük” vb akıl tutulması örneği aktarma söylem, ilke ve yaklaşımlar, yapılagelen çeşitli düzenleme ve uygulamalar bu gerçeği açıklıkla ortaya koymaktadır. Bu süreçte orman ekosistemlerinin yapıları da hızla dönüştürülmekte, yanı sıra, ormancılığımızın kazanımları giderek tüketilmektedir. Oysa, gerek ekolojik koşulların özellikleri ve “orman” sayılan yerlerin mülkiyet yapısı ve gerekse ormancılığımızın hemen

her alanda ulaştığı bilgi ve deneyim birikimi, ülkemizde gerektiğince etken kamusal bir ormanlık düzeninin kurulmasını hem zorunlu hem de olanaklı kılmaktadır. Bu olanaklardan gerektiğince yararlanılabildiğinde, sözgelimi;

- her boyutu kamusal etkinlik alanı olarak düzenlenmesi gereken ormancılığımızda tümüyle ve de yalnızca kâr odaklı olan kapitalist üretim ilişkilerinin egemen kılınması ve *“Her türlü orman faaliyetin özel sektörden yararlanmak istiyoruz. Değişmezsek değişimin ayakları altında ezileceğiz. Tüccar gibi davranmazsak batma sinyalleri verip maaşları bile ödeyemez hale geleceğiz”*. vb değer yargılarının *“su başlarını tutması”* önlenabilir,
- ormanlık örgütlenmesi *“orman”* sayılan yerleri ve bu kapsamda da orman ekosistemlerini her koşulda kamusal yararı ençoklanacak biçimde yönetebilecek demokratik ve yeterince etken bir yapıya kavuşturulabilir,
- ormanlı çalışanlar arasında da giderek yaygınlaşan kaderci, teslimiyetçi, bencil, aktarmacı tutum ve davranışlarla hiçbir kalıcı kazanımın elde edilemeyeceği gerçeği daha kolay kavranabilir,
- ormancılığımızın her alanında demokratik özeleştirici süreçlerinin işletilmesi sağlanabilir,
- ormancılığımızın bireysel, çoğunlukla da *“dış kaynaklı”* akıl almaz serüvenlere itilmesinin, günübirlik kararların alınabilmesinin, keyfi ve partizan uygulamaların önüne daha kolay geçilebilir;
- neredeyse *“her ile bir orman fakültesi”* yaklaşımıyla yeni orman fakültelerinin açılmasının işsiz orman mühendislerinin sayısının daha da artırabileceği gerçeğinin kavranması kolaylaştırılabilir.

Açıktır ki bu dönüşümler gerektiğince bilgili, örgütlü, gerektiğince de özverili çabalarla ve ancak siyasal desteklerle yaşama geçirilebilir.

Ormancılık Örgütlenmesi:

Ormancılık ideolojisinin dönüştürülmesine yönelik örgütlü çabaların yanı sıra yürürlükteki ormancılık örgütlenmesinin de yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Çünkü bilindiği gibi;

- ülkemizde ekolojik koşullar, dolayısıyla orman ekosistemlerinin yapısal özellikleri ile ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullar yatay ve dikey olarak son derece değişkendir,
- ülkemizdeki orman ekosistemlerinin günümüzde de yarısına yakın bir kesiminin “verimsiz/bozuk” yapılı olduğu ve % 61’nde “iyileştirme” çalışmalarının yapılması gerektiği öne sürülmektedir (OGM, Tarihsiz/b);
- saptamalara göre tarım arazilerinin % 59, otlakların % 64 ve “orman” sayılan yerlerin de % 54’ünde toprak erozyonu sorunu yaşanmaktadır (ÇOB, 2007); böyleyken yılda ortalama olarak ancak 50-60 bin hektarda erozyon önleme çalışması yapılabilmektedir,
- yaklaşık 3,5 milyon hektar “gençleştirilmiş” ve ağaçlandırmalarla yeni oluşturulmuş orman ekosistemlerinde çeşitli bakım çalışmalarının yapılması gerekmektedir,
- toplumun “orman” sayılan yerlerden sağlanabilecek ürün ve hizmetlere yönelik gereksinmesi çeşitlenmiş, beklentileri yükselmiş; “fonksiyonel” yaklaşımla hazırlandığı öne sürülen orman amenajman planlarının on “fonksiyon” kapsamında elliye aşkın “orman işletme amacı” göz önünde bulundurularak hazırlanması zorunlu kılınmış, böylece bu süreçte yapılacak teknik iş ve işlemler artırılmıştır,
- çok sayıda ülkelerarası sözleşme, ormancılık örgütlenmesinden beklenen çalışmaları hem çeşitlendirmiş hem de artırmıştır,

Genel olarak teknik bilgi ve dolayısıyla emek yoğun olan bu türden çalışmalar yerel düzeyde de özgün ormancılık tekniklerinin geliştirilmesini, yeterince etkin ve yaygın biçimde

kullanılması gerekmektedir. Dolayısıyla ÷lkemizde orman mühendisliği hizmetlerinin yoğunlaştırılması, bu amaçla da şimdikilerden çok daha fazla orman mühendisinin işlendirilmesi zorunlu olmaktadır. Oysa yürürlükteki ormancılık örgütlenmesi, özellikle de OGM;

- hemen hemen her alanda etkenliğini yitirmiş; anayasal yükümlülükleri bir yana çoğu yerde orman ekosistemlerinin devamlılığı için gerekli teknik ve yönetsel iş ve işlemleri gerektiğince gerçekleştiremez olmuştur;
- hantallaşmıştır,
- karar süreçleri tümüyle antidemokratik, keyfi bir yapılanmaya dönüşmüştür,
- orman işletme müdürlükleri ve temel uygulayıcı birimler olan orman işletme şefliklerinin sorumlu oldukları “orman” sayılan yerlerin genişliği ile yükümlü oldukları iş ve işlemlerin niteliği ve niceliği ise çalışmaların gerektiğince yapılabilmesini olanaksızlaştırmaktadır,

Ek olarak; “orman” sayılan aynı yerlerde etkinlikte bulunan ve dolayısıyla etkinlikleri yatay ve dikey olarak tümleştirilmesi gereken OGM, AGM, ORKÖY ve DKMP genel müdürlükleri (2011 yılında da daire başkanlıkları), deyiş yerindeyse “bağımsız cumhuriyetlere” dönüşmüş; araştırma, planlama ve uygulama birimleri arasında “tamamlayıcılık” ilişkisi kalmamıştır.

Bu koşullarda, yürürlükteki ormancılığı düzeninin her alanda etkenleştirilmesiyle işlendirilebilecek orman mühendislerinin sayısı da artırılabilir, dolayısıyla, orman mühendislerinin işsizlik sorununun en aza indirilebilmesine de katkıda bulunabilecektir. Bu doğrultuda;

- Orman ve Su İşleri Bakanlığı kapatılmalı; ormancılık çalışmalarının “orman” sayılan yerler temelinde işlev, zaman, teknik vb yönlerden tümleşik olarak tasarlanıp, planlanıp yürütülmesini sağlayabilecek özerk ve demokratik bir kurumsal yapı gerçekleştirilmelidir,

Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- yeniden düzenlenecek ormancılık örgütlenmesinin taşra birimlerinde, örneğin “*orman bölge müdürlüğü*” niteliğinde bölgesel birimler kaldırılarak çalışmalar devlet orman işletme müdürlükleri tarafından yürütülmelidir,
- “*orman*” sayılan yerlerin korunması, iyileştirilmesi ve işletilmesi, ağaçlandırma, doğa koruma ve milli parkçılık, orman-köy ilişkilerinin düzenlenmesi çalışmaları devlet orman işletmeleri özelinde tümleşik olarak planlanmalı ve yürütülmelidir,
- “İş Etüdü” çalışmaları yapılarak devlet orman işletmelerinde yürütülen iş ve işlemler yeniden tanımlanmalı; bu iş ve işlemlerin gerektirdiği işgücünün niteliği ve niceliği belirlenmelidir,
- devlet orman işletme müdürlüklerinin genişlikleri sorumluluk alanındaki orman ekosistemlerinin yapısal özellikleri, üstlendikleri işlevler ve yapılacak “iş etüdü” çalışmalarının sonuçları da göz önünde bulundurularak yeniden belirlenmelidir*.

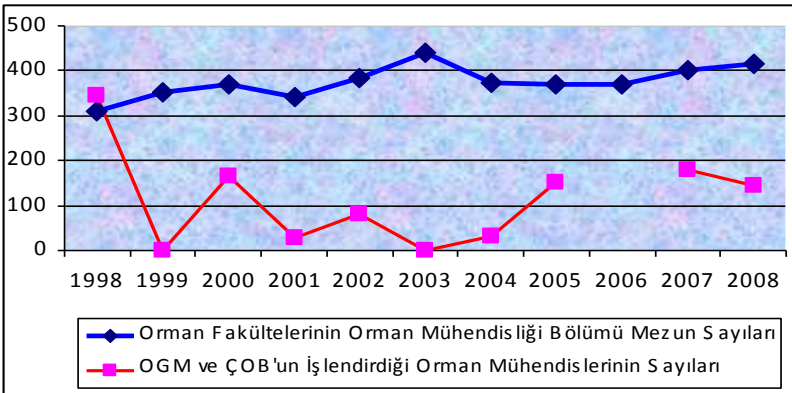
Orman Mühendisliği Öğretimi:

Ekolojik koşulların, dolayısıyla orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinin olağan dışı çeşitliliğine, yanı sıra, ormancılık çalışmalarının neredeyse “alt sektör” sayılabilecek denli farklılaşmasına karşın ülkemizde, deyiş yerindeyse “tek tip” orman mühendisi yetiştirilmektedir. Öte yandan, yürürlükteki ormancılık düzeninde orman mühendisliği hizmetleri tale-

* Yalnızca olanaklı bir durumu örneklemek için belirtilmesinde yarar var: Sözelimi, orman işletme müdürlükleri ile orman işletme şefliklerinin genişlikleri en alt düzeye indirildiğinde bu birimlerin sayıları yaklaşık iki kat artmaktadır. Örneğin; (i) Orman işletme müdürlüklerinin “orman” sayılan yerlerin genişliği 47,9-362,8 bin hektar arasında değişmektedir; ortalama genişliği ise 97,6 bin hektardır. Genişlikleri, söz gelimi 48 bin hektara indirildiğinde orman işletmelerinin sayısı 446’ya çıkabilmektedir. (ii) Orman işletme şefliklerinin “orman” sayılan arazi genişliği ise 7,6-49,4 bin hektar arasında değişmektedir. Sorumlu oldukları “orman” sayılan arazi genişliği 7,6 bin hektara indirildiğinde ise orman işletme şefliklerinin sayısı 2787’ye çıkmaktadır.

binin niceliğinde köklü değişmeler olması beklenmez. Olabilmesi için ya "orman" sayılan yerlerin ya da yapılagelen (yahut yapılması gereken) çalışmaların "bir gecede" artırılması ve/veya niteliğinin, öncelik ve ağırlıklarının değiştirilmesi vb köklü dönüşümlerin olması gerekir. Bu vb dönüşümler gerçekleştirilmediğinde orman mühendisi talebinde de, en azından "bugünde yarına" bir değişme olmaz. Hazırlanan strateji, plan ve programlardaki hedeflere bakılırsa böyle bir dönüşüm, zaten gündemde de değildir. Dolayısıyla, ülkemizde orman mühendisi talebinin de, yine en azından verili koşullarda sabit olduğu söylenebilir. Ne var ki, aşağıdaki çizgede de görüldüğü gibi orman fakültelerinin orman mühendisliği bölümünü her yıl bitirenleri sayısı ile OGM ve ÇOB'un her yıl işe aldığı orman mühendislerinin sayısı arasında herhangi bir ilişki yoktur:

Yine çizgede açıklıkla görüldüğü gibi orman fakültelerinin orman mühendisliği bölümünü her yıl bitirenlerin sayısı, fakültelerin bu bölümlerine alınan öğrenci sayısındaki artışa koşut olarak artmaktadır. Ek olarak, Özden ve Ekici'nin belirttiğine göre KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği bölümünde 2008-2009 eğitim öğretim yılından itibaren ikinci öğretimden orman mühendisleri mezun olacaktır (ÖZDEN ve EKİCİ, 2010). Buna karşılık 2010 yılında hiçbir düzeyde "arz-talep" sorgulaması yapılmaksızın iki orman fakültesi daha açılmış, bu uyumsuzluk ve dolayısıyla orman mühendislerinin işsizlik sorununu daha da büyütecek nesnel koşullar pekiştirilmiştir.

Öte yandan, orman mühendisliği öğretiminin içeriği de orman fakültelerine göre giderek farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma, benzer koşullarda farklı ormanlık tekniği uygulamalarına yol açmaya başlamıştır. Dolayısıyla işsiz orman mühendisleri sorununa yol açan temel dinamiklerden biri olan orman mühendisliği öğretimi alanında da yeni düzenlemelerin yapılması zorunlu olmuştur. Bu doğrultuda;

- Orman fakültelerinin orman mühendisliği bölümlerine alınacak öğrenci sayısı başta OGM olmak üzere, özellikle ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının (ya da yeniden düzenlenecek ormanlık örgütlenmesinin) gereksinmesi de göz önünde bulundurularak belirlenmelidir; bu amaçla orman mühendisliği öğretiminin ağırlıkla ve de öncelikle dönemsel olarak hazırlanacak “orman mühendisliği işlendirme planları” doğrultusunda yapılmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır;
- Orman mühendisliği öğretimi “tek tip” olmaktan çıkarılmalı, ormanlık örgütlenmesindeki düzenlemelere koşt olarak temel ormanlık alanlarında ve bölgesel düzeyde uzmanlaşma sağlayabilecek biçimde düzenlenmelidir.

“SONUÇ” yerine...

Atalarımız az şey yaşamamış; daha önemlisi, yaşadıklarıyla kalmamış, yaşadıklarından önemli dersler de çıkarmış ve bu dersleri kendilerinden sonra yaşayacaklara özlü sözleriyle aktarmak istemiş. Ancak; “- Peki, sonraki kuşaklar bu derslerden gerektiğince yararlanmış mıdır?” sorusunun yanıtı, açıktır ki “- Hayır!” olacaktır; en azından gerektiğince yararlanmamıştır. Sayıları giderek artan işsiz orman mühendislerin işe girmek için yeğledikleri tutum ve söylem de bu gerçeği kanıtlamaktadır.

Açıktır ki, Türkiye’nin 2000’li yıllarda içinde bulunduğu toplumsal, kültürel ve siyasal koşullarda bu türden dönüşümler kendiliğinden yeterince yerine getirilemeyecektir. Olabildiğince yerine getirilebilmesi için, başta her düzeydeki orman-

cı çalışanlar olmak üzere tüm yurtseverlerin, “çevre/doğa/orman korumacıların” her alanda çok yönlü, uzun soluklu, kararlı örgütsel ve bireysel savaşmaları göze alması gerekir. Orman fakülteleri ve ormancılık demokratik kitle örgütlerinin bu gereğin yerine getirilebilmesine yaşamsal önemde katkıları olabilir. Ne var ki, son yıllarda sığ, popülist, bürokratik, siyasal iktidarlara yandaş tutum ve davranışlar ormancılık demokratik kitle örgütlerine de egemen olmuştur. Öte yandan, orman fakülteleri ise varoluş gerekçelerini büyük ölçüde öğretim etkinliklerine indirgemiş görünümü vermektedir. Dahası, orman fakültesi sayısının giderek artırılması ormancılık ideolojisinde çeşitli ayrışmalara da yol açmıştır. Dolayısıyla, öncelikle orman fakültelerinin ve ormancılık demokratik kitle örgütlerinin içinde buldukları olumsuzluklardan arındırılarak her alanda ve durumda kamusal yararın ençoklanmasının temel ilke sayıldığı tutarlı, bütünlüklü bir ormancılık ideolojisinin oluşturulabilmesine katkılarını artıracabilecek arayış ve çabalara girilmesi gerekmektedir.

Bu noktada; “- *Bu çabalara kimler girebilecektir?*” sorusu akla gelecektir; dahası gelmeli ve gerçekçi olarak da yanıtlanmalıdır. Tam da bu noktada; “*El elin eşeğini türkü söyleyerek arar*” atasözünü anımsamak gerekiyor. Yukarıda da uzun uzun sergilenmesine çalışılan yaklaşımlarına, yaptıklarına ve yapmadıklarına bakıldığında ormancılık yönetiminde “subaşlarını tutmuşların”, ormancılık kitle örgütlerinin ve orman fakültelerinin söz konusu çabalara kendiliklerinden girmelerini beklemek, deyim yerindeyse “*balığın kavağa çıkmasını*” ummakla eşdeğer bir tutum olacaktır. Daha açık bir söyleyişle; orman mühendisleri adayları ile işsiz orman mühendisleri;

- ormancılığımızda işsizlik sorunlarının kalıcı biçimde çözümlenebilmesine yönelik ideolojik ve yönetsel dönüşümlerin gerçekleştirilebilmesine katkıda bulunabilecek demokratik örgütlerini oluşturmaları,
- kaygılarını paylaşan ve benzer yaklaşımlar içinde olan duyarlı kişi ve kuruluşlarla da ilkeli işbirlikleri yaparak bu güçlerini pekiştirmeleri,

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- kesinlikle “tek ağacı görürken ormanı da görebilecek” yaklaşımlarla gerçekçi çözüm önerileri üretmeleri,
- çözüm önerilerinin yaşama geçirilebilmesi için de uygun demokratik eylem biçimleri geliştirmeleri ve kararlılıkla uygulamaları

gerekmektedir. Orman fakülteliler ve ormancılık kitle örgütleri üyeleri arasında bu gereklerin yerine getirilmesine katkıda bulunabilecek yurtseverler henüz tümüyle tükenmemiştir; destekleri sağlanabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ÇOB, (2004/a); *Ulusal Ormancılık Stratejisi*, TC Çevre ve Orman Bakanlığı, (Çoğaltma), Ankara.

ÇOB, (2004/b); *Türkiye Ulusal Ormancılık Programı*, TC Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara.

ÇOB, (2007); *Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberliği Eylem Planı (2008-2012)*, TC Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara.

DPT, (2006); *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara

DPT, (2007); *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

KARACAN, Vahdet Afşin - Sultan, BELLİ - Emine Seda, KELEŞ (2005); “Sesimize Kulak Verin!”, *Orman Mühendisliği Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, Ankara

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

OGM, (TARİHSİZ/a); *Orman Genel Müdürlüğü; 5 Nolu Çalışma Grubu, Orman Genel Müdürlüğü İç Yapı Raporu; Orman Genel Müdürlüğü-Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.*

OGM, (TARİHSİZ/b); *Ormanların Rehabilitasyonu ve 2006 Yılı Faaliyetleri, Orman Genel Müdürlüğü Silvikültür Dairesi Başkanlığı, Ankara.*

OGM, (2009/a); *Orman Genel Müdürlüğü Stratejik Planı 2010-2014, Orman Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.*

OGM, (2009/b); *Orman Genel Müdürlüğü Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri 2008 Yılı Raporu”, Orman Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara*

OGM, (2011); *Orman Genel Müdürlüğü 2010 Yılı Faaliyet Raporu, Orman Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.*

OMO, (2005); *Orman Mühendisliği Dergisi, Ocak-Şubat-Mart 2005, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, Ankara.*

OMO, (2007); *Orman Mühendisliği Dergisi, Ocak Şubat Mart 2007, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, Ankara.*

ORMİS, (Tarihsiz); *“Orman Mühendisliği, Orman Endüstri Mühendisliği ve Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Hakkındaki Yasa İle İlgili Olarak Ormancılık İktisadi Sosyal Çalışma Grubundan (ORMİS) Kamuoyuna Duyuru”, http://www.ormanendustri.net/pdf_belgeler*

ÖZDEN, Sezgin ve EKİCİ, Furkan (2010); *“Orman Mühendisliği Mesleğinin Dünü, Bugünü ve Geleceği”, III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 20-22 Mayıs 2010; Cilt: I Sayfa: 17-23.*

Onlarca kanun hükmünde kararname, onlarca yasanın yüzlerce maddesini değiştiren “torba” yasalar yalnızca hiçbir uyarı ve öneriyi dikkate almayan siyasal iktidarın milletvekillerinin oylarıyla çıkarılabiliyorsa eğer, Türkiye gerçekten de “...demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devleti” midir; egemenlik, ülkemizde gerçekten de “kayıtsız şartsız milletin” midir?

“KHK Cumhuriyeti”nde Çevre ve Ormancılık

“Yenisinde” nasıl olacak, bilinmez ama kestirilebilir: Türkiye Cumhuriyeti, artık, şimdilerde yürürlükte bulunan Anayasanın, “değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez” 2. maddesinde belirtildiği gibi, “demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti” değildir! 2011 yılında çıkarılan 35 kanun hükmünde kararnameyle (KHK) yapılan düzenlemeler, bu gerçeği bir kez daha açıklıkla ortaya koymuştur. Bu düzenlemelerle Türkiye bir “KHK Cumhuriyetine” dönüştürülmüştür. Düzenlemelerin ilişkili olduğu alanların başında “çevre” ve ormancılığın yanı sıra göreceli olarak daha demokratik kamu kurum ve kuruluşlarının gelmesi ise çeşitli yönlerden düşündürücüdür. Böyle iken, bu dönüştürüm ne sendikalar, ne üniversiteler ne de ilgili demokratik kitle örgütleri tarafından gerektiğince tartışılmış, tartışıldığı durumlarda ise çoğunlukla, “tek ağacı görmekten ormanı görememe” tutumu aşılamamıştır. Oysa KHK’larla yapılan düzenlemeler, söz konusu dönüştürüm bütünü içinde ele alınmadıklarında, hem gerekçelerinin hem de yol açabileceği gelişmelerin tüm boyutlarıyla kavranabilmesi olanaksızdır. Açıktır ki bu, aşılması gereken bir olumsuzluktur. Aşılamaması, siyasal iktidarı daha da cesaretlendirebilecektir çünkü.

GİRİŞ

Ressam, yazar, sanat tarihçisi ve gazeteci Gürol Sözen, 1990’lı yıllarda şöyle demişti (SÖZEN 1996): “Doğayı ben ağaçlar, çiçekler, böcekler olarak görmüyorum. Doğanın yok edilmesi ağacın, suların yok edilmesiyle ilgili değil. Bu insanoğlunun hüznünün ve kısa süreli mutluluklarla beraber ışığın, renklerin, müziğin, şiirin, hatta tragedyanın, bu doğrultuda masalların da yok edilmesi anlamını taşıyor.” Bu yaklaşımı tümüyle benimsiyor ve son yıllarda “çevre korumacı” duyarlılık ve eylemliliklerin hemen hemen yalnızca tekil doğal varlık ve ortamların kimi uygulamalara

karşı korunmasına indirgenmesi karşısında hüzünleniyorum. Söz konusu “sakıncalı” uygulamalara yol açan nesnel nedenlerin kavranmasını güçleştirdiğini, dolayısıyla güçlü karşı duruş biçimlerinin geliştirilebilmesini rastlantılara bıraktığını; dolayısıyla da içtenliğinden kuşku duymadığım ve gerekli de gördüğüm bu türden duyarlılık ve eylemliliklerle yetinildiğinde kalıcı ve yaygınlaştırılabilir sonuçlar alınamayacağını düşünüyorum çünkü. Oysa sanatçı duyarlılığıyla söylendiğinde, “doğanın yok edilmesi”, daha genel bir söyleyişle de “çevrenin bozulması” yaşama biçimlerinden ve daha temelde de yaşamı biçimlendiren süreçlerden soyutlanmadığında, giderek, duyarlılık ve eylemliliklerin öncelikleri, daha da önemlisi, niteliği bu bütünsellik içinde oluşturulduğunda çok daha farklı sonuçlar alınabilecektir. Örneğin, 2011 yılında kanun hükmünde kararnamelerle (KHK)a yapılan düzenlemelerle ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamın hemen hemen tüm boyutlarıyla dönüştürülmesi de hedefleniyor. Ancak, söz konusu duyarlılık ve eylemlilikler sırasında bu dönüşümler gerektiğince göz önünde bulundurulmamış; çoğunlukla yalnızca “çevre”, bu kapsamda da doğal varlık ve ortamlarla doğrudan ilgili görülen hukuksal ve kurumsal düzenlemeler üzerinde durulmuştur. Sözelimi;

- 644 sayılı KHK'yla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile 645 sayılı KHK'yla Orman ve Su İşleri Bakanlığının örgütlenmesi ve görevleri,
- 648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,
- 644 sayılı KHK'ya eklenen bir maddeyle 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair KHK ile kurulan Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığının kapatılması vb. düzenlemelerin “çevre” ve doğal varlık ve ortamlar üzerinde yol açabileceği olumsuzluklar göreceli olarak çokça tartışıldı ve tartışılıyor. Ancak aynı bağlamda, sözelimi;

- 933 sayılı **Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun** ile
- 639 sayılı 3155 sayılı **Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un**
- yürürlükten kaldırılması,
- 278 sayılı **Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun,**
- 657 sayılı **Devlet Memurları,**
- 5018 sayılı **Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol,**
- 3194 sayılı **İmar,**
- 2985 sayılı **Toplu Konut,**
- 2575 sayılı **Danıştay,**
- 2577 sayılı **İdari Yargılama Usulü.**
- 6216 sayılı **Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri,**
- 2802 sayılı **Hâkimler ve Savcılar,**
- 5216 sayılı **Büyükşehir Belediyesi,**
- 5302 sayılı **İl Özel İdaresi,**
- 1593 sayılı **Umumi Hıfzıssıhha** ile
- 5200 sayılı **Tarımsal Üretici Birlikleri**
vb. yasalarda yapılan yaşamsal önemde değişikliklerin; yanı sıra,
- 635 sayılı **Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı** ve
- 641 sayılı **Kalkınma Bakanlığı** ile
- 655 sayılı **Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın**

teşkilât ve görevlerini düzenleyen KHK'ların "çevre" ve doğal varlık ve ortamlar üzerine dolaylı ve doğrudan etkileri; dahası, 658 sayılı **Türkiye Su Enstitüsünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında** KHK bile hiçbir düzlemde tartışılmadı, tartışılmıyor.

Neden böyle oluyor?

Çünkü "çevre", özellikle de doğal varlık ve ortamların korunması, bilerek ya da bilmeden yaşama etkinliklerine dışsallaştırılıyor; özel bir ilgi, görev, sorumluluk vb alanı olarak algılanıyor, dolayısıyla da korunması çabaları genel olarak "bilinçli" ve ağırlıklı da "çevreci/doğa korumacı" birey ve/veya topluluklara bırakılıyor. Oysa Aruoba'nın da söylediği gibi, "'Doğa' diye bir kavram türetip (!), karşımıza aldığımız, temelde, biziz -ne demek 'doğa ile insan'...O, budalaca 'karşımıza' aldığımız-çözümleyip kurumsallaştırdığımız- bütün, bizim ("homo sapiens"!), bir parçası olduğumuz bütündür." (ARUO-BA, 2005). Oysa bu gerçek gerektiğinde göz önünde bulundurulabilseydi eğer;

- "çevrenin", doğal varlık ve ortamların korunmasına yönelik çabaların tasarlanma ve yaşama geçirilme süreçlerinde yalnızca doğrudan ilgili olanlar değil, yaşamın her alanındaki değişme ve gelişmeler, bu kapsamda da her türden düzenleme ve uygulama aynı kaygılarla, en azından tartışma konusu yapılabilirdi;
- "derelerine sahip çıkabilmek" için son derece özverili uğraşlar veren yurttaşlarımız çabalarını "tamamen bağımsız yerel bir halk hareketi olarak" tanımlamaz; en azında "tek ağacı görmek" denli "ormanı da görebilmek" çabalarına öncelik ve gerektiğinde ağırlık verebilirdi;
- siyasal iktidarın kurmaya çalıştığı "KHK Cumhuriyetinde" "çevrenin", doğal varlık ve ortamların sermaye birikiminin göreceli olarak en kolay sağlanabilecek girdiler olarak görüldüğü gerçeği kavranabilirdi;

- dolayısıyla da ne denli kaçınılırsa kaçınılın, görmezden gelinirse gelinsin “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların korunması çabalarının ise ancak iktidarı olmayı hedefleyen bir siyasal savaşımın boyutlarından birisine dönüştürülebildiğinde kalıcı sonuçlar verebileceği gerçeği daha kolay görülebilirdi.

Ancak, çoğunlukla böyle yaklaşılmadı, yaklaşılmıyor; yaklaşılmadığı için de siyasal iktidar bu alanda da istediği gibi atkoşturabiliyor.

“At koşturması da” gerekiyor (!) çünkü...

Bilindiği gibi, sermaye birikim olanakları hem dünyada hem de Türkiye’de giderek kısıtlanıyor. Sermaye artık önceki dönemlerde olduğu gibi hızlı ve kolay büyüyemiyor. Sözgelimi, emek ve özellikle de doğal varlık ve ortamları daha önce olduğu gibi sınırsızca sömüremiyor. Kapitalizm, bir yanıyla da bu nedenlerle büyük bir bunalım geçiriyor ve bunalımı aşmak için her yola başvuruyor. Tüm kamusal varlık ve hizmet alanlarını, deyim yerindeyse “mirasyedi” tutumuyla özelleştirmek, başvurduğu yollarda birisi. Bir diğeri ise “çevre”, özellikle de doğal varlık ve ortamların sağladığı olanaklardan istediğince yararlanabilmesini engellediğini düşündüğü her türden yapıyı ortadan kaldırmak, daha da kolaylaştırabilecek yeni yapılar oluşturmak. Bu nedenle, Türkiye’de de siyasal iktidar altı ay içinde çıkardığı 35 KHK’yla ikiyüzü aşkın yasanın ve onlarca KHK’nin yüzlerce maddesini değiştirmiş, onlarca maddesini yürürlükten kaldırmış ve çok sayıda yeni hukuksal ve kurumsal düzenleme yapmıştır. Dolayısıyla, bu düzenlemelerinin çoğunun “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların sömürülmesini sınırlayan kurumsal ve hukuksal yapıların ortadan kaldırılmasına yönelik olması, hiç de yadırganacak bir durum değildir. Siyasal iktidarın bu alanda on yıl boyunca yaptıkları ve yapmak istedikleri, deyiş yerindeyse “parça bölük” düzenlemelerdi; anlaşılan artık bunları yeterli görmüyor ve çok daha köklü dönüşümleri hedefliyor. Doğrusu, pek de haksız sayılmaz (!):

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Bu alanda, mülkiyeti devredilmeden de yapılan onca özelleştirilmeye karşın Türkiye’de sermaye birikimine henüz tümüyle açılmamış doğal, tarihsel ve kültürel “çevresel” olanakların ve etkinlik alanlarının bulunduğunu; bu doğrultudaki girişimlerine karşı durması gerekenlerin, karşı durabileceklerin örgütlülük düzeylerinin ve yaklaşım biçimlerinin kendisini engellemeye yetmeyeceğini düşünüyor. Yanlış mı düşünüyor acaba?

Yalnızca “savunmacı” konumda kalmak yeterli olabilir mi?

Gerçekten de; dünyada ve Türkiye’de bu gelişmeler yaşanırken “çevre”, doğal varlık ve ortamlar yalnızca bu gelişmelerden soyutlanılmış “savunmacı” tutumlarla gerektiğinde korunabilir mi? Daha açık bir söyleyişle, “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların gerektiğinde korunabilmesi için, öncelikle;

- ülkesel, bölgesel, yerel ve toplumsal politika ve stratejilerin geliştirilmesi ve “genel” ekonomik ve toplumsal gelişme politikalarına içselleştirilmesi,
- bu politika ve stratejinin yaşama geçirilebilmesi için “uygun” yönetsel yapıların kurulması,
- “uygun” yönetsel yapıların yaşama geçirilebilmesi ve yeterince etken olabilmesi için kurumsal ve hukuksal düzenlemelerin yapılması, gerekmiyor mu ve bu gerekler üzerinde olabildiğince geniş bir toplumsal uzlaşının sağlanması zorunlu olmuyor mu?

Kısacası; KHK’larla kurulması öngörülen “çevre”, doğal varlık ve ortamları “yönetme” düzeninin getiri ve götürülerinin sorgulanması sırasında;

- öncelikle siyasal iktidarın son derece antidemokratik bir düzenleme aracı olan KHK’larla oluşturmaya çalıştığı “KHK Cumhuriyetinin” bir bütün olarak ele alınıp sorgulanması,
- “KHK Cumhuriyetinde” “çevreye”, doğal varlık ve ortamlara nasıl yaklaşıldığının belirlenmesi,

- bu yaklaşımın “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların gerektiğince korunabilmesi için olması gerekenler yönünden değerlendirilmesi

yöntemsel bir zorunluluk olmaktadır. Ne var ki, bu zorunluluk, ülkemizde çoğunlukla yerine getirilmiyor; ağırlıkla ve yaygın olarak söz konusu düzenlemelerin yol açabileceği düşünülen “olumsuzlukların” sergilenmesiyle yetiniliyor, ancak, bu yapılırken de temel alınan “olması gerekenlere” herhangi bir açıklama getirilmiyor. Böyle olduğu içindir ki tartışmaların çoğu zaman, deyim yerindeyse “gölge boksu yapmaktan” öteye geçememesi de bir bakıma kaçınılmaz oluyor; dolayısıyla “çevre koruma”, “doğal varlık ve ortamlara sahip çıkma” isteği ve çabası kalıcı sonuçlar veremiyor.

“KHK Cumhuriyeti’nde neler yapılmak isteniyor?”

Bilindiği ve TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası’nın da açıklanmasında vurgulandığı gibi, KHK’lar daha çok 12 Mart ve 12 Eylül vb baskıcı koşullarda görece daha yoğun kullanılan antidemokratik bir düzenleme aracıdır (HKMO, 2011). Peki, AKP, KHK’larla temel olarak ne yapmak istiyor? Gerçekte, daha doğru bir soru şöyle olsa gerek; “- Siyasal iktidar ‘KHK Cumhuriyetinde’ neler yapmak istemiyor?”. Yapılmak istenenler öylesine çok, öylesine boyutlu ancak birbirleriyle öylesine tutarsız ki bu soruya bir çırpıda yanıt verilebilmesi, gerçekten de son derece güç. Öyle anlaşılıyor ki, siyasal iktidar “ustalık döneminde”, KHK’ların ne denli kolaylaştırıcı bir düzenleme aracı olduğunun ayırtına varmıştır. Ancak, nendendir bilinmez, akıl almaz bir acelecilikle, deyim yerindeyse “sapla samanı karıştırmış”; 6223 sayılı Kamu Hizmetlerinin Düzenli, Etkin ve Verimli Bir Şekilde Yürütülmesini Sağlamak Üzere Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilat, Görev ve Yetkileri İle Kamu Görevlilerine İlişkin Konularda Yetki Kanunu ile çelişen; birkaç ay değil birkaç gün içinde aynı konuda birbirinden tümüyle farklı, daha da önemlisi, birbirleri uyumsuz düzenlemeler yapmıştır. Ancak, bilindiği gibi, CHP, 6223 sayılı yasanın 1 ve 2. maddelerinin Anayasa’ya aykırı olduğu gerek-

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormanlık

çesiyle Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açmış, ancak dava Anayasa Mahkemesi'nin 27 Ekim 2011 tarihinde aldığı kararla reddedilmiştir Böylece,

- kamu yönetimi sözcüğün tam anlamıyla "ucube" sayılabilecek yapıya dönüştürülmüş; göreceli olarak demokratik yapılara sahip kamu kurum ve kuruluşları siyasal iktidarın dilediği gibi hareket edebileceği bağılı birimlere dönüştürülmüştür,
- kamu çalışanlarının geleceği belirsizleştirilmiştir;
- "proje", "program", "eylem planı" vb belgeler öne çıkarılarak planlama her alanda çökertilmiş; yerel yönetimler iyiden iyi güdükleştirilerek siyasal iktidara her türlü keyfi uygulamaları için akla gelmedik olanaklar sağlanmıştır.

Bu gerçek, altı ay içinde çıkarılan ve Resmi Gazete'nin "Mükerrer" sayılarında yayımlanacak denli "acil" görülen; hazırlık aşamasında kamuoyuna hiçbir bilgi verilmeyen, yöntemi gereği TBMM'de de tartışılmayan KHK'lar topluca değerlendirildiğinde açıklıkla ortaya çıkıyor: KHK'larla gerçekleştirilen düzenlemelerin boyutları aşağıda topluca sergilenmiştir:

- 35 KHK'yla 214 yasada ve 60 KHK'da düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeler kapsamında;
 - 657 Sayılı **Devlet Memurları Kanunu** 18,
 - 5018 Sayılı **Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu** 10,
 - 375 Sayılı **Devlet Memurları ve Diğer Kamu Görevlilerine Memuriyet Taban Aylığı ve Kıdem Aylığı ile Ek Tazminat Ödenmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname** 7,
 - 2451 sayılı **Bakanlıklar ve Bağılı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanun** 6 kez değiştirilmiştir.
- 13 KHK (643, 646, 648, 649, 650, 651, 653, 654, 657, 661, 662, 665 ve 666 sayılı KHK'lar), "*...Bazı Kanun ve KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair KHK*" olarak son derece kapsamlı, birbirleriyle ilişkisiz, kimileri de aynı dönemde çıkarılmış önceki KHK'ların yeniden düzenlenmesine yöneliktir.

- 13 KHK, TBMM açıldıktan sonra, bunların 2'si ise, yetki yasasının süresinin bitiminden iki gün önce çıkarılmıştır.
- En çok 662 (27 yasa ve 9 KHK), 666 (26 yasa 4 KHK), 661 (23 yasa 4 KHK), 650 (22 yasa ve 1 KHK), 663 (19 yasa ve 2 KHK), 649 (13 yasa ve 9 KHK), 646 (10 yasa ve 3 KHK) ve 648 (10 yasa ve 5 KHK) sayılı KHK'larla; başka bir söyleyişle 8 KHK'yla toplam 150 yasada ve 37 KHK'da düzenleme yapılmıştır;
- Ek 1'de de görülebileceği gibi; toplam 35 KHK'nın 9'u "çevre" ve "ormancılıkla" ile "doğrudan" ilgilidir ve bu KHK'larla 18 yasada ve 8 KHK'da düzenleme yapılmıştır.
- KHK'yla da "çevre" ve "ormancılık" ile "dolaylı olarak" ilgili 16 yasa ve 8 de KHK değiştirilmiştir.
- Çıktıktan sonra 644 sayılı **Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında** KHK üç, (648, 653 ve 662 sayılı KHK), 645 sayılı **Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında** KHK ise iki (648 ve 657) kez değiştirilmiştir.*
- Yalnızca 64 maddelik (iki yürütme maddesi) 648 sayılı **Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK ile Bazı Kanun ve KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair** KHK'yla doğrudan "çevre", doğal varlık ve ortamlar, ormancılık ile ilgili 6 yasanın toplam 49 maddesi değiştirilmiştir (644 sayılı KHK'nın 18, 645 sayılı KHK'nın 4, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 12, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 7 ve 3234 sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un 4, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun da 4 maddesi)

* Bu noktada, 644 ve 645 sayılı KHK'ların yaklaşık bir ay önce çıkarılmış olan 636 sayılı Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'nın "türevleri" olduğu anımsanmalıdır

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Hemen dikkat çekmiştir; AKP döneminde KHK'larla yapılan düzenlemelerin doğrudan ve dolaylı olarak "çevreye" ilişkin olanları, hem akıl almaz çokluktur hem de son derece kısa süreler içinde tekrar değiştirilmiştir. Çünkü siyasal iktidar;

- özellikle 2000'li yıllarda toplumun göreceli olarak en örgütlü olduğu ve dolayısıyla siyasal iktidara karşı durabildiği alanların başında "çevre", doğal varlık ve ortamların korunmasının geldiğini kavramıştır;
- geçen on yıl içindeki onca yağmacı düzenleme ve uygulamaya karşın ülkemizdeki sermaye birikimine henüz "gerektiğince" açılmamış doğal varlık ve ortamların bulunduğunu görmüştür.

Bu nedenle siyasal iktidar, oluşturmayı hedeflediği "dikensiz gül bahçesinin" sınırlarını daha da genişleterek "KHK Cumhuriyetini" pekiştirmek istemektedir. Gözden kaçırılması gereken temel belirleyici, siyasal iktidarın bu isteğidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Çevre Yönetiminin; Doğal Varlık ve Ortamların Korunmasının Temel Gereklere

Bilindiği gibi Anayasanın 56. maddesine göre "*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.*" Ancak, ilginçtir; ülkemizde "çevre", özellikle 2000'li yıllarda da doğal varlık ve ortamların korunmasına yönelik duyarlılık ve eylemlilikler, başkaca hiçbir alanda görülmedik düzeyde yaygınlaşmasına karşın*, bu anayasal

* Örneğin; 7-8 Ocak 2012 günlerinde İstanbul'da "*Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu*" adıyla bir araya gelen 99 demokratik kitle örgütü ve oluşumun üye bileşimi ve yayımladıkları "*Yaşam Alanlarını, Yaşamı Savunanlar Buluşuyor Mücadeleler Birleşiyor*" başlıklı bildiğe, bu sürecin ulaştığı boyutları açıklıkla ortaya koymuştur. Ancak, bildiğede

kuralın nasıl yaşama geçirilebileceği gerektiğince tartışılmamıştır. Dolayısıyla, sözgelimi;

- *“-Türkiye’de ‘çevrenin’, doğal varlık ve ortamların korunması için gerektiğince etken olabilecek bir yönetsel yapı var mıdır; olmuş mudur?”;*

olmamışsa eğer;

- *“- Türkiye’de ‘çevrenin’, doğal varlık ve ortamların korunması için nasıl bir yönetsel yapı oluşturulmalıdır?”*

sorularının yanıtlanmasına yönelik çabalara yeterince girilmemiştir. Girilmediği içindir ki ülkemizde bu alanda da zamanla, deyim yerindeyse “altı kaval üstü şişhane” bir yapılanma oluşmuş ve bu yapılanma siyasal iktidarların keyfince sıkça değiştirilmiştir. Oysa söz konusu KHK’larla “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların korunması alanında yapılmak istenenlerin anlamlı bir düzlemde tartışılabilmesi için de öncelikle bu soruların yanıtlanmasına yönelik tartışmaların yapılması gerekmektedir. Bu gereğin yerine getirilmesine yönelik çabalara katkıda bulunabileceği düşünülen tezlere aşağıda yer verilmiştir:

Türkiye’de “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların korunması için gerektiğince etken olabilecek bir yönetsel yapı hiçbir dönemde oluşturulmamıştır. Çünkü daha önce de değinildiği gibi, “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların korunması Türkiye’de yaşama alanlarının tüm boyutlarına, dolayısıyla da karar alanlarına içselleştirilmiş kamusal bir kaygı değildir. Dolayısıyla, “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların korunmasına yönelik düzenlemeler temel yaşama etkinliklerine hemen hemen tümüyle dışsallaştırılmış; bu etkinliklerin “çevreye”, doğal varlık ve ortamlara herhangi bir biçimde ve düzeyde zarar vermeyecek biçimde dönüştürülmesi hedeflenmemiştir. Örneğin tarım, enerji, sanayi, madencilik, ulaştırma, eğitim vb

KHK’larla ilgili olarak yalnızca; “AKP iktidarının; yapısal dönüşümler, yasal düzenlemeler, kanun hükmünde kararnamelemlerle sermayenin doğayı talan etmesinin önündeki tüm engelleri kaldırmaya çalıştığını, bu nedenle, halkın hukukunu direnişin içinde kurnamız gerektiğini ve bu saldırıların ancak bu yolla engellenebileceğini biliyoruz.” açıklamasıyla yetinilmiştir

alanlardan sorumlu kurum ve kuruluşların yanı sıra, daha da önemlisi, eş konumda kuruluşlar olarak sözcğelimi, “çevre” bakanlıkları, genel müdürlükleri, daire başkanlıkları vb birimler kurulmuş; “çevre” ile ilgili özel yasa ve yönetmelikler çıkarılmıştır. Böylece, her birimi, benzetme yerindeyse, “bağısız cumhuriyetler” gibi hareket edebilen, bütünlükten tümüyle uzak, alabildiğine parçacı bir yapılanma oluşmuştur. Açık ki, böylesi bir yapılanmada, “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların korunabilmesinin “olmazsa olmaz” koşulu olan tümleşik politikaların ve stratejilerin geliştirilebilmesi; tümleşik ülkesel, bölgesel, sektörel vb planların hazırlanabilmesi ve uygulanabilmesi de olanaksızlaşmıştır. 1990’lı yıllarda DPT’nin eşgüdümünde hazırlanan **Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı**’nda yer verilen strateji ve eylemlerin, çevre şuralarında alınan kararların, hazırlanan eylem planlarının* hiçbir düzlemde göz önünde bulundurulmaması, bir bakıma, bu yapılanmanın doğal bir sonucudur. Öte yandan, örneğin; Tarım Strateji Belgesi (2006-2010), Türkiye Ulusal Sanayi Strateji Belgesi (2011-2014), kısaca KENTGES olarak anılan Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010-2023) vb belgelerde “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların korunmasına yönelik eylemlerin, deyim yerindeyse “kenar süsü” işlevini görmekten öteye geçememiş olması da söz konusu yapılanmanın yol açtığı sorunların bir başka boyutunu sergilemektedir.

Öte yandan; doğal varlık ve ortamların korunması, ülkemizde de, kamuoyunun giderek öne çıkarılan bir ilgi alanı

* Türkiye, “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların korunması alanında da sözcüğün tam anlamıyla bu türden belge çöplüğüne dönüştürülmüştür: Bu bağlamda, çoğu Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği vb kuruluşların parasal desteği ve teknik yönlendirmeleriyle hazırlanan ve çoğuna da “milli”, “ulusal” sıfatı yakıştırılan, örneğin; Bitki Genetik Çeşitliliğinin Yerinde Kullanılması Milli Planı (1998), Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2001 ve 2008), Ulusal Sulak Alan Stratejisi (2003), Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı (2005), Türkiye Ulusal Ormancılık Programı 2004-2023 (2004), Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2020), ulusal ve yerel “Gündem 21” vb belgeler, dolayısıyla da; “- Peki bu belgeler hazırlandı da ne oldu?” sorusu akla gelmektedir. Gerçekten de; “hazırlandı da ne oldu?”

olmuştur*. Ne var ki, bu alanda sergilenen duyarlılık ve eylemlilikler, çoğunlukla korunmasına çalışılan doğal varlık ve ortamlara zarar verebileceği düşünülen tekil düzenleme ve uygulamalar özelinde yoğunlaşmıştır. Sözgelimi; 2010 yılında gündeme getirilen **Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı**'na; akarsularda ve çevresinde ekolojik, toplumsal ve kültürel yıkımlara yol açan HES'lere yönelik son derece özverili çabalarla karşı çıkılırken, örneğin;

- 2005 yılında çıkarılan 5346 sayılı **Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun**
- 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 57. maddesine dayanılarak çıkarılan **Ağaçlandırma Yönetmeliği**'yle devlet mülkiyetindeki orman say ve maki ekosistemlerinin özel kişi ve kuruluşların ceviz, kestane, badem vb tarım arazilerine dönüştürülmesi,
- 2008 yılında çıkarılan 5761 sayılı **"Turizmi Teşvik Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**

vb düzenlemeler gerektiğince tartışılmamıştır bile.

Bu gerçeklikler karşısında "çevrenin", doğal varlık ve ortamların gerektiği gibi korunabilmesi için, bu kaygının tüm yaşama alanlarına, etkinliklerine; bu alan ve etkinliklerin düzenlenmesiyle sorumlu kurum ve kuruluşların karar süreçlerine içselleştirilmesi gerekmektedir. Bu gereğin yerine getirilmesinden; "çevrenin", doğal varlık ve ortamların korunması için temel ilkelerin ve "olmazsa olmaz" kuralların konulmasından ve uygulamaların eşgüdümü ile izlenmesinden sorumlu, bakanlıklar üstü bir konumda etkinlikte bulunabilecek demokratik çevre yönetim yapısının oluşturulması zorunludur.

* Kamuoyunun bu yöneliminin nesnel sayılabilecek nedenlerinin ve yol açtığı değişme ve gelişmelerin de tartışılması gerekmektedir kuşkusuz. Ancak, bu bağlamda şimdilik böylesi bir tartışmaya girilmeyecektir

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Kolaylıkla kestirilebileceği gibi “KHK Cumhuriyetinde” böyle bir çevre yönetimi yapılanması öngörülmemiş; dahası;

- siyasal iktidarın en azından kendi içinde tutarlı olabilecek bir çevre yönetim yapılanmasının oluşturulması vb bir “derdi” olmamış;
- yürürlükteki “altı kaval üstü Şişhane” çevre yönetimi yapılanması tümüyle çökertilmiş,
- onlarca yılın bilgi ve deneyim birikimine sahip uzman işğö-renler tasfiye edilmiş,
- “çevre”, doğal varlık ve ortamların sermaye birikimine olası katkılarının ençoklanmasını kolaylaştırılabileceği düşünö-len bir yönetsel yapının oluşturulması hedeflenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

“KHK Cumhuriyeti”nde “Çevre” Yönetim

KHK’larla çevre yönetimi ile ilişkilendirilebilecek son derece köklü değişiklikler çok kısa süreler içinde yapılmıştır. Öyle ki, 644 sayılı KHK’yla neredeyse bir tür “üst bakanlık” yetkileriyle donatılmış, benzetme yerindeyse “Türkiye Belediyesi” yapısında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇEŞ) kurulmuş; yetkileri önce 648 ve sonra da 653 ve 662 sayılı KHK’larla daha da artırılmıştır. Deyim yerindeyse “el yordamıyla” ancak kesinlikle akıl almaz bir gözü karalıkla oluşturulan bu yapılanma, 2012 yılında çıkarılan **Afet Riski Altındaki Alanların Dönüş-türölmesi Hakkında Kanun**’la iyiden iyiye pekiştirilmiştir.

Ek 1’de de sergilendiği gibi, 648 sayılı KHK’yla, “çevre” doğal varlık ve ortamlarla doğrudan ilgili 5 yasa ve 3 KHK’da yaşamsal önemde değişiklikler yapılmıştır. Ancak, yürürlük maddeleriyle birlikte toplam 64 maddeden oluşan 648 sayılı

KHK'nın 18 maddesi, bir aydan kısa bir zaman önce çıkarılmış olan 644 sayılı KHK'ya ve 12 maddesi de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na (bir maddesi de 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun'a) ilişkindir. Ayrıca, yine 648 sayılı KHK'yla;

- 3194 sayılı **İmar Kanunu**,
- 4708 sayılı **Yapı Denetimi Hakkında Kanunu**
- 645 sayılı **Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname**
- 2873 sayılı **Millî Parklar Kanunu**
- 3234 sayılı **Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunu**'nda da

köklü değişiklikler yapılmıştır. Açıktır ki bu, rastlantısal bir durum değildir: Daha önce de değinildiği gibi, siyasal iktidar, tüm eksiklik ve yanlışlıklarına karşın ülkemizdeki "çevrenin", doğal varlık ve ortamların korunmasına yönelik hukuksal ve yönetsel yapıyı, yaşama geçirmeyi hedeflediği "çılgın projeler", "kentsel dönüşüm" vb uygulamalar için bir engel olarak görmekte ve bu engelleri aşmak istemektedir. Yapılan düzenlemelerin yanı sıra, sözgelimi;

- 2872 sayılı **Çevre Kanunu**,
- 2634 sayılı **Turizmi Teşvik Kanunu**
- 3213 sayılı **Maden Kanunu**
- 6831 sayılı **Orman Kanunu**

vb "çevrenin", doğal varlık ve ortamların yıkımına yol açabileceği ve açtığı açıklık kazanmış, bu nedenle de çoğu maddesi yüksek yargı tarafından iptal edilmiş ve/veya yürütülmesi durdurulmuş yasalarda hemen hemen hiçbir değişikliğin yapılmamış olması da bu gerçeği tanıtlamaktadır.

1. 648 Sayılı KHK'yla Değiştirilen 644 Sayılı KHK'yla Yapılan Dzenlemeler

Yüzeysel olarak değerlendirildiğinde, sözeğelimi, 644 sayılı KHK'nın 648 sayılı KHK'yla değiştirilen 2. maddesinde sayılan görevlerine bakıldığında, ÇEŞ'in özellikle kentsel çevre sorunlarına yol açan temel süreçlerin önlenebilmesi için gerekli olabilecek, bu anlamda "suyun başını tutabilecek" konumda "merkezi" ve yönlendirici yetkilerle donatıldığı söylenebilir*. Ancak, ayrıntılı olarak irdelendiğinde, bu yetkilerle;

- var olan çevre yönetimindeki parçacı yapılanmanın daha da pekiştirilmesinin yanı sıra "ucube" bir bakanlık yapılanmasıyla her türlü keyfiliğe açık; tüm kamusal varlıkların, bu kapsamda da doğal varlık ve ortamların sermaye birikimine açılmasını daha da kolaylaştırabilecek bir yönetsel yapının oluşturulmasının,
- yürürlükteki çevre yönetim yapısının olumlanabilecek yanlarının, özellikle de kısıtlı düzeyde de olsa "halkın" katılımına olanak veren ülkesel ve yerel dzeneklerinin tümüyle tasfiyesinin,
- "kentsel dönüşüm" vb rant üretme ve aktarma amaçlı yaklaşımlarla "planlama" anlamına gelebilecek her türden işlemin gereksizleştirilmesinin,
- başta yüksek yargıya başvurmak olmak üzere 1982 Anayasasının çeşitli maddeleriyle yurttalara getirilen "çevrenin", doğal varlık ve ortamların korunması ile ilgili bireysel ve

* Örneğin, yalnızca 648 sayılı KHK'nin 40. maddesiyle 178 sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'nin 13. maddesinin birinci fıkrasının (r) bendi ve ikinci fıkrasında yapılan değişiklik bile bu yargının yerindeliliğini açıklıkla ortaya koymaktadır: Yapılan dzenlemeye göre; "Bakanlar Kurulunca uygulama usul ve esasları belirlenen projeler kapsamında; Hazinenin özel mülkiyetinde ve Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan taşınmazları geliştirmek, değerlendirmek, kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazları satın almak, trampa etmek, kamulaştırma ve toplulaştırma yapmak. Birinci fıkranın (r) bendi kapsamındaki tüm taşınmazlara ilişkin her tür ve ölçekteki etüt, harita, plan, imar planları, imar plan tadilatları ve imar uygulamaları Bakanlığın talebi üzerine Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yapılır ve onaylanarak yürürlüğe konulur."

örgütsel hak ve ödevlerin yaşama geçirilmesini kısıtlayan hukuksal düzenlemelerin yapılmasının,

- varlıkları ve etkinlikleri 1982 Anayasasının 135. maddesiyle sınırlı da olsa güvence altına alınan “kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının” işlevsizleştirilerek öngörülen “ucube” kamu yönetiminin, deyiş yerindeyse “kenar süsleri” konumuna indirgenmesinin
- “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların korunması yönünde onlarca yılın bilgi ve deneyim birikiminin silinmesi; oluşturulmuş, giderek benimsenmiş doğal varlık ve ortamların her türlü talana açılmasının daha da kolaylaştırılmasının

hedeflendiği kolaylıkla kavranabilir.

644 sayılı KHK’da yapılan düzenlemeler temelde üç kümede irdelenebilir.

1.1. Yönetmel Yapı ve Görevler

648 sayılı KHK’yla değişik 644 sayılı KHK’yla ÇEŞ’e, “TOKİ” ya da “inşaat-plan-proje şirketi” vb kuruluşlarınkine benzer görevler verilmiştir. Öyle ki, son derece antidemokratik biçimde yapılandırılan ÇEŞ, bu yapılanma biçimi ve görevleriyle, kapatılan Çevre ve Orman Bakanlığını bile aratabilecektir. ÇEŞ’in ve dolayısıyla da kimi genel müdürlüklerinin sayılan görevleri bu gerçeği açıklıkla ortaya koymaktadır

648 sayılı KHK’yla değişik 644 sayılı KHK’yla ÇEŞ’te şimdilik 9 genel müdürlük oluşturulmuştur. Öyle anlaşılıyor ki, öngörülen çevre yönetimi düzeninde;

- Mekânsal Plânlama Genel Müdürlüğü (MPGM), temel belirleyici;
- Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. (ÇYGM), Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü (ÇEDGM) ile Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (TAVGM),

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

dahası, başta Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile yerel yönetimler olmak üzere öteki kurum ve kuruluşlar ise MPGM'nin "kolaylaştırıcıları" olacaktır.

Öte yandan, Bilindiği gibi Türkiye'de kültür-doğa etkileşimi çoğu durumda hiçbir düzlemde göz önünde bulundurulmamaktadır. Öyle ki, 2863 sayılı **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu**'na göre çeşitli düzeylerde oluşturulan "Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma" kurullarının varlığına karşın kültür ve doğa varlıklarına ilişkin kararlar çoğunlukla ayrı ayrı alınmıştır. "KHK Cumhuriyetinde" ise "ayrımçı" olarak nitelendirilebilecek bu yönetsel yapı daha da pekiştirilmiştir. Sözgelimi, "tabiat varlıkları" ve "doğal sitler" ile ilgili iş ve işlemlerin ÇEŞ'e, eylemli olarak da TAVGM'ye devredilmiştir.

Bu temelde yapılan yönetsel düzenlemelerin ve görevlerin başlıcaları aşağıda sergilenmiştir:

ÇEŞ'in artık yine AKP döneminde çıkarılan 4856 sayılı **Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun**'un 2. maddesinin "g", "h" ve "y" bentlerinde yer verilen*;

- "Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde, çevreye olumsuz etki yapabilecek her türlü plân, program ve projenin, fayda ve maliyetleriyle çevresel olguların ortak bir çerçeve içinde değerlendirilmesini gerçekleştirecek çevresel etki değerlendirmesi ve **stratejik çevresel değerlendirme** çalışmasının yapılmasını sağlamak, bu çalışmaları denetlemek ve izlemek" ile
- "Dengeli ve sürekli kalkınma amacına uygun olarak **ekonomik kararlarla ekolojik kararların birarada düşünülmesine imkân veren rasyonel doğal kaynak kullanımını sağlamak üzere, kalkınma plânları ve bölge plânları temel alınarak çevre düzeni plânlarını hazırlamak veya hazırlatmak, onaylamak, uygulanmasını sağlamak."**

* Bu bağlamda yasa ve KHK maddelerinde özellikle dikkat edilmesinde yarar görülen iş ve işlemler koyu renkli dizilmiştir.

- “Bakanlığın çalışma alanına giren hizmetlere ilişkin olarak, **araştırma birimleri ve eğitim merkezleri açmak**, yurt içinde ve dışında gerekli personeli yetiştirmek, **her çeşit uygulamalı araştırmalarla eğitim, yayın ve yayım çalışmaları yapmak, yaptırmak, dokümantasyon ve tanıtma faaliyetlerinde bulunmak**”.

vb görevleri olmayacaktır. Böylece, “çevreye”, doğal varlık ve ortamlara zarar veren temel süreçlerin önlenmesi kaygısının kalkınma politikalarına, ekonomik kararlara içselleştirilebilmesi, en iyimser bir değerlendirmeye tümüyle rastlantılara bırakılmıştır.

Buna karşılık daha sonra ayrıntılı olarak tartışılacağı gibi, 644 sayılı KHK'nın 648 sayılı KHK'yla değişik 2. maddesinin “ç”, “d”, “ğ” ve “h” bentlerine göre ÇEŞ'e;

“Her tür ve ölçekteki fiziki planlara ve bunların uygulanmasına yönelik temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve bunların uygulanmasını sağlamak, Bakanlar Kurulunca yetkilendirilen alanlar ile merkezi idarenin yetkisi içindeki kamu yatırımları, **mülkiyeti kamuya ait arsa ve araziler üzerinde yapılacak her türlü yapı**, milli güvenliğe dair tesisler, askeri yasak bölgeler, genel sığınak alanları, özel güvenlik bölgeleri, enerji ve telekomünikasyon tesislerine ilişkin etütleri, harita, **her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını**, parselasyon planlarını ve değişikliklerini resen yapmak, yaptırmak, onaylamak ve başvuru tarihinden itibaren iki ay içinde yetkili idarelerce ruhsatlandırma yapılmaması halinde resen **ruhsat ve yapı kullanma izni** vermek.”,

“**Mekânsal strateji planlarını** ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak suretiyle hazırlamak ve mahalli idarelerin plan kararlarının bu stratejilere uygunluğunu denetlemek”,

“Gecekondu, **kıyı alanları ve tesisleri** ile niteliğinin bozulması nedeniyle **orman ve mera dışına çıkarılan alanlar dâhil kentsel ve kırsal alan ve yerleşmelerde yapılacak iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamalarında** idarelerce uyulacak usul ve esasları belirlemek”,

“Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan veya mülkiyeti Hazineye, kamu kurum veya kuruluşlarına veya gerçek kişilere veyahut özel hukuk tüzel kişilerine ait olan taşınmazlar üzerinde kamu veya özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan yatırımlara ilişkin olarak ilgililerince hazırlandığı veya hazırlatıldığı halde yetkili idarece dört ay içerisinde onaylanmayan etüt, harita, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını, parselasyon planlarını ve değişikliklerini ilgililerinin valilikten talep etmesi ve valiliğin Bakanlığa teklifte bulunması üzerine bedeli mukabilinde yapmak, yaptırmak ve onaylamak, başvuru tarihinden itibaren iki ay içinde yetkili idarece verilmemesi halinde bedeli mukabilinde resen yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni ile işyeri açma ve çalışma ruhsatını vermek.”

vb gibi görevler verilmiştir. Bu görevleriyle ÇEŞ, “çevrenin”, “doğal varlık ve ortamların korunmasından çok yapılaşmayı “düzenleme”, ağırlıkla da yeni kentsel rantlar yaratma ve dağıtma işlevlerini üstlenmiştir. Özellikle MPGM’ye, bu doğrultuda kullanabileceği yaşamsal önemde yetkiler verilmiştir. Sözgelimi, MPGM’nin, başka kurum ve kuruluşların yapması gerekirken “iki (ya da üç) ayda yapılmaması” ya da “ihtilaflar çıkması” vb gerekçelerle resen yapabileceği iş ve işlemlerin niteliği, bu yetkilerin boyutlarını açıklıkla ortaya koymaktadır.

644 sayılı KHK’nın ilk biçiminde ÇEŞ’e “çevrenin”, “doğal varlık ve ortamların korunmasına yönelik herhangi bir görev verilmemiş, dolayısıyla, yapılanmasında bu doğrultuda etkinlikte bulunacak bir birim açılmamış olması ÇEŞ’in “yapılaştırıcı” işlevini açıklıkla ortaya koymaktadır. Öyle ki, 644 sayılı KHK’nın 648 sayılı KHK’yla değiştirilmesi sırasında yapısında TAVGM da yer verilmesine karşın ne ÇEŞ’in ne de bu genel müdürlüğün görevleri arasında doğal varlık ve ortamların korunması ile ilgili herhangi bir görev sayılmıştır.

644 sayılı KHK’yla Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü’nün görevleri “mevzuatı hazırlamak”, “standart geliştirmek”, “ölçüm, tespit ve kalite ölçütlerini belirlemek”, “politika ve stratejileri belirlemek” vb kural koyuculuğa indirgenmiştir. Oysa 4856 sayılı yasada

aynı müdürlüğün görevleri; “...uygulamak ve uygulanmasını sağlamak”, “gerektiğinde müdahale etmek”, “gerekli önlemleri almak veya aldirmek”, “sistemleri kurmak, kurdurmak”, “kirlenmiş alanların iyileştirilmesine ilişkin çalışmaları yapmak ve yaptırmak” vb yapım ve yaptırıcı görevler verilmiştir. Daha açık bir söyleyişle; Anayasanın 56. maddesine karşın “çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek”, devletin ikincil düzeyde bir ödevi olmuştur.

“Çevresel Etki Değerlendirmesi ve **Plânlama** Genel Müdürlüğü”, “Çevresel Etki Değerlendirmesi, **İzin ve Denetim** Genel Müdürlüğü’ne (ÇEDGM) dönüştürülmüş ve görevi de ağırlıklıla “izlemek ve denetlemek” olmuş; “çevre düzeni planları” hazırlama görevleri yeni kurulan Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir.

648 sayılı KHK’yla 644 sayılı KHK’ya getirilen 13/A maddeyle kurulan TAVGM’ye verilen görevler, Ek 3’te de sergilendiği gibi, özel olarak korunması gereken doğal varlık ve ortamların belirlenmesi, tescili ve daha da önemlisi korunabilmesine yönelik iş ve işlemlerin yürütülmesinde çok başlılığa yol açabilecektir.

644 sayılı KHK’nın 6. maddesiyle ÇEŞ’in “Hizmet Birimleri” arasında **Yüksek Fen Kurulu** da sayılmıştır. 16. maddesine göre bu kurula “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların korunmasına yönelik herhangi bir görev verilmemiş, dolayısıyla üye bileşiminin de “Bakanlığın hizmet alanıyla ilgili teknik konularda deneyim sahibi kişiler arasından, en az dokuzu mühendis, biri mimar, üçü şehir plancısı olmak üzere” bir başkan ve 17 üyeden oluşması öngörülmüştür. Bu kurulun görevleri arasında “Teknik veya fiziki yönden birbirini etkileyen plan ve yapım işleri ile ilgili olarak, kamu kurum ve kuruluşları arasında doğan anlaşmazlıkları, taraf olan idarelerin birlikte talep etmeleri halinde inceleyip karara bağlamak” da bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda ÇEŞ’in bir tür “üst bakanlık” konumu daha kolay kavranabilecektir.

ÇEDGM’nin 644 sayılı KHK’nın 9. maddesinde sayılan görevleri arasında “Alıcı ortamları izlemek, buna ilişkin altyapıyı oluş-

turmak, çevre kirliliği ile ilgili olarak ölçüm, tespit ve kalite ölçütlerini uygulamak ve uygulanmasını sağlamak” da sayılmış, ancak, bu ortamların niteliklerine açıklık getirilmemiştir. Oysa 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 2006’da çıkarılan 5491 sayılı yasayla değiştirilen 2. maddesinde; “Alıcı ortam: Hava, su, toprak ortamları ile bu ortamlarla ilişkili ekosistemleri” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım temel alınacaksa, Türkiye gibi çok farklı ekosistemlerin farklı kurum ve kuruluşlarca “yönetildiği” bir ülkede bu görevin yürütülme düzenini de açıklık getirilmesi gerekir, ancak, bu gerek yerine getirilmemiştir.

1.2. Planlama

Bilindiği gibi, “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların gerektiğince korunabilmesinin öncelikli koşullarından birisi de kalkınmacı etkinliklerin çok boyutlu olarak planlanmasıdır. Ancak, AKP’nin on yıllık iktidarları döneminde planlama da, Anayasanın, başta 166. maddesindekiler olmak üzere planlamayı zorunlu kılan çeşitli kurallarına karşın kamu yönetiminin “kenar süslerinden” birisine dönüştürülmüştür. Öyle ki, bu doğrultuda;

- Anayasanın 57. maddesindeki “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.” kuralı görmezden gelinmiş,
- 4 Kasım 2010 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan ve tüm kurumlar için bağlayıcı olan **Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı** (KENTGES), deyim yerindeyse “rafa kaldırılmış”,
- Her alanda daha çok AB, BM vb ülkelerarası kuruluşların parasal ve teknik desteği ve yönlendirmeleriyle birbirleriyle ilgisiz ve çoğunlukla da herhangi bir yaptırım gücü olmayan “ulusal” program, strateji belgeleri ve eylem planları hazırlanmış,

- 8 Haziran 2011 tarihinde yürürlüğe giren ve 646 ile 659 sayılı KHK'larla da değiştirilen 641 sayılı Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'yla Devlet Planlama Teşkilatı kapatılarak planlamanın yönlendiricilik işlevi en aza indirilmiştir.

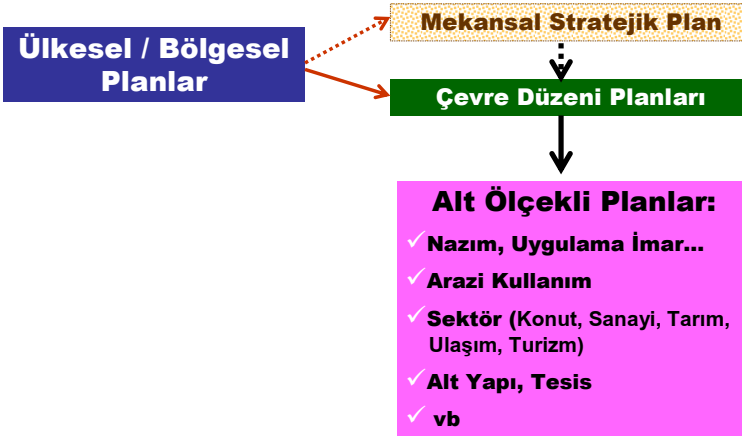
Bu süreçte, "çevrenin", doğal varlık ve ortamların korunması ile ilişkilendirilebilecek planlama düzeni köktenci biçimde değiştirilmiştir. Bu değişikliklerin başlıcaları aşağıda tartışılmıştır:

- 644 sayılı KHK'nın 2. maddesinin 1. fıkrasının 648 sayılı KHK'yla değiştirilen "ç" bendiyle; "...her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını, ... ve değişikliklerini resen yapmak, yaptırmak, onaylamak,..." ve "d" bendiyle de "Mekânsal strateji planlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak suretiyle hazırlamak ve mahalli idarelerin plan kararlarının bu stratejilere uygunluğunu denetlemek" yetkileri ÇEŞ'e verilmiştir. Böylece, "mekânsal strateji planı" (MSP) yaklaşımı gündeme getirilmiştir. 644 sayılı KHK'nın 7. maddesinin 1. fıkrasında ise MPM'nin bu doğrultudaki görevleri açıklanmıştır. Buna göre;
 - a. Yerleşme, yapılaşma ve arazi kullanımına yön veren, her tür ve ölçekte fiziki planlara ve uygulamalara esas teşkil eden **üst ölçekli mekânsal strateji planlarını** ve çevre düzeni planlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak hazırlamak, hazırlatmak, onaylamak ve uygulamanın bu stratejilere göre yürütülmesini sağlamak.
 - b. Kentlerde ve kırsal alanlarda **arazi kullanımına ilişkin temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve uygulanmasını sağlamak,**
 - c. Havza ve bölge bazındaki çevre düzeni planları da dâhil her tür ve ölçekteki çevre düzeni planlarının ve imar planlarının yapılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek, havza veya bölge bazında çevre düzeni planlarını yapmak, yaptırmak, onaylamak ve bu planların uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak,

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormanlık

- d. Sektörel planların havza veya bölge düzeyindeki mekânsal strateji planlarına ve çevre düzeni planlarına uyumlu hazırlanmasını sağlamak,
- e. Her tür ve ölçekteki fiziki planların birbiriyle uyumunu ve mekânsal strateji planları hedeflerine ve kararlarına uygunluğunu sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak, ilgili idareler tarafından Bakanlıkça verilen süre içinde yapılmayan il çevre düzeni planlarını yapmak, yaptırmak ve resen onaylamak,
- f. Bütünleşik kıyı alanları yönetimi ve planlaması çalışmaları, kıyı alanlarının düzenlenmesine dair iş ve işlemler ile bu alanlara ilişkin jeolojik ve jeoteknik etütleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, kıyı kenar çizgisini tespit etmek, onaylamak ve teskilini sağlamak.

Öyle ki, maddenin 2. fıkrasında da; “Çevre düzeni planlarının Bakanlıkça belirlenen mekânsal strateji planlarına, imar planlarının ise mekânsal strateji planlarına veya çevre düzeni planlarına aykırılığının tespit edilmesi halinde ilgili idareler Bakanlıkça verilen süre içerisinde aykırılıkları giderir.” kuralına yer verilerek MPGM’nin ülke genelinde ve yersel düzlemelerdeki yönlendiriciliği pekiştirilmiştir. Kurulan planlama düzeninin aşağıda özetlenmiştir:

Görüldüğü gibi, bu düzenlemeyle “Üst Ölçekli Mekânsal Strateji Planına” (MSP), dolayısıyla da MPGM’nin, öngörülen planlama düzeninde temel belirleyicilik, öteki planlarda da

yönlendiricilik işlevleri yaşamsal önemde yetkilerle pekiştirilmiştir. Ne var ki, temel belirleyici ve yönlendirici MSP'lerin gerek ölçeği ve hazırlık süreci gerekse yürürlüğe konulması ve yürütülmesi düzeni ayrıntılı olarak açıklanmamıştır. Böyle iken ÇEŞ'in 18 Kasım 2011 tarihinde Başbakan Yardımcılıkları ile ilgili bakanlıklara gönderdiği "Mekânsal Strateji Planı Hazırlık Çalışmaları" konulu yazıda "Bakanlıkça hazırlanacak Üst Mekânsal Strateji Planı" ile ilgili olarak aşağıdaki açıklamaya yer verilmiştir:

"Mekânsal strateji planları ile ulus aşırı bölgesel gelişme, ulusal kalkınma, bölgesel gelişmişlik, bölgelerarası eşitsizlik, dengeli ve sürdürülebilir büyüme, bölgesel rekabet, çekim merkezleri, sektörler arası ilişkiler; doğal, tarihsel, kültürel ve çevresel değerlerin korunması, afet riskleri gibi ülke, havza ve bölge bütününde mekânsal gelişme senaryolarını yönlendirecek konular, güçlü ve zayıf yönler, fırsat ve tehditler, olanaklar ve potansiyeller, stratejik amaçlar ve hedefler çerçevesinde irdelenecek ve değerlendirilecektir. Bu niteliği ile mekânsal strateji planları; üst ölçekte işlevsel ve mekânsal yansımalarını bulduğu, alt ölçek planlama çalışmalarını yönlendiren, genel ve uzun dönemli ilke ve hedefler ile mekânsal ana yönlendirme kararlarını belirleyen, soyut, grafik anlatım diline ve şematik gösterim tekniğine sahip mekânsal gelişme stratejilerini içeren bir plan belgesi olarak hazırlanacaktır."

Ek 4'te de görüldüğü gibi, bu yaklaşımın, örneğin, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyelerinden Ersoy'un "mekânsal strateji planları" ile ilgili açıklamalarında öne sürdüğü gerekliliklerle bağdaştırılabilmesi olanaksızdır (ERSOY, 2006).

Yapılanması ve görevleri 648 sayılı KHK'yla büyük ölçüde yeniden düzenlenirken ÇEŞ'e "planlama" ile ilgili otuz dolayında görev verilmiştir. Ancak, Ek 5'te sergilenen bu planların çoğunluğu arasında herhangi bir ilişki kurulmamıştır. Ek olarak, 644 sayılı KHK'da ÇEŞ'in görevler arasında yer verilen "havza koruma planları" ise kapsamdan çıkarılmıştır.

Görüldüğü gibi, ÇEŞ'in üstlendiği planlama işlevi tümüyle fiziksel olarak, mekânların düzenlenmesiyle sınırlandırılmış-

tır. AKP'nin temel amaçları ve bu amaçlar doğrultusunda yaptığı ve yapmaya çalıştığı düzenleme ve uygulamalar anımsandığında bu, hiç de şaşılacak bir durum değildir: AKP, kentsel ve kırsal mekânı sermaye birikiminin gerekleri doğrultusunda yeniden düzenleme, yaygın söyleyişle de dönüştürme ve bu süreçte yeni sermaye birikim olanakları üretme çabasıdır. Ancak, Türkiye'de de "çevreye", doğal varlık ve ortamlara zarar veren süreçleri hemen hemen tümüyle ekonomik, toplumsal ve kültürel, dolayısıyla siyasal değişme ve gelişmeler üretmektedir. Açık ki, kentsel ve kırsal mekânın yeniden düzenlenmesi bu değişme ve gelişmeler üzerinde etkili olacaktır. Bu nedenlerle, ÇEŞ tarafından hazırlanılacak "her tür ve ölçekteki" (!) planda, özellikle MSP'lerde ekonomik, toplumsal ve kültürel değişme ve gelişmelerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. 641 sayılı Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'yla DPT'nin kapatılması ve yeni kurulan bakanlığa, dolayısıyla birimlerine "çevrenin", doğal varlık ve ortamların korunması ile ilişkilendirilebilecek bir görevin verilmemiş olması ise bu gereği pekiştirmektedir.

1.3. Doğal Varlık ve Ortamların Korunması

"Doğa korumacılığı", ülkemizde de çoğunlukla ayırtdici özellikleri nedeniyle kimi doğal varlık ve/veya ortamların özel olarak tasarlanmış hukuksal ve kurumsal düzenlemelerle korunmasına indirgenmektedir. Dolayısıyla tartışmalar da bu düzenlemelerdeki değişikliklere odaklanmaktadır. Bu, gerekli ancak, temelde, "doğanın" algılanış biçiminden kaynaklanan eksik bir yaklaşımdır. Üstelik bu yaklaşım, bilgisel olarak da gerektiğince donatılmamıştır. Sözelimi, Türkiye'de, kimileri çeşitli yönlerden ötekileriyle karşılaştırılmayacak denli önemli otuza yakın "koruma statüsü" vardır. Örneğin, "*bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçaları*" olarak tanımlanan **tabiatı koruma alanları**, hemen

hemen hiçbir düzlemdede “doğal sitler” denli tartışılmamaktadır. Biyolojik çeşitlilik düzeyinin göreceli olarak son derece yüksek olduğu bozkır, kumul, dağ ekosistemlerinin korunması ise ancak çok yakın zamanlarda gündeme gelmiştir. Giderek yoğunlaşan ve yaygınlaşan HES karşıtı duyarlılık ve eylemlilikler sırasında çoğunlukla derelerin korunması gereken özgün ekosistemler olduklarından çok “su kaynağı” olarak yöre halkı yönünden taşıdığı önem öne çıkarılmaktadır. Bu nedenle çoğunlukla KHK’ların “tabiat varlıkları”, “doğal sit”, “özel çevre koruma bölgeleri” vb özel olarak korunmaya alınmış doğal varlık ve ortamlar ile doğrudan ilgili düzenlemeler tartışma konusu yapılmaktadır. Bu eksikli yaklaşım aşılmağıında “KHK Cumhuriyetindeki” doğal varlık ve ortamların korunmasına yönelik düzeneklerin gerektiğince tartışılabilmesi de güçleşmektedir. Aşağıda yapılan tartışmalar sırasında bu gerçeğin gözden kaçırlmaması yöntemsel bir zorunluluktur.

“KHK Cumhuriyetinde”, özel olarak koruma altına alınmış doğal varlık ve ortamların “yönetilmesi” alanında da kolaylıkla içinden çıkılamayacak bir kargaşa yaratılmıştır. Bu düzenlemelerle;

- daha önce de belirtildiği ve Ek 3’te sergilendiği gibi “KHK Cumhuriyetinde” doğal varlık ve ortamların korunmasında parçacı yapılanma pekiştirilmiş;
- oluşturulan yapılanmada görevler beş ayrı birime dağıtılarak benzer nitelikte görevler ayrı kuruluşlara verilmiş;
- “tabiat varlıkları”, “doğal sit” ve “özel çevre koruma bölgelerinin” yönetimi, bunların tasfiyesi konularında ÇEŞ’in her türlü keyfiliklerine olanak verilmiştir

Bu bağlamda 648 sayılı KHK’yla 644 sayılı KHK’a getirilen Madde 13/A-(1), Ek Madde 1 ve Geçici Madde 6 ile Geçici Madde 2 ve Geçici Madde 10’da yapılan değişiklikler özel önem taşımaktadır:

i) 644 sayılı KHK'ya Getirilen 13/A-(1). Madde:

Maddeye göre;

"milli park", "tabiatı koruma alanı", "tabiat parkı", "sulakalan" ve "benzeri koruma statüleri bulunan diğler alanlar"da "**tespit**" işlemleri ORSU'nun; "...tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını **tescil** etmek" ise ÇEŞ'in;

"tabiat varlıkları", "doğal sit" ve "özel çevre koruma bölgelerinin" "...tespit, tescil, onay, değışiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve **bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak.**" ile tüm "korunan alanlarda" da; "...**kullanma ve yapılaşmaya yönelik** ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değıştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak"

"Orman alanları dışında yer alan korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, **koruma alanları** ve doğal sit alanlarının Bakanlıkça belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere **tahsisini gerçekleştirmek**"

"... bu alan ve bölgelerde (tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerine- YÇ) Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin her türlü tasarrufta bulunmak, işletmek, işlet-tirmek ve kullanım izinlerini vermek, Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin **her türlü** tasarrufta bulunmak, işletmek,

yine ÇEŞ'in, eylemli olarak da TAVGM'nin görevleri arasında sayılmıştır. Böylece bu düzenlemeyle "tabiat varlıkları" ve "doğal sit alanları" ile "özel çevre koruma bölgelerine" ilişkin iş ve işlemlerin farklı kuruluşlarca yapılması, daha da önemlisi bu yerlerdeki her türlü yapılaştırma, işletme ile yine bu yerlerin çeşitli kullanımlar için tahsis edilebilmesi olanaklı kılınmıştır. Öyle ki, bu işlemler sırasında "Bakanlıkça belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere" dışında herhangi bir ölçüt, gerekçe getirilmemiş; tahsis edilebilecek yerler arasında sayılan "'Orman alanları dışında yer alan... **koruma alanları**"nın neler olabileceğı ise belirtilmemiştir.

Bu düzenlemelerin yanı sıra ilgili yasalar arasında çelişkiler yaratılmıştır. Örneğin; 644 sayılı KHK'nın 648 sayılı KHK'yla getirilen 13/A maddesinin 1. fıkrasının "c" bendiyle "tabiatı koruma alanlarında" da "yapılaşma" olanaklı kılınmıştır. Oysa anımsanacağı gibi, "tabiatı koruma alanları", 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesinin "d" fıkrasına göre "...sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak" üzere ayrılmıştır.

ii) 644 sayılı KHK'ya getirilen Ek Madde 1:

Maddenin 1. fıkrasıyla **Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı** kapatılmış, ancak, görevlerinin, "**Bakan tarafından uygun görülen Çevre ve Şehircilik Bakanlığının birimlerince**" yürütülmesi gibi görülmedik bir düzenleme yapılmıştır. Oysa aynı düzenleme kapsamında 644 sayılı KHK'ya getirilen 13/A maddesinin "b", "c" ve "e" bentlerinde TAVGM'ye "özel çevre koruma bölgelerinde";

"...tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak",

"...kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak"

"...hâlihazır haritaları aldirmek, gerekli görülen projeleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, her türlü araştırma ve inceleme yapmak, yaptırmak, izlemek, eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarını yürütmek, kullanım yasağı getirilen alanların kamulaştırma veya benzer yollarla kamunun eline geçirilmesini sağlamak, kontrol ve denetim yapmak, gerekli görülen alanların korunması ve kirliliğinin önlenmesi amacıyla yatırım yapmak veya ilgili idarelerin yatırım projelerini desteklemek, bu alan ve bölgelerde Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin her türlü tasarrufta bulunmak, işletmek, işlettirmek ve kullanım izinlerini vermek, korunan alanlara ilişkin insan ve finansman kaynağı sağlamak"

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

görevleri verilmiştir. Böylece, bu düzenlemeyle, Türkiye yüzeyinin % 1,5'ini oluşturan ve "özel olarak korunması" gereken özelliklere sahip olduğu gerekçesiyle koruma altına alınmış toplam 12 bin km² genişliğinde 14 "özel çevre koruma bölgesinin" yönetiminde bir kargaşa yaratılmıştır.

iii) 644 sayılı KHK'ya getirilen Geçici Madde 6:

Maddenin 1. fıkrasında;

*"Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte, doğal sit alanı ve tabiat varlığı olarak tespit ve tescil edilmiş alan ve varlıklara ilişkin her türlü belge, bu alan ve varlıkların statülerinin **yeniden değerlendirilmesi için** en geç altı ay içinde Bakanlığa devredilir. Tabiat varlıkları ve doğal sitlerle ilgili **yeni değerlendirme yapılınca-ya kadar** bu alanlara ilişkin olarak kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarınca alınmış kararlar geçerlidir."*

kuralına yer verilmiştir. Bu düzenlemede söz konusu "statülerin" hangi durumlarda, daha açık bir söyleyişle hangi gerekçelerle "yeniden değerlendirilebileceğine" hiçbir açıklama getirilmeyerek bir bakıma bugüne değin oluşturulan "doğal sit" ve "tabiat varlıklarının" tasfiyesi olanaklı kılınmıştır.

2. 648 Sayılı KHK'yla Yapılan Öteki Düzenlemeler

Siyasal iktidarın önde gelen "projelerinden" birisi de, bilindiği gibi, "kentsel dönüşümdür". Yine bilindiği gibi ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal sonuçları olan bu "projeler" kapsamında, bir anlamda yeni "kentsel çevrelerin" oluşturulması öngörülmektedir. Açıktır ki, bu sürecin sorgulanması gereken bir boyutu da oluşturulan "kentsel çevrelerin" toplumsal, kültürel ve ekolojik maliyetleridir. Bugüne değin, yeni rantlar yaratan ve belirli toplumsal sınıf ve katmanlara aktarılmasını sağlayan kentsel dönüşüm "projelerinin" ve bu kapsamdaki uygulamaların hiçbirisinde 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2006 yılında çıkarılan 5491 sayılı yasayla değişik 2. maddesinde tanımlanan "stratejik çevresel değerlendirme" çalışması yapılmamıştır.

mıştır. Dolayısıyla, söz konusu maliyetlerin boyutları da bilinememektedir. Siyasal iktidar, 648 sayılı KHK'yla 3194, 2863, 2873 sayılı yasalarda yaptığı düzenlemelerle süreci kolaylaştırmanın yanı sıra bu bilinemezliğe yeni boyutlar kazandırmıştır.

2.1. 3194 Sayılı İmar Kanunu'ndaki Değişiklikler

3194 sayılı yasanın “Köylerde Yapılacak Yapılar ve Uyulacak Esaslar” başlığı altında yer verilen ve ilk üç fıkrası 1986 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen 27. maddesi başlığıyla birlikte yeniden düzenlenmiş ve Ek Madde 4 getirilmiştir. “Kırsal çevrede” önemli dönüşümlere yol açabilecek bu iki düzenleme aşağıda tartışılmıştır:

a) “Köy” Sayılan Yerleşmelerdeki “Yapı Ruhsatsız” Yapılaşma Olanakları

Bilindiği gibi ülkemizde “köy” sayılan yerleşmelerdeki yapılaşmaları düzenleyici kapsamlı ve bütünlüklü düzenlemeler yoktur. Ek olarak, daha çok varsıl kesimlerin bu yerleşmelerde “çiftlikevi”, “villâ” vb keyfi yapılaşmalara yöneldikleri; ana-kentlerin çevrelerinde “banliyö” yerleşmeler oluşturdukları, “kentsel çevre sorunlarını” kırsal yerleşmelere taşıdıkları bilinen bir başka gerçekliktir. Bu gerçekliklere ek olarak, 648 sayılı KHK'yla 3194 sayılı yasanın 27. maddesinde “kırsal çevre sorunlarına” yol açabilecek düzenlemeler yapılmıştır. Sözgelimi, Maddenin 1. fıkrasına göre;

“Belediye ve mücavir alanlar dışında köylerin köy yerleşik alanlarında, civarında ve mezralarda yapılacak konut, entegre tesis niteliğinde olmayan ve imar planı gerektirmeyen tarım ve hayvancılık amaçlı yapılar ile köyde oturanların ihtiyaçlarını karşılayacak bakkal, manav, berber, köy fırını, köy kahvesi, köy lokantası, tanıtım ve teşhir büfeleri ve köy halkı tarafından kurulan ve işlenen kooperatiflerin işletme binası gibi yapılar için yapı ruhsatı”

aranmayacaktır. Bu düzenlemeyle çevre kirletici özellikleri olan, sözgelimi tavuk, hayvancılık tesislerinin “köy” sayılan

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

yerleşmelerin “civarında” yapı ruhsatı aranmaksızın kurulabilmesi olanaklı kılınmıştır. Ek olarak, Maddenin 6. fıkrasında yer verilen;

“İmar planı olmayan köy yerleşik alanı sınırları içerisinde köyün ihtiyacına yönelik olarak ilk ve orta öğretim tesisi, ibadet yeri, sağlık tesisi, güvenlik tesisi gibi yapılar için imar planı şartı aranmaz.”

kuralıyla da bu tür yapıların yer seçiminin çeşitli olumsuzluklara yol açmaması rastlantılara bırakılmıştır. Çünkü aynı fıkrada, bu yapıların yapılacağı yerlerin sınırlarının valilikçe oluşturulacak bir kurul tarafından yalnızca “hâlihazır harita veya kadastro paftaları üzerinde” belirlenmesi yeterli görülmüştür.

Öte yandan, köylerde yalnızca köy nüfusuna kayıtlı ve köyde sürekli oturanlar için sağlanan kimi ayrıcalıkların herkese tanınması, özellikle kıyılardaki “köy” sayılan yerleşim yerlerinde ve çevresindeki tarım arazilerinde yoğun yapılaşmalara yol açabilecektir.

b) Mera, Yaylak ve Kışlaklarda Yapılaşma Olanakları

648 sayılı KHK'nın 23. maddesiyle 3194 sayılı yasaya getirilen Ek Madde 4'le mera, yaylak ve kışlakların “geçici” olarak yapılaşmaya açılması sağlanmıştır. Maddenin ilk fıkrasına göre;

“Mera, yaylak ve kışlakların geleneksel kullanım amacıyla geçici yerleşme yeri olarak uygun görülen kısımları valilikçe bu amaçla kurulacak bir komisyon tarafından tespit edilir. Bu yerlerin ot bedeli alınmaksızın tahsis amacı değiştirilerek tapuda Hazine adına tescilleri yapılır. Bu taşınmazlar, bu madde kapsamında kullanılmak ve değerlendirilmek üzere, belediye ve mücavir alan sınırları içinde kalanlar ilgili belediyelerine, diğer alanlarda kalanlar ise il özel idarelerine veya özel kanunlarla belirlenen ilgili idarelere tahsis edilir.”

Düzenlemede bu işlemin yapılması sırasında yöre insanların karar süreçlerine herhangi bir biçimde katılabilmesi öngörülmemiştir. Öyle ki Maddenin ikinci fıkrasına göre il

genelindeki toplam mera, yaylak ve kışlakların binde beşini geçemeyecek olan bu yerler “*talep sahibi*” özel ve tüzel kişilere “*bedeli karşılığında yirmidokuz yıla kadar tahsis*” de edilebilecektir. Ek olarak, Maddenin 3. fıkrasına göre mera, yaylak ve kışlakların ise “*2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca belirlenen turizm merkezleri ile kültür ve turizm gelişim bölgeleri kapsamında kalan kısımları, ot bedeli alınmaksızın tahsis amacı*” değiştirilebilecek, tapuda Hazine adına tescil edildikten sonra da turizm yatırımlarına tahsis edilebilecektir. Bu düzenlemelerin Maddenin ilk fıkrasında sözü edilen mera, yaylak ve kışlakların “geçici yerleşme yeri” olmasıyla bağdaştırılamayacağı açıktır.

c) 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’ndaki Değişiklikler

KHK’ların kamuoyunda görece olarak en fazla tepki toplayan yanlarında birisi de 2863 sayılı yasanın doğal varlık ve ortamların korunması ile ilgili maddelerindeki düzenlemeler olmuştur. İlgili kamuoyu, bu düzenlemelerin siyasal iktidarın 2010 yılında gündeme getirdiği “Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı Taslağı”ndakilerle koşutluk içinde olduğunu öne sürmüştür. Bu tepkiler, haklı gerekçelere dayanmaktadır. Çünkü 648 sayılı KHK’yla 2863 sayılı yasada yapılan değişikliklerle;

- taşınabilir tabiat varlıkları dışındaki “*tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları*” ile ilgili iş ve işlemleri yapmak ve kararlarda “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na yardımcı olmak üzere;” merkezde **Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu** ve taşrada ise **Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları** oluşturulması sağlanmıştır (Ek Madde 4); böylece, önceki kurulların tasfiye edilmesinin yargıya taşınabilme olanağı da kaldırılmıştır,
- yürürlükteki ilgili yönetmeliklerin 648 sayılı KHK’ya aykırı olan kuralları yürürlükte kaldırılmış, ÇEŞ tarafından yeni yönetmeliklerin hazırlanması olanaklı kılınmıştır (Geçici Madde 9),

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormanlık

- “koruma bölge kurullarının mevcut üyeleri” tasfiye edilmiştir (Geçici Madde 10).

Bu düzenlemelerle ÇEŞ’in daha önce “doğal sit” olarak ayrılmış yerlerin bu statülerinin kaldırabilmesi, böylece bu gibi yerleri de yapılaşmaya açabilmesi daha da kolaylaştırılmıştır.

2.2.2. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu’ndaki Değişiklikler

Öte yandan, 648 sayılı KHK’yla 2873 sayılı **Milli Parklar Kanunu**’nda da değişiklikler yapılmıştır. Sözelimi;

- 644 sayılı 4. maddesinin başlığı “Planlama” iken “İşletme”; maddenin 3. fıkrasındaki “...tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı olarak belirlenen yerler için gerekli planlar” tümcesinde geçen “planlar” sözcüğü de “projeler” olarak değiştirilmiştir;
- hukusal olarak ne anlaşılması gerektiğine açıklık getirilmeyen “benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlar”, “orman ve orman rejimindeki yerler” vb terim ve kavramlara yer verilmiştir.
- Bu düzenlemelerle “milli park”, “tabiat parkı”, “tabiatı koruma alanı” ve “tabiat anıtı” olarak ayrılmış yaklaşık 10 milyon dekar genişliğinde ikiyüzü aşkın yerin yönetiminde “planlamacılık” yerine “projecilik” öne çıkmış, kavramsal bir karmaşa yaratılmıştır.

3. Öteki Düzenlemeler

Ek 2’de de sergilendiği gibi siyasal iktidar “çevre” yönetimi ile doğrudan ilgili 645 ve sonra da 648 sayılı KHK’ların dışında yine KHK’larla önemli düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerden birisi de 658 sayılı KHK’yla Türkiye Su Enstitüsü’nün (SUEN) kurulmasıdır. Ülkemizde, Devlet Su İşleri ile Su Yönetimi Genel Müdürlüklerinin var olmasına karşın, deyiş yerindeyse “bir gece ansızın” kurulan SUEN ilginç bir yapıya

sahiptir ve görevlerine açıklık getiren düzenlemelerde çeşitli belirsizliklerin yanı sıra ilk anda "suyun ticarileştirilmesi" ile ilişkilendirilebilecek terimlere yer verilmiştir:

- İlgili bakanlık, kurum ve kuruluşların Ankara'da olmasına karşın yönetsel merkezi İstanbul'da olacak SUEN'in sorumluluk alanının hangi "suları" (deniz, göl, gölet, akarsu vb) ve suların "nesini" kapsadığına açıklık getirilmemiştir.
- Suların ticarileştirilmesi sürecinde öne çıkan "su sektörü" terimine 658 sayılı KHK'da da yer verilmiş, dahası SUEN'in "Ulusal ve uluslararası su sektöründe temayüz etmiş kurum ve kişiler ile" hangi alanlarda ve durumlarda "gerektiğinde", ne tür "projelerde" nasıl "beraber" çalışacağı düzenlenmemiştir.
- siyasal iktidara bağımlı olan müsteşar ve genel müdür düzeyinde bürokratlardan bir "Yönlendirme Komitesi" ile yine tümüyle bürokratik yapıda bir "Yönetim Kurulu" oluşturulmuş; bu oluşumlarda Anayasanın 135. maddesinde sözü edilen "kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından" doğrudan ilgili olanlarına bile yer verilmemiştir.
- Enstitü "Başkan, Başkan Yardımcısı ile birimlerin yöneticileri gerektiğinde, sınırlarını yazılı olarak açıkça belirtmek şartıyla yetkilerinin bir kısmını veya tümünü" kimlere devredebileceği belirtilmemiştir.
- "72 yaşından büyük olmayacak" enstitü başkan ve başkan yardımcılarının hangi alanlarda deneyimli olması gerektiğine açıklık getirilmemiş; buna karşılık "14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve diğer kanunların sözleşmeli personel çalıştırılması hakkındaki hükümlerine bağlı olmaksızın sözleşmeli personel" ile "Özel bilgi ve ihtisas gerektiren işlerde, Yönetim Kurulunca yürürlüğe konulacak yönetmelik hükümlerine göre idari hizmet sözleşmesi ile yabancı uzman" çalıştırılabilmesi olanaklı kılınmıştır.

Kamu yönetimi ile ilgili çok sayıda hukuksal ve kurumsal düzenlemenin TBMM'yi de dışlayan KHK'larla yapılması; altı ay içinde çıkarılan KHK'ların kimileriyle aynı dönemde daha önce çıkarılan KHK'larda köklü değişiklikler yapılması; yapılan değişikliklerin çoğunluğunun "korumacı" düzenlemelerle ilişkili olması; her boyutuyla antidemokratik bir "çevre yönetimi" yapılanmasının oluşturulması, siyasal iktidarın "çevrenin", doğal varlık ve ortamların korunmasına nasıl yaklaştığını açıklıkla ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımda "çevrenin", doğal varlık ve ortamların korunması ve geliştirilmesi, bu doğrultudaki çalışmaların etkinliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Yapılan düzenlemelerde temel amaç, daha önce de belirtildiği gibi;

- siyasal iktidarın, deyim yerindeyse "elini kolunu bağıladığını" düşündüğü korumacı düzenlemelerin ve etkinliklerin en aza indirilmesi ve/veya olabildiğince etkisizleştirilmesidir;
- "çevresel" değerlerin, doğal varlık ve ortamların daha fazla, daha yaygın ve daha kolay "ticarileştirilmesidir".

Emeğin sömürülmesi, tüm kamusal varlıkların özelleştirilmesi vb, alanlarda yapılan düzenleme ve uygulamalarla birlikte değerlendirildiğinde bu yaklaşımın, gerçekte, kapitalizmin ilkel birikim dönemlerinde başvurduğu bir yol olduğu gerçeği daha kolay kavranabilir. Özellikle 1980'lerden bu yana gerçekleştirilen düzenleme ve uygulamalar artık yeterli görülmemektedir. Kültür, siyaset ve hukuk alanlarında gerçekleştirilen dönüşümlerle, son olarak da KHK'larla oluşturulan "çevre" yönetimi yapılanmasıyla bu yetersizliklerin aşılması hedeflenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“KHK Cumhuriyeti”nde Ormancılık

6831 sayılı Orman Kanunu'nun 1. maddesinin ilk fıkrasına göre “Tabii olarak yetişen ve emekle yetiştirilen ağaç ve ağaççık toplulukları yerleriyle birlikte orman sayılır.” Nedense, bu son derece yalın tanımın iki ögesi; (i) ağaç ve ağaççık toplulukları ve (2) “yerleri”, ülkemizde gerektiğinde göz önünde bulundurulmamakta; “orman” denildiğinde çoğunlukla yalnızca ağaç ve ağaççık toplulukları akla gelmektedir. Ekoloji bilgileriyle yaklaşabilenler ise ağaç ve ağaççıkların yanı sıra toprak, toprak altı ve üstündeki her türlü bitki ve hayvan, iklim vb ögeler ile bu ögeler arasındaki etkileşimler de göz önünde bulundurularak bir ekosistem tanımı yapmaktadır. Bu, doğru ve gerekli ancak eksik bir yaklaşımdır. Tartışmaların yalnızca bu temelde yapılması ise yaşamsal önemde olguların gözden kaçırılmasına yol açmaktadır. Oysa “orman” denildiğinde ekosistem olmasının yanı sıra bir arazi de olduğu göz önünde bulundurulabilirse Türkiye’de ekonomik, toplumsal, siyasal değişme ve gelişmeler ile “orman” sayılan yerler ve bu arada da orman ekosistemlerinin yönetimi arasındaki etkileşimin boyutları daha doğru açıklanabilecektir. Yine böyle bir yaklaşım yeğlendiğinde Türkiye’de “ormanlara” yönelik temel “tehdidin” gerçekte arazi odaklı olduğu gerçeği daha kolay kavranabilecektir. Hele sorgulama bir de tarihsel olarak yapılabilirse Türkiye’de bu “tehdidin” temelde iki aşamadan geçtiği açıklıkla görülebilecektir:

- (i) 1980’li yıllara değin “orman” sayılan yerlerden arazi olarak yararlanılması; “orman köylülerinin” ama daha çok da kırsal egemenlerin arazi edindirilmesi amacı öne çıkmıştır. Cumhuriyet tarihi boyunca bu yönde akıl almaz düzenleme ve uygulamalar yapılmıştır.
- (ii) 1980’den sonra ise “orman” sayılan yerlere “ilgi” duyanların sınıfsal kimliğinde köklü değişiklikler olmuştur: Maden, turizm, enerji, inşaat vb sermayesinin talepleri öne çıkmış ve giderek belirleyici olmuştur. Köylülerin oy tabanı olma özelliğini giderek yitirmesi ise siyasal iktidarları “orman”

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

sayılan yerlere yaklaşımdaki bu sınıfsal dönüşümün gereklerini yapmaya yöneltmiştir. Özellikle son on yıldır yapılan “orman” sayılan yerlerle ilgili düzenlemeler ve uygulamalar ağırlıkla bu yönde olmuştur.

“KHK Cumhuriyetinde” ülkemizdeki ormancılık düzeniyle ilgili yapılan son düzenlemelerin de, ikinci aşamanın bir uzantısı olarak değerlendirilmesi gerekiyor.

Öte yandan; “orman” sayılan yerlerin, bu kapsamda da orman ekosistemlerinin yönetilmesinde tüm iş ve işlemlerin tümleşik olarak tasarlanması, planlanması ve yürütülmesi zorunludur. Bu zorunluluğun dayatmasıyla olmasa da ülkemizde ormancılık etkinlikleri 1970’li yıllara değin bir ölçüde de olsa tümleşik olarak yürütülmüştür. 1970’den sonra ise milli parkçılık, ağaçlandırma, orman-köylü ilişkileri, orman işletme vb çalışmalar ayrı genel müdürlükler tarafından tasarlanmaya, planlanmaya ve yapılmaya başlanmıştır. Öte yandan, devlet ormancılığı düzeninde daire başkanlığı ve/veya genel müdürlük olarak etkinlikte bulunan birimler tarafından ağaçlandırma ve erozyon önleme ile “orman köylüsü” sayılanların ekonomik durumlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar da yapılmakta; bu doğrultuda göz ardı edilemeyecek büyüklüklerde kaynak aktarılmaktadır. Bu nedenledir ki; bakanlık ya da genel müdürlük, hangi biçimde örgütlenirse örgütlenmiş olsun ülkemizde ormancılık örgütlenmesinin, özel olarak da Orman Genel Müdürlüğü’nün siyasal yönden de stratejik önem taşıyan bir yapılanma olduğunun hiçbir düzlemde gözden kaçırılması zorunlu olmaktadır.

“KHK Cumhuriyetinde” yapılan son düzenlemelerin bu gerçeklikler göz önünde bulundurularak tartışılması gerekmektedir*.

* Bilindiği gibi; 2011 yılında önce 636 sayılı KHK’yla Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı’ni kurulmuş, üzerinden henüz bir ay bile geçmeden çıkarılan 645 sayılı KHK’yla bu Bakanlık ikiye ayrılarak Orman ve Su İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Tam da siyasal iktidarın sorumluluk anlayışına yaraşır biçimde bu denli kısa bir süre içinde böylesine köklü bir değişikliğe neden gerek duyulduğu kamuoyuna hiçbir biçimde açıklanmamıştır.

Bilindiği gibi, “KHK Cumhuriyetinde” ormancılık yönetim yapısındaki son dönüşümler, Haziran 2011’de çıkarılan 636 sayılı KHK’yla başlatılmış; yapılan düzenlemeler bir ay sonra çıkarılan 645 sayılı KHK’yla tümüyle değiştirilmiş, bu değişiklikler de yine bir ay sonra çıkarılan 648 sayılı KHK’yla değiştirilmiş, bu değiştirme süreci 653 ve 657 sayılı KHK’larla sürmüştür (Ek 2). Ek olarak, siyasal iktidar, aralarındaki etkileşimi yoksayarak “çevre”, “orman”, “su”, “tabiat varlıkları” yönetimi alanlarını birbirinden tümüyle ayırmıştır. Bu ayrıştırma, doğal olarak, iki bakanlığın ilgili birimleri arasında görev, sorumluluk ve Ek 6’da da görülebileceği gibi yetkilerinin yinelenmesine, dahası birbiriyle çelişmesine yol açmıştır.

Bu kapsamda yapılan değişikliklerle yürürlükteki ormancılık örgütlenmesi, deyim yerindeyse, “küçültülmüş” görünümüne karşın Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nda;

- kamuoyunun göreceli olarak daha fazla ilgilendiği doğal varlık ve ortamların korunması, toprak erozyonunun önlenmesi, su “kaynaklarının” yönetimi alanlarındaki etkinlikler için ayrı genel müdürlükler kurulmuştur, ancak,
- Orman Genel Müdürlüğü varlığını sürdürürken “orman” sayılan yerlerin yönetimindeki görev alanı genişletilmiş ve yetkileri artırılmıştır*.

Öyle ki, KHK’nın ne yarım sayfalık “Genel Gerekeçesi”nde ne de birer satırlık madde gerekçelerinde “Madde ile... Genel Müdürlüğünün görevleri düzenlenmektedir.” dışında herhangi bir açıklama yapılmıştır. Dolayısıyla söz konusu değişikliklerin “resmi” nedeni bilinmemektedir. Kimbilir, belki de, eski DSİ Genel Müdürü Veysel Eroğlu ile eski TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar’a bakanlık yaratılması amaçlanmıştır (!) Açıkır ki, böyle bir tutumun siyasal iktidarın kamuoyuna ve özellikle “milletin vekillerine” saygıyla uzak yakın hiçbir ilişkisi yoktur. Çok açık; siyasal iktidar, devlet yönetimini “tek başkanlı” yönetim biçimine dönüştürmektedir.

* Tüm AKP döneminde Orman Genel Müdürü olan, Çevre ve Orman Bakanlığı’nın ormancılıkla ilgili etkinliklerini genel müdürlüğünde toplamaya çalışan ve 2011 yılında da AKP Milletvekili olan teknokratın bu düzenlemede belirleyici olduğu söylenebilir. Öte yandan, ilginçtir, bu düzenlemeler, özellikle de Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü (AGM) ile Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü’nün (ORKÖY) OGM’ye bağlı daire başkanlıklarına dönüştürülmesi, ilgili demokratik kitle örgütlerinde, sözgelimi, OGM’nin Gazi’deki yerleşkesinin Başbakanlığa devredilmesi denli bir tepkiye yol açmamıştır. Türkiye

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Bu nedenlerle yönetsel yapıda yapılan değişikliklerin; iki düzlemde tartışılması gerekmektedir.

1. Orman ve Su İşleri Bakanlığı (ORSU)

ORSU'da "Bağlı Kuruluş" olarak Orman Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra Çölleşme ve Erozyonla Mücadele, Doğa Koruma ve Milli Parklar ile Su Yönetimi Genel Müdürlükleri ile çeşitli daire başkanlıklarına yer verilmiştir. Ancak, daha önce de değinildiği gibi, sonradan çıkarılan 658 sayılı KHK'yla ORSU yapısında Türkiye Su Enstitüsü kurulmuştur. İlginçtir, 645 sayılı KHK'nın, özellikle 657 sayılı KHK'yla değiştirilen kimi maddelerinde sözü edilmesine karşı ORSU'nun "Bağlı" ve "İlgili" kuruluşlarına ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Ayrıca, son derece kısa olarak açıklanan Genel Müdürlüklerin görevleri arasında hem Bakanlık içinde hem de ÇEŞ'in ilgili birimleri arasında yinelemeler yapılmıştır. Kısacası, ORSU, OGM'nin dışında ve göstermelik bir kuruluş olarak yapılandırılmıştır. Bu yapılandırmanın başlıca özellikleri aşağıda sergilenmiştir:

i) Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü:

"Çölleşme" ve "erozyon" konularının son yıllarda kazandığı saygınlıktan hareketle kurulduğu anlaşılan Genel Müdürlüğün görevleri, 645 sayılı KHK'nın 7. maddesine göre "*havza bütünlüğü esas alınarak çölleşme ve erozyonla mücadele, çıkı, heyelan ve sel kontrolü ile entegre havza ıslahı plan ve projelerini*";

- yapan ve daha çok da yaptıran,
- yapılanların uygulanmasını izleyen,

Ormancılar Derneği'nin aylık yayını Orman ve Av Dergisi'nin Temmuz-Ağustos 2011 sayısında yer verilen Yönetim Kurulu imzalı "Ormancılığımız Nereye Götürülüyor?" başlıklı yazıda ise konuyla ilgili olarak "... Ormancılık oldukça küçültülmüş, OGM içinde de şube müdürlükleri hâkim olunamayacak ve etkin kullanılamayacak bir sayıya ulaşmıştır" değerlendirmeyle yetinilmiştir.

- bu etkinliklere proje bazında destek sağlayan
- ilgili politika ve stratejileri belirleyen,
- ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğini ve eşgüdümü sağlayan

etkinliklerle sınırlandırılmıştır. Başka bir söyleyişle, Genel Müdürlüğün yatırımcı bir kuruluş olmaması öngörülmüştür. Açıktır ki, bu, söz konusu çalışmaların özelleştirilmesine yönelik uygulamaların kurumsallaştırılması anlamına gelmektedir.

ii) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü:

645 sayılı KHK'nın 648 sayılı KHK'yla değiştirilen 8. maddesine göre, Genel Müdürlük, daha önce belirtildiği ve Ek 3'te de sergilendiği gibi;

- *“milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanları”* belirleyebilecek; ancak Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca tescil edildikten sonra *“korunması, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi, işletilmesi ve işlettilmesi ile ilgili”* çalışmalar yapacak,
- *“orman ve orman rejimine tabi yerlerdeki”* tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları ile sulak alanları ve *“benzeri koruma alanlarını”* ise hem belirleyebilecek hem de tescil ve ilân edebilecek,
- yapılan çalışmaları denetleyebilecektir.

Görüldüğü gibi, öngörülen yapılanmada sözü edilen yerlerin *“işletilmesi”* ve *“işlettirilmesi”* de gündeme gelebilecektir. Oysa yine daha önce belirtildiği gibi, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesinin “d” bendine göre *“tabiatı koruma alanlarının”* ne işletilmesi ne de işlettilmesi olanaklıdır.

Öte yandan, bir işletmecilik yaklaşımıyla yönetilmesi, açıktır ki, sayılan yerlerden beklenen kamusal hizmetlerin de ticarileştirilmesine yol açabilecektir. Bu olasılık, aynı maddede

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

sayılan “yaban hayatı ve kara av kaynakları ile orman içi su kaynakları, dere, göl, gölet ve sulak alanların ve hassas bölgeler” için de söz konusudur. Çünkü düzenlemede bu yerlerin “korunması, geliştirilmesi” yanında “av kaynaklarının işletilmesi” ve “uygulama ve izlemeye ilişkin iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak” yaklaşımlarına da yer verilmiştir.

iii) Su Yönetimi Genel Müdürlüğü:

Ek 6’da da görüldüğü gibi, Genel Müdürlüğün “su yönetimi” ile ilgili son derece genel olarak tanımlanmış görevlerinin kimileri başka kuruluşlarınkilerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak, başta Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü olmak üzere öteki ilgili birimler arasında eşgüdümün nasıl sağlanabileceğine herhangi bir açıklık getirilmemiştir.

Öyle anlaşılıyor ki KHK hazırlayıcıları “havza” ve “nehir havzası” vb konularda gerektiğinde bilgili değildir ve/veya bu kavramlar KHK’ya, deyim yerindeyse “kenar süsü” olarak yerleştirilmiştir. Çünkü havza yönetimi, çok boyutlu bir olgudur; bu boyutlar havzanın kapsadığı yüzeyin genişliği, ekolojik koşulları, havza içindeki yerleşmelerde yaşayanların toplumsal, ekonomik ve kültürel özellikleri vb etmenlere göre de değişebilmektedir. Türkiye’de bu boyutları kapsayan planlama ve uygulama deneyimi sınırlıdır; daha da önemlisi bu deneyimler ve sonuçları tarihsel ve yersel olarak sorgulanmamıştır. Oysa başka kuruluşlarca da benzer çalışmaların yapılması bir yana, Genel Müdürlük, “havza bazında nehir havza yönetim planları hazırlayacak” biçimde yapılandırılmamıştır.

Öte yandan, Genel Müdürlüğün belki de en ilginç görevine, 645 sayılı KHK’nın 9. maddesinde 1. fıkrasının “b” bendinde yer verilmiştir:

“Su yönetiminin ulusal ve uluslararası düzeyde koordinasyonunu sağlamak.”

Açıktır ki, böyle bir görevin gerektiğinde yerine getirilebilmesi için Türkiye’nin ülkelerarası düzlemde geçerli bir örgüt-

lenmenin görevlendirilmiş yöneticisi, başkanlığını üstlenicisi vb konumda bulunması gerekecektir. Oysa Türkiye'nin, 2008 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen 5. Dünya Su Forumu'nun düzenleyicisi olması dışında böyle bir konumu olmamıştır.

Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün üzerinde en çok durulması gereken bir başka görevine ise 645 sayılı KHK'nın 9. maddesinin 1. fıkrasının "f" bendinde yer verilmiştir. Bu fıkra ya göre Genel Müdürlük "*Nehir havza yönetim planlarına uygun olarak sektörel bazda su kaynaklarının tahsislerine ilişkin gerekli koordinasyonu*" sağlayacaktır. Sorunsuz gibi görünen bu düzenlemede sözü geçen "*sektörel bazda su kaynaklarının tahsisi*" görevi, açıktır ki, suların ticarileştirilmesi sürecindeki kararlara dayanak olmasına, giderek de içselleştirilerek olağanlaştırılmasına yol açabilecektir. 658 sayılı KHK'yla kurulan Türkiye Su Enstitüsü'nün görevleri göz önünde bulundurulduğunda bu durumun görmezden gelinebilecek bir olasılık olmadığı daha kolay kavranabilecektir.

iv)Bağlı Kuruluşlar

Daha önce de sözü edildiği gibi, 648 sayılı KHK'yla değiştirilen 645 sayılı KHK'da yer verilmemiş olmakla birlikte ORSU'nun bir de "bağlı" kuruluşları vardır. 2012 yılı Bütçe Tasarısı'nda yer verilen "Teşkilat Şeması"ndaki bilgilere göre;

- Orman Genel Müdürlüğü
- Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü

ORSU'nun "bağlı kuruluşlarıdır." Doğaldır ki, bu noktada; "*Aynı bakanlıkta hem Su Yönetimi hem de Devlet Su İşleri Genel Müdürlükleri ile Türkiye Su Enstitüsü'ne yer verilmesinin gerekçesi ne olabilir?*" sorusu akla gelmektedir. "KHK Cumhuriyetinde", bu soruya da yanıt olabilecek hiçbir açıklamaya ve düzenlemeye yer verilmemiştir.

Hukusal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Öte yandan, 645 sayılı KHK'nın 21. maddesinin 1. fıkrasına göre ORSU'nun yapısında;

- Ormancılık ve Su Şûrası,
- Merkez Av Komisyonu,
- Ulusal Sulak Alan Komisyonu ve
- Su Komisyonu'na

yer verilmiştir. Ek olarak, aynı maddenin 2. fıkrasına göre Bakanlık, "görev alanına giren konularla ilgili olarak çalışmalarda bulunmak üzere diğer bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve konu ile ilgili uzmanların katılımı ile çalışma grupları" da oluşturulabilecektir. Doğaldır ki (!), bu organların kuruluş yapıları, üye bileşimleri ve çalışma düzenleri Bakanlıkça "çıkarılacak yönetmeliklerle" belirlenecektir. Siyasal iktidarın on yıldır sergilediği tutum göz önünde bulundurulduğunda, bu birimlerin Bakanlığın politika ve uygulamalarının "destekleyicisi" ve belki de geliştiricisi "STK'lar" olabileceği akla gelmektedir.

2. Orman Genel Müdürlüğü

Orman Genel Müdürlüğü (OGM), "orman" sayılan ve ülke yüzeyinin % 27'sini oluşturan 21,2 milyon hektarı "yöneten"; bu amaçla 40 bin dolayında kamu görevlisi, 400 bin dolayında mevsimlik işçi çalıştıran; 2010 yılında toplam 2,7 milyar TL harcayan bir kuruluştur*. OGM, Türkiye'deki devlet mülkiyetindeki orman sistemlerini koruma iyileştirme, orman ürünü ve hizmetlerini hasat edip pazarlama, bu doğrultuda envanter, planlama ve yapısal özelliklerini değiştirme; alt yapı tesisleri kurma; devletten başkasının mülkiyetindeki "orman" sayılan yerleri "devlet adına" gözetme çalışmaları yapmaktadır. OGM, bu amaçla taşrada da 27 orman bölge ve 218 orman işletme mü-

* Bu noktada bağlı olduğu Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın 2012 yılı bütçesinin toplam 1,8 milyar TL olduğu göz önünde bulundurulduğunda OGM'nin "büyüklüğü" daha kolay kavranabilir.

dürlüğü ile bu müdürlüklere bağılı 1344 orman işletme şefliği ile araştırma müdürlükleri, fidanlıklar, başmühendislikler ve diğıer birimler biçiminde yapılandırılmıştır (OGM, 2011).

Öte yandan, yaygın olarak sanıldığıının tersine OGM'nin tek işlevi hiçbir zaman yalnızca teknik ve ekonomik ormancılık çalışmaları gerektiğıi gibi yapmak olmamıştır: OGM, "orman" sayılan yerlerin içinde ve bitişindeki yerleşmelerde yaşayan köylülerin orman ürünü gereksinmelerinin karşılanması; yol, köprü vb alt yapı yatırımlarının yapılması; ormancılık çalışmalarında öncelikle işlendirilmesi; ağaç kesme, tomruklama, taşıma işlerinde "vahidi fiyat" olarak anılan bedel ödeme düzeniyle çalışanlarına ayrıcalıklı kimi hakların sağlanması vb toplumsal etkinliklerde de bulunmaktadır. Ek olarak; arazi planlamasının yapılmadığı ve mülkiyet çatışmalarının 2000'li yıllarda bile sürdüğü ülkemizde, "orman" sayılacak ve sayılmayacak yerleri ve sınırlarını belirlemek gibi çok boyutlu çalışmaları da yürütmektedir. Bu nedenlerle, daha önce de değinildiğıi gibi, OGM'nin siyasal yönden stratejik bir öneme sahip bir kuruluş olarak da değerlendirilmesi gerekir. İlginçtir, bu gereğıi göreceli olarak en iyi "sağ" siyasal yönelimler kavramı; iktidar olabildikleri her dönemde de OGM'yi "ele geçirme" çabası içinde olmuştur.

"KHK Cumhuriyetinde" de OGM'nin "orman" sayılan yerlerin, orman ekosistemlerinin devamlılığını sürdürebilmesi yönünden yaşamsal önem taşıyan bu görevleri, 645, 648 ve 657 sayılı KHK'larla daha da artırılmış ve çeşitlendirilmiştir: Açıktır ki, OGM bu yapısıyla her yönden son derece büyük, yaşamsal önemde işlevleri olan bir kuruluşa dönüştürülmüştür. Sözgelimi, daha önce ayrı genel müdürlükler tarafından yürütölen orman-köy ilişkilerini iyileştirme, bu amaçla da "orman köylülerini" kalkındırma ve ağaçlandırma çalışmaları artık aynı genel müdürlüğün daire başkanlıkları tarafından yürütölecektir. İlk bakışta, bu düzenlemeyle, başlangıçta gerekli olduğıu savunulan bir yapılanmanın oluşturulduğıu; dolayısıyla, artık; aynı yerdeki

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- “orman” sayılan yerleri ve orman ekosistemlerini koruma, geliştirme, genişletme ve işletme çalışmaları ile
- “orman” ve ormancılık-halk ilişkilerini iyileştirme ve bu amaçla da “orman köylülerinin” kalkındırılmasına yönelik etkinliklerin

bütünsel olarak tasarlanarak planlanacağı ve yine bütünsel olarak yürütüleceği öne sürülebilir. Bu, doğru bir öngörü olmayacaktır. Çünkü ne 645 sayılı KHK’da ne de OGM’nin 645 sayılı KHK’yla tümüyle yeniden düzenlenen 3234 sayılı yasanın kuruluş yasasının 2. maddesinde bu doğrultuda herhangi bir düzenleme yapılmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde; “KHK Cumhuriyetinin” ormancılık düzeninde köktenci sayılabilecek bir düzenleme yapılmamıştır; “yeni” olduğu söylenebilecek düzenlemeler ise hemen hemen yalnızca yönetsel iş ve işlemlerin birimlerarası dağılımının yeniden düzenlenmesi; kimi iş ve işlemlerin özelleştirilmesine yönelik uygulamalara hukuksal ve kurumsal dayanaklar sağlanmasıdır. 3234 sayılı yasada 645, 648 ve 657 sayılı KHK’larla yapılan ve OGM’yi de, deyim yerindeyse “boz-yap tahtasına” dönüştüren* bu düzenlemelerin başlıcaları aşağıda sergilenmiştir:

- OGM’de öteden beri ilgili yönetmeliklerle düzenlenmiş çok sayıda iş ve işleme yasada yer verilmiş, kimileri yinelenmiş; çok sayıda kavram kargaşası ve belirsizlik yaratılmıştır.
- 3234 sayılı yasanın 2. maddesinin “a” bendinde; “Orman kaynaklarını... katılımcı ve çok amaçlı şekilde planlamak” görevine yer verilmiş, ancak, bu görevin nasıl yerine getirileceğine ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

* Örneğin, 4 Temmuz 2011’de yürürlüğe konulan 645 sayılı KHK’yla “Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı” kurulmuş; bu daire başkanlığı, 17 Ağustos 2011 tarihli 648 sayılı KHK’yla “Orman Harita ve Uzaktan Algılama Dairesi Başkanlığı” ile “Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı” olarak düzenlenmiş; 10 Ekim 2011 tarihli 657 sayılı KHK’yla da yeniden birleştirilerek “Bilgi Sistemleri Dairesi Başkanlığı” kurulmuştur. Neden; açıklanmıştır!

- “İşlettilmek”, “ürettirmek”, “yaptırmak”, “hazırlatmak” vb söylemlerle ormancılık iş ve işlemlerin özelleştirilmesine yönelik uygulamaların kapsamı genişletilmiştir.
- 3234 sayılı yasanın 2. maddesinin “ç” bendinde; “*Mesire yerleri, kent ormanları, araştırma ormanları, ağaç parkı (arboretum) sahaları, orman içi biyoçeşitlilik koruma alanları, model orman, muhafaza ormanı alanlarının ayrılması, korunması, işletilmesini ve işlettirilmesini sağlamak*” görevine de yer verilerek buraların, bir anlamda ticarileştirilmesi kolaylaştırılmıştır.
- 3234 sayılı yasanın 2. maddesinin “f” bendinde yer verilen; “*Gerçek ve tüzel kişilerin özel ağaçlandırma, imar-ihya, erozyon kontrolü çalışmaları ile fidanlık tesis etmesi, işletmesi ve pazarlamasını desteklemek*” göreviyle 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 57. maddesi uyarınca yaygınlaştırılmasına çalışılan uygulamaya yeni dayanaklar sağlanmıştır.
- 645 sayılı KHK’yla 3234 sayılı yasaya getirilen 22. maddeyle kurulan Dış İlişkiler, Eğitim ve Araştırma Dairesi Başkanlığı’nın görevleri” arasında “*Yürütülen araştırma programları ve proje faaliyetlerinin sonuçlarını değerlendirmek, yurt içinde ve yurt dışında pazarlamak...*” da sayılmıştır. Böylece, ormancılık araştırma enstitüleri ve müdürlüklerinde “pazarlanabilir”, başka bir söyleyişle “piyasa” için araştırma yapmasının yasal dayanakları pekiştirilmiştir.
- 645 sayılı KHK’yla 3234 sayılı yasaya getirilen Geçici Madde 6’yla, “*Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve Ormancılık Araştırma müdürlükleri aynı şartlar dahilinde doğrudan merkeze bağlı taşra birimleri olarak Orman Genel Müdürlüğüne*” devredilmiştir.

Bu düzenlemelere karşılık “KHK Cumhuriyetinde” “orman” sayılan yerlere ve orman ekosistemlerine çeşitli biçim ve düzeylerde zarar veren hukuksal düzenleme ve uygulamaların en aza indirilmesine, devlet ormancılığı düzeninin etkinliğinin artırılmasına yönelik herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Doğrusu, on yıllık iktidarı döneminde;

Hukusal Kısaktaki Ormanlar ve Ormanlık

- 6831 sayılı Orman Kanunu'nda sekiz kez değişiklik yaparak "orman" sayılan yerlerin ormanlık dışı amaçlarla kullanılabilmesinin kolaylaştırılmasına,
- "orman" sayılan yerlerin ve devlet ormanlığı düzeninin Anayasanın 169. maddesindeki kurallara karşı "hileli yollarla" özelleştirilmesine,
- "devlet ormanı" sayılan yerlerdeki "verimsiz" olduğu öne sürülen orman ekosistemlerinin özel kişi ve kuruluşlarca kestane, ceviz, badem vb tarlalarına dönüştürülmesine,
- ormanlık örgütlenmesinin demokratik sayılabilecek tüm birimlerinin işlevsizleştirilmesine

çalışan bir siyasal iktidarın karşıtı bir yaklaşım içinde olması da beklenemezdi: Siyasal iktidar "KHK Cumhuriyetinin" ormanlığında da "iktidar olabilmemesinin" gereğini yapmıştır.

"SONUÇ" OLARAK...

"KHK Cumhuriyetinde" siyasal iktidar, kamu yönetimini yaşamın her alanında dönüştürmeye çalışmaktadır. Öncelikle tartışılması gereken, bu dönüştürümün bir bütün olarak amaçlarıdır. Söz konusu dönüştürümün boyutları ancak bu gerek yerine getirildikten sonra anlamlı olarak tartışılabilir. Bu dönüştürümün herhangi bir boyutunun bu amaçlardan soyutlanarak ele alınması ise, yaşamsal önemde eksik ve bir o denli de yanlış vargılara yol açabilir. Öte yandan, söz konusu dönüştürümün olası getirileri ve götürülerinin sorgulanması sırasında öncelikle kamu yararının ençoklanabilmesi için olması gerekenlere açıklık getirilmiş olması da, bir başka yönetsel zorunluluktur. Ne var ki, çoğunlukla parçacı ve olması gerekenler temel alınmadan tartışmalar yapılmakta, tezler öne sürülmektedir. Açıktır ki, bu tutum, siyasal iktidarın işini daha da kolaylaştırmaktadır.

Öte yandan, siyasal iktidar "çevrenin", doğal varlık ve ortamların korunması alanında "yürüyüşüne" engel olduğunu,

yapmaya çalıştıklarını kısıtladığını düşündüğü düzenleme ve uygulamaları en aza indirmek; dışa bağımlı kapitalist gelişmenin gereksinme duyduğu sermaye birikim olanaklarını olabildiğince artırmak ve kolaylaştırmak istemektedir. Artık yerel düzeyde uygulamalar olmaktan çıkıp “ülkesel dönüşüm” boyutları kazanan kentsel dönüşüm, 3. Boğaz Köprüsü, “Kanal İstanbul”, yabancılara arazi satışı vb “çılgın projeleri” yaşama geçirebilmek, cari açığı kapmak için de bu türden düzenlemeleri gerekli görmektedir. Siyasal iktidar, tam da bu noktada “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların bu yönden sahip olduğu gizilgücün ayırtına varmıştır. Bu nedenledir ki; 2011 yılında çıkardığı 35 KHK’yla yaptığı düzenlemelerin çoğunluğu doğrudan ve dolaylı olarak “çevre”, doğal varlık ve ortamlarla ilgilidir. Ancak, oluşturulan çevre yönetimi yapısında “çevrenin”, doğal varlık ve ortamların, bu kapsamda da orman ekosistemlerinin ve özellikle “devlet ormanı” sayılan yerlerin gerektiğince korunabilmesi ise artık tümüyle rastlantılara kalmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ARUOBA, Oruç (2005); “‘Oturup da şunu yazayım’ diyebileceğin bir şey değil şiir, kendisi sana ‘otur yaz’ diyor, yazılma zamanı gelince”, *Varlık Dergisi*, 1 Ağustos 2005, Sayı 1175, İstanbul.

ÇEŞ, (2011); “Mekânsal Strateji Plan Çalışmaları” konulu 18 Kasım 2011 tarihli yazı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ([http://www.cevreshehircilik.gov.tr/dosyalar/images/file/MSP_haberi\(1\).jpg](http://www.cevreshehircilik.gov.tr/dosyalar/images/file/MSP_haberi(1).jpg); 16 Ocak 2011).

ERSOY, Melih (2006); “İmar Mevzuatımızda Planlama Kademeleri ve Üst Ölçek Planlama Sorunu” başlıklı sunum (http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum3/3_2_ersoy.pdf; 16 Ocak 2011).

Hukusal Kısaktaki Ormanlar ve Ormanlık

ORSU, (2011/a); *Orman ve Su İşleri Bakanlık 2012 Bütçe Sunuşu (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu, Orman ve Su İşleri Bakanlık, Ankara.*

ORSU, (2011/b); *Orman ve Su İşleri Bakanlık 2012 Bütçe Tasarısı, Orman ve Su İşleri Bakanlık, Ankara.*

OGM, (2011); *Orman Genel Müdürlüğü 2012 Bütçe Tasarısı, Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.*

ŞPO, (2011/a); *“646 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Kentlerimize Vurulacak Ağır Darbenin Habercisidir.”, Basın Açıklaması, TMMOB Şehir Plancıları Odası, 14 Temmuz 2011.*

ŞPO, (2011/b); *“TMMOB Şehir Plancıları Odası 648 Sayılı “Kanun Hükmünde Kararname” Değerlendirmesi”, Basın Açıklaması, 23 Ağustos 2011.*

TMMOB, (2011); *AKP'nin KHK'leri ve TMMOB, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Ankara:*

SÖZEN, Gürol (1996); Cumhuriyet Gazetesinin Kitap ekinde Gürol SÖZEN ile *Mavi Uygarlık* adıyla yayımlanan kitabı ile ilgili olarak yapılan söyleşi, 21 Mart 1996.

Ek 1: “Çevre”, Doğal Varlık ve Ortamlar ile Doğrudan İlgili KHK’lar

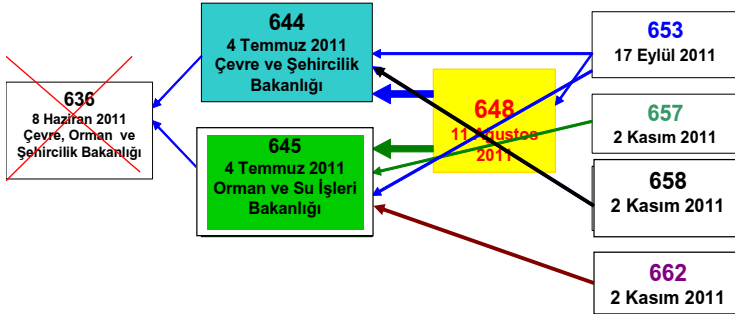
KHK	Değişiklik Yapılan Yasa ve KHK’lar	
	Yasalar	KHK’lar
636	1) 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (YK) 2) 3234 sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK’nın Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun (D)	1) 180 sayılı Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK (YK)
644	3) 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (YK)	2) 636 sayılı Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK (YK)
645	4) 3234 sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK’nın Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun (D) 5) Orman ve Su İşleri Bakanlığının görev, yetki ve sorumlulukları	
648	6) 3194 sayılı İmar Kanunu (D) 7) 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu (D), 8) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (D), 9) 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (D), 10) 3234 sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK’nın Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun (D)	3) 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (D), 4) 645 sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK (D), 5) 644 sayılı KHK’ya eklenen bir madde ile 19/10/1989 tarihli ve 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair KHK ile kurulan Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı kapatıldı.
653	11) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (D)	6) 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK (D)

Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

657	12) 3234 sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun (D) 13) 6831 sayılı Orman Kanunu (D)	7) 645 sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK (D)
658	14) Türkiye Su Enstitüsü kurularak, Enstitünün görev, yetki ve sorumlulukları	
661	15) 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu	
662	16) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (D) 17) 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (D) 18) 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (D)	8) 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK (D)

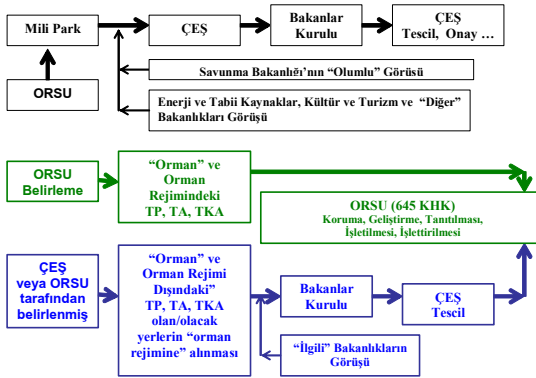
Açıklama: (D) değişiklik; (YK), yürürlükten kaldırma.

Ek 2: "Çevre", Doğal Varlık ve Ortamlar, Ormancılık ile İlgili Bakanlıkların Yapısına İlişkin KHK'lar ve Yapılan Değişiklikler

Ek 3: Özel Koruma Yapısına Sahip Yerlerin Belirlenmesi ve Tescili vb İşlemler ile İlgili Bakanlık ve Genel Müdürlükler

Kuruluşlar	Sorumluluk Alanları
Orman Genel Müdürlüğü	“Orman” Sayılan Yerler, Orman Ekosistemleri, Muhafaza Ormanları, Tohum Meşcereleri, Mesire Yerleri, Kent Ormanları, Araştırma Ormanları, Ağaç Parkı (Arboretum) Sahaları, Orman İçi Biyoçeşitlilik Koruma Alanları, Model Orman, Orman İçi Meralar,
Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü	Topraklar; Su Havzaları
Su Yönetimi Genel Müdürlüğü; Türkiye Su Enstitüsü	Yer Üstü ve Yer Altı Suları, Kıyı Suları
Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	Mili Parklar, Tabiat Parkları, Tabiatı Koruma Alanları, Sulak Alanlar, Yaban Hayatı ve Kara Av Kaynakları, Orman İçi Su Kaynakları, Dere, Göl, Gölet
Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü	Tabiat Varlıkları; Doğal Sitler, Özel Çevre Koruma Bölgeleri, “Diğer Korunan Alanlar”

Açıklama:

ÇEŞ : Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

ORSU : Orman ve Su İşleri Bakanlığı

TA : Tabiat Anıtı

TKA : Tabiatı Koruma Alanı

TP : Tabiat Parkı

Ek 4: ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Melih Ersoy'un Mekansal Strateji Planları ile İlgili Görüşleri (ERSOY, 2006)

*“1.000.000 ve üstü ölçekte hazırlanan **Ülke Mekânsal Strateji Planı**, Ülke bütününde bölgesel stratejik değerlendirmeler kapsamında, sektörel ve tematik konularda vizyon, politika, program ve hedeflerin mekânsal stratejilerini katılımcı süreçlerle belirleyen bir plandır. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın eşgüdümünde oluşturulacak bir ulusal plan komisyonu tarafından hazırlanır. Geniş katılımı Ülke Mekânsal Strateji Planlama Şurasında tartışılır. Gerekli düzenlemeler yapılarak DPT tarafından Bakanlar Kuruluna gönderilir. Bakanlar Kurulu Kararı ile Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.”*

*“1/200.000 ve üstü ölçekte hazırlanan **Bölge Strateji Planı**: Kalkınma planları ve yıllık programlarla biçimlenerek, planlama amaç ve ihtiyaçlarına göre Ülke Mekânsal Strateji Planı'nda belirlenecek bölgelerde, bölgesel düzeyde sektörel, mekansal ve tematik vizyonları, politika, program, hedef ve stratejileri oluşturan, açıklama raporu ile bir bütün olan plandır.*

Bölge Kalkınma Ajansları tarafından hazırlanır. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, ilgili meslek odaları ve üniversitelerin katılımıyla oluşturulacak bölge planlama komisyonunca incelenerek son biçimi verildikten sonra Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından onaylanır.”

*“1/50.000 ve üstü ölçekte hazırlanan **Alt Bölge Strateji Planı ve Metropolitan Bölge Strateji Planı**, Mekânsal veya işlevsel bütünlük gösteren bir veya birden fazla il sınırları içinde veya metropolitan alanlarda yerel kalkınma amaçlı sektörel, mekansal ve tematik vizyon, politika, program ve hedeflerin mekansal stratejilerini katılımcı süreçlerle belirleyen, sektörler arasında koruma kullanma dengesi sağlayan, idarelerarası eşgüdüm esaslarını içeren plandır.*

Bölge düzeyinde ilgili valiliklerin koordinasyonunda, ilgili kurum ve kuruluşların, kamu tüzel kişiliklerinin, ilgili meslek odaları ve üniversitelerin görüşleri alınarak yapılır. Bakanlıkça onaylanarak kesinleşirler.

*Büyükşehir belediyelerinde, Metropolitan Bölge Strateji Planı yap-
ma veya yaptırma yetkisi büyükşehir belediyelerine aittir.”*

**Ek 5: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nda Yapılması ve/veya
Onaylanması Gereken “Planlar”**

1. Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi ile çevre kirliliğinin önlenmesi için... eylem planları
2. Mekânsal strateji planı
3. Havza ve bölge bazındaki il düzeylerinde çevre düzeni planları,
4. Nazım ve uygulama imar planları
5. Parselasyon planları
6. Küresel iklim değişikliği ve bununla ilgili gerekli tedbirlerin alınması için plan
7. Bakanlığın stratejik planları
8. Risk yönetimi ve sakınım planları
9. Bütünlük kıyı alanları yönetimi ve planlaması
10. Kıyı ve dolgu alanları ile bu alanların fonksiyonel ve fiziksel olarak devamı niteliğindeki geri sahalarına ilişkin her tür ve ölçekteki planları
11. Genel sığınak alanları, özel güvenlik bölgeleri, enerji ve telekomünikasyon tesisleri ile ilgili altyapı, üstyapı ve iletim hatları, yanıcı, parlayıcı ve patlayıcı madde üretim tesisleri ve depoları, akaryakıt ve sıvılaştırılmış petrol gazı istasyonları gibi alanlar ile ilgili her tür ve ölçekteki planlar
12. Yerleşme, yapılaşma ve arazi kullanımına yön veren, her tür ve ölçekte fiziki planlar
13. Temiz hava eylem planları

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

14. Kirletici unsurlar ile kirliliğın giderilmesi ve kontrolüne ilişkin acil müdahale planları
15. Atık bertaraf tesisleri ile kimya sınai tesisleri ve deniz kirliliğine yönelik acil müdahale planları
16. Ulusal çevre stratejisi ve eylem planları
17. Küresel iklim değışikliğı ve ozon tabakasının incelmesi ile ilgili tedbirlerin alınmasına yönelik plan
18. 5543 sayılı Kanun uyarınca daimi iskân için kamu kurum ve kuruluşlarınca yaptırılacak her türlü yapılara ve konutlara ilişkin etüt ve planlama
19. Mahalli idarelerin su temini, kanalizasyon, su ve atıksu arıtma, yağmur suyu drenajı, katı atıkların bertarafı, ulaştırma, elektrik, doğalgaz gibi enerji altyapı sistemleri ile telefon, bilgisayar ve benzeri iletişim altyapı sistemleri ile ilgili genel planlama
20. Teknik altyapı tesislerinin planlaması,
21. Tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde... bu alanların...her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planları
22. Bakanlığın insan gücü planlaması
23. Bakanlığın eğitim planı
24. Bakanlık sivil savunma ve seferberlik hizmetlerinin planlanması
25. Bakanlığın basın ve halkla ilişkilerle ilgili faaliyetlerinin planlanması

Ek 6: İlgili Birimler Arasında Yinelemeli Görevler

<p>Su Yönetimi Genel Müdürlüğü (645 Sayılı KHK; Madde 9/1-c)</p>	<p>OGM "Toprak Muhafaza ve Havza İslahı Dairesi Başkanlığı (3234 Sayılı Yasanın 645 Sayılı KHK'yla Değişik 2. Maddesinin "D" Bendi)</p>	<p>Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü (645 Sayılı KHK'nın 7. Maddesi)</p>
<p>c) Su kaynaklarının kıyı suları dahil olmak üzere koruma-kullanma dengesi gözetilerek, sucul çevrenin ekolojik ve kimyasal kalitesinin korunması ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla havza bazında nehir havza yönetim planları hazırlamak, hazırlatmak, bütüncül nehir havzaları yönetimi ile ilgili mevzuat çalışmalarını yürütmek.</p>	<p>a) Su havzalarında kaliteli ve azami miktarda su elde etmek, erozyonu önlemek, sel, çığ ve taşkınları kontrol altına almak, toprak, su ve bitki dengesini korumak amacıyla ilgili birimlerle işbirliği halinde ve katılımcı anlayış çerçevesinde hazırlanan entegre havza ıslahı ana planının gerektirdiği iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak,</p> <p>b) Entegre havza ıslahı projelerini uygulamaya koymak ve planda yer alan yatırımları izlemek, değerlendirmek, proje bilgilerini ilgili birimlere raporlamak ve gerektiğinde yapılmasını sağlamak,</p>	<p>a) Toprağın korunması ve tabii kaynakların geliştirilmesi amacıyla; havza bütünlüğü esas alınarak, çölleşme ve erozyonla mücadele, çığ, heyelan ve sel kontrolü ile entegre havza ıslahı plan ve projelerini yapmak, yaptırmak, uygulanmasını izlemek, bu faaliyetlere proje bazında destek sağlamak, bu iş ve işlemlerle ilgili politika ve stratejiler belirlemek, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon sağlamak.</p> <p>b) Su havzalarının geliştirilmesine yönelik ulusal ve bölgesel düzeyde planlama yapmak, politika ve stratejiler belirlemek.</p>

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

<p>e) Taşkınlarla ilgili strateji ve politikaları belirlemek, ilgili mevzuatı ve taşkın yönetim planlarını hazırlamak</p>	<p>ç) Orman alanlarında veya orman rejimine alınacak erozyona maruz sahalarda; toprak aşınma ve taşınmalarının durdurulması, sellerin ve taşkınların kontrol altına alınması, heyelanların ve çığların önlenmesi amacıyla dere, çay ve ırmakların su toplama havzalarında erozyon kontrolü çalışmaları yapmak veya yaptırmak,</p>	
<p>f) Nehir havza yönetim planlarına uygun olarak sektörel bazda su kaynaklarının tahsislerine ilişkin gerekli koordinasyonu yapmak.</p>	<p>e) Dağlık alanlarda toprağın korunmasına, su kaynaklarının geliştirilmesine, orman ekosisteminin tesisine ve geliştirilmesine yönelik olarak erozyonla mücadele etmek ve gerekli çalışmaları yapmak,</p>	

“Orman” Sayılan Yerlerin Yönetimi **[“Katılımcılığın” Gereği, Kısıtları** **ve Olanakları Üzerine Bir İrdeleme]**

Evrensel özellikleri ve Türkiye’deki ormancılık düzeninin yapısı, orman ekosistemlerinin, daha genel bir söyleyişle de “*orman*” sayılan yerlerin kamusal yarar gözetilerek yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. Ormancılık düzeninin demokratikleştirilmesi, bu zorunluluğun yerine getirilebilmesinin öncelikli koşullarından birisidir. ✓ Bu koşul nasıl yerine getirilebilir; ✓ 2000’li yıllarda ülkemizde de öne çıkarılan bir ilke olan “katılımcılık”, ormancılık kesiminde hangi alanlarda, nasıl ve hangi düzeyde yaşama geçirilebilir; ✓ ilgili birim tarafından “uygun” bulunan kişi ve kuruluşların sözcüleri strateji, plan, program vb belgelerin hazırlık sürecinde görüş ve önerilerini sunmalarıyla sınırlı bir “katılımcılık” ne denli işlevsel olabilir; ✓ söz konusu süreçlere “katılanların” yetki ve sorumlulukları kimler tarafından ve nasıl düzenlenecek, ne denli ve nasıl yerine getirilebildiği nasıl belirlenecektir; ✓ “katılımcı” düzeneklerle alınan kararların yaptırım gücü ne olacaktır? Açıktır ki bu türden soruların hem “katılımı” düzenleyenler hem de “katılımcılar” tarafından yanıtlanması gerekmektedir. Yanıtlanmadığında “katılımcılık” da bir “kenar süsü” olmaktan öteye geçememektedir.

GİRİŞ

“*Orman*” sayılan yerlerin yönetiminde, genel olarak dört temel karar alanı öne çıkmaktadır:

- Ekolojik
- Teknik
- Ekonomik
- Ekonomi-politik

Bu alanların hangisinde ne türden karar süreçlerinin işle-tileceği çeşitli koşullara göre biçimlenmektedir. Kuşkusuz Türkiye’de de, özellikle 1937’den bu yana devlet, dolayısıyla da devlete egemen olabilen toplumsal sınıf ve katmanlar, “*orman*” sayılan yerlerle ilgili özellikle son iki karar alanında temel belirleyici olmuş; doğal olarak bu alanlardaki belirleyicilikleri ilk iki alandaki karar ve uygulamaları da etkilemiştir. Ancak, ormancılık, bir kamusal hizmet alanı olarak etkenliğini 2000’li yıllara değin sürdürmüştür. Örneğin; 1982 Anayasasının 169 ve 170. maddelerinde de yer verilen yaptırımlar, sürdürülme-sine çalışılan devlet ormancılığı düzeni ve “*orman*” sayılan yer-lerin tümüne yakın bir kısmının devlet mülkiyetinde ve ülke-deki “*orman*” sayılan yerlerin de tümünün devlet gözetiminde olması vb bu gerçeği açıklıkla ortaya koymaktadır. Başka bir söyleyişle, egemen sınıflar “*orman*” sayılan yerlerin yönetimi ile arazi edinme/edindirme dışında hemen hemen hiç ilgilen-memiştir. Bu durum, toplumsal sınıf ve katmanların orman ekosistemlerinin gördükleri işlevlerle ilgili ortak sayılabilecek algılama biçimiyle açıklanabilir. Ek olarak, gerektiğince yapıl-ması durumunda orman işletmeciliğinde kârlılık oranı görece düşüktür; başka bir söyleyişle, orman işletmeciliği egemen sı-nıflar için “ilgi duyabilecekleri” bir sermaye birikim alanı de-ğildir. Ancak, “*orman*” sayılan yerlerin arazi rantı, hem siyasal hem de ekonomik getirisi nedeniyle egemen sınıfların her dö-nemde ilgisini çekmiştir.

Öte yandan, önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, kentli toplumsal sınıf ve katmanların “*orman*” sayılan yerler, ağırlık-la da orman ekosistemleri ile ilgisinin özellikle 1980’den sonra giderek arttığı gözlenmektedir. Ne var ki kentli toplumsal sınıf ve katmanların bu ilgisi, “*orman*” sayılan yerlerin daraltılması-na ve/veya orman ekosistemlerinin zarar görmesine yol açabi-leceği düşünülen ormancılık dışı etkinliklerle sınırlı olmuştur. Oysa bu tür etkinliklerin yapılmasına izin verilen (tahsis edi-len) yerlerin genişliği Türkiye’deki tüm “*orman*” sayılan yerle-rin 1/70’i dolayındadır. Bu, izin verilen etkinliklerin çevredeki

orman ekosistemlerinde yol açtığı doğrudan ve dolaylı etkiler de göz önünde bulundurulduğunda, hiç de küçümsenebilecek bir oran değildir kuşkusuz. Ancak, ormancılık etkinlikleri de orman ekosistemlerine çeşitli düzey ve biçimlerde zarar verebilmekte, sermaye birikimine katkıda bulunabilmekte, en azından tüm toplumsal sınıf ve katmanların orman ekosistemlerinden gerektiğince yararlanamamasına yol açabilmektedir.

Bu gerçekliklere karşın Türkiye’de “orman” sayılan yerlerin yönetiminde devletin belirleyiciliği hemen hemen tümüyle tek yanlı olarak günümüze değin sürdürülebilmiştir. Ancak, özellikle 2000’li yıllarda bu yapıda köktenci sayılabilecek değişme ve gelişmeler gündeme gelmiştir. Bu değişme ve gelişmelerin bir boyutunu ise toplumun farklı toplumsal sınıf ve katmanların “orman”, özellikle de “devlet ormanı” sayılan yerler ve devlet ormancılığı düzeni ile ilişkileri oluşturmaktadır. Bu ilişkilerin giderek karmaşıklaştığı gözlenmektedir. Açıktır ki, kamusal bir etkinlik alanı olan “orman” sayılan yerlerin yönetiminde orman ekosistemlerinin gerektiğince korunması, orman ürün ve hizmetlerin hem ülkesel hem de yerel düzeyde kamusal yararı ençoklayabilecek ve sürekli kılınabilecek biçimde üretilmesi ve topluma dengeli biçimde sunulması zorunludur. Bu zorunluluğun yerine getirilebilmesi için söz konusu ilişkilerin tüm boyutlarıyla yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Kentli toplumsal sınıf ve katmanlar da bu gereğin yerine getirilmesine çeşitli düzey ve biçimlerde katkıda bulunabilir. Ancak bu katkının;

- yürürlükteki ormancılık düzeni ve bu düzende gündeme gelen değişme ve gelişmeler gerektiğince sorgulanmadan,
- “orman” sayılan yerlerin içinde ve bitişğinde yaşayan köylülerin örgütlülükleri ve eylemliliklerinden soyutlanarak,
- çevre/doğa korumacı duyarlılıkların sergilenmesiyle yetinilerek

yeterince yapılabilmesi olanaklı değildir.

I- TARTIŞMA ÇERÇEVESİ

“Orman” sayılan yerlerin yönetimi, çok boyutlu ve dinamik bir süreçtir. Ülkeleri ekolojik, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal koşulları bu sürece özgün boyutlar kazandırmaktadır. Bu nedenle,

“kentli toplumsal sınıf ve katmanların “orman” sayılan yerlerin gerektiğince korunabilmesine, orman ürün ve hizmetlerinin hem ülkesel hem de yerel düzeyde kamusal yararı ençoklayabilecek ve sürekli kılınabilecek biçimde üretilmesine ve topluma dengeli biçimde sunulabilmesine katkısının gereği, olanakları ve kısıtları”

sorunsalının gerektiğince tartışılabilmesi için uygun bir tartışma çerçevesinin oluşturulması yöntemsel olarak zorunludur. Aşağıda böylesi bir tartışma çerçevesinin oluşturulmasına çalışılmıştır:

- (i) Türkiye’de “orman yönetimi”, öteden beri, temel alınan bir tanıma göre “orman” sayılan yerlerde, ağırlıklı da bu yerlerdeki orman ekosistemlerinde yürütülecek teknik ve ekonomik çalışmalara indirgenmiş bir karar ve uygulama alanıdır. Oysa “orman yönetimi” kapsamında yürütülecek yönetsel, teknik ve ekonomik çalışmaların öncelikle ülkedeki arazilerin yönetimi ile ilgili karar evreninin bileşenlerinden birisi olarak tümleşik biçimde tasarlanması, planlanması ve yürütülmesi gerekmektedir. Bu gerek yerine getirilemediğinde “orman” sayılan yerlerin, bu kapsamda orman ekosistemlerinin yönetiminde çatışmaların sürekli olarak yaşanması kaçınılmazlaşmaktadır. Türkiye özelinde bu türden çatışmalara çok sayıda örnek verilebilir. Ek olarak, yine bu gerek yerine getirilemediğinde farklı boyutlarda işlevsel olabilecek karar düzenekleri, deyiş yerindeyse “kenar süsleri” olmaktan öteye geçememektedir. Türkiye ormancılığında söz konusu gerek yerine getirilmemiş, özellikle son yıllarda “kenar süsü” niteliğinde çok sayıda kavram, ilke, söylem, teknik geliştirilmiştir ve/veya aktarılmıştır.

- (ii) Türkiye’de yerleşik ve/veya egemen ormancılık yaklaşımı, “arz odaklıdır”. Bu yaklaşımda temel ilke, orman ekosistemlerinin **sunabildiği** ürün ve hizmetlerin topluma olabildiğince nitelikli, ekonomik, erişilebilir ve devamlı biçimde sunulmasıdır. Türkiye ormancılığında kurumsal, hukuksal ve teknik düzenleme ve uygulamalar hemen hemen tümüyle bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Öyle ki bu çalışmalar sırasında toplumun orman ürün ve hizmetleri gereksinmesinin nitelik ve niceliğinin gerektiğince göz önünde bulundurulması rastlantısal olmuştur. Buna karşılık toplumun orman ürünü ve hizmeti gereksinmelerini karşılayabilecek orman ekosistemlerinin oluşturulması, gerekli ormancılık tekniklerinin geliştirilmesi ve uygulanması çabaları ise henüz yaygın olarak gündeme gelmemiştir. Bu gerçek, yeni orman ekosistemi oluşturma çalışmalarında çarpıcı biçimde yaşanmaktadır. Ek olarak, örneğin, en son 2000’li yıllarda gündeme gelen “kent ormanları” çalışmaları sırasında da bu gerçek tüm boyutlarıyla ortaya çıkmıştır.
- (iii) Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarda gündeme getirilen ancak gerekli alt yapı oluşturulmadan yaşama geçirilmesine çalışılan “Fonksiyonel Planlama”, “Ormanların Çok Amaçlı Olarak Planlanması”, “Ekosistem Tabanlı Fonksiyonel Planlama” vb yaklaşım, düzenleme ve uygulamalar söz konusu indirgemeciliği ve yukarıda başlıcaları vurgulanan olumsuzlukları pekiştirebilecektir.
- (iv) Ormancılık çalışmalarının Türkiye’de de tüm boyutlarıyla kamusal bir etkinlik alanı olarak düzenlenmesi hem zorunludur hem de olanaklıdır: Zorunludur: Orman ekosistemlerinin evrensel nitelikteki yapısal özellikleri ve dolayısıyla ormancılık çalışmalarının yol açabileceği doğrudan ve dolaylı etkiler kamusaldır; yerel ve toplumsal anlamda sınıfsal, ekolojik anlamda da türsel değildir. Öte yandan, olanaklıdır: “Orman” sayılan yerlerin tümüne yakın bir kısmının devlet mülkiyetinde olması, yürürlükte olan devlet ormancılığı düzeni, 1982 Anayasasında bile yer verilen yaptırımlar, ulaşılan bilgi ve deneyim birikimi ormancılık

Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

çalışmalarının kamusal bir etkinlik alanı olarak düzenlenmesini ve yürütülmesini olanaklı kılmaktadır.

(v) Bilindiği gibi “orman” sayılan yerlerin yönetimi, son derece karmaşık ve dinamik bir karar alanıdır. Bu alanda, sözgelimi;

- uzun dönemli kararların alınması gerektiği için herhangi bir kuşağın istek ve beklentilerinin gerçekleştirilmesinin,
- herhangi bir toplumsal sınıf ve/veya katmanın gereksinimlerin karşılanması,
- yerel beklentilerin öne çıkarılmasının ve
- dahası, tümüyle insan odaklı olunmasının

hedeflenmemesi gerekir. Aksine, böylesi hedeflerden özenle kaçınılması, “orman” sayılan yerlerin yönetiminin gerektiğince etken olabilmesinin, deyiş yerindeyse “*olmazsa olmaz*” bir koşuldur. Bu, temel olduğu denli yalın gerçekliklerin, en azından orman mühendisliği öğrenimi yapmış olanlarca bilinmesi, daha da önemlisi, tüm karar süreçlerine içselleştirilmesi beklenir. Ancak, bu beklenti Türkiye’de, en azından kurumsallaşabilecek biçimde gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla, özellikle 2000’li yıllarda, son derece kaba doğa, orman, ekoloji, toplum/halk, katılım vb popülizmler ile öykünmeci ve aktarmacı yaklaşımlar kolaylıkla yaygınlaşabilmiş; dahası, yaşamsal önemde karar süreçlerinde belirleyici olabilmıştır.

II- DURUM ve GELİŞMELER

Türkiye ormancılığında 1980’den sonra gündeme gelen ve 2000’li yıllarda da yoğunlaştırılıp yaygınlaştırılan değişme ve gelişmelerin kimileri “orman” yönetimi alanına ilişkindir. Ne var ki bu gelişmeler ne ormancılık ne de ormancılık dışı kamuoyunda gerektiğince tartışılmaktadır:

1. “Orman” Sayılan Yerlerden Yararlanılmasının Planlanmasındaki Değişmeler

Daha önce de değinildiği gibi Türkiye’de “orman” sayılan yerlerden yararlanmanın planlanması ile ilgili iş ve işlemler hemen hemen tümüyle orman ekosistemlerinin sunabildiği ürün ve hizmetlerin hasadına indirgenmiştir. Başka bir söyleyişle, Türkiye’de, “orman” sayılan yerlerden “ormancılık dışı” amaçlarla yararlanılması herhangi bir biçimde planlanmamaktadır. Oysa bu tür yararlanmaların en az ormancılık çalışmaları denli orman ekosistemleri üzerinde etkili olabilmekte; ekolojik, ekonomik, toplumsal, dolayısıyla da siyasal gelişmelere yol açabilmektedir.

Öte yandan, bilindiği gibi Türkiye’de ülke yüzeyinde arazi kullanımını planlanması için gerektiğince etken olabilecek bir düzen kurulamamıştır. Farklı kurum ve kuruluşlar tarafından farklı amaç, kapsam ve tekniklerle değişik ölçeklerde çok sayıda plan, proje çalışması yapılmakta; bu çalışmalar arasında işlevsel tümleşmeler ne yatay ne de dikey olarak gerektiğince sağlanabilmektedir. Ülkesel düzeyde geçerli olan bu karmaşa, kısmen de olsa “orman” sayılan yerlerin yönetiminde de yaşanmaktadır: Sözelimi;

- “orman” sayılan yerlerin yönetiminde ülkesel düzlemde planlama çalışması yapılmamaktadır; önceki yıllarda hazırlanan ormancılık ana (master) planları, Türkiye Ulusal Ormancılık Programı, eylem planları vb bu nitelikte belgeler değildir ve yapılan orman ekosistemlerinden yararlanmanın yerel düzeylerde planlanmasıdır;
- herhangi bir gerekçeyle ve yapıyla özel olarak koruma altına alınmış orman ekosistemlerinin yönetiminde temel alınan planların da amaçları, kapsamaları, teknikleri hem birbirinden hem de özel olarak koruma altına alınmamış orman ekosistemlerinin yönetimiyle ilgili planlardan farklıdır.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Bu nedenlerle “orman” yönetimi alanında iki boyutlu bir tartışmanın yapılması gerekmektedir.

1.1. Orman Ürün ve Hizmetlerinden Yararlanılması

Anımsanacağı gibi, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 26. maddesine göre;

“Orman insan ilişkilerinde, ormanın korunması, kullanma değerlerinin esas tutulması, ormancılıkta ve amenajman planlarında çok taraflı faydalanma esaslarını getirmek maksadıyla; Devlet ormanlarından yapılacak istihsal, Tarım ve Orman Bakanlığınca tespit olunacak esaslar dairesinde ve amenajman planlarına göre Devlet tarafından yapılır...”

Bu kural, özel olarak koruma altına alınmamış (!) “orman” sayılan yerlerde son olarak en çok bir orman işletme şefliğini kapsayabilecek genişlikteki orman ekosistemleri (“plan ünitesi”) düzeyinde yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Bu süreç 2000’li yıllarda hemen hemen tümüyle yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda yapılan düzenlemelerin başlıcaları aşağıda sergilenmiştir*;

- Orman amenajman planlarının hazırlık, onaylama vb işlemleri yerleştirilmiştir: Bu doğrultuda; (i) 2003 yılında ilgili yönetmelik yeniden düzenlenerek amenajman planlarında değişiklik raporlarının onaylanması yetkisi orman bölge müdürlüklerine devredilmiş; (ii) Orman Genel Müdürlüğü’nün (OGM) merkez kadrolarında bulunan “Amenajman Başmühendislikleri”, 2004 yılından itibaren orman bölge müdürlüklerine aktarılmış; (iii) her orman bölge müdürlüğünde “Başmühendislikler” oluşturulmuş; (iv) 2005 yılında bakım bloklarındaki yıllık uygulamaların “*orman ve mekânlarının*” üretim ve pazarlama koşullarına göre

* Bu bağlamda aktarılabilecek bilgilerin üretilmesi sırasında Orman Mühendisi Sayın Akın Mızraklı’nın Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü tarafından 24 Şubat 2011 günü Antalya’da gerçekleştirilen “*Orman Amenajmanda Son Yıllardaki Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Yolları*” konulu sunumundan yararlanılmıştır.

yerel birimlerce belirlenebilmesi olanaklı kılınmış; (v) aynı yıl orman bölge müdürlüklerinin plan proje şube müdürlüklerinde “*amenajman ofisleri*” oluşturulmuş; (vi) 2008 yılında orman bölge müdürlüklerine “*plan değişikliği*” için “*onay yetkisi*” verilmiştir.

- 2005 yılında ülke genelindeki “*baltalık*” olarak işletilen orman ekosistemlerinin öncelikli yörelerde başlanarak “*koruya dönüştürülmesi*” süreci başlatılmış; aynı yıl “*Marmara ve Karadeniz bölgelerindeki baltalık ormanlarının tamamının koru veya koruya tahvil*” olarak planlanması ve işletilmesi buyruğu verilmiştir.
- Aynı yıl orman ekosistemlerinin yönetiminde “*Fonksiyonel Planlama Süreci*” başlatılmıştır.
- 2006 yılında idare sürelerinin belirlenmesi biçimi yeniden düzenlenmiş; “*idare sürelerinin katılımcı bir yaklaşımla kararlaştırılmasının önü açılmış*”; dolayısıyla. 2006-2010 döneminde bu doğrultuda amenajman planları hazırlanmıştır
- Aynı yıl meşcere haritalarının sayısal ortama aktarılması ve bu haritalardan yararlanılarak “*potansiyel orman fonksiyonları haritalarının hazırlanması*” düzenine geçilmiştir.

Ancak, söz konusu yeniden düzenleme süreci, 5 Şubat 2008 tarihinde çıkarılan **Orman Amenajman Yönetmeliği**’yle birlikte yeni bir döneme girmiştir. Yönetmelikle ülkedeki tüm orman ekosistemlerinin yönetiminde kullanılacak orman amenajman planların hazırlanması, uygulanması ve denetlenmesi sürecinin köktenci biçimde değiştirilmesi öngörülmüştür. Sözgelimi, Yönetmeliğin 4. maddesine göre “*Devlet ormanları, hükmi şahsiyeti haiz amme müesseselerine ait ormanlar ve hususi ormanların amenajman planları yapılırken; orman kaynaklarının planlanmasında...*” aşağıdaki “temel” ilkelerin gözetilmesi zorunlu kılınmıştır:

- a. Sürdürülebilirlik, iktisadilik, verimlilik, çok amaçlı faydalanma, sosyo-kültürel geleneklerin yansıtılması, sektörler arası eşgüdüm, uluslararası sorumluluk, biyolo-

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormancılık

jik çeşitliliği koruma, estetik ve diğer değerleri koruma, karbon dengesi, katılımcı yaklaşım, orman sahibinin belirlediği işletme amaçları ve bu amaçları gerçekleştiren teknikler.

- b. Amenajman planları; ormancılık ana planı, imzalanan uluslararası sözleşmelerde belirlenen gösterge ve ölçütler, beş yıllık kalkınma planları, stratejik bölgesel planlar, ulusal ormancılık programı, çevre düzeni planı ve havza veya işletme bazında geliştirilecek planlar ile uyumlu olmalıdır.
- c. Değişen ormancılık anlayışlarını ve teknolojideki gelişmeleri uygulamaya koymak, yeni model geliştirmek, bu modelin Türkiye koşullarında uygulanıp uygulanamayacağını tespit etmek amacıyla; Orman Genel Müdürlüğüne değişik içerik ve bazlarda amenajman planları ile ulusal orman envanteri gibi çalışmalar da yapılabilir veya yaptırılabilir.
- d. Devlet ormanlarının işletme amaçları; ulusal ormancılık programı çerçevesinde, ormanların ekonomik, ekolojik, sosyal ve kültürel fonksiyonları dikkate alınarak katılımcılık ve ekosistem tabanlı fonksiyonel planlama yaklaşımını hedef alınarak Orman Genel Müdürlüğü tarafından belirlenir.
- e. Hükmi şahsiyeti haiz amme müesseselerine ait ormanlar ve hususi ormanların işletme amaçları ulusal ormancılık politikası amaçlarına uyumlu olmak koşuluyla sahipleri tarafından belirlenir. Bu ormanlarda da ekonomik, ekolojik, sosyal ve kültürel fonksiyonlar dikkate alınarak katılımcılık ve ekosistem tabanlı fonksiyonel planlama yapılır.
- f. Arazide yapılan envanter çalışmaları ile planların yapılması aşamaları amenajman denetim başmühendislerince denetlenir. Bu işler gerektiğinde 5531 sayılı Orman Mü-

hendisliği, Orman Endüstri Mühendisliği ve Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Hakkında Kanun hükümlerine göre serbest yeminli meslek mensuplarına da yaptırılabilir.

Kurulması hedeflenen planlama düzeninde orman ekosistemlerinin hangi amaçlarla yönetilebileceği, pek çok yönden belirleyici bir karar alanıdır. Bu alanda işletilecek sürece Yönetmeliğin 11. maddesinde açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

1. *Ana fonksiyonlar, uluslararası süreçlerle uyumlu olarak aşığıdaki şekilde belirlenir ve her bir genel orman fonksiyonu bu ana başlıklar altında ele alınır;*

a) *Ekonomik,*

b) *Ekolojik,*

c) *Sosyal ve kültürel.*

2. *Fonksiyon haritaları, katılımcı yaklaşımla planların yapılmasından en az bir yıl önce taslak halinde uygulayıcı tarafından yapılır. Orman fonksiyonlarının belirlenmesi ile ilgili alınacak kararlarda taraf olan ilgi gruplarının isabetli seçilmesi ve yeteri kadar bilgilendirilmesi gerekir. Daha sonra fonksiyonlara bağlı işletme amaçları tespit edilir.*

3. *Taslak fonksiyon haritaları, plan yapıcılar ve uygulayıcıyla birlikte gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra kesinleştirilir.*

Söz konusu üç “Ana Fonksiyon” kapsamında, 10 “genel fonksiyon” ve bu fonksiyonlar kapsamında da toplam 57 “orman işletme amacının” ele alınması öngörülmüştür (Ek 1).

Öte yandan, kurulması öngörülen planlama düzeninde hazırlanacak planların hedefleri, bu hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik tekniklerin seçilmesi ve uygulanması üzerinde pek çok yönden belirleyici olan bir başka işlem de orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinin belirlenmesi; geçirdiği değişmelerin ve nedenlerinin çok boyutlu olarak izlenmesidir. Yönetmeliğin 13. maddesinde bu amaçla yapılacak “envanter” çalışmaları belirtilmiştir:

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

1. *Amenajman planlarını düzenlemek amacıyla; plan ünitesi orman ekosistemini meydana getiren bitkisel, hayvansal ve mineral kökenli tüm varlıklar, bu ekosistem içinde kendiliğinden oluşan hizmetlerden öne çıkanlar, bu ürün ve hizmetlerin miktarı üzerinde etkili olan doğal ve sosyo-ekonomik faktörler, orman zarar ve hastalıkları hakkında bilgi toplama ve değerlendirme yoluyla orman envanteri yapılır. Buna göre orman envanteri aşağıdaki bölümlerden oluşur;*
 - a. *Alan envanteri,*
 - b. *Yetiştirme ortamı envanteri,*
 - c. *Biyolojik çeşitlilik envanteri,*
 - d. *Ağaç serveti ve artım envanteri,*
 - e. *Odun dışı orman ürünleri envanteri,*
 - f. *Ormanın ürün dışı fonksiyonlarının envanteri,*
 - g. *Sosyo-ekonomik durum envanteri,*
 - h. *Sağlık durumu envanteri.*
2. *Yetiştirme ortamı, biyolojik çeşitlilik ve odun dışı orman ürünleri ile ilgili envanter bilgileri, Orman Genel Müdürlüğünce öngörülecek içerik ve organizasyon ile uzman birimler tarafından elde edilen verilerden sağlanır. Bunlar dışında ihtiyaç duyulan diğer bilgiler Orman Genel Müdürlüğünce öngörülecek içerik ve organizasyon ile yapılacak envanter çalışmaları ile elde edilir."*

Gerektiğince yönetilebilmesi için orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinin olabildiğince ayrıntılı olarak bilinmesi, bu özelliklerdeki değişme ve gelişmelerin yine olabildiğince "yakından" izlenebilmesi zorunludur. Yönetmelikle bu zorunluluğun yerine getirilebilmesinin öncelikli koşullarından olan "envanter" çalışmalarına yeni boyutlar kazandırılması hedeflenmiştir.

1.2. "Orman" Sayılan Yerlerden Ormancılık Dışı Amaçlarla Yararlanılması

Bilindiği gibi, "orman" sayılan yerlerdeki orman ekosistemlerinden, orman ürünü ve hizmeti sağlamak dışında amaçlarla

yararlanılabilmesi olanaklıdır; dahası, kimi durumlarda da zorunlu olabilmektedir. Türkiye’de bu türden yararlanmalar için çok sayıda hukuksal düzenleme yapılmıştır. Örneğin, daha önce de birkaç kez belirtildiği gibi, 1982 Anayasasının 169. maddesine göre;

“Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.

Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez”

Ancak aynı maddenin son fıkrasına göre ise;

“Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler(in)...”

“orman” sayılmaması olanaklı kılınmıştır. Ek olarak, başta;

- 6831 sayılı **Orman Kanunu**’nun 2, 16, 17, 18, 57 ve 115. maddeleri ile özellikle 2000’li yıllarda yasaya eklenen Ek Madde 9 ve Ek Madde 11;
- 2873 sayılı **Milli Parklar Kanunu**’nun 7 ve 8;
- 4122 sayılı **Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu**’nun 2;
- 2924 sayılı **Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun**’un 11;
- 2634 sayılı **Turizm Teşvik Kanunu**’nun 8;
- 3213 sayılı **Maden Kanunu**’nun da 7;

Hukusal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- 15 Temmuz 2004 tarihinde yeniden düzenlenen **6831 Sayılı Orman Kanununa Göre Orman Kadastrosunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik** (Yedinci Bölüm: 2/B Maddesine Göre Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak ve Çıkarılamayacak Yerler, Orman Niteliğinin Devamı, 2/B Maddesi Uygulamalarında Vasıf Tayini Kriterleri ile Çalışma Esasları);
- 16 Mart 2007 tarihinde yeniden düzenlenen **6831 Sayılı Orman Kanununun 2 nci Maddesinin (A) Bendine Göre Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak Yerler Hakkında Yönetmelik**;
- 30 Nisan 2009 tarihinde yeniden düzenlenen **Ağaçlandırma Yönetmeliği**'nin 8 ve 11. maddeleri

olmak üzere çok sayıda yasa, yönetmelik genelge vb hukusal düzenlemeyle “orman”, özellikle de “devlet ormanı” sayılan yerlerden ormancılık dışı amaçlarla yararlanılabildiği olanağı kılınmıştır.

2. “Orman” Sayılan Yerlerin Yönetiminde Halkla İlişkiler

Orman ekosistemleri ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili kamuoyu, toplumsal olarak Türkiye’de de giderek çeşitlenmekle birlikte, temelde, iki kümede toplanabilir:

- “Orman köylüleri” ve
- Çoğunluğunu kentlilerin oluşturduğu öteki toplumsal sınıf ve katmanlar

Ne var ki, “ormancılık-halk ilişkilerinin” düzenlenmesine yönelik düzenleme ve uygulamalar büyük ölçüde “orman köylüleri” ile devlet orman işletmeciliği düzeni arasındaki ilişkilere indirgenmiştir.

1.1. “Orman Köylüleri” ile İlişkiler

Türkiye’de, “orman” sayılan yerlerde ve bitişinde 20 bin dolayında köy bulunmakta ve bu köylerde 7-8 milyon kişi ya-

şamaktadır. Sayıları giderek azalan bu kesimin varlığı ve içinde bulunduğu yaşama koşulları, Türkiye ormancılığında öz-gün ilişkilere yol açmıştır. Bu ilişkilerin, temelde;

- “Orman” sayılan yerlerin korunması,
- Orman işçiliği için gerekli işgücünün sağlanması
- “Orman köylüsü” sayılanların yaşama koşullarının iyileştirilmesi

boyutları öne çıkmaktadır. Türkiye ormancılığı ile ilgili düzenleyici belgelere bakılırsa bu durum 2000’li yıllarda da geçerlidir. Bu ilişkilerde devlet, daha doğru bir söyleyişle de siyasal iktidarlar “verici”, buna karşılık toplum, özel olarak da “orman köylüleri” ise edilgen “alıcılar” konumdadır. “Orman” sayılan yerlerin yönetimi bir yana orman ürünlerinin hasat çalışmalarında hemen hemen her durumda devlet orman işletmeleri, daha genel bir söyleyişle siyasal iktidarlar tek karar verici olmuştur. Öyle ki, orman ürünü hasat çalışmalarında birim fiyatlarının üst sınırları bile her dönemde OGM tarafından tek yanlı olarak belirlenmiştir. Sözgelimi, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 40. maddesinde;

“Devlet ormanlarında ağaçlama, bakım, imar, yol yapımı, kesme, toplama, taşıma, imal gibi orman işleri; işyerinin ve işyerinde çalışacakların hangi mülki hudut ve orman teşkilatı hudutları içerisinde kaldığına bakılmaksızın, öncelikle işyerinde veya civarındaki orman köylerini kalkındırma kooperatiflerine ve işyerindeki köylülere veya işyeri civarındaki orman işlerinde çalışan köylülere, işyerine olan mesafeleri ile iş güçleri dikkate alınarak gördürülür.”

yaptırımına yer verilmiştir. İlk bakışta bu yaptırımla “orman köylülerinin” ve kuracakları kooperatiflere, en azından orman işçiliği yapabilmelerine öncelik tanındığı, bu yolla da ayrıcalıklı kimi haklara sahip kılındığı söylenebilir. Ancak, maddenin ikinci fıkrasında;

“Yapılacak işe yukarıda belirtilen kooperatiflerin ve köylülerin iş güçlerinin yeterli bulunmaması veya işe ehil olmamaları veya aşırı fiyat istemeleri veya işin dağıtımı veya yapılması ile ilgili

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

konularda çözümlmesi mümkün olmayan ihtilaflar çıkarmaları gibi hallerde, bu işler; işyerine civar olmayan orman köylerini kalkındırma kooperatiflerine veya köylülere yaptırılabilceği gibi taahhüt yolu ile de yaptırılabilir."

yaptırımına da yer verilerek OGM'nin bu alandaki tek yanlı belirleyiciliği pekiştirilmiştir. Dahası, daha önce ayrıntılı olarak sergilendiği gibi, 2000'li yıllarda kesilecek ağaçların dikili durumdayken açık artırmalı olarak herkese satılabilmesi uygulamasına geçilmiş ve giderek de yaygınlaştırılmıştır. Böylece "orman köylülerinin" ve/veya kooperatiflerinin orman işçiliği yapabileme öncelikleri, dolayısıyla ayrıcalıklı hakları da ortadan kaldırılmıştır. Oysa 1982 Anayasasının 170. maddesinde;

"Ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması, ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımlarından, ormanın gözetilmesi ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliğini sağlayıcı tedbirlerle, 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tamamen kaybetmiş yerlerin değerlendirilmesi; bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti ve orman sınırları dışına çıkartılması; orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen bu yerlere yerleştirilmesi için Devlet eliyle anılan yerlerin ihya edilerek bu halkın yararlanmasına tahsisi kanunla düzenlenir."

yaptırımına da verilmiştir. Ancak, kolaylıkla kestirilebileceği gibi, bu doğrultuda hemen hemen hiçbir uygulama yapılmamıştır.

Öte yandan, "orman köylülerinin," 6831 sayılı Orman Kanunu'nun başta 2. maddesinin "A" ve "B" bentleri ile 34. maddesi, 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun'un çeşitli yaptırımları vb hukuksal düzenlemelerin yaşama geçirilmesiyle ilgili karar süreçlerine katılabilmesi hiçbir biçimde olanaklı kılınmamıştır*.

* 6831 sayılı yasanın 57. maddesi uyarınca çıkarılan ve 2009 yılında yeniden düzenlenen Ağaçlandırma Yönetmeliği'nin 11. maddesiyle "devlet ormanı" sayılan yerlerde yapılacak "özel ağaçlandırma" çalışmalarına tahsis edilecek arazinin köy mülki sınırları içinde olması durumunda öncelik, köy tüzel kişiliğine verilmiştir.

1.2. Öteki Toplumsal Sınıf ve Katmanlar ile İlişkiler

- Türkiye’de, “orman köylüsü” dışındaki toplumsal sınıf ve katmanların;
- kalkınma planlarının hazırlanma sürecinde oluşturulan “özel ihtisas komisyon raporlarının”,
- ormancılık ana (master) planlarının (“1973-1995” ile “1990-2009” dönemlerini kapsayan iki “Ana Plan”),
- Eylül 2004’de yayımlanan **Ulusal Ormancılık Stratejisi**’nin ve Ekim 2004’de yayımlanan ve 2004-2023 döneminde yaşama geçirilmesi öngörülen **Türkiye Ulusal Ormancılık Programı**’nın,
- 2007 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından benimsenen “Uluslararası Ormancılık Anlaşması” uyarınca Türkiye’de de hazırlanan **Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri Yıllık Raporlarının**,
- Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası vb ülkelerarası kuruluşların desteğiyle hazırlanan kimi ve projelerin
- Bakanlık ve genel müdürlük stratejik planlarının

hazırlık sürecine katılarak görüş ve önerilerini açıklayabilmeleri olanaklı kılınmıştır. Örneğin, “Türkiye’nin gelecekte Avrupa Birliği ile sosyo-ekonomik entegrasyonu için ihtiyaç duyulacak olan Ulusal Ormancılık Plan ve Programına temel teşkil eden bir belge...” olarak hazırlanan ve 2004 yılında yayımlanan **Ulusal Ormancılık Stratejisi**’nde (UOS);

“Orman kaynaklarının yönetimi ile ilgili sorumluluk yüklenmiş bulunan, bu kaynakların yönetiminden etkilenen, talep ve beklentileri olan tüm toplum kesimleri ve ilgi gruplarının (orman idaresi, yerel halk (gençler ve kadınlar dâhil), sivil toplum örgütleri, diğer devlet kuruluşları, özel sektör, yerel yönetimler, vb.), bu kaynakların yönetiminin tüm safhalarında (karar verme, planlama, uygulama, izleme, değerlendirme, denetim, vb.) yetki, sorumluluk ve fedakârlılıklara katılım hak ve sorumluluklarının yasallaştığı ve kurumsallaştığı bir ortam içinde, adil ve dengeli katılımları sağlanması”,

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormancılık

ilkesine yer verilmiştir. Ancak;

- bu belgelerin hangisinin hazırlık sürecine, hazırlık süreçlerin hangi aşamasına ve boyutuna hangi kişi ve kuruluşların nasıl katılabilecekleri,
- hazırlık süreçlerine katılabilenlerin öne sürdükleri görüş ve önerilerinin hangilerin dikkate alınabileceği

tümüyle rastlantılara, daha doğru bir söyleyişle de ilgili “idareye” bırakılmıştır. “İdare” ise özellikle son yıllarda, deyiş yerindeyse yalnızca “sorun çıkarmayacak” kişi ve kuruluşları bu süreçlere katmış; katılabilenlerin görüş ve önerilerinden yalnızca “uygun” bulduklarını dikkate almıştır.

Kısacası, Türkiye’de “orman köylüleri” dışındaki toplumsal sınıf ve katmanların da “orman” sayılan yerlerin yönetimine katılabilmeleri büyük ölçüde rastlantılara kalmıştır. Daha genel bir söyleyişle, Türkiye’de toplumsal sınıf ve katmanların “orman” sayılan yerlerin yönetimi ile ilişkileri;

- “devlet ormanı” sayılan yerlerin ve ağırlıkla da orman ekosistemlerinin korunmasına yönelik duyarlılıklarını çeşitli yollarla sergilemeleri, olanakların elverdiği durumlarda orman ekosistemlerine zarar verebileceği düşünülen süreçlerin durdurulması için çeşitli girişimlerde bulunmaları;
- ilgili ormancılık birimlerinin tek yanlı olarak orman ürünü ve hizmetlerini sunmaları;
- “uygun” görülen toplumsal sınıf ve katmanların, ilgili fakülteler ile kişilerin ve kuruluş temsilcilerinin çağrıldıklarında kimi belgelerin hazırlık çalışmalarının görüş ve önerilerde bulunabilmeleri

ile sınırlıdır.

III- TARTIŞMA

Türkiye’de toplumsal sınıf ve katmanların, bu kapsamda da kentlilerin “orman” sayılan yerlerin yönetimine hak, yetki ve sorumluluklu olarak katılabilesini sağlayabilecek yönetsel

bir düzenek yoktur. Oysa hazırlık çalışmaları Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün parasal ve teknik "yardımlarıyla" 2001 yılında başlatılan ve 2004 yılında da sonuçlandırılan, **Türkiye Ulusal Ormancılık Programı**'nda (TUOP) bu doğrultuda çeşitli politika, strateji, ilke ve eylemlere yer verilmiştir (Ek 2). Sözelimi, TUOP'un "*Temel Politikası*";

"Kabul edilen ulusal ormancılık ilkeleri ve sürdürülebilir orman yönetimi tanımı çerçevesinde, ormanların alanlarının, bütünlüğünün, biyolojik çeşitliliğinin, sağlığının, gençleşme kapasitesinin ve verimliliğinin korunması ve geliştirilmesini sağlayacak şekilde, çok fonksiyonlu yönetimi; ormancılık faaliyetlerinin, orman teşkilatı ile diğer ilgi gruplarının (yerel halk, sivil toplum örgütleri, özel sektör, yerel yönetimler, üniversiteler, diğer kamu kuruluşları, toplum kesimleri, vb.) katılım ve işbirliği ile havza bazında entegre olarak planlanması ve uygulanması. Böylece devlet ormancılığında millet ormancılığına geçişin sağlanması"

biçiminde açıklanmıştır*. TUOP'da "*Ulusal Ormancılık Politikalarını Gerçekleştirmek ve Amaçlarına Ulaşmak İçin İzlenecek Stratejiler*" başlığı altında;

"1.3.6. Orman köylülerin yörelerindeki ormanların yönetim kararlarına katılımının ve orman kaynaklarının işlevsel (çok amaçlı) yönetiminin geliştirilmesi."

"3.1.4. Odun istihsal çalışmalarının yerel orman köylülerince gerçekleştirilmesine öncelik verilmesine ve orman köy kooperatiflerinin desteklenmesine devam edilmesi."

"3.4.1. Orman köylülerinin kendi yörelerindeki orman kaynaklarının yönetim kararlarına, ormanların korunması, geliştirilmesi, faydalanması safhalarındaki hak ve sorumluluklara katılımının"

* (UOS) yer verilen amaçlar, strateji ve ilkeler TUOP'takilere; deyiş yerindeyse altlık olmuştur. Açıklandığına göre UOS, "Ormancılıkta Mevcut Durumunun Analizi ormancılığın değişik alanlarında hazırlanan raporlar üzerinden değerlendirilmiş, her düzeyde katılımcı çalışmalar ve toplantılar yapılarak buralarda oluşan görüşlerden..." yararlanılarak hazırlanmıştır. UOS'un da amaçlarından birisi "Ormancılık sektörü için kalkınma politikaları ve stratejilerinin katılımcı olarak hazırlanması, uygulanması, izlenmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi" olarak belirtilmiştir.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

sağlanması için uygun yöntem ve esasların belirlenmesi ve gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılması. Uygulamaların yaygınlaştırılması ve elde edilen deneyimler ışığında geliştirilmesi”;

“3.1.4. Odun istihsal çalışmalarının yerel orman köylülerince gerçekleştirilmesine öncelik verilmesine ve orman köy kooperatiflerinin desteklenmesine devam edilmesi. Bu amaçla gerekli mevzuat geliştirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi.”

stratejilerine yer verilmiştir. TUOP’un “Eylem Programı” kapsamında ise, tümü 2004-2009 döneminde gerçekleştirilmesi öngörülen, örneğin;

“ ...

3) Toplumun değişik ilgi grupları temsilcilerinden oluşan ve yasal niteliğe sahip “Ulusal Ormancılık Danışma Kurulu”nun tesisi.

4) Orman kaynaklarının yönetiminde yerel orman köylülerinin ve diğer ilgi gruplarının uygun şekilde katılımının (kararlarda, yetki ve sorumluluk ve fedakârlıklarda) sağlanması için uygun metodolojilerin katılımcı çalışmalarla belirlenmesi, gerekli mevzuat geliştirme çalışmalarının yapılması.

5) Orman kaynakları işlevsel yönetiminin (ekosistem bütünlüğünün korunmasına gerekli özeni gösteren) havza bazında entegre ve katılımcı olarak planlanması ve uygulanması için uygun modellerin geliştirilmesi amacıyla kapsamlı bir pilot projenin katılımcı olarak hazırlanması ve uygulanması.

...

10) Tüm ormancılık faaliyetlerini (OGM, AGM, ORKÖY, vb.) kapsayan işlevsel orman kaynakları yönetim planlarının yerel halk ve diğer ilgi gruplarının katılımıyla hazırlanması, uygulamaların bu planlara göre yürütülmesi.

11) Uzun dönem (20 yıl) için Ormancılık Ana Planı’nın katılımcı olarak hazırlanması.

...

19) Orman Teşkilatında uygun kurumsal reformlar ve geliştirme ihtiyaçlarının katılımcı olarak belirlenmesi ve gerçekleştirilmesi (Orman teşkilatının diğer kurumlar ve ilgi grupları (özellikle STÖ'leri, meslek örgütleri, yerel halk, yerel yönetimler, politikacılar) ile diyalog, **katılımcı** ve entegre çalışma kapasitelerinin güçlendirilmesi;

...

22) Sürdürülebilir havza yönetim kurullarının oluşturulması çalışmalarının başlatılması. Bu amaçla mevzuat geliştirme ihtiyaçlarının ilgili kurumlar ve ilgi grupları işbirliği ile belirlenmesi.

23) Sivil toplum örgütlerinin taşra düzeyinde kurumsal yapılanma ve kapasitelerinin güçlendirilmesi. Birbirleri arasında, orman teşkilatı ve orman köylüleri ile diyalog ve işbirliğinin geliştirilmesi."

eylemlerine de yer verilmiştir*. Ne var ki, TUOP'da yer verilen ve kimileri yukarda örneklenen ne "amaçlar", "stratejiler" ve "eylemler" ne de "hedefler" yaşama geçirilmiştir. Dolayısıyla toplumsal sınıf ve katmanların "orman" sayılan yerlerin yönetimine katılabilmeleri de kurumsallaşamamıştır. TUOP'ta özenle öne çıkarılan "katılımcılık", en iyi durumda rastlantısal olarak belirlenen, ancak, çoğu durumda da "uygun" bulunan kişi ve kurumların kimi belgelerin hazırlanma aşamasında görüş bildirme ve önerilerde bulunmalarıyla sınırlı olmuş; çoğu alanda da bu türden katılımlara olanak verilmemiştir. Örneğin;

- İlk olarak Antalya'da uygulamaya konan ve sonra da yaygınlaştırılan "**Yanan Alanların Rehabilitasyonu ve Yanığına Dayanıklı Ormanlar Tesisi Projesi**"nin (YARDOP) gerek hazırlanması ve uygulanması gerekse uygulamaların değerlendirilmesi,

* Antalya Orman Bölge Müdürlüğü 2010 Faaliyet Raporu'nda da şu açıklama yapılmıştır: "Ülkemizin sahip olduğu orman kaynaklarının sürdürülebilir biçimde koruma-kullanma ilkesi ve uluslararası sözleşmeler çerçevesinde çağdaş bir anlayışla halkımızın istifadesine sunulması amacıyla, Ulusal Ormancılık Programına göre başta üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere çok sayıda kurum ve kuruluş ve halkın katkıları alınarak katılımcı bir anlayışla ormanları yönetmek hedefimizdir."

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 1. maddesinin "J" bendi uyarınca "orman" sayılmayan maki ekosistemleri ile 2. maddesinin "B" bendi uyarınca "orman vasfını" yitirmiş yerlerin belirlenmesi, 57. maddesi uyarınca "devlet ormanı" sayılan yerlerin "özel ağaçlandırma" yapacak kişi ve kuruluşlara tahsis edilmesi*,
- çeşitli ormancılık eylem planlarının, bu arada 2008-2012 döneminde gerçekleştirilmesi öngörülen "Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberliği Eylem Planı"nın hazırlanması ve izlenmesi,
- orman ekosistemlerinin "fonksiyonel" olarak planlanması, vb "orman" sayılan yerlerin yönetimi yönünden önemli karar süreçlerinde herhangi bir katılım düzeneği işletilmemiştir. Öyle ki, Bakanlığın ilgili öteki birimlerinin bile bu alanlardaki karar süreçlerine katılımları sağlanmamıştır.

Açıktır ki, bu bağlamda, ülke yüzeyinin dörtte birini oluşturan "orman" sayılan yerlerin fonksiyonel olarak planlanması göreceli olarak daha büyük önem taşımaktadır. Ne var ki;

- herhangi bir yerin herhangi bir fonksiyon için ayrılması sırasında hangi ölçütlerden yararlanılacağı belirsizdir;
- "orman" sayılan herhangi bir yerin öngörülen fonksiyonu görebilecek biçimde yönetilmesi sırasında kullanılacak ormancılık teknikleri alanında bilgi ve deneyim birikimi yetersizdir; ne orman fakültelerinin orman mühendisliği

* Örneğin, Antalya'da; i) "özel ağaçlandırma" yapacak özel kişi ve kuruluşlara 11,7 bin hektarı "devlet ormanı" sayılan yerlerde olmak üzere 12,7 bin hektar arazi tahsis edilmiş, ii) "orman" sayılmayacak 1159,2 hektar maki ekosistemi belirlenmiş, iii) 2009 yılı sonuna değin 42 724,8 hektar yer "orman vasfını kaybetmiştir." gerekçesiyle ormancılık düzeni dışına çıkarılmış; iv) 6831 sayılı yasanın 16, 17 ve 18. maddeleri uyarınca ormancılık dışı amaçlarla kullanılmak üzere yalnızca 2006-2010 döneminde 380 kişi ve kuruluşa toplam 1955,8 hektar "devlet ormanı" tahsis edilmiş; v) 62570,8 hektar "sosyal", 618451,5 hektar "ekolojik" ve 464305,3 hektar da "ekonomik" işlevli olarak planlanmıştır.

bölümlerinin ders, ne OGM'nin hizmet içi eğitim ne de ormancılık araştırma kuruluşlarının çalışma izlencelerinde bu içerikte konulara sistemli olarak ve yeterince yer verilmiştir;

- her durumda "katılımcılık" söylemine çokça yer verilmiş olmasına karşın hedeflenen planlama çalışmaları, tümüyle "arz odaklıdır"; sözgelimi, yapılması gerekli görülen "envanter" çalışmaları kapsamında toplumun farklı toplumsal sınıf ve katmanlarının istemlerinin de belirlenmesine yer verilmemiştir; Yönetmeliğin 13. maddesinde yer verilen "Sosyo-ekonomik Durum Envanteri"nin ise ne amaçla yapılacağına, kapsamın ne olacağına ve hangi yöntemle gerçekleştirileceğine herhangi bir açıklık getirilmemiştir.

Öte yandan; daha önce de belirtildiği gibi, Orman Amenajman Yönetmeliği'nde "orman fonksiyonlarının" ve "orman işletme amaçlarının" belirlenmesi sırasında "katılımcı" düzeneklerin işletilmesi öngörülmektedir. Ne var ki, Yönetmelikte bu düzeneğin nasıl işletileceğine, sözgelimi;

- sürece kimlerin katılabileceğine,
- katılacak kişilerin kim tarafından nasıl belirleneceğine,
- hangi kararların alınmasına kimlerin katılımının sağlanabileceğine,
- katılım sürecinin nasıl işletileceğine, kararların nasıl alınabileceğine,
- katılanlar arasında uzlaşının nasıl sağlanabileceğine, uzlaşının sağlanamadığı durumlarda ne yapılacağına

vb yaşamsal önemde sorulara hiçbir açıklama getirilmemiştir*.

* Yönetmeliğin 11. maddesinin 3. bendinde; yalnızca "Orman fonksiyonlarının belirlenmesi ile ilgili alınacak kararlarda taraf olan ilgi gruplarının isabetli seçilmesi ve yeteri kadar bilgilendirilmesi gerekir." yaptırımına yer verilmiş; ancak, sözü edilen "isabetli seçimin" kimler tarafından ve hangi ölçütler temel alınacağına yine herhangi bir açıklık getirilmemiştir.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Bu durum, “uygun” bulunan ve/veya rastlantısal olarak belirlenmiş kişi ve kuruluşların yine “uygun” bulunan karar süreçlerine hak, yetki ve sorumluluksuz olarak katılmalarına ve/veya “toplantılarda hazır bulunmalarına” yol açmaktadır.

- Öte yandan; örneklenen karar süreçlerine katılmaları “beklenen/hedeflenen” toplumsal sınıf ve katmanların “orman” sayılan yerlerin yönetiminden beklentileri de, çoğunlukla;
- örgütsüzdür; belirlenmesi sırasında daha çok bireysel bilgi, gözlem ve kanılara dayanmaktadır, dolayısıyla da örgütsel destekten yoksun, kararsız ve süreksizdir;
- ağırlıkla duygusal “orman popülizmiyle” beslenen son derece sığ bir “orman” ve ormancılık bilgisine dayanmaktadır,
- ilgi ve duyarlılığı yalnızca orman ekosistemlerinin ormancılık dışı etkinliklere karşı korunmasına indirgenmiştir; “orman” sayılan yerlerde ve bu kapsamda orman ekosistemlerinde çeşitli değişmelere, kimi durumlarda da yıkımlara yol açan ormancılık uygulamalarına ilişkin değildir,
- “orman” sayılan yerlerin yönetimi ve orman ekosistemlerinin işletilmesindeki ekonomi-politik değişme ve gelişmeleri kapsamamaktadır.

Öte yandan; bu bağlamda son olarak ormancılık kamuoyunun; ilgili fakültelerin, demokratik kitle örgütlerinin ve ormancı çalışanların, özellikle 1980’den sonra, “orman” sayılan yerlerin yönetimindeki değişme ve gelişmeler karşısında gerektiğinde duyarlı davranmadıkları söylenebilir. Ormancılık kamuoyunun söz konusu değişme ve gelişmeleri örgütlü olarak tartışabilme, birlikte görüş ve öneri üretebilme gelenekleri giderek ortadan kalkmıştır. Orman ve Su İşleri Bakanlığının, özellikle de OGM’nin yapılanmasında böyle bir işlevi üstlenebilecek herhangi bir düzlem yoktur. TUOP’un “D. Uygulama, İzleme ve Değerlendirme” başlığı altında yer verilen;

“Çevre ve Orman Bakanlığı içinde, Ulusal Ormancılık Programı’nın uygulanması, izlemesi ve değerlendirilmesi çalış-

malarının koordinasyonu görevi üst düzeyde APK Kurulu Başkanlığınca yürütülecektir. Gerekli görüldüğü takdirde ilgili genel müdürlükler ve daire başkanlıkları ve diğer ilgi grupları temsilcilerinden oluşan bir Üst Düzey İzleme ve Değerlendirme Kurulu oluşturulacaktır. İleriki dönemde Ulusal Ormancılık Programında öngörülen Ulusal Ormancılık Danışma Kurulu'nun tesisini takiben bu görev bu danışma kurulunca yüklenilecektir."

hedefi doğrultusunda herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Oysa aynı bağlamda önce "Eylem Programı'nın uygulanmasında ana yük ve sorumlulukların Çevre ve Orman Bakanlığı'nca yüklenileceği beklenmekle beraber, bu eylemlerin birçoğunun uygulanmasında diğer kurumlara ve ilgi gruplarına da önemli görevler düşeceği açıktır." saptaması yapıldıktan sonra şu beklenti öne sürülmüştür:

"... Çevre ve Orman Bakanlığı dışındaki diğer ilgi gruplarının da (sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları, orman köylüleri örgütleri, ilgili diğer kamu ve özel sektör kuruluşları, yerel yönetimler, vb.) Ulusal Programı ve bunun içinde yer alan Eylem Programını dikkatle inceleyerek, kendi görüşleri, yaklaşımları ve olanakları çerçevesinde programın uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi çalışmalarına aktif olarak katılmaları ve katkı sağlamaları öngörülmekte ve beklenmektedir."

UOS, TUOP, eylem planları vb belgelerin herhangi bir yaptırım gücü yoktur. Hazırlanmaları sırasında sorun alanları ormancılık çalışmaları konuları temelinde ele alınmış, dolayısıyla "eylemler" bile olabildiğince genel bir söylemle açıklanmıştır.

Öte yandan, toplumsal sınıf ve katmanların kamusal alanlarda karar süreçlerine gerektiğince katılabilmesi için, gerekli hukuksal ve kurumsal düzenlemelerin yanı sıra kültürel alt yapı ile bilgi birikimlerinin yeterli ve davranışsal geleneklerin de "uygun" olması zorunludur. Türkiye'de bu zorunluluğun yerine getirilmesi bir yana ayırda olduğu bile söylenemez. Aynı bakanlığın ilgili birimleri arasında etkin işbirliği düzeneklerinin işletilememesi bu gerçeği açıklıkla ortaya koymaktadır.

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Açıktır ki, bu koşullarda, ne “*orman köylülerinin*” ne de kentli toplumsal sınıf ve katmanların “*orman*” sayılan yerlerin yönetimi ile ilgili karar süreçlerine hak, yetki ve sorumluluklu olarak katılabilmeleri olanaklıdır. Dolayısıyla, Orman Amenajman Yönetmeliği başta olmak üzere UOS ve TUOP vb düzenleme ve belgelerde yer verilen ilgili kuralların, strateji ve eylemlerin, deyim yerindeyse “kâğıt üzerinde kalması”, en azından rastlantısal olması kaçınılmazdır. Bu gerçeklik göz önünde bulundurulduğunda Türkiye ormancılığında da karar süreçlerin demokratikleştirilmesi için gerekli kurumsal ve hukuksal ve düzenlemelerin yapılmasına yönelik arayışlara girilmesi zorunlu olmaktadır. “*Orman*” sayılan yerlerin yönetiminde gerektiğinde etken olunabilmesi için Ek 3’te sergilenen bir planlama düzeninin kurulması, bu zorunluluğun yerine getirilebilmesinin öncelikli adımı olacaktır. Bu adım gerektiği gibi atılabildiğinde “*orman*” sayılan yerlerin yönetimine hangi toplumsal sınıf ve katmanların hangi işlev ve ilkelerle, nasıl katılabileceği daha gerçekçi olarak belirlenebilecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akın MIZRAKLI, “*Orman Amenajmanda Son Yıllardaki Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Yolları*”, Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü tarafından 24 Şubat 2011 günü Antalya’da gerçekleştirilen konferansta yapılan sunum.

Orman Amenajman Yönetmeliği, 5 Şubat 2008 Tarihli ve 26778 Sayılı Resmi Gazete.

ANONİM, *Ulusal Ormancılık Stratejisi*, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Eylül 2004, Ankara.

ANONİM, *Türkiye Ulusal Ormancılık Programı*, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Ekim 2004, Ankara.

ANONİM, *Antalya Orman Bölge Müdürlüğü 2010 Faaliyet Raporu*, Planlama ve Proje Şube Müdürlüğü, Antalya 2010.

Ek 1: Orman Amenajman Yönetmeliği Gereği Hazırlanacak Orman Amenajman Planlarında “Orman Fonksiyonları” ve “Orman İşletme Amaçları”

Ana Fonksiyon	Genel “Orman Fonksiyonları”	“İşletme Amaçları”	
1. Ekonomik	1. Orman Ürünleri Üretimi	1) Kaliteli ve Özelliikli Odun Üretimi	
		2) En Yüksek Miktarda Endüstriyel Odun Üretimi	
		3) Yakacak Odun Üretimi	
		4) Diğer (Özel Ağaçlandırma)	
		5) Odun Dışı Orman Ürünleri Üretimi	
		6) Basralı alanları (bal üretim alanları)	
		7) Bitkisel ürünler	
		8) Hayvansal ürünler	
		9) Su ve mineral ürünler	
2. Ekolojik	2. Doğa Koruma	10) Doğayı koruma	
		11) Gen koruma	
		12) Milli parklar	
		13) Muhafaza ormanı	
		14) Tabiat parkları	
		15) Tabiatı koruma alanları	
		16) Yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları	
		17) Alpin zon	
		18) Doğal yaşlı ormanlar	
		19) Ekolojik etkilenme (geçiş) bölgesi	
		20) Hassas ekosistemler	
		21) Kıyı ormanları	
		22) Orman ekosistemini iyileştirme	
		23) Yetişme yeri çok kötü alanlar	
		24) Yüksek koruma değeri taşıyan alanlar	
		25) Yüksek dağ orman ekosistemi	
		26) Tohum meşcereleri	
		27) Tohum bahçeleri	
		28) Sosyal baskıdan koruma	
		3. Erozyon Önleme	29) Çiğ önleme
			30) Heyelan önleme
			31) Taş ve kaya yuvarlanmayı önleme
			32) Toprak koruma
			33) Sel ve taşkın önleme
		4. İklim Koruma	34) İklim koruma asli amaçlı tahsis ormanı

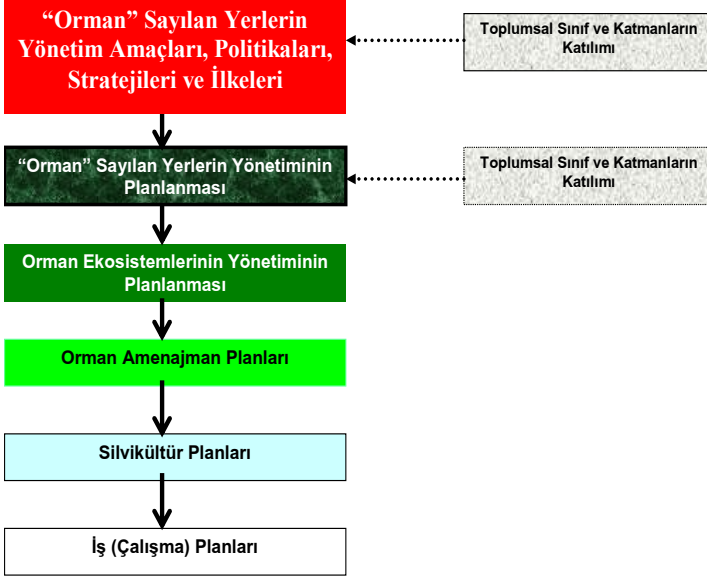
Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

3. Sosyal ve Kültürel	5. Hidrolojik	35) İçme suyu koruma
		36) Kullanma suyu koruma
		37) Su kaynaklarını koruma
	6. Toplum Sağlığı	38) Gürültü önleme
		39) Hava kirliliğini önleme
		40) Kent ormanları
		41) Sağlık tesislerini koruma
	7. Estetik	42) Estetik amaçlı yol koruma
		43) Estetik görünüm
	8. Ekoturizm ve Rekreasyon	44) Doğa yürüyüş alanları
		45) Kaya tırmanış alanı
		46) Kuş gözlem yerleri
		47) Rekreasyon
		48) Spor alanları
		49) Avlak Alanlar
		50) Turizm Amaçlı Ormanlar
	9. Ulusal Savunma	51) Askeri Tesis ve Tatbikat Alanları
52) Ulusal Sınır ve Stratejik Alanlar		
10. Bilimsel	53) Araştırma Amaçlı	
	54) Arberetum Araştırma Ormanı	
	55) Eğitim Amaçlı	
	56) Fakülte Araştırma	
	57) Ormancılık Araştırma Ormanı	

Ek 2: Türkiye Ulusal Ormancılık Programı'nda Yer Verilen Eylemler

Eylemler	Sayı
Genel Eylemler (Ormanların Korunması, Geliştirilmesi, Faydalanması İle İlgili Politika ve Stratejilerin Tümü veya Çoğu İle İlişkili Eylemler)	25
Ormanların alanlarının ve sınırlarının korunması	11
Ormanların biyolojik çeşitliliğinin korunması	16
Ormanların biyotik ve abiyotik zararlara karşı korunması	9
Mevcut ormanların geliştirilmesi	12
Orman alanlarının genişletilmesi	12
Orman ürünlerinden faydalanma	23
Ormanların sosyal ve kültürel hizmetlerinden faydalanma	16
Ormanların koruyucu ve çevresel hizmetlerinden faydalanma	7
Yerel haklara saygı, orman köylülerinin yaşam şartlarının iyileştirilmesine ve yoksulluğun azaltılmasına katkı	15
TOPLAM	146

Ek 3: “Orman” Sayılan Yerlerin Yönetiminde Planlama Süreci ve Katılım

Ülkemizde çeşitli amaçlarla ağaçlandırılması gereken milyonlarca hektar arazi var. Ancak, "bozuk devlet ormanı" sayılan araziler "özel ağaçlandırma" uygulamalarıyla özel ve tüzel kişilerin ceviz, kestane, badem vb meyveli ağaç bahçelerine dönüştürülüyor. Anayasanın 169, 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 57. maddesine tümüyle aykırı olan bu uygulamalar yönetmelik, genelge vb hukuksal düzenlemelerle hızla yaygınlaştırılıyor. Dolayısıyla; yukarıda sergilenen görüntüdeki yeni orman ekosistemi oluşturma amaçlı ağaçlandırma çalışmaları giderek tavsatılıyor.

“Özel Ağaçlandırma” Uygulamaları ve Ağaçlandırma Yönetmeliği Üzerine...

1986 yılından bu yana gündemde olan, ancak 2000’li yıllarda hızla yaygınlaştırılmasına çalışılan “özel ağaçlandırma” uygulamalarının yol açtığı ve açabileceği ekolojik, ekonomik ve toplumsal sorunlar nedense hemen hemen hiç tartışılmıyor. Oysa ilgili yasal düzenlemede hiçbir değişiklik yapılmamasına karşın bu uygulamalara dayanak olan Ağaçlandırma Yönetmeliği son on yılda tam beş kez köklü biçimde değiştirildi. Peki; en son 23 Ağustos 2012 tarihinde yürürlüğe konulan, ancak, 22 Ekim 2013 tarihinde bir kez daha değiştirilen **Ağaçlandırma Yönetmeliği**’yle söz konusu uygulamaların yol açtığı ve açabileceği sorunlar artık önlenebilecek mi; Anayasa ve yasaya aykırılıklar giderildi mi? Hemen söyleyeyim: bu Yönetmelik de yine orman ekolojisinin gereklerine, Anayasanın 169 ile 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 57. maddelerine aykırıdır; öngörüldüğü gibi uygulanması durumunda onarılamayacak ekolojik sorunlara, toplumsal çatışmalara ve çeşitli hukuksal anlaşmazlıklara yol açabilecektir; benden söylemesi...

“SUNUŞ” YERİNE ANIMSATMALAR...

Ağaçlandırma yapmak “iyidir”; Türkiye’de orman ekosistemlerinin olabildiğince genişletilmesi “zorunludur”; yurttaşların ağaçlandırma çalışmalarına olanakları elverdiğince katkıda bulunması, katılması “sevindiricidir”. Ancak bu çabaların da yerine getirilmesinin hiçbir nedenle göz ardı edilmemesi gereken koşulları vardır. “- Artık herkes biliyor sanırım...” diyeceğim ama ne yazık ki bilmiyor: Sözgelimi; özellikle orman ekosistemi oluşturmak amacıyla yapılacak ağaçlandırma çalışmalarının, ekolojik koşullara uygunluğunun yanı sıra belirli, somut bir ya da birkaç amacının henüz çalışmaların başında iken belirlenmiş olması gerekir. Ağaçlandırılacak arazinin yer-

sel konumunun, toprağının fiziksel ve kimyasal özelliklerinin, ağaçlandırmada kullanılacak teknikler ile ağaç ve ağaççık türlerinin bu amaca ulaşılmasını sağlayacak biçimde seçilmesi zorunludur çünkü. Ne var ki, bu da yeterli değildir: 40, 50, 75, 100, 200, ... yıl boyunca belirlenen amaca, seçilen ağaç ve ağaççık türlerinin özelliklerine, ekolojik koşullardaki değişmelere uygun "bakım" çalışmaları uygun tekniklerle ve zamanında yapılmadığında, oluşturulacak orman ekosistemi "gerektiğince" yönetilmediğinde ağaçlandırma çalışmaları kaynak savurganlığından başka bir sonuç vermez; dahası çeşitli ekolojik, ekonomik ve toplumsal sonuçlara yol açabilir. Kısacası; "*saldım çayıra, Mevlâm kayıra*" yaklaşımıyla ağaçlandırma yapılmaz, yapılmamalıdır. Bu gereklilikler en azından kuramsal olarak biliniyor bilinmesine de, çoğunlukla gerekleri yerine getirilmiyor. Getirilmediği içindir ki, örneğin kentsel yerleşmelerde "yeşil çirkinlikler" yaratılıyor; kolaylıkla yanabilecek ve/veya belirli bir işlevi göremeyecek ağaçlıklar oluşturuluyor; çoğu zaman da hiç başarılı sağlanamıyor. Ne ki, 2000'li yıllarda, böylesi çalışmalar giderek yaygınlaştırdı. "*Ne denli çok yapılırsa yapılsın da kim, nerede, ne amaçla, nasıl yaparsa yapsın !*" anlayışı yaygınlaştırdı çünkü. 1986 yılından bu yana gündemde olan "özel ağaçlandırma" uygulamalarının bir yanıyla böyle bir anlayışın ürünü olduğu söylenebilir. Çok daha önemlisi, açıkça diledirilmiyor ama "özel ağaçlandırma" uygulamalarıyla başka bir amaç da güdüldü: "*Devlet ormanı*" sayılan yerlerin, en azından şimdilik dolaylı yoldan, özelleştirilmesi... Yaşamın her alanını ticarileştiren siyasal iktidar, ormancılık alanında da bildiğini okuyor; "bozuk orman" sayılan orman ekosistemlerini badem, ceviz, kestane, fıstıkçamu, kekik, adaçayı vb bahçelerine dönüştürecek özel kişi ve kuruluşlara akıl almaz destekler sağlıyor. "Yeni" Ağaçlandırma Yönetmeliği, bu amaçlarda hiçbir değişiklik yapmıyor. Bu nedenle, "özel ağaçlandırma" çalışmalarının temelleri ile "dününün" öncelikle tartışılması yönetsel bir gereklilik oluyor. Bu tartışma gerektiğince yapılabildiğinde "yeni" Ağaçlandırma Yönetmeliği'nin olası getiri ve götürüleri daha kolay kavranabilecek.

Hukuksal Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Ama, böyle yerlerde...

Böyle arazi çalışmasıyla cevizlikler, bademlikler, kestanelikler oluşturuluyor

Önce arazinin üzerindeki bozuk sayılan orman ekosistemi kaldırılıyor; etrafı tel örgüsüyle çevriliyor.

Sonra da araziye, artık akla ne gelirse o dikiliyor; cevizse ceviz, bademse badem, kestaneyse kestane...

BİRİNCİ BÖLÜM:

“Özel Ağaçlandırma”** Uygulamalarının Temelleri ve “Dünü”

1982 Anayasasının 56. maddesine bakılırsa “Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” En iyimser bir değerlendirmeye, “özel ağaçlandırma” uygulamalarıyla, yurttaşların bu ödevlerini yapabilmesine olanak sağlandığı düşünülebilir ve olumlanabilir. Ancak, ilgili düzenlemeler ve uygulamalar incelendiğinde bunun hiç de doğru bir düşünce olmadığı hemen kavranabilecektir. 6831 sayılı Orman Kanunu’nun söz konu-

* Bu çalışmada “özel ağaçlandırma”, özel olarak belirtilmedikçe, gerçek ve tüzel kişiler tarafından “devlet ormanı” sayılan yerler ile Hazine arazilerinde yapılan ağaçlandırma, erozyon kontrolü (önlenmesi) ve imar-ihya çalışmalarını kapsamaktadır.

su uygulamalara dayanak olan 57. maddesi ile ağaçlandırma yönetmeliklerinin hukuksal, ekolojik, toplumsal vb getiri ve götürülerinin anımsanması, bu tezin gerçekçiliğinin sorgulamasına katkıda bulunabilecektir.

GELİŞMELER...

Anımsarsanız; televizyonda uzun yıllardır gösterilmekte olan “Çocuklar Duymasın” adlı dizide her şeyi “*ben buldum; patladı gitti...*” diyen gülünç bir tipleme vardır. Siyasal iktidarın önde gelenleri ve bürokratları yaklaşımları, söylemleri ve uygulamaları bana onu çağrıştırıyor; sıkça öne sürdükleri savlarına göre ülkede olumlanabilecek ne varsa “ilk” onlar yapmıştır. Çoğu zaman tarihi gerçekliklerle çelişen bu söylemin bir örneğini de “çevreciliğin daniskasını yaptıklarını” savlayan; “...10. Yıl Marşında geçer, demir ağlarla ördük falan, neyi ördün? hiçbir şey örmüş falan değilsin.” diyen Başbakan verdi biliyorsunuz. Ormancılık alanında ise, şimdi AKP milletvekili olan önceki Orman Genel Müdürü öne sürerdi bu türden savları. Hani “total eşekle kervana katılmak” diye bir deyim vardır; O da, bu gülmecede üstlendiği rolü “*devlet ormancılığından millet ormancılığına geçiş*” söylemiyle oynardı yeteneği elverdiğince. Ne var ki, başta “özel ağaçlandırma” adı altında yapılan uygulamalar olmak üzere, siyasal iktidarın ormancılık alanında da yapmaya çalıştıkları bir gülmece oyunu değildi; 1982 Anayasasının bile benimsediği devlet ormancılığı düzeninin özelleştirilmesinin önemli bir boyutuydu. Oysa her şey ne de güzel başlamıştı: 1937 yılında çıkarılan ilk kapsamlı Orman Kanunu’nun 77-87. maddelerinde dönemin ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları yönünden son derece gerçekçi bir ağaçlandırma düzeni için gerekli hukuksal, teknik ve parasal alt yapının oluşturulması hedeflenmişti. Ama hedeflenen olmadı, oldurulmadı; giderek bu hedef de gündemden çıktı. 1956 yılında çıkarılan ikinci Orman Kanunu’nda da benzer düzenlemeler yapıldı. Yine olmadı, ta ki 1983 yılında Turgut Özal’ın başkanlığında kurulan 45. Hükümet Programı’nda “*Her türlü imkândan istifade edebilmek için ormancılık hizmetlerinin ifasında taahhüt sistemine öncelik verilecektir.*” yaklaşımına

yer verinceye ve 1986 yılında 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 57. maddesi değıştirilinceye değin. Şimdilerde de yürürlükte bulunan bu maddeyle;

“Orman sahasını artırmak maksadıyla, orman sınırları içinde yangın ve çeşitli sebeplerle meydana gelmiş açıklıklarda, verimsiz, vasıfları bozulmuş ve amenajman planlarında toprak muhafaza karakteri taşımadığı halde muhafazaya ayrılmış orman alanları ile Devlete ait olup orman yetiştirme muhiti şartları bakımından el-verişli olan yerlerde; köy tüzelkişilikleri ve diğer gerçek ve tüzelkişiler tarafından Orman Genel Müdürlüğünce uygun görülecek planlara göre ağaçlandırma yapılabilir.

...

Bu yerler için lüzumlu fidan ile ağaçlandırma planları ve ağaçlandırma ile ilgili yardımlar bedelsiz sağlanabilir. Ağaçlandırılan sahayı orman halinde koruyup idame ettirmeyenlerden izin hakları geri alınır. İmar ihya çalışması yapılacak bozuk koru ve bozuk baltalık ormanların da bu fıkra hükümleri uygulanır. Mülkiyeti hazineye kalmak üzere bu ağaçlandırma sonucu meydana gelecek ormandan faydalanma usulü, bu Kanunda yer alan hususi ormanlara ait hükümler göre yürütülür. Bozuk ormanlardan çıkacak her nevi orman emvali, üretim, taşıma ve diğer giderler kendilerine ait olmak üzere bu sahaları boşaltıp ağaçlandıracaklara tarife bedeli üzerinden pazar satışı olarak verilir”.

olanakları getirilmiştir. Ardından ise 1987 yılında yine Turgut Özal'ın başkanlığında kurulan 47. Hükümet Programı'nda;

Devlet ormanlarının başta köy tüzel kişilikleri olmak üzere gerçek ve tüzel kişilerce de işletilmesine imkân verecek tedbirler alınacaktır.

Ormanların kurulması ve genişletilmesi için “Ağaçlandırma Fonu”ndan yardım edilecektir.

Özel orman kurulması teşvik edilecektir

yaklaşımına yer verilmiştir. Böylece “özel ağaçlandırma” süreci de başlatılmıştır. Bu süreçte;

- 1987 yılında **Ağaçlandırma Yönetmeliğı** çıkarılmış;

Hukuksal Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- 1987 yılında çıkarılan 3373 sayılı yasayla 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 64. maddesi değiştirilerek gerçek ve tüzel kişilerin yapacakları ağaçlandırma ve kuracakları fidanlık yatırımlarını desteklemek üzere **Ağaçlandırma Fonu** oluşturulmuş;
- 1989 yılında da **Ağaçlandırma Fonu Yönetmeliği** çıkarılmıştır.

Ağaçlandırma Yönetmeliği sonraki yıllarda bir kaç kez değiştirilmiş; Yönetmeliğin özellikle "özel ağaçlandırmalar" ile ilgili maddeleri hemen hemen tümüyle yeniden düzenlenmiştir.

Peki, bu düzenlemelerle ne amaçlanmıştır?

Gerçekte, Turgut Özal'ın üstlendiği "misyon", etkili ve de yetkili olduğu dönemlerde yaptıkları, yapmak istedikleri anımsandığında bu sorunun yanıtı daha kolay verilebilecektir: "*Devlet ormanı*" sayılan yerler ile devlet ormancılığı düzeninin özelleştirilmesi... Ne var ki, 1982 Anayasasının 169. maddesinde de, bu dönüştürümün doğrudan doğruya yapılabilmesini engelleyen;

"Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları... Devletçe yönetilir ve işletilir."

kuralına yer verilmiştir. "*Anayasayı bir kez delmekle bir şey olmaz*" diyebilen Turgut Özal, şimdikilerden çok daha açık sözlüymüş; ancak, o bile "anayasayı delmek" yerine "etrafından dolaşmayı" yeğlemiş; "anayasaya karşı hileli" yollara başvurarak anayasanın bu kuralını, deyiş yerindeyse "kâğıt üzerinde bırakacak" düzenleme ve uygulamaların yapılmasına destek vermiştir.

Öte yandan, şimdilerde AKP'nin Karabük Milletvekili olan Orman Genel Müdürü, çok daha somut bir gerekçeyi öne sürmüştür: "*Devlet ormancılığından millet ormanlığına geçiş*" savsözünü her fırsatta dile getiren Orman Genel Müdürü, 2005 yılında açık açık;

“Her türlü orman faaliyetin özel sektörden yararlanmak istiyoruz. Değişmezsek değişimin ayakları altında ezileceğiz. Tüccar gibi davranmazsak batma sinyalleri verip maaşları bile ödeyemez hale geleceğiz”.

...

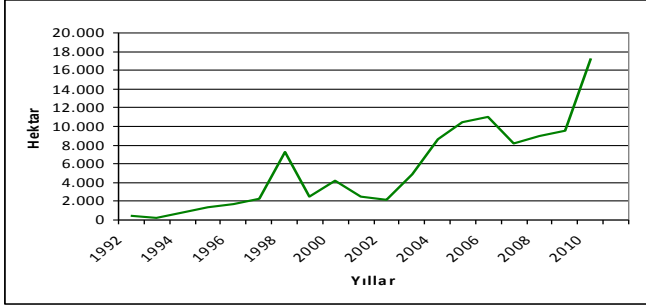
“Yangın söndürme ve diğer tüm alanlarda özel sektörden faydalanma yoluna gideceğiz. Devlet ihale edip yaptıracak ve kontrol edecek”;

diyebilmiştir. Gerçekten de; bu duruma düşürülen Orman Genel Müdürlüğü’nde, başta maliyetlerin göreceli olarak en yüksek olduğu orman ekosistemi oluşturma amaçlı ağaçlandırma ve orman ürünü hasat çalışmaları olmak üzere hemen hemen tüm etkinlikleri özel sektöre yaptırmak için akıl almaz düzenleme ve uygulamalara yönelinmiştir. “Özel ağaçlandırma” uygulamalarının, “devlet ormanı” sayılan yerlerin şimdilik dolaylı da olsa özelleştirilmesinin yanı sıra bir amacı da budur. Cari açığında rekorlar kıran Türkiye’ye de bu yakışır zaten ! Oysa “ulusal” başlıklı ormancılık strateji ve programlarında “özel ağaçlandırma” ile ilgili olarak ne böyle bir stratejiye ne de eyleme yer verilmiştir. Sözelimi, 2004 yılında hazırlanan **Ulusal Ormancılık Stratejisi** ve dolayısıyla 2004-2023 döneminde uygulanması öngörülen **Türkiye Ulusal Ormancılık Programı**’nda “Orman Alanlarının Genişletilmesi” başlığı altında yalnızca “Uygun hazine arazileri üzerinde...”, “Uygun özel araziler üzerinde” yapılacak “özel ağaçlandırma” çalışmalarına yer verilmiştir.

Öte yandan; “kraldan çok kralcı” ormancı teknokrat ve bürokratlarının bu doğrultuda akıl almaz çabaları deyiş yerindeyse “ürküttüğü kurbağaya değmemiş”; 1986-2002 döneminde “gerçek ve tüzel kişilere” toplam 28,9 bin hektarda “özel ağaçlandırma” yaptırılabilmiştir. Ancak, bu “başarısızlık” üzerine **Ağaçlandırma Yönetmeliği**’nde 2003, 2004 ve 2009 yıllarında, kimileri Danıştay tarafından iptal edilen köklü değişiklikler yapılmış, gerçek ve tüzel kişilere” akıl almaz “kolaylıklar” sağlanmıştır. Bu “kolaylıklar” yanıtızsız kalmamış, aşağıdaki su-

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

nulan çizgede açıklıkla görüldüğü gibi, 2003-2011 döneminde “özel ağaçlandırma” çalışmaları yaklaşık olarak 3,5 kat artarak 90 bin hektara ulaşmıştır:

Yine de Orman Genel Müdürlüğü'nün 8 Mart 2012 tarihinde ilgili birimlere gönderdiği “Özel Ağaçlandırmaya Konu Edilebilecek Potansiyel Alanların Tespiti” konulu yazıda şu görüşler öne sürülebilmıştır:

“...Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) toplam 150.000 hektar özel ağaçlandırma yapılması hedeflenmiş, Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılı olan 2023 yılına kadar da 453.000 hektar özel ağaçlandırma sahası tesis edilerek 2011 yılı sonu itibariyle ormanlık alanlar içerisinde % 0,5 olan özel ağaçlandırma çalışması yapılan alanların oranının % 2,3 seviyelerine çıkarılması hedeflenmiştir. Ancak sağlanan kredi ve teşvikler neticesinde özel ağaçlandırma çalışmaları artarak devam etmesine rağmen henüz arzulanan seviyeye ulaşamamıştır.”

Söz konusu yazıda ayrıca şu açıklama da yapılmıştır: “... Özellikle orman arazilerinde özel ağaçlandırma yapmak istedikleri alanları bulabilmekte zaman zaman yaşadıkları zorluklar, bu anlamda karşımıza çıkan en büyük darboğaz olarak görünmektedir.” Öyle anlaşılıyor ki, “özel ağaçlandırma tutmuştur.”; öyleyse “durmak yok, devam”!

Peki, “tutmuştur” da bu, nerelerde nasıl ve neler pahasına gerçekleştirilmiş; söz konusu olanaklardan kimler daha çok yararlanmış? Hiç olmazsa, artık bu soruların yanıtlanmasına yönelik tartışmaların da yapılması gerekiyor.

Neler yapıldı?

Ağaçlandırma Yönetmeliği'nin birçok kez yeniden düzenlendiği, her yeni düzenlemeyle birlikte yeni ve farklı uygulamaların yapıldığı göz önünde bulundurulursa bu soruya tek bir yanıt verebilmek olanaksızdır. Ancak, son on yılda yapılan uygulamalardan hareketle şu tezler öne sürülebilir:

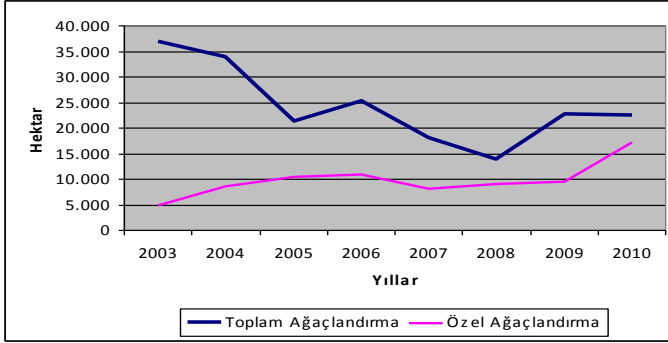
- “Özel ağaçlandırma” yapmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler çoğunlukla gözüne kestirdiği “bozuk orman” sayılan bir “devlet ormanı” arazisinde “özel ağaçlandırma” yapma izni istemiş ve yine çoğunlukla da almıştır;
- “Özel ağaçlandırma” yapmak isteyen gerçek ve tüzel kişilerin “kimilerine” arazi dışında hibe, kredi, teknik bilgi desteği sağlanmıştır.
- “Ormanların korunmasını sağlamak, ormanlardaki sosyal baskıyı azaltmak, orman köylüsünün gelirini artırıp refah seviyelerini yükseltmek...” gerekçesiyle “karma orman” söylemiyle “Ağaçlandırmaların altında, aynı veya birbirini takip eden zamanlarda, ağaçlandırmaya zarar vermeyen yıllık veya çok yıllık bitkiler” de yetiştirilebilmiştir.
- “Açma ve işgal suretiyle orman sayılan yerlerde kurulu fındık ve çay bahçelerinin sökülmesi neticesi meydana gelen arazide talep sahiplerine; özel ağaçlandırma, erozyon kontrolü, özel imar-ihya ve özel enerji ormanı izni” verilmiştir.
- 2003 tarihli Ağaçlandırma Yönetmeliği'yle “sahanın mülki hudutları içerisinde bulunduğu köy, belde veya belediye tüzel kişiliklerine” ve “köy halkının hane sayısının en az % 51' inin üye olduğu tarımsal kalkınma kooperatiflerine” verilen öncelik sonraki yönetmeliklerde kaldırılmıştır.
- 1998 yılında çıkarılan Ağaçlandırma Yönetmeliği ile “devlet ormanı” sayılan arazilerdeki maki ekosistemlerinin bir bileşeni olan deliceliklerin aşılması ve/veya tümüyle kaldırılıp zeytin ağaçlandırması yapılması olanaklı kılınmıştır*.

* Ancak Yönetmeliğin bu düzenlemesi, TEMA'nın Danıştay'da açtığı dava sonucunda durdurulmuş; ne var ki, 1998-2002 döneminde “devlet orma-

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- “Devlet ormanı” sayılan yerlerde ve Hazine arazilerinde gerçek ve tüzel kişiliklere bir defada en fazla 300 hektar arazi için “özel ağaçlandırma” izni verilebilirken bu üst sınırın belirlenmesi yetkisi daha sonra “ucu açık” olarak Bakanlığa verilmiştir.
- “Özel ağaçlandırma” çalışmalarıyla 2010 yılı sonuna değin “devlet ormanı” sayılan 12,5 bin hektar fıstıkçamı; 7,2 bin hektar badem, 4,5 bin hektar ceviz, 2 bin hektar harnup, 1,3 bin hektar kestane, 1,5 bin hektar kavak, biner hektar arazi defne, melengiç ve antepfıstığı bahçesine dönüştürülmüştür. Buna karşılık orman ağacı türleriyle (kızılçam, karaçam, toros sediri, sarıçam vb) yapılan “özel ağaçlandırma” çalışması ise 10 bin hektarı geçmemiştir.

Aşağıdaki çizgede de görüldüğü gibi; “özel ağaçlandırma” çalışmaları artarken Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü’nün (ve Orman Genel Müdürlüğü’nün) yaptığı ağaçlandırma çalışmaları ise giderek azalmıştır:

nı” sayılan 15 bin dönüm arazi (19 bin dönüm de Hazine arazisi) “özel ağaçlandırmalarla” zeytinliğe dönüştürülmüştür. 2006 yılında hazırlanan **CHP Zeytin ve Zeytinyağı Üreticilerinin Sorunlarını Araştırma Komisyonu Raporu**’nda; “Ege Bölgesi’nin sahil şeridinde zeytin yetiştirilmeye uygun, diğer ürünlerin yetişme olanağı bulunmayan boş alanlar ile başka ürünlerin verim düşüklüğü nedeniyle değerlendiremediği bozuk orman alanları yaklaşık 12 milyon dekaradır. Bu bozuk orman alanları ve zeytinciliğe uygun hazine arazileri geçmiş uygulamalar da dikkate alınarak, gerekiyorsa yeni yaşal düzenlemeler de yapılarak, özellikle yörenin topraksız ve az topraklı köylülerine zeytin ağacı dikilmesi amacıyla verilmelidir.” görüşüne yer verildiği anımsanırsa uygulamanın temelleri daha kolay kavranabilecektir.

- Özellikle “orman” sayılan yerlerde ve bitişindeki yerleşmelerde yaşayanlar için yaşamsal önem taşıyan “enerji ormancılığı” amaçlı çalışmaların desteklenmesi, “özel ağaçlandırma” kapsamında çıkartılmıştır.
- Türkiye ormancılığında, özellikle temelde yakacak odun elde etmek amacıyla “baltalık” olarak işletilen orman ekosistemlerinde onlarca yıldır yapılagelen “imar-ihya” çalışmalarının yanı sıra bir de “Bozuk veya verimsiz orman alanlarında mevcut türlerden gerekenlerin korunması, aşılması, canlandırma kesimi, boşluk alanlara ormanlarda doğal olarak yetişen türlerin ekimi ve bu türlerin aşılı veya aşısız fidanlarının dikimi” biçiminde tanımlanan “rehabilitasyon” çalışmaları uygulama kapsamına alınmıştır. Böylece, 6831 sayılı yasanın 57. maddesindeki “orman sahasını artırmak” amacıyla “ağaçlandırma” yapma kuralının dışındaki uygulamaların kapsamı daha da genişletilmiştir. Oysa söz konusu maddede böyle bir düzenlemeye dayanak olabilecek herhangi bir kurala yer verilmiştir.
- Kimi yörelerdeki orman işletmeleri gerçek ve tüzel “devlet ormanı” sayılan yerlerde “özel ağaçlandırma” yapmak için “uygun” arazi istemlerinin yoğunluğu nedeniyle olağan işlerini gerektiği gibi yapamaz duruma gelmiş; gözüne kestirdikleri yerlerde “özel ağaçlandırma” yapmak isteyenlerin çeşitli baskıları altında kalmıştır.
- “Özel ağaçlandırma” giderek daha fazla ilgi gördükçe, doğal olarak “kural dışı” durumlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Sözelimi, yakınlarındaki “devlet ormanı” sayılan yerlerde “özel ağaçlandırma” yapmak isteyen ya da “ister görünen” köy tüzel kişilikleri ile onları bu isteklerinden vazgeçirmek için sermayesi olanlar, bir bakıma “rüşvet” sayılabilecek “alış-verişlere” girmeye başlamıştır.

Bu gerçekleştirmeler göz önünde bulundurulduğunda, “özel ağaçlandırma” çalışmalarının, ilgili yasada belirtildiği gibi “orman sahasını artırmak” için “ağaçlandırma yapmak” amacıyla uyduğu söylenebilir mi? Bu soruya ilgili genel müdürlük de

Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

olumlu yanıt veremediği için olsa gerek, Yönetmelik sıkça değiştirilmiş; uygulamaya açıklamalar getiren genelge de, deyim yerindeyse “yaz-boz tahtasına” dönüştürülmüştür.

Nerelerde, nasıl yapıldı?

1986-2012 döneminde toplam;

- 732 kişiye 187,6 bin dönüm Hazine, 2727 kişiye de 633 bin dönüm “*bozuk devlet ormanı*” olmak üzere 820 bin dönüm kamusal arazi gerçek ve tüzel kişilere bedelsiz olarak tahsis edilmiştir;
- tahsislerin % 97’si AKP döneminde gerçekleştirilmiştir;
- tahsis edilen arazilerin % 77’si “*bozuk devlet ormanı*” sayılan yerlerdir;
- tahsis edilen 633 bin dönüm “*bozuk devlet ormanı*” arazilerin toplam % 48’inde çeşitli meyve bahçeleri oluşturulmuştur;
- meyve bahçesine dönüştürülen 304 bin dönüm “*bozuk devlet ormanı*” arazisinin
 - % 21,6 sı badem,
 - % 13,6’sı ceviz,
 - % 20,7 fıstıkçamu,
 - % 5,2’sinde zeytin ve % 2,7’sinde de keçiboynuzu

bahçelerine dönüştürülmüştür;

- “özel ağaçlandırma” çalışmalarının % 9,9’u Sivas, % 8,2’si İzmir, % 6,5’i Balıkesir, % 5,3’ü Mersin, % 5,1’i Edirne, % 4,4’ü Adana, % 4,3’ü Manisa, % 4’ü Çanakkale ve Ankara ile % 3,9’u Bursa’da olmak üzere % 55’i 10 ilde gerçekleştirilmiştir. İller “*devlet ormanı*” sayılan arazilerde yapılan “özel ağaçlandırma” çalışmaları oranlarına göre sıralandığında aynı iller toplam % 50 paya sahip olmuştur: % 12,1’si İzmir, % 9,1’i Balıkesir, % 6,3’ü Mersin, % 6,2’si Edirne, % 4,2’si

Sivas, % 4'ü Çanakkale ve İstanbul, % 3,8'i Adana, % 3,6'sı Denizli % 3,4'ü de Bursa'da...

Böylece:

- 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 57. maddesindeki "orman sahasının artırılması" büyük ölçüde kağıt üzerinde kalmıştır.
- "Bozuk devlet ormanı" sayılan arazilerin **kullanımı**, Anayasanın 169. maddesindeki "Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz." kuralına açıkça aykırı olarak, üstelik de göstermelik başvuru bedeli dışında hiçbir bedel alınmayarak özelleştirilmiştir.
- İllerin "orman" varlığı ile bu illerdeki "özel ağaçlandırma" çalışmaları arasındaki ilişki sorgulandığında ise "ilginç" sayılabilecek bir görünüm ortaya çıkmaktadır: "Özel ağaçlandırma" çalışmaları da, Orman Genel Müdürlüğü ile Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü'nün yaptığı gibi, "orman" varlığı göreceli olarak zaten fazla olan ve ekonomik yönden yine görece olarak daha gelişmiş, dolayısıyla arazi rantı göreceli olarak daha yüksek illerde gerçekleşmiştir*. Kuşkusuz, kapitalizm ağaçlandırma, özellikle de "özel ağaçlandırma" çalışmalarında da işliyor; ekolojik koşulların iyileştirilmesi, sözgelimi toprak erozyonunun önlenmesi vb amaçlar gütmüyor. Kısacası; "Kapitalizm gölgesini satmadığı ağacı keser" diyen K. Marks'ın bu sözleri tersen söylenirse; "Kapitalizm yalnızca gölgesini satabileceği yerde ağaç yetiştirir"! K. Marks haksız mı?

Bu uygulamaların 6831 sayılı yasanın 57. maddesinde yer verilen "orman sahasını artırmak maksadıyla... ağaçlandırma yapmak" kuralıyla ne ilişkisi var; olabilir mi?

* İllerdeki Toplam Ağaçlandırma Çalışması - "Orman" Varlığı arasındaki bağıntı katsayısı; R= 0,786 iken "Özel Ağaçlandırma" Çalışmaları - "Orman" Varlığı arasındaki bağıntı katsayısı; R=0,446 olarak hesaplanmıştır.

Kimler yararlanıyor?

Başlangıçta köy tüzel kişilikleri ve kooperatiflere verilen önceliğin sonradan kaldırılması üzerine özel kişi ve kuruluşlar söz konusu uygulamalardan daha çok yararlanmaya başlamıştır. Örneğin; Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı ile İstanbul Ticaret Odası Başkan Vekili ve Ülker Grubu'nun da Olivia adlı şirket aracılığıyla Karaburun'da (İzmir) yer kiraladığı; Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği ve TARİŞ Zeytin Grubu ile Çevre ve Orman Bakanlığı arasında "protokollerin" bağtlandığı; "özel ağaçlandırma" alanında "iş tutan" danışmanlık firmalarının hızla arttığı, orman işletmelerine başvuran kişi ve kuruluşların kimlikleri göz önünde bulundurulursa bu uygulamalardan göreceli olarak en çok kimlerin yararlanabildiğini kestirmek güç olmasa gerek. Yabancı sermayeli bir kuruluş olan Doktor Tarsa Tarım Sanayi ve Ticaret AŞ'ın web sayfasında yer verilen "Ağaçlandırma badem, ceviz ve fıstık üretimini patlattı" başlıklı haber de bu bağlamda anlamlı örnektir:

"... Türkiye'de talebin üretim ile karşılanabilmesi amacıyla son yıllarda ceviz konusundaki yatırımlarda artış dikkat çekiyor. Özellikle hazine ve bozuk orman alanlarının ağaçlandırma kapsamında kiralanmasının önünün açılması Türkiye'de büyük ceviz bahçelerinin kurulması için bir fırsat yarattı"(HABER, 2012/a)

Türkiye'de "özel ormanların" azlığından yakınan "...İnşaat Orman Ürünleri Maden Makina Temizlik Taşımacılık Ticaret ve Sanayi Limitet Şirketi" (!) adlı bir kuruluş ise "Özel Ağaçlandırma" adıyla düzenlediği web sayfasında şu tezi öne sürmektedir (HABER, 2012/b):

"...meyveciliğe yapılacak tarımsal yatırımlarda ücretsiz arazi tahsisi büyük bir fırsattır. Yani Çevre ve Orman Bakanlığının Özel Ağaçlandırma çalışmaları ile ilgili bu politikaları ve yaklaşımları büyük bir fırsattır."

Kuruluş, "Hizmetlerimiz" başlığı altında da;

“Firmamız 2009 Yılından önce ana faaliyet konusu olarak devlet ormanlarında Ağaç dikimi yapmaktaydı.2009 Yılından Ana Faaliyet konusu olarak özel ağaçlandırmayı benimsemişti. Firma Olarak Özel ağaçlandırma alanları ile ilgi Yer tespiti başta olmak üzere Her aşamasında yanınızda yer almaktayız. Bizle işe başladığınızda size sadece kararlı olmak kalmaktadır. Diğer tüm işleriniz firmamız tarafından yapılmaktadır.”

duyurusunu yapmaktadır.

Öte yandan; “özel ağaçlandırma” uygulamalarından yalnızca “devlet ormanı” sayılan arazilerde “özel ağaçlandırma” yapacak kişi ve kuruluşlar yararlanmamaktadır. Bu yolla oluşturulan meyve bahçelerinden hasat edilen ürünleri işleyecek, dış ve iç ticaretini yapacak kuruluşlar da uygulamadan yararlanan bir başka kesimdir. Örneğin, Türkiye’de hasat edilen çam fıstığının yarısına yakın bir kesimini işleyen bir firmanın sahibi de “Çanakkale’den Bursa’ya kadar olan bölgede orman vasfını yitirmiş alanlarda çam fıstığı ekimi yapılabileceğini...” öne sürmüştü; 6 milyon TL yatırım yaparak Kozak Yaylası’nda yeni bir çam fıstığı işleme tesisi kurduklarını belirtmiştir. Ne denli doğru bir atasözüdür: “Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez”; esirgenir mi?

İlginçtir, bu uygulamalara hukuksal kılavuzluk yapanlar; başka bir söyleyişle, “durumdan vazife çıkaranlar” da vardır: Örneğin; hem “ormancı” hem de “hukukçu” bir ormanbilimci (!), TMMOB Orman Mühendisleri Odası tarafından “zeytincilerin” de desteğiyle İzmir’de düzenlenen ve “devlet ormanı” sayılan yerlerde özel zeytin ağaçlandırması yapılmasını durduran Yüksek Yargı kararına karşı “taban” oluşturmayı amaçlayan panelde şunlar söyleyebilmiştir:

“Sanıyorum bunun çözümü de var, bir şekilde çözüme bağlanabilir... Bu sistemler uygulanabilir mi dersek; uygulanabilir. 57. maddede gerekli düzenlemeler yapılarak, bunlarla 17. maddede atıfta bulunarak, bir süre konularak, sanki oralarda bina ve tesis yapıyormuş gibi ki, ağaç dikmek de bir tesisdir. İzne bağlanabilir ve hukuki şablonuna oturtulabilir.”

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Demek “ağaç dikmek de bir tesistir !”, demek söz konusu uygulamalar “hukuki şablona oturabilir!” demek ki Yüksek Yargının durdurma kararını aşmanın “bir çözümü var !” “-Hay senin hukukçuluğuna da, ormanbilimciliğine de...” diyeceğim ama diyemiyorum işte...

İlgili kamu kuruluşları, bu kuruluşlarda “subaşlarını tutmuş” kraldan çok kralcı teknokrat ve bürokratlar, yatırımcı kişi ve kuruluşlar, danışmanlık firmaları, yetmiyormuş gibi bir de bilimciler ile uygulamaların yol açtığı olumsuzluklara karşın hiçbir tepki göstermeyen bir meslek kamuoyu, dünyadan bihaber çevre/doğa korumacıları... Siyasal iktidar yanlısı gözü kara bir uygulamacı daha ne ister ki...

Peki; bir hukuksal düzenleme neden bu denli sık değiştirilir?

Çok açık: Söz konusu hukuksal düzenlemenin (i) artık gereksinimleri karşılayamadığı düşünülmüştür; (ii) kimi yanlışlıkları saptanmıştır; (iii) ilgili yasal düzenlemelerle çeliştiğinin ayırımına varılmıştır; (iv) kimi kişi ve kuruluşlara ayrıcalıklı haklar sağlanmak istenmiştir vb. Peki; en son 2009 yılında değiştirilen **Ağaçlandırma Yönetmeliği** on yılda dördüncü kez neden tümüyle yeniden düzenlendi; öncekileri de, sözgelimi ben çıkarmadım ki, aynı siyasal iktidar ve yandaşı bürokratlar çıkardı*... Siyasal iktidarın 2011 yılında iki üç ay içinde çıkardığı kanun gücünde kararnamelerle (636, 644, 645, 648, 657, 658,... sayılı KHK) vb) ormancılık örgütlenmesinde ne denli köklü değişiklikler yaptığı, bu değişikliklerin gerekçelerine hiçbir açıklama getirmediği anımsanırsa bu soru pek de anlamlı değil kuşkusuz. Ama yine de sormuş olayım; evet Ağaçlandırma Yönetmeliği on yıl içinde neden dört kez yeniden düzenlendi? Gerçekleştirilen değişikliklere bakılırsa, önceki

* Açıktır ki, bu noktada söz konusu olanın “orman sahasını artırmak” amacıyla “ağaçlandırma” yapılması olduğunun gözden kaçırılmaması gerekiyor. İzleyen başlıklar altında bu gerçeği daha ayrıntılı olarak sergilemeye çalışacağım.

yönetmeliklerle dayanak olduğu uygulamalar Yönetmelikte değişiklik yapılmasını zorunlu kılacak denli önemli yanlış uygulamalara yol açmıştır. Söz konusu uygulamaların çoğunluğunun “devlet ormanı” sayılan yerlerde yapıldığı göz önünde bulundurulursa, bu yanlış uygulamaların yol açtığı kamusal “zararların”, daha da önemlisi, ekolojik olumsuzlukların sorgulanması gerekmiyor mu? “Gerekmiyor” olacak ki, böyle bir sorgulama yapılmamış; Yönetmelik ve uygulanmasının nelere yol açtığı hemen hemen hiçbir düzlemde tartışılmamıştır. Bu durumda; 2003-2011 döneminde, en azından “devlet ormanı” sayılan yaklaşık 90 bin hektarda olup bitenlerin de örneğin Uludere öldürümü, savaş uçağının düşmesi/düşürülmesi ve belki de Afyon’daki cephanelik patlaması vb gibi üzeri örtülecek midir? Sanırım, “üzerinin örtülmesi” çabasına bile girilmeyecektir; “özel ağaçlandırma” uygulamaları getiri ve götürüleri kimsenin, ne ormancılık meslek örgütlerinin ne orman fakültelilerin ne de çevre/doğa korumacılarının vb, umurunda çünkü.

“ÖZEL AĞAÇLANDIRMA” UYGULAMALARININ HUKUKSAL ve EKOLOJİK TEMELLERİ VAR MIDİR?

Bence yoktur. Ama, çoğu okurun, “- Nasıl olmaz; ne olursa olsun, yapılan her ağaçlandırma gereklidir, yararlıdır.” dediğini duyar gibiyim. Çünkü, her düzlemde sıklıkla öne sürülüyor: “- Türkiye, orman varlığı yönünden yoksuldur!”, “- Türkiye çölleşiyor, ağaçlandırma yapmak gerekir!”, “- Devlet yeterince ağaçlandırma yapamıyor, vatandaş da ağaçlandırma çalışmalarına katılmalı ve/veya katkıda bulunmalıdır!”, “- Vatandaşa da orman sahibi olma, bu amaçla ağaçlandırma yapma olanağı verilmelidir!” vb. AKP döneminde bu savlara bir de “- Devlet ormancılığından millet ormancılığına geçilmelidir!” türünden popülist söylemler eklendi ve bu doğrultu çeşitli düzenleme ve uygulamalar yapıldı. “Özel ağaçlandırma”, bu düzenleme ve uygulamalar başında geliyor. Ne var ki, “özel ağaçlandırma” çalışmalarına yönelmesi de, ötekilerinin çoğu gibi kabul edilebilir, anlamlı dayanaklardan yoksundur. Bir kez; Türkiye’nin neresinde, hangi amaç-

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

larla ormancılık yapılması gerektiği bilinmemektedir. Bugüne değin hemen hemen yalnızca orman ekosistemi doğal olarak bulunan, dolayısıyla hukuksal olarak da “*orman*” sayılan yerlerde ormancılık yapılmıştır. Ayrıca, yakın zamanlara değin daha çok “*orman*” sayılan yerlerdeki orman ekosistemlerinin sunabildiği ürün ve hizmetlerin topluma ulaştırılması hedeflenmiştir. Buna karşılık Türkiye’nin neresinde, ne türden yapısal özelliklere sahip yeni orman ekosisteminin oluşturulması gerektiği belirlenmemiştir. Öte yandan; ülkemizde ilgili kuruluşların 2010 yılı sonuna değin yaptıkları yaklaşık 4,5 milyon hektar ağaçlandırma çalışmasının ne türden olumsuzluklar taşıdığı saptanmamıştır*. Bu nedenlerle, ülkemizin neresinde ne amaçla “özel ağaçlandırma” çalışması yapılmasına gereksinme olduğu da belirlenmemiştir. Dolayısıyla; “*devlet ormanı*” sayılan yerler ile devlet ormancılığı düzeninin özelleştirilmesi gibi ekonomi politik nedenler bir yana bırakılırsa, “özel ağaçlandırma” çalışmalarına, deyim yerindeyse neden “yılana sarılırcasına sarılındığı” bilinmemektedir. Ancak, nedeni ne olursa olsun, bu çalışmaların aynı zamanda hiçbir hukuksal ve ekolojik temeli de yoktur. Bu savın başlıca gerekçelerini şöylece sıralayabilirim:

Bir: Daha önce de aktardım: “Özel ağaçlandırma” çalışmalarının hukuksal dayanağı, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 1986 yılında değiştirilen 57. maddesidir. Deyim yerindeyse; “söyleye söyleye dilimde tüy bitti”; bu madde Anayasanın 169. maddesine aykırıdır! Çünkü “özel ağaçlandırma” uygulamaları sırasında “*devlet ormanı*” sayılan yerlerde “özel ağaçlandırma” yapıp özel ormanları gibi yararlanmaları için “gerçek ve tüzel kişilere” izin verilmektedir. Oysa bilindiği gibi, Anayasanın 169. maddesine göre;

“Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir...”

* Ülkemizde 2010 yılı sonuna değin, Orman ile Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlükleri tarafından 2,1 milyon hektar orman içi, 871,3 bin hektar erozyonu önleme, 779,2 bin hektar suni gençleştirme ve 622,9 bin hektar da enerji ormanı oluşturma amaçlı ağaçlandırma çalışması yapılmıştır

“Orman” sayılan yerlerin yönetilmesi, orman ekosistemi oluşturmak amacıyla ağaçlandırma yapılması, “verimsiz” sayılan orman ekosistemlerinin “iyileştirilmesi” (“rehabilitate edilmesi”) çalışmalarını da kapsar. Dolayısıyla “devlet ormanı” sayılan yerlerin yönetilmesi kapsamında bu çalışmaların da devlet tarafından yapılması anayasal bir zorunluluktur. Devlet, bu çalışmaları, son yıllarda her alanda yaygınlaştırdığı gibi, “taşeron” da yaptırabilir kuşkusuz. Ancak, böyle bir uygulamada da devlet, işi yaptırandır, deyiş yerindeyse “işin patronudur”; yapılan “iş” sonucu ortaya çıkan varlık devletindir; devlet tarafından yönetilir, bu kapsamda da işletilir!

Öte yandan; gerçek ve tüzel kişilerin “devlet ormanı” sayılan yerlerde “özel ormanları” gibi yararlanabilecekleri orman ekosistemi oluşturmaları Anayasanın 169. maddesindeki söz konusu kurala göre olanaksızdır. Çünkü Anayasanın söz konusu maddesine göre;

*“Bu ormanlar (devlet ormanları-YÇ) zamanaşımı ile mülk edini-
lemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.”*

Oysa 6831 sayılı yasanın 57. maddesinde;

*“Mülkiyeti hazineye kalmak üzere bu ağaçlandırma sonucu mey-
dana gelecek ormandan faydalanma usulü, bu Kanunda yer alan
husussi ormanlara ait hükümler göre yürütülür.”*

hükmüne de yer verilmiştir. Yapılagelen ve “yeni” Ağaçlandırma Yönetmeliği’yle de hedeflenen “özel ağaçlandırma” çalışmaları ise, Anayasanın 169. maddesinde yer verilen “devlet ormanı” sayılan yerlerin “kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.” kuralına aykırıdır. Çünkü belki çoğu kişinin varsayımına aykırı gelecektir; her ağaçlandırma çalışması “kamu yararına” uygun olmayabilir; dahası, ağaçlandırma çalışmaları “kamu zararına” da yol açabilir ! Örneğin; ağaçlandırma çalışmalarının amacı, yersel konumu, yararlanılan teknik ve ağaç ağaçlık türleri, oluşturulacak orman ekosisteminden yararlanma biçimi vb durumlarından biri ya da birkaçı “kamuya” zarar

Hukusal Kısıktaki Ormanlar ve Ormanlık

verebilir. Ancak ÷lkemizde son derece yaygın olan orman ve dolayısıyla ağaçlandırma fetişizmi, bu t¼rden sorgulamalara hen¼z olanak vermiyor ne yazık ki.

İki: 6831 sayılı yasanın 57. maddesine g¼re “zel ağaçlandırma” izni verilebilecek yerler arasında;

“...orman sınırları içinde yangın ve çeşitli sebeplerle meydana gelmiş açıklıklarda, verimsiz, vasıfları bozulmuş ve amenajman planlarında toprak muhafaza karakteri taşımadığı halde muhafazaya ayrılmış orman alanları...”

sayılmıştır. Bu d¼zenleme, orman ekolojisinin gereklerine t¼m¼yle aykırılığı bir yana, son derece sakıncalıdır da: “... orman sınırları içinde yangın ve çeşitli sebeplerle meydana gelmiş açıklıklarda...” özel kişilerin “zel ormanları” gibi yararlanabilecekleri orman ekosistemi oluşturmalarına ve bu amaçla ağaçlandırma, hele hele tarım yapmalarına izin verilmesi; deyim yerindeyse, g¼ze kestirilen yerlerdeki orman ekosistemlerinde yangın çıkarma ve/veya bu orman ekosistemlerini yok etme eğilimini besleyebilecektir. Yapılagelen ve “yeni” Ağaçlandırma Yönetmeliği’yle de hedeflenen “zel ağaçlandırma” çalışmaları kapsamında ekonomik getirisi g¼receli olarak y¼ksek olan ağaç, ağaççık, tıbbi ve aromatik bitki tarımının yapılmasına da izin verilmesi, bu olasılığı artıran bir uygulamadır.

Öte yandan; maddede geçen “...çeşitli sebeplerle meydana gelmiş açıklıklarda, verimsiz, vasıfları bozulmuş ve amenajman planlarında toprak muhafaza karakteri taşımadığı halde muhafazaya ayrılmış orman alanları(nın)” sayılması ise, orman ekolojisinin gerekleri ile bağdaştırılmayacak uygulamalara da yol açabilecektir. Dahası; bu maddede yer verilen “verimsiz”, “vasıfları bozulmuş” nitelermeleri ilgili idare tarafından “gerekli g¼r¼ld¼ę¼nde” kişilere ve kuruluşlara g¼re kolaylıkla değiştirilebilecektir; yasal tanımları yoktur ¼nk¼.

¼: 6831 sayılı yasanın 57. maddesine g¼re “zel ağaçlandırma” alışmaları “Orman Genel M¼d¼rl¼ę¼nce uygun g¼r¼lecek planlara g¼re...” yapılacaktır. Bu, ağaçlandırma çalışmalarında

kesinlikle uygulanması gereken bir kuraldır. Ne var ki, Orman Genel Müdürlüğü'nün (önceki yıllarda uzunca bir zamandır Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü'nün de) böylesi bir ağaçlandırma planı yoktur! Öte yandan; Yasanın 2003 yılında yeniden düzenlenen 58. maddesinde; “Orman rejimine dahil veya yeniden orman tesis edilecek yerlerde havza bazında yapılacak ağaçlandırma, erozyon ve sel kontrolü, çığ ve heyelanların önlenmesi, ekosistemlerin korunup geliştirilmesi ve havzada yaşayan insanların hayat şartlarının iyileştirilmesi faaliyetleri, Çevre ve Orman Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili kuruluşlarla birlikte hazırlanan **entegre projeler** halinde uygulanır.” kuralına yer verilmiştir. Ancak, bu maddede sözü edilen “entegre projeler” ise, dış kaynaklı kimi projeler dışında, uzunca bir zamandır yapılmamaktadır. Bu nedenle 57. maddede sözü edilen “plan”, büyük bir olasılıkla uygulama projeleridir. Öncekiler gibi “yeni” Ağaçlandırma Yönetmeliği'nde de “plandan” değil “projeden”, yer yer de “uygulama projesinden” söz edilmektedir zaten. Bu nedenle, “özel ağaçlandırma” çalışmalarıyla Türkiye genelinde nasıl bir durumun ortaya çıkabileceğini şimdiden kestirilebilmesi olanaksızdır. Peki; ya “bozuk” ya da “verimsiz” sayılan yaklaşık 10 milyon hektar “devlet ormanı” fıstık çamlıklarına; bademliklere, kestaneliklere, cevizliklere vb dönüştürülürse ne olacak? Şaka bir yana, ancak, gülünç mü üzünçlü mü olduğuna siz karar verin artık.

Dört: Temel ormancılık kurallarından birisidir: Orman ekosistemlerinin alan olarak olabildiğince bütünlüklü olması gereklidir. Hem ormancılık çalışmalarının etkenliği hem de yabani yaşamın devamlılığı yönünden bu, göz ardı edilemeyecek bir alt yapısal koşuldur. Ne var ki, verilere bakılırsa Türkiye’de “orman” sayılan yerlerde ve orman ekosistemlerinde bu gereğin tersi bir eğilim yaşanmaktadır: Bir yandan ormancılık politikaları ve başarısız teknik uygulamalar bir yandan da “orman” sayılan yerlerin içindeki ve bitişiğindeki yerleşmelerde yaşayanların yerleşme, tarım alanına dönüştürme başta olmak üzere çeşitli etkinliklerle orman ekosistemlerine zarar verdikleri, giderek yok ettikleri yerlerde var olan bütünlüğü giderek daha da bozmaktadır. Orman ekosistemlerinin parçalılığının artma-

sı ve parça genişliklerinin küçülmesi ise çeşitli ekolojik sorunlara yol açtığı gibi ormancılık çalışmalarının etkenlik düzeyinin düşmesine de yol açabilmektedir. 1970’li ve 2000’li yıllarda sonuçlandırılan orman envanteri verilerine göre Türkiye’de “*orman*” sayılan yerlerin parçalılık sayısı toplam 5820 adet artmış; parça genişliği ise ortalama 12,6 hektar azalmıştır. Daha sonra ayrıntılı olarak tartışılırken görülebileceği gibi, “yeni” Ağaçlandırma Yönetmeliği’nde de “özel ağaçlandırma” çalışmalarında tahsis edilecek “*devlet ormanı*” arazisinin en küçük parçası 0,5 hektar olabilmektedir. Bu arazilerdeki “özel ağaçlandırmalar”, uygun projelerle yapılacak da olsa “*devlet ormanı*” sayılan yerlerin parçalılık durumunu daha da artıracak, bu yerlerde çevresindeki orman ekosistemlerinkinden farklı ağaç ve/veya ağaçlık türlerinden oluşmuş, çoğunluğu orman ekosistemi sayılamayacak yüzlerce, geçmiş uygulamalara bakılırsa binlerce küçük ağaçlıklar oluşturulabilecektir. Üstelik bu ağaçlıkların; (i) yönetim amaçları farklı olabilecek; (ii) oluşturulmaları sürecinde ve amaçlanan “orman ürünlerinin” hasadı sırasında çevredeki orman ekosistemlerine zarar verilebilecek; (iii) başta “*orman koruma*” olmak üzere orman işletmelerinin çalışmalarında etkenlik düzeyleri düşürülebilecek; (iv) devlet-köylü-yatırımcı arasında çeşitli çatışmalı durumlar gündeme gelebilecektir. Neden? Yasaya göre “*orman sahasını arttırmak*” için... Bir kez daha söylüyorum: İyi ama “özel ağaçlandırmaların” çoğun zaten “*orman*” sayılan yerlerde ve kestane, ceviz, fıstık çamı, badem vb türlerle yapılıyor; “orman sahası” nasıl artacak?

Beş: 6831 sayılı yasanın temel amacı “*orman sahasını arttırmak*” amacıyla “*ağaçlandırma*” yapılmasını sağlamak olan 57-67. maddelerinde çeşitli özendirici desteklere de yer verilmiştir. Ancak bu maddelerin hiçbirinde “özel ağaçlandırma” yapacak kişi ve kuruluşların, orman ağacı türlerinin yanı sıra (orman ağacı türlerinin altında ya da tahsis edilen “*devlet ormanı*” arazisinin tümünde) “odun dışı orman ürünü veren” bitki türlerinin de yetiştirilebileceğinden söz edilmemiştir. Oysa Ağaçlandırma yönetmeliklerinin hepsinde, uygulamalara açıklık getirmeyi amaçlayan genelgelerde “*asli veya odun dışı orman ürünü veren ağaç ve ağaçlık türlerinin altında ikinci tür olarak; tıbbi,*

aromatik, yumrulu ve soğanlı bitkilerin yetiştirilmesine izin verilebilir.” kuralına yer verilmiştir. Öyle ki bu kural, örneğin melençi, sakızağacı, harnup, kuşburnu, defne, alıç, ahlat, mahlebin yanı sıra çok yıllık, çalimsı ve kurağa dayanıklı bir çöl bitkisi olan jobja yetiştirilmesini de kapsayacak biçimde yaşama geçirilmiştir. Açıkta ki, “özendirici” de olsa “devlet ormanı” sayılan arazilerde bu türden bitkilerin tarımının da yapılması, 6831 sayılı yasanın 57. maddesinin amacıyla bağdaştırılmaz.

Görüldüğü gibi “devlet ormanı” sayılan arazilerdeki “bozuk” sayılan orman ekosistemlerinin kaldırılmasıyla yaptırılan “özel ağaçlandırma” çalışmalarıyla orman ekosistemleri ve devlet ormancılığı düzeni geri dönülmesi olanaksız biçimde dönüştürülecektir. Kuşkusuz, bu dönüşümlerin “devlet ormanı” sayılan arazilerin kullanımının Anayasanın 169. maddesine karşın özelleştirilmesi ile bu arazilerin yönetiminde yaratılacak “çok başlılığın” yol açabileceği yönetsel ve teknik olumsuzluklar, belki herhangi bir biçimde aşılabilecektir. Ancak, söz konusu uygulamanın yol açabileceği ekolojik sorunlar kolaylıkla çözümlenemeyecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

23 Ağustos 2012 TARİHİNDE YÜRÜRLÜĞE KONULAN AĞAÇLANDIRMA YÖNETMELİĞİ

Hemen belirteyim: 23 Ağustos 2012 tarihinde yürürlüğe konulan **Ağaçlandırma Yönetmeliği**, temelde, önceki yönetmeliklerle yapılan uygulamaların yol açtığı olumsuzlukları önleyebilecek bir düzenleme değildir. Öncelikle, teknik ve yönetsel yönden olumlanabilecek kimi yanlarına karşın “özel ağaçlandırma” çalışmalarının temel amacında hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Dolayısıyla, bu Yönetmelik de 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 57. maddesine; dolaylı olarak da Anayasanın 169. maddesine aykırıdır. Bu nedenle, bu bağlamda, “yeni” Ağaçlandırma Yönetmeliği’nin, yalnızca önceki yönetmelikten farklı düzenlemeleri ile bu düzenlemelerin olumlu ve olumsuz yanlarının sergilenmesine çalışılmıştır.

I- Yeni Ağaçlandırma Yönetmeliği'nde Olumlanabilecek Düzenlemeler

Uygulamalar ilgili kuruluşun beklediği sonuçları vermemiş; dahası, öngörülemeyen olumsuzluklara yol açmış olacak ki, "yeni" yönetmelikte, daha önce nedense akla gelmeyen kimi düzenlemeler de yapılmıştır. Kamuoyunda adlandırıldığı biçimde söylenirse; hemen hemen tümüyle "Özel Ağaçlandırma Yönetmeliği" olarak hazırlanmış önceki yönetmeliklerden farklı olarak "yeni" yönetmelikte olumlanabilecek düzenlemelerin başlıcaları şöylece sergilenebilir:

- Önceki yönetmelikler yalnızca "6831 sayılı Orman Kanunu hükümlerine göre yapılacak" ağaçlandırma çalışmalarını kapsarken, "yeni" yönetmelikte bu sınırlandırma kaldırılmıştır. Böylece ülkede yapılacak her türlü ağaçlandırma çalışmasının Orman Genel Müdürlüğü* tarafından yönetilmesi, yönlendirilmesi olanaklı kılınmıştır.
- OGM'nin ağaçlandırma görevleri göreceli olarak daha kapsamlı biçimde düzenlenmiştir. Örneğin; (i) "devlet ormanı" sayılan yerlerin yanı sıra Maliye Bakanlığı tarafından tahsis edilecek Hazine arazilerinde, gerçek kişiler ile kamu kurum ve kuruluşları haricindeki diğer tüzel kişilere ait arazilerde erozyon ve sel kontrolü, çığ ve heyelanların önlenmesi, "rehabilitasyon" çalışmaları ile (ii) köy tüzel kişiliği adına ağaçlandırma, "imar-ihya" veya erozyon kontrolü çalışmaları OGM tarafından yapılacak ya da **yaptırılacaktır**.
- "Devlet ormanı" sayılan yerlerdeki ekolojik olarak duyarlı olduğu düşünölen "...kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri kapsamında bulunan alanlarda, doğal tarihi ve arkeolojik sit alanlarında, Bakanlar Kurulu Kararıyla muhafazaya ayrılan ve ilan edilen yerlerde, yaban hayatı geliştirme sahalarında, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamındaki yerlerde, 2872 sayılı Çevre Kanununa göre özel çevre koruma bölgesi olarak ilan edilen yerlerde, Bakanlıkça tescil ve ilan edilen

* Orman Genel Müdürlüğü'nü bundan sonra OGM kısaltmasıyla anaçağım-YÇ

örnek avlaklar ile endemik ağaç, ağaççıklar ve korunması gereken nadir ekosistemlerin bulunduğu alanlarda..." ağaçlandırma çalışmalarını da yine OGM ya kendisi yapacak ya da başkalarına **yaptıracak**; buralar ile (ii) "otlatma planı ile ayrılan sahalar, kadimden beri kullanılan yaylak ve kışlaklara geçiş yolları, madencilik faaliyeti sonucu tabii yapısı bozulmuş sahalar(da), Bakanlıkça tescil ve ilan edilen örnek avlaklar(da)", (iii) "deniz kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak 2000 metrelik mesafe içinde bulunan yerler ile tabii göl kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak 500 metrelik mesafe içinde bulunan yerler"de "özel ağaçlandırma" çalışmalarına izin verilmeyecektir.

- "Yeni" Ağaçlandırma Yönetmeliği'nin olumlanabilecek en önemlisi kuralı ise 12. maddede düzenlenmiştir. Bu maddenin birinci fıkrasındaki ilk bende göre; "Devlet ormanlarında özel ağaçlandırma, özel erozyon kontrolü veya özel imar-ihya yapılacak sahalar orman idaresi tarafından tespit edilir." Bu düzenlemeyle, gerçek ve tüzel kişilerin "gözüne kestirdikleri "bozuk devlet ormanı" sayılan yerlerde "özel ağaçlandırma" istemeleri, bu istekleri doğrultusunda orman işletmelerine baskı yapabilmeleri bir ölçüde olsa önlenebilecektir.
- Öte yandan, "yeni" yönetmeliğin yine 12. maddesinin aynı fıkrasının "a", "b" ve "c" bentlerinde ise "özel ağaçlandırma" için izin verilebilecek "bozuk devlet ormanı" sayılan araziler üç kümeye ayrılmıştır:
 - a. Orman idaresi tarafından köy tüzel kişiliği adına ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve imar-ihya yapılacak sahalar,
 - b. Gerçek ve tüzel kişilere özel ağaçlandırma, özel erozyon kontrolü veya özel imar-ihya amacıyla izin verilebilecek sahalar,"
 - c. Gerçek veya tüzel kişiler tarafından çeşitli gayelerle kullanılmakta iken kesinleşen orman kadastro veya mahkeme kararı ile orman sayılan yerler içerisinde kalan özel ağaçlandırmaya konu sahalar

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

Böylece “özel ağaçlandırma” yapılabilecek “*bozuk devlet ormanı*” sayılan yerlerin çeşitli yönleriyle planlanabilmesi; köy tüzel kişilikleri ile gerçek ve tüzel kişilerin aralarında rüşveti çağrıştıran anlaşmalı ilişkilerin önlenebilmesi, yine bir ölçüde de olsa olanaklı kılınmıştır.

- 6) “Yeni” yönetmeliğin yine 12. maddesinin 3-9. fıkralarına göre; (i) “gerçek ve tüzel kişilerin özel ağaçlandırma, özel erozyon kontrolü veya özel “*imar-ihya*” yapımaları” için belirlenip ayrılan yerler herkese açık olarak duyurulacak, (ii) isteklilerin birden fazla olması durumunda “*hak sahibi*” olabilecek kişiler kurayla belirlenecek ve (iii) bu sürecin ayrıntılı biçimde düzenlenecek olması, yukarıda sözü edilen olumlulukları pekiştirebilecektir.
- 7) Daha da önemlisi; çeşitli nedenlerle özel ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve imar-ihya çalışması yapamayacak olan köy tüzel kişiliklerine ve “sahanın bakımını” üstlenecek köylülere önemli sayılabilecek bir gelir olanağı da sağlanmıştır. Üstelik 12. maddenin 2. fıkrasına göre; (i) “*Bu çalışmaların yapılacağı sahalara öncelikli olarak köy yerleşim yerlerine yakın yerlerden*” seçilecek; (ii) “*çalışmalarda, yetiştirme muhiti şartlarının uygun olması halinde öncelikli olarak, odunundan ziyade meyvesinden yararlanılan odun dışı orman ürünü veren türler*” kullanılacak; daha da önemlisi, (iii) bu çalışmalar “*Orman idaresi tarafından köy tüzel kişiliği adına...*” yapılabilecektir. Ek olarak; bu yolla oluşturulacak orman ekosistemlerinden yararlanılması aşamasında gerekli görülen “*çok amaçlı faydalanmayı esas alan amenajman planları*” da köy tüzel kişiliklerince istenmesi durumunda OGM tarafından bedelsiz olarak hazırlanabilecektir. Böylece, bu yöndeki uygulamalarla köy tüzel kişiliklerine, göz ardı edilemeyecek boyutlarda ekonomik yarar sağlanabilecektir.
- 8) Yönetmeliğin özellikle 18. maddesinde “*devlet ormanı*” sayılan yerlerde yapılacak özel ağaçlandırma ve özel erozyon kontrolü çalışmalarında odun veya odun dışı orman ürünü veren ağaç ve ağaççık türlerinin “altında” ya da bu yerlerin “bir kısmında” yetiştirilmesine izin verilebilecek tıbbi, aro-

matik, yumrulu ve soğanlı bitkilerin, yalnızca “*yörede tabii olarak yetişen*” türlerden olması koşulu getirilmiş; bu koşul ilgili fıkralarda da yinelenmiştir.

Görüldüğü gibi, bu düzenlemelerle “özel ağaçlandırma” çalışmalarının daha kamu yararı gözetilerek yönetilebilmesi büyük ölçüde kolaylaştırılmıştır. Açıktır ki, ilgili birimlerde, bu birimlerdeki yönetici ve teknik personelde bu “kolaylıklardan” yararlanma amacının, isteğinin, kararlılığının, daha da önemlisi güvencesinin olması gerekmektedir. Ek olarak; söz konusu uygulamanın gerektirdiği teknik ve ekolojik bilginin yanı sıra uygulama yörelerindeki ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılar ve bu yapılardaki değişme ve gelişmelerle yeterince tanışık olunması da göz ardı edilemeyecek bir zorunluluktur. Kamu yönetiminin, özel olarak da ormancılık örgütünün içinde bulunduğu koşullarda bu gereklilik ve zorunlulukların ne denli yerine getirilebileceğini ise kestiremiyorum.

Yeni Ağaçlandırma Yönetmeliği’ndeki Başlıca Olumsuzluklar

Daha önce de belirttiğim gibi; önceki yönetmeliklerde gözetilen ekonomi politik amaçlar ve bu amaçların gerektirdiği düzenlemeler 23 Ağustos 2012 tarihinde yürürlüğe konan “yeni” Ağaçlandırma Yönetmeliği’nde tümüyle korunmuştur. Daha açık bir söyleyişle, “yeni” yönetmelikte de; (i) orman ekosistemi oluşturma amacı ikincilleştirilmiş; (ii) orman ekosistemi oluşturma amaçlı ağaçlandırmanın ne denli önemli ve çok boyutlu bir iş olduğu gerçeği yine göz ardı edilmiş; (iii) oluşturulacak orman ekosisteminin “amacının” yine tesisten sonraki değerlendirme aşamasında yapılacak planlama çalışmalarına bırakılması gibi gibi son derece yanlış yaklaşım sürdürülmüş; (iv) OGM’nin yapacağı orman ekosistemi oluşturma amaçlı ağaçlandırmalar gerektiğince ayrıntılı biçimde düzenlenmemiş; (v) “*devlet ormanı*” sayılan yerlerin mülkiyetinin de özelleştirilmesi isteklerini besleyebilecek ağaçlandırma çalışmalarının yapılması olanaklı kılınmış; (vi) “özel ağaçlandırma” uygulamalarıyla oluşturulabilecek yeni “ekosistemlerin” ve bu

“ekosistemlerin” yönetilmesiyle ilgili etkinliklerin çevrelerindeki orman ekosistemleri ile ormancılık çalışmaları üzerindeki olası olumsuz, engelleyici etkinliklerin önlenmesine yönelik hiçbir kurala yer verilmemiştir vb.

Bu nedenlerle, “yeni” yönetmeliğin öngörüldüğü gibi uygulanması aşamasında da Birinci Bölümü’nde örneklenen türden olumsuzluklar büyük ölçüde yine yaşanabilecektir. Ek olarak, “yeni” yönetmeliğin, aşağıda kimileri tartışma açılan yetersizlikleri de bulunmaktadır:

1. “Yeni” yönetmeliğin 4. maddesinde yapılan tanımların çoğu çeşitli yönlerden sorunludur; kimileri ise ormancılık biliminin yaygın ve yerleşik kabulleriyle örtüşmemektedir. Örneğin; maddenin “j” ve “s”. fıkralarındaki “İmar-ihya” ile “Rehabilitasyon” tanımları hem anlatım biçimi hem de olgusal içeriği yönünden uygulama ve denetleme aşamalarında hem teknik ve yönetsel hem de hukuksal çeşitli anlaşmazlıklara yol açabilecektir. Ayrıca; Yönetmeliğin 18. maddesinde geçen ve tanımlanmayan “odun ürünü veren”, “, “ekolojisine uygun açık alanlar”, “zeytin gibi odun dışı orman ürünü” kavramları farklı anlama ve uygulamalara yol açabilecektir.
2. Daha önce de belirtildiği gibi, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 2003 yılında düzenlenen 58. maddesinde; “Orman rejimine dahil veya yeniden orman tesis edilecek yerlerde havza bazında yapılacak ağaçlandırma, erozyon ve sel kontrolü, çığ ve heyelanların önlenmesi, ekosistemlerin korunup geliştirilmesi ve havzada yaşayan insanların hayat şartlarının iyileştirilmesi faaliyetleri, Çevre ve Orman Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili kuruluşlarla birlikte hazırlanan entegre projeler halinde uygulanır.” kuralına yer verilmiştir. Böyle iken “yeni” yönetmelikte, bu kuralın nasıl yaşama geçirilebileceğine ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Böylece, “özel ağaçlandırma” çalışmalarının tümleşik, çok boyutlu yaklaşımlarla hazırlanmış projelerle yürütülmesi yine rastlantılara bırakılmıştır.
3. “Yeni” yönetmeliğin “Devlet Ormanlarında Yapılacak Çalışmalar” başlığı altında yer verilen 5 maddesinin 1. fıkrası

sında OGM tarafından yapılabilecek ya da yaptırılabilir çalışmalar* ile yapılabileceği yerler hem yürürlükteki kimi yasalara hem de orman ekolojisinin gereklerine aykırıdır: Sözelimi, söz konusu çalışmalar; (i) hangi durumlarda ve hangi gerekçeyle “verimli orman” sayılan yerlerde, “tarihi ve arkeolojik sit alanlarında” “yaban hayatı geliştirme saha- larında” da yapılacağı belirsizdir; (ii) 2873 sayılı Milli Park- lar Kanunu’nun 2. maddesine göre “tabiatı koruma alanla- rında” söz konusu çalışmalar yapılamaz; (iii) söz konusu çalışmaların “endemik ağaç, ağaççıklar ve korunması gereken nadir ekosistemlerin bulunduğu alanlarda” da yapılması ekolo- jik gereklere aykırıdır.

4. Türkiye’de kavakçılık, ekolojik gereklerle uzak yakın ol- mayan bir yaklaşımla devletçe desteklenmiş; özellikle de tarımsal amaçlarla kullanılması gereken ve örneğin Ada- pazarı, Düzce, Balıkesir, Kocaeli vb yörelerdeki I-IV. sınıf verimli tarım arazilerinde hızla yaygınlaştırılmıştır. “Yeni” yönetmeliğin 9. maddesinin 2. fıkrasına göre Hazine mülki- yetindeki bu gibi arazilerin “kızılağaç, okalptüs ve benzeri hızlı gelişen orman ağacı türleriyle” ağaçlandırmasına izin verilebilecektir. Bu, çeşitli ekolojik olumsuzlukların yanı sıra gıda güvenliği yönünden de sakıncalı durumlara yol açabilecek bir düzenlemedir.
5. Türkiye’de “özel ağaçlandırma” çalışmalarına izin verile- bilecek “bozuk orman” sayılan yaklaşık 10 milyon hektar arazi vardır. Toprak erozyonu, “orman” sayılan arazilerde de yaygındır. Kentsel yerleşmeler giderek yaygınlaşmakta, kentlilerinin orman ekosistemlerinden, dolayısıyla orman- cılık çalışmalarından beklentileri hem artmakta hem de çe- şitlenmektedir. Öte yandan; ülkemizde “orman” sayılan yer- lerinin neredeyse tümü devlet mülkiyetindedir; bu yerlerin içinde ve bitişğinde yaklaşık 7 milyon kişi yaşamaktadır.

* Ağaçlandırma, erozyon ve sel kontrolü, çığ ve heyelanların önlenmesi, mera ıslahı, ağaç ıslahı, orman ağaç, ağaççık ve florasına ait tohum ve fidan üretimi, fidanlık, “rehabilitasyon” ve “imar-ihya”.

Bu nesnel sayılabilecek durumlar yeni orman ekosistemleri oluşturma, "verimsiz" sayılan orman ekosistemlerine "verimli" sayılan yapısal özellikleri kazandırma çalışmalarının uzun dönemli ve çok boyutlu planlara dayandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle yeni orman ekosistemleri oluşturma çalışmalarının gerçekten de büyük harcamaları gerektirmesinin yanı sıra çeşitli olumsuz etkilerin altında bulunması, bu zorunluluğu pekiştirmektedir. Böyle iken, "yeni" Ağaçlandırma Yönetmeliği'nde bu zorunluluğun yerine getirilmesine yönelik herhangi bir düzenleme yapılmamış; sözgelimi, "Ağaçlandırma Ana Planı" vb ülkesel ve bölgesel ölçeklerde planlamalara yer verilmemiştir. "Yeni" yönetmelikte çokça sözü edilen ise yalnızca "orman amenajman planları" ile "uygulama projeleri" ve "projelerdir". Bu, "özel ağaçlandırma" çalışmalarının en başarılı olması durumunda bile nasıl bir ekolojik, toplumsal ve ekonomik bir görünümün ortaya çıkacağıının kestirilememesine yol açabilecek bir yoksunluktur. Çünkü "yeni" yönetmeliğin 12. maddesinin 4. fıkrasına göre "bölge müdürlüğüince özel ağaçlandırma, özel erozyon kontrolü ve özel imar-ihya müracaatlarının değerlendirilmesi için, bölge müdür yardımcısı başkanlığında ilgili işletme müdürü veya işletme müdür yardımcısı, ilgili orman işletme şefi, varsa ağaçlandırma ve toprak muhafaza şefi ile kadaströ ve mülkiyet şefinden oluşacak en az 3 kişilik komisyon..." kurulacaktır. Söz konusu yoksunluk, bu kurulun "özel ağaçlandırma" isteklerini uzun dönemli olarak değerlendirebilmesini tümüyle rastlantılara bırakabilecek, kurul üyelerine yönelik baskılar için uygun ortam hazırlayabilecektir.

6. Daha önce de belirtildiği gibi; "yeni" yönetmeliğin 12. maddesinin 1. fıkrasında "özel ağaçlandırma" uygulamalarına izin verilecek yerler, "hak sahibi" sayılabilecekler göre üç kümede toplanmıştır. Bu kümeler arasında "c) Gerçek veya tüzel kişiler tarafından çeşitli gayelerle kullanılmakta iken kesinleşen orman kadaströsu veya mahkeme kararı ile orman sayılan yerler içerisinde kalan..." yerler de sayılmıştır. Üstelik aynı maddenin 10. fıkrasında; "Gerçek veya tüzel kişiler tarafından çeşitli gayelerle kullanılmakta iken kesinleşen orman kadaströsu

neticesinde veya mahkeme kararı ile orman sayılan yerler içerisinde kalan sahalara özel ağaçlandırma ve özel imar ihya gayesi ile müracaatta bulunulması durumunda; bu sahalarda özel ağaçlandırma ve özel imar ihya yapılması amacıyla orman-halk ilişkilerinin bozulmaması için önceden kullanan gerçek veya tüzel kişilere izin verilebilir. Bu tür alanlarda Devlet ormanları için geçerli olan 0,5 hektarlık alt sınır aranmaz.” açıklaması da yapılmıştır. Bu, “özel ağaçlandırma” uygulamalarının yol açabileceği sorunlara, deyim yerindeyse, “tüy dikmek” ile eşanlamlı bir düzenlemedir: Hem hukuksal hem de tutumsal olarak yanlıştır: Bu düzenlemeyle “orman suçu” işlemiş, üstelik de bu suçu mahkeme ve kadastro kararlarıyla belgelenmiş ancak bu eylemlerini sürdürmekte olan kişiler, OGM tarafından ödüllendirilmektedir. Açıktır ki, bu doğrultudaki uygulamalar kişileri söz konusu “orman suçlarını” işlemeyi özendirebilecektir.

7. “Yeni” yönetmeliğin yine 12. maddesinde “devlet ormanlarında özel ağaçlandırma, özel erozyon kontrolü veya özel imar-ihya yapılacak sahalar(ın)” olası “hak sahipleri” arasında köy tüzel kişilikleri de sayılmıştır. Öyle ki, maddeye göre, bu gibi yerlerde OGM tarafından “ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve imar-ihya çalışmalarının bakımları köy tüzel kişilikleri tarafından yapılabileceği gibi o köyde ikamet eden hane sahiplerinin nüfus sayıları dikkate alınarak talep eden hanelere kura usulü ile paylaştırılmak suretiyle de” yaptırılabilir. Bu noktada; köy halkından olup da söz konusu “bakım” çalışmalarını yapan hane sahiplerinin bu çalışmalarının karşılığı olarak “... bu sahalardan elde edilen odun dışı orman ürünlerini tarife bedeli ile...” satın alabilmelerinin köy içinde ne türden ilişkilerle yol açabileceğinin de sorgulanması gerekmektedir. Çünkü uygulamada; o köyde yaşayan ve/veya yaşıyor görünen varlıklı kişilerin söz konusu “bakım” çalışmalarını ücretli emek kullanarak yaptırmaları; bu yolla OGM tarafından yapılmış ağaçlandırmaların ürünlerinden son derece düşük fiyatlarla yararlanabilmeleri olanaklı kılınmıştır. Kısacası; öyle anlaşılıyor ki, bu uygulamayla yine deyim yerindeyse, “parası olan düdüğü çalacaktır”.

8. Öte yandan; “orman köyü” sayılan yerleşmelerde yaşayan onbinlerce köylü binlerce kooperatifte örgütlenmiştir; bu kooperatiflerin bir araya geldiği onlarca il/bölge birlikleri ile merkez birliği (ORKOOP) vardır. Bu örgütlü güçten yararlanmak yerine, söz konusu uygulamalardan köy tüzel kişiliklerinin ya da hanelerin yararlandırılacak olması, siyasal iktidara bağımlı kitleleri “avuç içinde tutmanın” bir yolu olsa gerek. Peki; ORKOOP böyle bir düzenlemenin ayırdında mıdır; daha da önemlisi, ORKOOP’un böyle bir istemi var mıdır, olabilir mi acaba? Bugüne değin sürdürdüğü etkinliklere bakılırsa bu soruya olumlu bir yanıt verebilmek hiç de kolay görünmüyor.
9. “Yeni” yönetmeliğin de 17. maddesine göre; “... sahipli arazilerde en küçük parçası 0,5 hektardan, hazine arazilerinde ise 2 hektardan küçük olan yerler özel ağaçlandırma, özel erozyon kontrolü ve özel imar-ihya çalışmalarına konu edilemez.” Ne var ki, 6831 sayılı yasanın 1. maddesinin 2. fıkrasının “G” bendine göre “Orman sınırları dışında olup, yüzölçümü üç hektarı aşmayan sahipli arazideki her nevi ağaç ve ağaççıklarla örtülü yerler...”, hukuksal olarak “orman” sayılmaz. Bu durumda; gerçek ve tüzel kişilerin kendi arazisinde 0,5-3 hektar genişlikte bir arazide yaptıkları “özel ağaçlandırmayla” oluşturulmuş ağaçlıklı yer, hukuksal olarak “orman” sayılmayacaktır ! Peki bu, 6831 sayılı yasanın “özel ağaçlandırma” uygulamalarına dayanak olan 57. maddesindeki “Orman sahasını artırmak amacıyla...ağaçlandırma yapmak” amacıyla nasıl bağdaştırılabilecektir? Bilmiyorum; doğrusu, “yeni” yönetmeliği hazırlayanların da bildiklerini sanmıyorum.
10. “Yeni” yönetmeliğin yine 17. maddesinin 3. fıkrasına göre “Devlet ormanlarında özel ağaçlandırma, özel erozyon kontrolü ve özel imar-ihya çalışmalarında saha ile ilgili üst sınır Genel Müdürlükçe...” belirlenecektir. Açıktır ki, bu OGM’ye verilmiş, deyim yerindeyse “uçu açık” bir olanaktır: OGM, “zorda kaldığında” ve/veya “paşa gönlü istediğinde” istediği “bozuk devlet ormanı” sayılan yerlerde, istediği kişi ve kuruluşlara “özel ağaçlandırma” yapma izni verebilecektir

! OGM'nin yönetsel yerleşik gelenekleri göz önünde bulundurulduğunda bunun, gerçekte, "Orman Genel Müdürü" olan kişiye dilediğince yararlanabileceği bir olanak olduğu söylenebilir..

11.12. maddeden sonra "yeni" yönetmelikte göreceli olarak en önemli düzenlemeler, 18. maddede yapılmıştır: Maddenin 1. fıkrasının "e", "f" ve "g" bentlerinde; "özel ağaçlandırma çalışması yapılacak "bozuk/verimsiz devlet ormanı" sayılan arazilerde"* "yörede tabii olarak yetişen" tıbbi, aromatik, soğanlı ve yumrulu bitkilerin yetiştirilmesine izin verilmiştir. Bu fıkralara göre bu bitkiler; (i) "odun veya odun dışı orman ürünü veren" ağaç ve ağaçcık türlerinin "altında alt tür" olarak; (ii) "özel ağaçlandırma" izni verilen arazinin % 5'ini geçmeyen "ekolojisine uygun açık alanlarda" ile (iii) "endüstriyel maksatlı tesis edilen özel ağaçlandırma sahalarında... fidan aralarında" yetiştirilebilecektir. Açıktır ki; "biyolojik çeşitliliği korunması", "erozyonun önlenmesi", "toprağın korunması ve ıslah edilmesi", "toprağın bitki besin elementleri bakımından zenginleştirilerek verim gücünün artırılması" vb gerekçelerle verilebilecek bu izinler, alınabilecek her türlü önleme karşın zamanla yeni orman ekosistemi oluşturma amacının önüne geçebilecektir.

12."Yeni" yönetmeliğin bu kez iki fıkralı olarak düzenlenen 19 maddesinin 2. fıkrasına göre; "Bozuk veya verimsiz orman alanlarında mevcut türlerden gerekenler korunur, aşılır, orman içi boşluk alanlar, bölgede tabii olarak yetişen türlerle ekim, dikim ve aşılama suretiyle imar-ihya edilerek doldurulabilir". Böyle bir düzenleme, "yeni" yönetmeliği hazırlayanların ya orman ekolojisi biliminden hiç mi hiç haberleri olmadığı ya da açıklamaktan çekindikleri ardıl amaçlarının bulunduğuyla açıklanabilir ancak: Amaçlanan gerçekten de orman ekosistemlerinin "imar ve ihya edilmesi" ise eğer, bilinme-

* 18. maddede, ısrarla yalnızca "devlet ormanı sayılan yerler" ifadesi kullanılmakta; ayrıca "bozuk" ya da "verimsiz" vb hiçbir nitelendirme yapılmamaktadır. Umarım (ve de dilerim) uygulama sırasında bu eksiklik, "devlet ormanı" sayılan her yeri kapsayacak biçimden anlaşılmaz!

lidir ki söz konusu düzenlemede geçen altı çizi sözcüklerle dile getirilen uygulamalar, orman ekosistemlerine çeşitli biçim ve düzey zarar verebilecektir. Bu bağlamda özellikle “orman içi boşluk alanların doldurulması” ile “...mevcut türlerden gerekenler(in) ... aşılması” uygulamaları, gerçekleştirildikleri orman ekosistemlerinde hiçbir biçimde onarılamayacak ekolojik yıkımlara yol açabilecektir.

13.“Yeni” yönetmelikle ilginç bir “kontrol” düzeni öngörülmüştür: Yönetmeliğin 22. maddesinin 3. fıkrasına göre “özel ağaçlandırma” uygulamaları; “İşletme müdürlüğü tarafından kurulan ve en az 3 teknik elemandan oluşan denetim komisyonu veya yeminli ormancılık büroları tarafından tüm sahalar yılda en az bir defa kontrol edilerek, Genel Müdürlükçe belirlenen örnek dispoziyona göre düzenlenecek uygulama izleme cetveli her yılın sonunda bölge müdürlüğüne gönderilir.” Daha açık bir söyleyişle, öngörülen denetim düzeninde denetim; (i) “özel ağaçlandırma” çalışmasını yapacak kişi ve kuruluşun projesini hazırlayan “yeminli ormancılık bürosu” ya da (ii) Yönetmeliğin 13. maddesinin 2. fıkrasına göre süreci yürüten orman işletme müdürlüğünün üç teknik personeli tarafından yapılacaktır. Peki, bu denetim düzeninde sizce de bir gariplik yok mu?

14.“Yeni” yönetmeliğin 24. maddesine göre; “özel ağaçlandırma sahaları”; “Genel Müdürlükçe belirlenen esaslara uygun olarak ormancılık bürolarının tanzim edeceği çok amaçlı faydalanmayı esas alan amenajman planlarına göre işletilir.” Süslü ancak pek de anlamlı olmayan bu kural, hiç uygulanabilir değildir: Ülkemizde “özel orman” sayılan toplam 18 bin hektar genişliğinde 396 yer vardır. “Özel orman” sayılan yerlerin sayısı ve genişliği ile bu yerlerin yönetimi için 6831 sayılı yasanın 54. maddesi gereğince hazırlanması gereken planların ne denli ve nasıl hazırlandığı, dahası hazırlanıp hazırlanmadığı ne denli denetlenebiliyorsa “özel ağaçlandırma” yerleri için hazırlanacak planlar da büyük bir olasılıkla o denli denetlenebilecektir; daha açık bir söyleyişle gerektiğince denetlenemeyecektir. İkincisi; “çok amaçlı faydalanmayı esas

alan amenajman planlarının” anlamlı olabilmesi için, ülkesel, bölgesel ya da yerel düzeyde hazırlanmış “çok amaçlı faydalanmayı esas alan” planların -amenajman planları değil ! - daha önceden hazırlanmış olması, “özel ağaçlandırma” yapılan yerlerin “çok amaçlı faydalanmayı esas alan amenajman planları”nın bu ülkesel, bölgesel ya da yerel planlarla uyumlu olması gerekir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye’de bu planlar hazırlanmamaktadır; yerel düzeyde “çok amaçlı faydalanmayı esas alan amenajman planları” ise yeni hazırlanmaya başlanmıştır ve kısa dönemde bitirilebilmesi de olası değildir.

15. “Yeni” yönetmeliğin 27 maddesinde “özel ağaçlandırma” çalışmaları yapılan yerlerin korunması ile ilgili olarak yalnızca “...işlenen orman suçlarının takibi 6831 sayılı Kanun hükümlerine göre yapılır.” ve “Özel ağaçlandırma, özel erozyon kontrolü ve özel imar-ihya çalışmalarına konu sahaların korunması Devletin kontrol ve denetimi altında sahipleri tarafından yapılır.” kurallarına yer verilmiştir. Ancak, bu kuralların nasıl yaşama geçirileceğine, gerektiğinde geçirilemediği saptandığında kime ne türden işlem yapılacağına herhangi bir açıklık getirilmemiştir. Öte yandan; orman korumada onlarca yıldır “orman muhafaza memurları” işlendiren OGM bir süredir, köy tüzel kişilikleriyle de “koruma sözleşmeleri” bağitlayarak koruma çalışmalarını para karşılığında muhtarlıklara devretmektedir. “Yeni” yönetmeliğin 27 maddesiyle bu koruma düzenine bir de “özel ağaçlandırma” arazisinin “sahipleri” katılmaktadır. Açıktır ki, gerektiğinde işbirliği yapılamadığında bu koruma düzeni yeterince etken olamayacak; “tarafklar” arasında yetki ve sorumluk çatışmalarına da yol açabilecektir.

III-Ağaçlandırma Yönetmeliği’ndeki 22 Ekim 2013 Tarihli Değişiklikler Üzerine...

23 Ağustos 2012 tarihinde tümüyle yeniden düzenlenen Ağaçlandırma Yönetmeliği 22 Ekim 2013 tarihin den yaşamsal önem değişiklikler yapıldı. Öyle ki, bu değişikliklerle bu alan-

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

da yapılacak iş ve işlemlerin, deyim yerin deyse “adı konu”; “*bozuk devlet ormanı*” sayılan orman ekosistemleri, özel ve tüzel kişilerin “endüstriyel ağaçlandırma” alanlarına dönüşecek ! “-*Dönüşsün, ne var bunda?*” diyerek önemsenmeyecek bir düzenleme değil bu. Çünkü, yapılan düzenlemeyle;

- “özel ağaçlandırma” uygulamaları kapsamında köy ve belde tüzel kişilikleri ikincilleştirilmekte; büyük ölçekli özel endüstriyel kuruluşlar öne çıkarılacak;
- köy ve belde tüzel kişiliklerinin el altından/gizli olarak yapageldikleri devirlere/ortaklıklara hiçbir kısıtlama getirilmeksizin (yer/konum, “özel ağaçlandırma” amacı vb) yasallık kazandırılarak rantı yüksek olan “*devlet ormanı*” sayılan arazilerde “özel ağaçlandırma” yapma gerekçesiyle izin almış köy ve belediyeler, deyim yerindeyse “avantalarını” alarak bir tür aracılık yapabilecek;
- “*bozuk devlet ormanı*” sayılan arazilerin metalaştırılıp değişime konu edilebilmesi daha da kolaylaştırılıp yaygınlaştırılacak;
- “*bozuk devlet ormanı*” sayılan araziler daha çok badem, ceviz, kestane, kekik, zeytin, çamfıstığı tarlalarına dönüştürülmesi uygulamaları yaygınlaştırılabilir;
- çeşitli ve çoğu da kişilere/kuruluşlara özel kamulaştırmalarla, değersiz arazisi kamulaştırılacaklara “*bozuk devlet ormanı*” sayılan ancak göreceli olarak daha değerli araziler verilebilecek; üstelik bu işlemler hiçbir ilân ve kurayı gerektirmeyecek;

“endüstriyel ağaçlandırma” yapmak isteyen kişi ve kuruluşlara “özel ağaçlandırma” yapacakları “*bozuk devlet ormanı*” sayılan yerler ilân edilmeksizin, kura çekilmeksizin dağıtılabilecek; izin verilecek araziler için bir üst sınır da olmayacaktır.

Az kaldı; “*devlet ormanı*” sayılan yerlerin özel ve tüzel kişilerin devredilmesine şunun şurasında bir şey kalmadı...

*

“Sonuç” yerine yanıtlanması gereken Sorular...

1980’den sonra ülkemizde devlet ormancılığı düzeninin yanı sıra “*devlet ormanı*” sayılan yerlerin de özelleştirilmesine yönelik çabalara girilmiştir. Ancak, öteki alanlardaki özelleştirmeci uygulamalardan farklı olarak ormancılık alanındaki bu doğrultudaki çabalar egemen sınıfların isteği ve baskısıyla gündeme gelmemiştir. Özellikle yeni orman ekosistemlerinin oluşturulması aşamasını da kapsayan ormancılık, özel sermayenin ilgisini çekebilecek bir etkinlik alanı değildir çünkü: Bilindiği gibi, ormancılık alanında; (i) yatırılan sermayenin faiz oranı % 2-3 dolayındadır; (ii) olası getiriler ancak başka hiçbir alanda görülemeyecek denli uzun zaman geçtikten sonra alınabilmektedir; (iii) orman ekosistemi oluşturma süreçleri, başta doğal oluşumlar olmak üzere çoğu denetlemeyecek nitelikte çeşitli tehditler altındadır; (iv) bu süreç sonunda oluşturulabilecek orman ekosistemlerinden sağlanabilecek ürün ve hizmetlerinin olası piyasa fiyatlarının yapılmış harcamaları karşılayıp karşılayamayacağı da belirsizdir. Bu nedenlerle, özel kişi ve kuruluşların yeni orman ekosistemleri oluşturulması aşamasını da kapsayan ormancılık alanına sermaye yatırması, özel durumlar dışında sermaye sahibi yönünden akılcıl sayılamaz. Eğer, özel kişi ve kuruluşların 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 57. maddesinde öngörüldüğü gibi “*Orman sahasını artırmak maksadıyla... ağaçlandırma*” yapmalarına gerek duyulmuşsa, kârlılık düzeyinin ilgi görebilecek denli yükseltilmesi ve en azından bu düzeyin güvenceye alınması gerekir. “Özel ağaçlandırma” uygulamalarının temel amacı bu gereğin yerine getirilmesidir. Böylece, OGM yöneticilerinin ve “su başlarını tutabilmiş”, çoğunluğu, deyim yerindeyse “kraldan çok kralcı” ormancı bürokratların işgüzarlığıyla sıkça öne sürdükleri gibi, “devlet ormancılığından millet ormancılığına geçilmesi” (!) hedeflenmektedir. Peki; neden, nasıl ve daha da önemlisi ne pahasına? Genel olarak “özel ağaçlandırma” uygulamalarının, özel olarak da “yeni” Ağaçlandırma Yönetmeliği’nin ilgili hukuksal düzenlemelere aykırılığı bir yana olası getiri ve götürüleri ancak sözü edilen gerçeklikler göz önünde bulundurularak ve bu soru kapsamında anlamlı olarak tartışılabilir: Evet;

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

- neden “devlet ormanı” sayılan yerlerde,
- nasıl,
- kimlerin yararına ve
- ne pahasına

“özel ağaçlandırma”?

Bu soruların yanıtlanmasına yönelik çabalara girilmediğinde, “özel ağaçlandırma” uygulamalarının “yeni” Ağaçlandırma Yönetmeliği’nin tartışılması, deyim yerindeyse “abesle iştiغال etmekten” öteye geçemeyecektir.

Öte yandan; 23 Ağustos 2012 günü yürürlüğe konan “yeni” Ağaçlandırma Yönetmeliği’ de, 2013 yılında yapılan değişikliklerle birlikte, bence;

- yasal dayanağı olan 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 57. maddesinin Anayasanın 169. maddesine aykırıdır;
- bu maddede yer verilen “Orman sahasını artırmak amacıyla... ağaçlandırma” yapılışı amacıyla hiçbir yanıyla uyuşmamaktadır;
- temelde, en azından şimdilik, “bozuk devlet ormanlarının” özelleştirilmesini amaçlamaktadır;
- devleti yeni orman ekosistemleri oluşturmak, bakımını yapmak, korumak ve “çok amaçlı” olarak planlayıp yönetmek vb götürü getirisinden fazla çalışmalara yatırım yapmaktan kurtarmaktadır;
- yalnızca ekonomik getirisini ençoklayacak biçimde bitkilendirilmesi “bozuk devlet ormanı” sayılan yerleri “biyolojik çöle” dönüştürebilecektir.

Hiç olmazsa bundan sonrası şu sorunun yanıtlanması gerekmektedir: Bu düzenlemelerden sonra Orman Genel Müdürlüğü’nün 12 “ana hizmet biriminden” biri olarak daire başkanlığına dönüştürülmüş olan “AGM” artık nerelerde, ne-

ler yapabilecek; bakalım gerçek ve tüzel kişiler bu gibi yerlerde orman ekosistemi oluşturmak amacıyla nerelerde “özel ağaçlandırma” ya da “özel erozyon önleme” çalışması yapabilecek; “özel ağaçlandırma” uygulamalarından kimler nasıl yararlanabilecek; yaklaşık 11 milyon hektar “devlet ormanı” neye dönüştürülecek ?

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ANONİM, (2004/a); *Ulusal Ormanlık Stratejisi*, TC Çevre ve Orman Bakanlığı, Eylül 2004, Ankara.

ANONİM, (2004/b); *Türkiye Ulusal Ormanlık Programı 2004-2023*, TC Çevre ve Orman Bakanlığı, Eylül 2004, Ankara.

(Fotoğraf: Oğuz KURDOĞLU)

“Ormanların yalnızca bilimsel, iktisadi, topoğrafik ya da estetik açıdan görülmesi ve onların en büyük yararının onlardan elde edilebilecek gerçeklerde ya da kereste ve meyvelerinde, manzarasının hoşluğunda ya da sanatçının yararlanacağı bir konu olmasında yattığının anlaşılması, bu gezegen üzerindeki tüm diğer yaşamdan dış uzayın içine doğru geri çekiliş hızımızla ilişkilidir.”

(John FOWLES, Ağaç ve Doğanın Doğası, Çeviren Kemal Doğan, AFA Çağdaş Dünya Edebiyatı, 1996, İstanbul, Sayfa 76)

“Kapatırken”...

Gezeganimiz var oldukça, orman ekosistemleri de “az” ya da “çok”, “iyi” ya da “kötü”, “orada” ya da “şurada” varlığını sürdürecektir; bundan kuşku duymamak gerek. Ancak; yalnızca bu türden nicel yanı baskın anlatılar egemen ve yaygın olacaksa, deyiş yerindeyse, “batsın bu dünya”! Gerçekten de, böylesi anlatılarda anlatılacaklar her zaman olabilecek, yeni anlatıcılar ortaya çıkabilecektir kuşkusuz. Çıksın, kim ne söyleyebilir ki; ama bu türden anlatılarla yetinilmesinin kolay kolay dışına çıkılamayacak kültürel çölleşmelere yol açtığı bilinmelidir. Türkiye’de, böylesi bir çölleşme de yaşanıyor. Sözelimi, “ormanlar”; sanatın çeşitli alanlarında görsel çekiciliği dışında özellikleriyle gerektiğince ele alınmıyor; ormancılığın ekonomik ve siyasal temelleri hemen hemen hiç sorgulanmıyor. Bu temeller hem biçimlendiren hem de bu temeller üzerindeki uygulamalara dayanak olan hukuğun işlevleri ise çoğunluk görmezden geliniyor. Bakmayın siz son yıllardaki ekolojik öneminin giderek daha yaygın kavrandığına ilişkin göstergelere; bu eğilime karşın bu durumun aşılmasına yönelik çabalara yeterince girildiği söylenemez. Bu tutum nereden kaynaklanıyor sizce; sözelimi, orman ekosistemlerinin yalnızca bir “doğal kaynak”, ormancılığın da yalnızca bir teknik uğraşı alanı olarak algılanmasından olabilir mi? “Olabilir” değil, oluyor bence; özellikle de orman mühendisleri arasında. Orman fakültelerinin orman mühendisliği bölümlerinde daha fazlası verilmiyor çünkü. Gerçekte bu, pek yadırganacak bir durum da değil: Her mühendislik alanında olduğu gibi, orman mühendisleri de birer “iyi mühendis” olarak yetiştirilmeye çalışılıyor; dolayısıyla çoğunda “mühendisçe” bir dünya görüşü oluşuyor. Ne var ki, İnam’ın da belirttiği gibi, bu süreçte “kuram” ve “ahlâksal eylem” öğeleri çoğunlukla unutuluyor: Oysa yine İnam’ın belirttiği gibi; “Unutulan öğelerden birisi kuram, yalnızca, bir önceden planlama, tasarım (design), hüner bilgisi olarak anlaşılıyor. Mühendislik bilgisi, teknoloji, bir anlama imkânı olarak düşünülmediği için belli ürünlerin oluşturulması, belli denetim yollarının elde edilmesi için gerekli hünerli insanların kullan-

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

*dığı bilgiler olarak anlaşılıyor.”** Böyle bir orman mühendisliği kültürü ve davranış biçimi, özellikle Türkiye gibi hem ekolojik hem de toplumsal ve kültürel koşulları son derece değişken bir ülkede, orman ekosistemlerini gerektiğince anlayabilmek, açıklayabilmek; dolayısıyla da yönetebilmek için yeterli olabilir mi? Bu kültür ve davranış biçimi kısa dönemde değişmeyeceğine göre, orman mühendisliğiyle yetinecekler için en iyi biçimde Nermi Uygur’un sözleriyle seslenilebilir**:

“Teknikte her yapılabileni yapmaya kalkışmak:

delilik,

aptallık,

saygısızlık,

sevgisizlik,

cinayet.

Teknik alanında:

yaptığın için,

yapmadığın için,

gereği gibi yapmaktan kaçındığın için,

yapar görünüp yapmadığın için

alçakça sorumlusun hep.”

İyi ama iktisat ve siyasetbilimcilerin, hukukçuların, sanatçıların, sayıları giderek artan “ekolojistlerin”, “çevre/doğa korumacıların” tutumlarına ne demeli? Sözelimi; onların orman ekosistemlerini, Türkiye ormancılığının boyutlarını gerektiğince anlayabildikleri, anlayabildiklerini yapıtlarına gerektiğince

* Ahmet İnam, **Teknoloji Benim Neyim Oluyor?**, Alamuk Yayınları, Bahçe Kitapları, Sayfa 37, 1993, Ankara.

** Nermi Uygur, **Çağdaş Ortamda Teknik, Denemeler, Deyişler**, Ara Yayıncılık, Sayfa 161, 1989, İstanbul.

içselleştirebildikleri söylenebilir mi? Sergilenen duyarlılıklara, tartışmalara bakınca, bu soruya olumlu bir yanıt verebilmek, doğrusu hiç de kolay değil. Örneğin;

- Nazım Hikmet bir kenara konulduğunda; ülkemizde de bir ekosistem olarak tanımlayanların giderek artmasına karşın genel olarak doğal varlık, ortam ve süreçlerin, özel olarak da orman ekosistemlerinin diyalektiğini yaratılarına içselleştirebilmiş kaç sanatçı sayılabilir?
- Ülkemizde; Cumhuriyet döneminin ekonomi ve siyaset tarihi yazılır ve tartışılırken ormancılık alanındaki son derece köklü dönüşümlerin yol açtığı ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal sonuçlar da gerektiğince sorgulanıyor mu?
- Son yıllarda orman ekosistemleri içinde, sözgelimi madencilik, turizm vb yatırımlara izin verilmesi dışında hukuksal düzenlemeler tüm boyutlarıyla tartışılabilir mi; yapılan sınırlı tartışmalara ormancılık yönünden ne denli anlamlıdır?

Bu sorulara, deyiş yerindeyse iç rahatlatıcı yanıtlar verebilmek son derece zor. Bu nedenle, kolaylıkla şöyle bir genelleme yapılabilir: Türkiye’de sanat “*ormanlardan*”; ekonomik, toplumsal, siyaset ve hukuk temelli tartışmalar da “*ormancılıktan*” yoksunluğunu 2010’lu yıllarda bile sürdürmektedir.

Bu durumdan en çok kimler yararlanıyor dersiniz?

Öyleyse ne yapılmalı?

Yanıtlanması çok zor ama bir o denli gerekli olan bu soruya, en azından şimdilik şu yanıtlar verilebilir:

- Orman mühendisliği yapacaklar, mühendislik bilgi ve becerilerinin yanı sıra felsefeyle, sanatın bütün dallarıyla, toplumbilimle ve bu kapsamda da özellikle ekonomi, hukuk ve siyaset bilimleriyle gerektiğince tanıştırılmalıdır.
- Sanat, felsefe, toplumbilim ve bu kapsamda da özellikle tarih, ekonomi, hukuk ve siyaset alanlarında uğraş verenler

Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık

orman ekosistemlerini ve ormancılık etkinliklerini de “görebilecek”, anlayabilecek, açıklayabilecek ve anlatabilecek bilgi ve becerilerle donanma çabası içinde olmalıdır.

- Hangi alanda uğraş veriliyorsa verilsin, “*ormanlarla*” ilgileniiliyorsa eğer, “*Türkiye ormansızlaşıyor!*” vb dayanaksız savsözlerden, deyiş yerindeyse “ezberlerden” kaçınılmalı; ormancılık düzeninde neler olduğu, sözgelimi ormancılık politikalarının, dahası teknik ormancılık çalışmalarının ne türden ekolojik, ekonomik, toplumsal ve siyasal dönüşümlere yol açtığı; bu süreçte hukuksal düzenlemelerin gördüğü işlevler de, “dert edinilmelidir.” Gerektiğinde “dert edinmedikleri” için hem düşünsel dünyamız “*ormanlardan*” yoksun kalıyor hem de ormancılık alanında olup bitenler tüm boyutlarıyla kavranamıyor çünkü.
- Özellikle de “çevre/doğa/orman korumacılar”, “*orman*” sayılan yerlere ve orman ekosistemlerine yönelik son derece içtenlikli duyarlılıklarını ve özverili eylemliliklerini ekonomik, toplumsal, kültürel, hukuksal ve siyasal değişme ve gelişmelerden soyutlamamalı; orman ekosistemlerine gösterdikleri ilgiyi ormancılık uygulamalarından esirgememelidir.

*

“...melidir.”, “...malıdır!” söyleminin son derece teknokratça, pek bilgiççe olduğu, dolayısıyla hiç de “hoş” olmadığı açıktır; hiç söylenmediğim varsayılınsın. Ne var ki Türkiye’de sanat, ekonomi, tarih, toplumbilim, siyasetbilim vb alanlarda uğraş verenler “*ormanlar*” ve ormancılık etkinliklerine bu denli uzak kaldıkça, deyim yerindeyse “meydanlar” benim gibilerin bu türden söylemlerine kalıyor; kalmasın artık...
